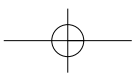
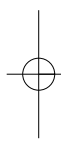
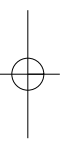

Hoeveel wordt het vandaag?

Hoeveel wordt het vandaag?

Een studie naar de kans op voetbalgeweld
en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden

Dr. E.J. van der Torre
Dr. R.F.J. Spaaij
E.D. Cachet

In opdracht van:
Programma Politie en Wetenschap

Omslagfoto:

Opmaak en redactie:
Vantilt-producties & Martien Frijns

Eindredactie:

ISBN: 978 90 3524

NUR: 800, 624

Realisatie:
Elsevier Overheid, Den Haag

© 2008 Politie en Wetenschap, Apeldoorn; Verwey-Jonker Instituut, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors

Inhoud

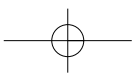
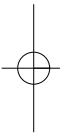
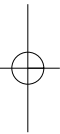
	Inleiding	7
1	Voetbalgeweld: drie perspectieven	7
	1.1 Inleiding	7
	1.2 Het relatieperspectief	7
	1.3 Het controleperspectief	7
	1.4 Een tegendraadse blik: het supportersperspectief	7
	1.5 Afsluiting: voetbalgeweld in drievoud	7
2	Duurzame gelegenheidsstructuren: clubcultuur, fanatieke supporters en hooligans	7
	2.1 Inleiding	7
	2.2 De atmosfeer en cultuur van een club	7
	2.3 Fanatieke supporters: wie zet welke toon?	7
	2.3.1 Fanatieke supporters: misverstanden en lessen	7
	2.3.2 Fanatieke supporters: cultuurkenmerken	7
	2.3.3 Fanatieke supporters en informatieprocessen	7
	2.3.4 Slotsom: ook fanatieke supporters in beeld	7
	2.4 Hooligans: wie zet welke toon?	7
	2.4.1 Hooligans: misverstanden en lessen	7
	2.4.2 Hooliganculturen	7
	2.4.3 Hooligans en informatieprocessen	7
	2.4.4 Slotsom: zeer verschillende hooligans in beeld	7
3	Duurzame gelegenheidsstructuren: beladen wedstrijden, rivaliteiten en stadioninfrastructuur	7
	3.1 Inleiding	
	3.2 Beladen wedstrijden	
	3.2.1 De Nederlandse hooliganscene: een gemengd beeld	
	3.2.2 Regionale derby's	
	3.3 De stadioninfrastructuur	

- 4 **Tijdelijke gelegenheidsstructuren: wedstrijdtypen, verwachtingspatronen en selectiemechanismen** 7
- 4.1 Inleiding
 - 4.2 Wie tegen wie: risico's en vitale krachten
 - 4.2.1 Het effect van hooliganreputaties
 - 4.2.2 Specifieke historie: wedstrijden uit het verleden
 - 4.2.3 Recente incidenten of spanningen
 - 4.2.4 De specifieke constellatie: concrete wedstrijdkenmerken
 - 4.3 Verwachtingspatronen en selectiemechanismen
 - 4.4 Afsluiting
- 5 **Tijdelijke gelegenheidsstructuren: geweldsrisico's, beleidseffecten en riskante processen** 7
- 5.1 Inleiding
 - 5.2 Beleidseffecten en geweldsrisico's
 - 5.2.1 De sleutelopdracht: supporters die anticiperen op het veiligheidsbeleid
 - 5.2.2 Concrete beleidsmaatregelen
 - 5.2.3 Waarschuwing: leren omgaan met afnemende beleidseffectiviteit
 - 5.3 De wedstrijd: wedstrijdgedrag en fysieke omgeving
 - 5.4 Afsluiting
- 6 **Risicoanalyses: voorbij ervaringskennis** 7
- 6.1 Inleiding
 - 6.2 De veiligheidsorganisatie en risicoanalyses: afhankelijk van sleutelfiguren
 - 6.3 Risicoanalyses en ervaringskennis: vuistregels en valkuilen
 - 6.3.1 Vuistregels voor het wegen van wedstrijd informatie
 - 6.3.2 Wedstrijdinformatie: Interpretatiefouten en blokkades
 - 6.4 Voorbij ervaringskennis: hooligans in beeld
 - 6.5 Voorbij ervaringskennis: nu ook de risico's in beeld
 - 6.6 Slotsom: een dubbelslag
- 7 **Conclusies en aanbevelingen** 7
- 7.1 Conclusies
 - 7.2 Aanbevelingen

Literatuur 7

Bijlagen 7

- 1 Leescommissie
- 2 Geraadpleegde bronnen
- 3 Verantwoording
- 4 Bouwstenen voor het risicomodel voor voetbalgeweld

Inleiding

Risico's en vitale krachten in beeld

De informatiegestuurde aanpak van supportersgeweld heeft zich in de afgelopen jaren ontwikkeld tot een centrale pijler van het Nederlandse voetbalvandalismebeleid. Zo verscheen in 2005, in het kader van Politie & Wetenschap, de studie *Hooligans in beeld: van informatie naar aanpak* (Ferwerda en Adang). *Hooligans in beeld* introduceert een methodiek om geselecteerde groepen voetbalsupporters door middel van systematische informatieverzameling in beeld te brengen. De methodiek voorziet in de behoefte om op basis van gerichte informatie de controle op de lastigste supporters te vergroten en de pakkans te verhogen. Het is de bedoeling ernstige geweldsincidenten te voorkomen en wetsovertreders gericht te bestraffen. Door zich specifiek te richten op notoire supporters tracht deze strategie 'nette' supporters en het uitvoeringsapparaat zo mogelijk te ontzien, door hen niet op te zadelen met onnodige generieke maatregelen. De politiek-bestuurlijke behoefte aan een dergelijke benadering van supportersgeweld blijkt onder meer uit het feit dat de werkwijze inmiddels door de Raad van Hoofdcommissarissen en de KNVB is overgenomen en, met inachtneming van de forse verschillen tussen voetbalclubs, wordt uitgezet in het betaald voetbal.

De definiëring en afbakening van de veiligheidsproblematiek rond voetbalwedstrijden blijft een belangrijke kwestie: academisch, maar ook beleidsmatig. Het hooliganisme in enge zin kan worden gezien als de gewelddadige competitie tussen rivaliserende supportersgroepen (Spaaij, 2006; Giulianotti, 2001). Het betreft een specifieke (jeugd)subcultuur waarin collectieve identiteit, masculien vermaak, vriendschap en de kick van geweld centraal staan.

Supportersgeweld beperkt zich echter niet tot supporters – hooligans – die actief de confrontatie zoeken met rivaliserende supportersgroepen. Er bestaat namelijk een fors verschil tussen het in kaart brengen van geselecteerde groepen notoire hooligans en het analyseren van de complexe en dynamische geweldsrisico's rond voetbalwedstrijden. Uit onderzoek blijkt dat de geweldsrisico's niet uitsluitend afhangen van de voornemens en activiteiten van notoire

hooligans en van de processen van zelfselectie onder hooligans, maar tevens van de meer omvattende gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld (Van der Torre en Spaaij, 2003). Ferwerda en Adang (2005) geven dit ook ruiterlijk toe in *Hooligans in beeld*.

De Britse criminologen John Garland en Michael Rowe (1999; 2000) hebben aangetoond dat de meeste geweldsincidenten rond voetbalwedstrijden relatief spontaan van aard zijn en veroorzaakt worden door supporters die niet bekend zijn bij de politie. Er bestaan gelegenheidshooligans, waaronder de talrijke *first offenders* die jaarlijks grotere en kleinere wetsovertredingen begaan rond voetbalwedstrijden (CIV, 2004; 2005; 2006). Goedwillende supporters kunnen zich soms agressief of gewelddadig gedragen vanuit gevoelens van onrecht, bijvoorbeeld wanneer zij in hun ogen onheus bejegend worden door politie, clubbestuurders, stewards of media. Zo wordt in de wetenschappelijke literatuur bijvoorbeeld aandacht besteed aan de condities die ten grondslag liggen aan de escalatie van supportersgeweld jegens de politie (Stott en Reicher, 1998; 1998a; King, 1995). Het attendeert op een tegendraadse stelling: de oorzaken van voetbalgeweld moeten niet alleen bij hooligans of (andere) supporters worden gezocht, maar ook bij de veiligheidsorganisatie.

Voetbalgeweld – spontaan dan wel georganiseerd – is verweven geraakt met het supportersleven en met de grote emotionalisering van sleutelwedstrijden. Dergelijke wedstrijden brengen significante (gewelds-)risico's met zich mee. Naast het opbouwen van een informatiepositie over hooligans, hetgeen de focus is van *Hooligans in beeld*, moet dus geïnvesteerd worden in meer omvattende risicoanalyses. Dit betekent dat een multi-institutionele aanpak rond voetbal noodzakelijk is.

De doelstelling van deze studie sluit hierop aan. *Het onderzoek verschaft inzicht in de geweldsrisico's en vitale krachten rond voetbalwedstrijden en in de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld*. Daarnaast biedt het handvatten voor een meer systematische risico-inschatting. In de huidige situatie is vaak geen goed zicht op elementen van een risicoanalyse. Dit speelt de informatieverzameling parten, omdat onduidelijk is waarover informatie moet worden verzameld. Soms worden de risico's onderschat en zijn dientengevolge de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld onnodig groot, terwijl in andere gevallen de risico's worden overdreven. Dit laatste resulteert onder meer in een (te) hoge politie-inzet en in (te) hoge kosten voor zowel de politie, de veiligheidsorganisatie van clubs als de supporters. We hebben in de laatste fase van ons veldwerk – met name in het sei-

zoen 2006-2007 – overigens wel gemerkt dat de risico-inschattingen stilaan aan kwaliteit hebben gewonnen, mede doordat het CIV heeft bijgedragen aan een systematisering daarvan.

Naast het in beeld brengen van (gewelds-)risico's rond voetbalwedstrijden, moet men tevens de vitale krachten onder supporters op waarde schatten. Een veelvoorkomende beleidsfout is dat er bij risicoschattingen louter oog is voor mogelijk riskante groepen en processen en te weinig voor vitale krachten. Vormen (uit)supporters daadwerkelijk een risico of valt er vandaag de dag goed zaken met hen en met de club te doen? Zijn de beperkingen die worden opgelegd aan supporters nodig of levert het louter extra werk op voor de veiligheidsorganisatie en roept het onnodig de irritatie op bij supporters? De bovenstaande vragen zijn onder meer relevant omdat er processen van zelfregulering bestaan onder supporters, ook onder fanatieke supporters en hooligans. Bovendien: wie afziet van onnodige kosten bespaart het nodige.

Het etiket 'hooligan' wordt toegekend aan supporters die onderling sterk verschillen, waardoor alleen al dit etiket geregeld leidt tot overschatting van de risico's. Die overschatting kan tevens voortkomen uit het feit dat bij incidenten uit het verleden de schuld of oorzaak geregeld te eenzijdig wordt gezocht bij fanatieke supporters of hooligans. Incidenten kunnen evengoed mede, of zelfs vooral, ontstaan door fouten in de veiligheidsorganisatie, zoals onheuse bejegening door de politie of overhaaste aanhoudingen die later worden geseponeerd. Dit is een tegendraads perspectief, maar het is wel de keerzijde van onder meer het grote belang dat wordt gehecht aan een correcte én kordate bejegening door de politie. Wie daar oog voor heeft, kan bouwen aan een lerende veiligheidsorganisatie.

Waarom deze titel?

De titel van dit boek – *Hoeveel wordt het vandaag?* – is gebaseerd op een werkbezoek dat één van de auteurs (Edward van der Torre) in de jaren negentig bracht aan een ervaren stadioncommandant. Een politiechef vroeg de stadioncommandant: 'Hoeveel wordt het vandaag?' De stadioncommandant antwoordde dat hem dat strikt genomen helemaal niets kon schelen, omdat hij niet van voetbal hield. Hij vond dat een voordeel, zo zei hij, omdat hij nooit persoonlijk in de greep raakte van de emotie rond het voetbal. Hij vertelde dat hij onlangs bij een briefing boos was geworden op het dienstdoende politiepersoneel, omdat zij kortgeleden hadden gejuicht bij een late gelijkmaker

van de lokale club bij een beladen wedstrijd. De stadioncommandant legde vervolgens uit dat hij weinig tot niets begreep van alle politie-inzet bij de huidige wedstrijd. Het zou volgens hem rustig blijven, ongeacht de uitslag, waardoor het hem 'vandaag ook ambtshalve niets kon schelen hoeveel het zou worden'. Hij legde uit dat hij op grond van contacten met goed ingevoerde supporters wist dat het rustig zou blijven. De wedstrijd leefde dit keer niet, en ook door mediaberichten over alerte politie zou het rustig blijven. De commandant zei dat hij maar één zorg had: hij was bevreesd voor te opdringerige politie, die volgens hem niets te doen zou hebben, en had bij de briefing aangedrongen op correcte bejegening. Politie mensen hadden dit enigszins vervelend gevonden, omdat ze het impliciete kritiek vonden.

De commandant legde vervolgens uit wat volgens hem de kans op voetbalgeweld allemaal bepaalde. Het was een doorleefd verhaal. Het bleef na afloop inderdaad rustig. Enkele weken later liep het, na een ogenschijnlijk onbeduidende wedstrijd, voor het hoofdgebouw uit de hand. Dit was voorspeld door de stadioncommandant. De politie was er dan ook klaar voor en kon kordaat ingrijpen bij beginnende ongeregelheden. De commandant had twee weken daarvoor uitgelegd dat het heel belangrijk is om de 'goede gasten' aan te houden: de regelaartjes en de relschoppers. Hij was kritisch op massale aanhoudingen, omdat dat soort arrestaties 'hooligans produceren' en 'goedwillenden wegjaagt bij het voetbal'. De commandant stond te boek als kritisch, hij bleek enigszins omstreden, maar niemand twijfelde aan zijn vakmanschap.

Dit boek probeert het vakmanschap van mensen zoals deze commandant in kaart te brengen. Wat bepaalt nu de kans op voetbalgeweld? Hoe kan voetbalgeweld worden voorkomen en hoe kan dientengevolge de politie-inzet omhoog?

Wat volgt

Dit boek telt zeven hoofdstukken. Hoofdstuk 1 schetst drie ideaaltypische perspectieven op het hooliganisme. Het betreft perspectieven die elkaar aanvullen, maar die elkaar ook kunnen bijten. Deze perspectieven keren door het hele onderzoek heen terug, omdat ze bepaalde verschijningsvormen van het hooliganisme belichten.

In hoofdstuk 2 introduceren wij de eerste bouwstenen van een model voor

risicoanalyse van voetbalwedstrijden. Het hoofdstuk beschrijft enkele duurzame elementen van dit model: de clubcultuur en de cultuur- en gedragspatronen onder fanatieke supporters en hooligans. Duurzame elementen zijn relatief constante en blijvende variabelen, waarmee rekening gehouden moet worden bij de beoordeling van veiligheidsrisico's. Deze elementen zijn niet onwrikbaar, maar verbeteringen vergen wel consistente en volhardende inspanningen op de middellange termijn.

Hoofdstuk 3 zoomt in op andere – iets minder – duurzame elementen van het risicomodel. Het betreft de specifieke spanningen en patronen bij beladen wedstrijden: van een regelrecht risicoduel (Feyenoord-Ajax of FC Utrecht-Ajax) tot regionale derby's met uiteenlopende risiconiveaus. Dit hoofdstuk besteedt ook aandacht aan de invloed van de kwaliteit van de stadioninfrastructuur. Die infrastructuur is bij veel betaaldvoetbalclubs enorm verbeterd in de afgelopen twee decennia, maar er bestaan wel de nodige restrisico's.

Hoofdstuk 4 bespreekt enkele elementen die op de korte termijn bijdragen aan een toename of afname van de geweldsrisico's bij voetbalwedstrijden. Dit hoofdstuk zoomt in op de invloed van een wedstrijdhistorie op actueel supportersgedrag.

In hoofdstuk 5 beschrijven we, als onderdeel van de tijdelijke gelegenheidsstructuren, de invloed van beleidsmaatregelen op supportersgedrag. Daarbij hebben we aandacht voor bedoelde en onbedoelde beleidseffecten, te meer omdat juist hooligans hebben bewezen allerhande contratactieken te kunnen ontwikkelen. We zoomen daarna in op riskante processen en gebeurtenissen die zich op de wedstrijddag kunnen voltrekken. Deze tijdelijke aspecten vergen deels maatregelen en interventies op de korte termijn, maar benadrukken tevens de les dat weinig of niets zo belangrijk is voor de reductie van actuele risico's als consistente handhaving. Dit geldt rond een specifieke wedstrijd, maar ook daarvoor en daarna, omdat gebeurtenissen en ervaringen uit het verleden doorwerken in actuele risico's of juist in vitale krachten die ervoor zorgen dat er helemaal niet zoveel risico's (meer) zijn.

Hoofdstuk 6 analyseert de wijze waarop veiligheidsorganisaties risicoanalyses uitvoeren, met speciale aandacht voor de rol van informatieprocessen. Risicoanalyses blijken nog vaak te leunen op de ervaringskennis van sleutelfiguren. Een belangrijke bijdrage van *Hooligans in beeld* bestaat uit het systematiseren van het informatieproces. De focus op het in kaart brengen van hooliangroepen is belangrijk, maar moet worden uitgebreid met een systematische analyse van de geweldsrisico's en de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. *Hooligans in beeld* biedt daarbij houvast. *Hooligans in beeld* heeft dus opbrengsten, maar

kent ook de nodige beperkingen. Het is een misverstand te denken dat de risico's en gelegenheidsstructuren vanzelf in beeld komen als hooligans in kaart worden gebracht.

In hoofdstuk 7 vatten we de belangrijkste bevindingen samen en doen we enkele aanbevelingen.

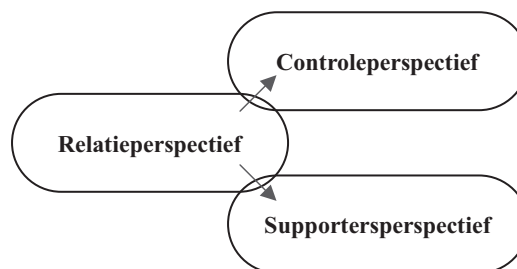
De bijlagen bevatten onder meer een methodologische verantwoording. We baseren ons onder andere op uitvoerig eerder onderzoek dat we hebben verricht naar voetbalgeweld, op 31 interviews en op vele gesprekken in stadions met supporters. Het veldwerk valt voor deze drie auteurs bovendien niet te beperken tot werktijden of onderzoeksmatige inspanningen, want alle drie bezoeken we ook privé jaarlijks vele voetbalwedstrijden. Voor de kennis en inzichten die we daarbij hebben opgedaan, konden en wilden we onze ogen niet sluiten.

Voetbalgeweld: drie perspectieven

1.1 Inleiding

Dit hoofdstuk schetst drie ideaaltypische perspectieven op voetbalgeweld. Het betreft perspectieven die elkaar aanvullen, maar die elkaar geregeld ook zullen bijten. De perspectieven keren in het hele onderzoek terug, omdat ze ieder bepaalde verschijningsvormen van het hooliganisme uitvergroten: het relatieperspectief, het controleperspectief en het supportersperspectief.

We stellen het relatieperspectief het eerst aan de orde, omdat de communicatie en wisselwerking tussen supporters (waaronder hooligans), club en veiligheidsorganisatie altijd van belang zijn. In het relatieperspectief worden de oorzaken en oplossingen van voetbalgeweld in deze relatie gezocht. Het controleperspectief en het supportersperspectief verbijzonderen deze gedachte. Het controleperspectief wijst op de noodzaak van hiërarchisering en handhaving: de veiligheidsorganisatie stelt en handhaaft grenzen, die zo nodig strikt worden geformuleerd. Het supportersperspectief attendeert op vitale krachten en goede ideeën onder supporters, alsmede op tekortkomingen in het veiligheidsbeleid en in de veiligheidsorganisatie.

Figuur 1.1

1.2 Het relatieperspectief

Het relatieperspectief attendeert op de wisselwerking die bestaat tussen supporters en veiligheidsorganisaties. Niet alleen gevestigde partijen, zoals club, politie of gemeente, hebben invloed vanuit dit perspectief. Supporters beschikken over ten minste twee machtsbronnen:

- politie en club zijn afhankelijk van supportersinformatie;
- de atmosfeer onder de aanhang en de relatie met de supporters zijn gradometers op zich voor de club en voor ingevoerde politiemensen.

De kwaliteit van de relaties en communicatie is belangrijk. Het gaat hierbij om te beginnen om de relaties tussen de club en (ingevoerde) politiemensen aan de ene kant en de supporters, waaronder (potentiële) geweldplegers, aan de andere kant. Deze relaties zijn cruciaal voor het informatieproces. Immers, de communicatie met supporters maakt het mogelijk om sfeer te proeven, informatie in te winnen en te verspreiden. Die communicatie gaat deels over wat wel en niet mag, maar de kwaliteit van de communicatie en de relatie is op zich belangrijk.

Een slechte onderlinge relatie (wantrouwen, boosheid, emotie) is een belangrijke oorzaak van allerhande supportersgedoe, waaronder geweld of andere overtredingen. Omgekeerd voorkomt een goede verstandhouding veel supportersproblemen. En als er sprake is van beginnende problemen dan biedt de opgebouwde relatie mogelijkheden om ze in de kiem te smoren. Loopt het dan toch eens uit de hand dan neemt de kans toe, dat er uit de supportersgeleideren betrouwbare informatie loskomt over wie wat heeft gedaan. Dit laatste vergt bij uitstek een goede relatie: supporters en ook stewards 'brengen' pas informatie als ze vertrouwen op de manier waarop veiligheidsmanagers van de club en de politie daarmee omgaan.

'Bij geweldsituaties op de tribune geef ik de supporters soms 24 uur om met namen te komen. Het komt regelmatig voor dat de geweldschoppers zich één dag later melden. Meestal geven we dan een alternatieve straf, maar als het ernstig genoeg is, volgt een stadionverbod.' (medewerker club)

Maar: voor wat hoort wat in de supporterswereld. Supporters verstrekken pas ruimhartig informatie aan een veiligheidsorganisatie als ze niet alleen vertrouwen op deze organisatie, maar er soms ook profijt van hebben, bijvoorbeeld onder de volgende omstandigheden.

- Supporters die worden geconfronteerd met onnodige beperkende maatregelen, zoals een verplichte combiregeling of een dubieuze noodverordening.
- Supporters die onterecht dan wel op dubieuze gronden worden aangehouden of een stadionverbod opgelegd krijgen. Of massale aanhoudingen van supporters waarvan de rechtmatigheid dubieus is. Dit soort situaties komt vaker voor dan aanhangers van het controleperspectief geneigd zijn te denken of bereid zijn toe te geven. Supporters rekenen op steun van hun supportersvereniging en nemen de veiligheidscoördinator van hun club juist op dit soort momenten de maat. Het plaatst ingevoerde uitvoerende politiemensen voor het blok, want het kan immers neerkomen op een lastige keuze tussen boze supporters en 'collega's', waaronder die uit andere korpsen of hooggeplaatsten. Het komt voor dat supporters zich juridisch verweren. Dit maakt deel uit van het supportersperspectief.
- Supporters die vinden dat ze onheus zijn bejegend door de politie, mogelijk inclusief geweldgebruik. Het blijft veelal bij verbale kritiek, maar het komt ook voor dat juridische procedures en onderzoeken van de Ombudsman of de Commissie voor Politieklachten worden gestart. Dit gaat ook weer over in het supportersperspectief.

Naar aanleiding van ongeregelheden rond de wedstrijd Top Oss-NAC Breda (2004) werden diverse stadionverboden uitgedeeld aan fanatieke supporters van Top Oss. De stadionverboden waren rechtmatig, maar de supporters veroorzaken normaal geen problemen. Top Oss heeft een supporterscoördinator die na een moeizame start een relatie heeft opgebouwd met de fanatieke aanhang.

De aangehouden supporters waren bang voor een hoge geldboete of zelfs celstraf. Van Deutekom: 'Doodgewone jongens, soms zelfs met een gezinnetje, vreesden voor een celstraf. Toen heb ik aan de rechtbank gevraagd een taakstraf op te leggen, met de belofte dat ze bij goed gedrag weer naar het voetballen mochten. De rechter willigde mijn eis in en de jongens hebben nooit meer voor problemen gezorgd. Ik wil er maar mee zeggen dat justitie zich ook moet verdiepen in die gasten.'¹

Het gaat vanuit het relatieperspectief zeker niet alleen over de relatie tussen club, lokale politie en lokale aanhang. Juist in de voetbalwereld, met veel on-

1 'Een voetbalsupporter heeft stabiliteit nodig'. In: *NRC Handelsblad*, 24 november 2004.

derlinge wedstrijden, vetes, spanningen en contacten tussen alle actoren uit steden met een betaaldvoetbalclub (politie, club, gemeente, justitie, supporters, media) gaat het om allerhande relaties die rechtstreeks of met een kleine omweg doorwerken in het risicoprofiel van bepaalde wedstrijden en van een bepaalde club. Het betreft in het bijzonder:

- de relatie tussen clubs, niet alleen tussen de supporters, maar ook tussen de staf van de clubs. Vaak is die relatie op hoofdlijnen goed en heeft het, ook bij beladen wedstrijden, een dempend effect op de veiligheidsrisico's. Zo weten de clubbesturen van Feyenoord en Ajax elkaar, ondanks forse tegengestelde belangen, op belangrijke momenten – vaak als de supporters-gemoederen aan beide kanten weer eens extra verhit zijn – te vinden. Het komt echter ook voor dat het (veiligheids-)management van bepaalde clubs – tijdelijk – met elkaar gebrouilleerd raken. Zo kan bijvoorbeeld een directeur van de ene club de voorzitter van een andere club opzichtig weigeren te feliciteren na het winnen van de Johan Cruijff-schaal. Als dit een nieuwe gebeurtenis is in een reeks problemen, rellen en discussies rond onderlinge wedstrijden, dan vergroot het de kans op nieuwe problemen. Sterker, het is een indicatie dat de onderlinge problemen niet beperkt blijven tot de vakken met probleemsupporters, maar zich op hebben verbreed tot de relatie tussen twee clubs. Het is ook een indicatie voor een verdieping van een conflict tussen clubs indien medewerkers zich in kwetsende taal uitlaten over een andere club. We hebben bij het veldwerk onder meer vastgesteld dat een elftalbegeleider niet meer bereid was te spreken over Ajax, maar steevast sprak over 'neuzen'. Het wekt dan geen verbazing dat de supporters bij thuiswedstrijden van zijn club enorm ver gaan met verbaal geweld, en dat de spelers op het veld agressief spelen.
- de relatie tussen veiligheidsorganisatie (club, politie, autoriteiten) en uitsupporters. De reputatie die een lokale veiligheidsorganisatie weet op te bouwen onder uitsupporters is een belangrijke variabele. Idealiter vertrouwen uitsupporters aan de ene kant op de handhavingsstijl van club en politie (redelijk, met gevoel, duidelijke communicatie) en weten ze aan de andere kant dat ze op hun tellen moeten passen. Kortom: een goede mix van het controleperspectief en het relatieperspectief. Hier tegenover staat de situatie dat er spanningen ontstaan – mogelijk zelfs een soort vete – tussen de lokale veiligheidsorganisatie en uitsupporters. Dit kan in essentie te wijten zijn aan het gedrag van supporters. Dit is ook het dominante publieke en politieke beeld, en het past naadloos in het controleperspectief. Een verstoorde relatie kan echter ook mede het product zijn van hele of

halve fouten van club, politie of autoriteiten. Dit laatste maakt deel uit van het derde, getendraadse perspectief: het supportersperspectief.

‘Wij waren niet altijd blij met [een voormalig clubdirecteur met o.a. veiligheidszaken in portefeuille], maar hij had wel veel gevoel voor supporterszaken en hij werkte niet alleen vanachter het bureau. Soms keerde hij zich tegen de aanhang, maar op andere momenten stond hij achter de aanhang. Ik denk dat zijn stijl en manier van doen gunstig hebben gewerkt. Mijn gevoel was dat hij betrouwbaar was en dat weegt zwaar bij supporters.’ (supporter)

Oorzaken van voetbalgeweld

Vanuit het relatieperspectief zijn de volgende factoren de belangrijkste oorzaken van voetbalgeweld:

- een gebrekkige relatie tussen veiligheidsorganisatie en supporters, met dientengevolge stagnerende informatieprocessen;
- een verstoorde relatie tussen aan de ene kant de aanhang van een bepaalde club en aan de andere kant de bestuurders en/of spelers van de eigen club;
- een verstoorde relatie tussen de aanhang van een bepaalde club en de lokale politie en autoriteiten;
- een verstoorde relatie tussen de uitsupporters van een bepaalde club en de politie en autoriteiten in een bepaalde ontvangende stad. Vanuit het controleperspectief zal de schuld hiervoor bijna automatisch in hoge mate bij de uitsupporters worden gelegd, terwijl het supportersperspectief ook aandacht vraagt voor tekortkomingen aan de kant van politie en autoriteiten;
- een verstoorde relatie tussen twee clubs, ook op bestuurlijk niveau, die de vete tussen de supporters van deze twee clubs verdiept.

‘In de lente van 2002 komt de politie Amsterdam-Amstelland in aanvaring met uitsupporters van twee clubs: Feyenoord en FC Utrecht. In eerste instantie richt de berichtgeving zich op het wangedrag van uitsupporters. Deze zijn het hier absoluut niet mee eens. Ze vinden dat de politie onnodig en te hard optrad. De supporters van Feyenoord en FC Utrecht dienen, afzonderlijk, een klacht in bij de Commissie voor de Politieklachten Amsterdam-Amstelland. Het onderzoek van deze commissie neemt meer dan

twee jaar in beslag. Beide klachten worden gegrond verklaard. De gemeente Amsterdam keert schadevergoedingen uit. Supporters dringen aan op openbare excuses van politie en burgemeester, maar die blijven achterwege. Een supporter met een genuanceerd oordeel: 'Het bizarre is dat nette supporters klappen kregen en sommige hooligans veel plezier beleefden aan de juridische procedure. Maar het gedrag van die hooligans in het verleden is natuurlijk wel een achterliggende oorzaak. Maar geen rechtvaardiging, daarom was het oordeel terecht.'

Informatieprocessen: sleutelopdracht

De sleutelopdracht voor de informatieprocessen valt op te maken uit de opsomming van de oorzaken. Binnen het relatieperspectief komt het erop aan vanuit een goede relatie tussen veiligheidsorganisatie en (risico)supporters informatie te verzamelen en te verstrekken die ten goede komt aan het veiligheidsbeleid.

'Wij hebben ongeveer 200 tot 300 uitsupporters, afhankelijk van de prestaties. Ik denk dat een stuk of dertig zich, op een slechte dag, echt kunnen misdragen, met geweld. Ik heb twee belangrijke wapens. Rechtstreeks overleg met deze gasten en contacten met personen om hen heen. En dat werkt goed. Er gebeurt gelukkig zelden wat en als er iets gebeurt, dan weet ik meestal binnen twee dagen wie er wat heeft gedaan.' (medewerker club)

Het relatieperspectief: nadelen of gevaren

Het relatieperspectief kent een aantal belangrijke nadelen of gevaren. Het grootste gevaar is dat een goede relatie een doel op zich wordt of, nog een stap verder, dat supporters, waaronder hooligans, te vaak hun zin krijgen, zelfs als ze regelrecht ongelijk hebben of als de veiligheid in het geding is. Hooligans wordt in het allerergste geval de hand boven het hoofd gehouden, met als klassieke drogreden dat op die manier erger wordt voorkomen, terwijl het juist van kwaad tot erger kan gaan als hooligans ruimte wordt gelaten. Voorbeelden van dergelijke fouten zijn:

- clubs die uitkaartjes cadeau doen aan hooligans;
- dubieuze of zelfs gewelddadige of (rand)criminele personen die worden getolereerd als uitbater van een supportershome of als (in)formele ordebewaker in probleemvakken;

- clubs die mondige hooligans proberen het zwijgen op te leggen door ze zonder goed antecedentenonderzoek een functie aan te bieden;
- clubs, politie en/of autoriteiten die beschikken over informatie over strafbare feiten of overtredingen (geweldgebruik, wapenbezit, drugshandel, harddruggebruik), maar hier niet of onvoldoende tegen optreden.

In juni 2006 wordt een supporter van FC Utrecht gearresteerd op verdenking van (internationale) handel in (hard)drugs en witwaspraktijken. Hij was uitbater van het supportershome in stadion Galgewaard en zat als bestuurslid veiligheidszaken in het bestuur van de supportersvereniging van FC Utrecht. De verdenking bestaat dat de drugshandel ook plaatshad in het stadion. De aanhouding brengt het bestuur van FC Utrecht in verlegenheid.²

Op deze manier wordt veiligheidsbeleid, vanuit het perspectief van de veiligheidsorganisatie, te 'veel geven en te weinig nemen'. Beleidsmakers raken de regie kwijt en laten te veel invloed over aan kwade krachten binnen de gelederen van de supporters.

De sleutelopdracht op basis van het relatieperspectief kan nog anders worden geformuleerd. Het komt erop aan een goede relatie en sfeer te combineren met proportionele handhaving en controle. Zo ontstaat idealiter een relatie van 'geven en nemen': club en politie hebben de overhand en bewaken de orde en veiligheid, maar ze hebben oog voor het grote belang van een werkbare relatie met supporters. Dit is in de voetbalwereld te meer van belang, omdat er geen keiharde scheidslijn kan worden getrokken tussen supporters en club. Er bestaan nu eenmaal nauwe contacten en voor de legitimiteit van bestuurders van clubs is draagvlak onder de supporters van groot belang. Wie hier, vanuit het controleperspectief aan voorbij denkt te kunnen gaan, kan van een koude kermis thuiskomen. Hij of zij (werkzaam bij politie, justitie of op het stadhuis) zal namelijk verstoken blijven van veel belangrijke informatie over supporters en supportersgedrag.

Spanningen tussen controleren en relatiebeheer

Er kunnen spanningen bestaan tussen inspanningen om supporters te controleren en het relatiebeheer met supporters. Een groot gevaar is onder meer dat

² 'FC Utrecht opnieuw in verlegenheid'. In: *Algemeen Dagblad*, 1 juni 2006.

een goede relatie met (probleem)supporters te veel een doel op zich wordt, en dat onvoldoende wordt gedaan met informatie over hele of halve misstanden. Of omgekeerd: dat informatie die onder of over probleemsupporters wordt verzameld door de veiligheidsorganisatie te snel (dat wil zeggen zonder goede verificatie) wordt benut om forse straffen op te leggen, zoals langdurige stadionverboden. Als hierbij met een zekere regelmaat fouten worden gemaakt door club, politie, justitie of KNVB, dan doet dit afbreuk aan de relatie met supporters en daarmee aan de kwaliteit en kwantiteit van de informatiestromen vanuit de supporters naar de veiligheidsorganisatie.

Het tegendeel van te snelle en ondoordachte benutting van informatie is ook denkbaar – en komt nog altijd voor. We bedoelen dat club, politie en/of autoriteiten wél op de hoogte raken van bepaalde informatie over strafbare feiten, maar op basis van deze kennis niet of nauwelijks optreden. Dat kunnen de daders weliswaar waarderen, maar de probleemsupporters zullen concluderen dat ze zich klaarblijkelijk veel kunnen veroorloven. Een supporter: 'In de kringen van Feyenoord-supporters is er niemand die gelooft dat het onmogelijk was om straffen op te leggen aan veel meer hooligans die bij Jong Ajax-Jong Feyenoord de spelers hebben gemolesteerd.'

Niet optreden is een stimulans voor herhaald voetbalgeweld in de toekomst. In eerste instantie zullen velen denken dat iedereen dit toch begrijpt en dat het toch een koud kunstje is op te treden op basis van beschikbare en betrouwbare informatie. Wie zo redeneert onderschat echter de grote praktische betekenis die de zogeheten informatieparadox juist in de voetbalwereld kan hebben. Het lijkt nuttig veel te weten over strafbare feiten, maar zodra ze bekendraken kan dit de club of de politie opzadelen met het probleem dat ze min of meer worden gedwongen tot interventies die veel tegenkrachten op kunnen roepen.

1.3 Het controleperspectief

In politiegelederen gaat veel aandacht uit naar het leren kennen van vandalen, zodat ze kunnen worden afgeschrikt, gecontroleerd en zo nodig aangehouden: aan de poort van het stadion, in het uitgaansleven en mogelijk op basis van gemaakte videobeelden. Dit controleperspectief is nuttig. De gepercipieerde pakkans kan zo toenemen, met name als voetbalvandalen zich realiseren dat ze door informatie-uitwisseling op meerdere plaatsen tegen de lamp kunnen lopen: in het stadion, rondom het stadion, in het uitstadion, op weg daar

naartoe, in het uitgaansleven en op school. Het is effectief zodra onder hooligans verhalen gaan rondzingen die attenderen op een hoge pakkans: pas op, we worden in de gaten gehouden. Het leidt ongetwijfeld zowel tot verplaatsing (de inmiddels klassieke rel op de avond voor de wedstrijddag) als tot een reductie van het voetbalgeweld.

De oude harde kern van Feyenoord gaat er simpelweg vanuit dat ze in de gaten wordt gehouden door de politie. Ze gaat dientengevolge voorzichtig te werk. Zo worden specifieke momenten uitgekozen voor geweld, soms op afgesproken locaties buiten wedstrijddagen. De voorzichtigheid komt tot uitdrukking in hooligantactieken en in zelfregulering. Dit laatste is onder meer het geval bij reizen naar uitwedstrijden. Onnodig geweld of vandalisme van medesupporters wordt dan veelal niet getolereerd, omdat dit ongewenste arrestaties tot gevolg kan hebben en er ook toe kan leiden dat – onder andere – de oude harde kern niet wordt toegelaten tot het stadion (bronnen: supporters en Van der Torre en Spaaij, 2003).

Als het bij uitwedstrijden van Feyenoord uit de hand loopt, komt dat vaak door tijdelijke aanwas van hooligans die niet of niet zo goed bekend zijn bij de politie (van de ontvangende stad) of van ‘gelegenheidshooligans’. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de oefenwedstrijd van Feyenoord tegen Levenskusen (09-01-2005) en, volgens onze bronnen, bij de Europacup-uitwedstrijd tegen Nancy (30-11-2006). Zie hierover hoofdstuk 4.

Oorzaken van voetbalgeweld

Vanuit het controleperspectief zijn de volgende factoren de belangrijkste oorzaken van voetbalgeweld:

- onvoldoende informatie over groepen geweldplegers;
- onvoldoende controle van probleemsupporters en ontoereikende beperkende maatregelen;
- probleemsupporters hebben onvoldoende het idee dat ze tegen de lamp kunnen lopen. In beleidsjargon: de gepercipieerde pakkans is te laag;
- probleemsupporters zijn in feite geweldplegers die zich op verschillende domeinen laten gelden (stadion e.o., uitgaansleven, school, wijk), maar er heeft geen goede informatie-uitwisseling plaats tussen streetlevelfunctionarissen (politie, clubmedewerkers, leerkrachten, wijkagenten, jongerenwerkers) die op verschillende momenten en plaatsen met hen te maken krijgen;

- de veiligheidsorganisatie staat op te grote afstand van de ‘nette’ sociale omgeving van probleemsupporters: ouders, familieleden, vrienden en mogelijk werkgevers. Wangedrag bij voetbal blijft onopgemerkt in deze sociale omgeving en blijft derhalve in de thuissituatie zonder repercussies.

Informatieprocessen: sleutelopdracht

Hieruit valt op te maken welke sleutelopdracht het controleperspectief stelt aan de informatieprocessen van de veiligheidsorganisatie. Het komt aan op informatieverzameling over probleemsupporters en daarop gebaseerde controles en interventies, zodat de pakkans van geweldplegers toeneemt. Idealiter gaat dit gepaard met netwerkvorming rondom geweldplegers, waarbij verbindingen worden gelegd tussen streetlevelfunctionarissen onderling en tussen de veiligheidsorganisatie en de sociale omgeving van daders.

‘Het was in het verleden zo dat een jonge hooligan op zondag tekeer kon gaan, inclusief geweld, zoals spullen op het veld gooien of een steward intimideren, zonder dat hij werd opgepakt. Bijvoorbeeld omdat club en politie bij de uitwedstrijd dachten: die zien we als we pech hebben volgend jaar weer terug. Daar zitten we nu strakker op. We leggen ook een verbinding met de wijkagent en met jongerenwerkers. Dan kom je erachter wat ze nog meer uitvreten en wat de reden kan zijn. Repressief grijpt de wijkagent hem in z’n nek, door hem aan te pakken voor gedrag in het stadion. En zonodig starten we in preventieve zin iets op met de jongerenwerker. We zorgen er zo voor dat het net zich sluit als iemand zich blijft misdragen bij voetbalwedstrijden.’ (politiefunctionaris)

Het controleperspectief: nadelen of gevaren

Het controleperspectief kent een aantal belangrijke nadelen of gevaren. Een eenzijdige of te rigide toepassing van een controlebeleid kan leiden tot een *self-fulfilling prophecy*: supporters die worden behandeld als riskante supporters (‘als hooligans’) zullen zich daar ook in meerdere of mindere mate naar gaan gedragen. Het komt ook voor dat beperkende controlemaatregelen worden opgelegd aan veel of zelfs alle (uit)supporters van een bepaalde club, de ‘generieke maatregelen’. Dit zet kwaad bloed, omdat dergelijke maatregelen fans veel tijd en geld kosten. Dit kan ook weer leiden tot strategische gedragsreacties: supporters die de veiligheidsmaatregelen ontduiken.

‘Wij kregen een verplichte combiregeling opgelegd. Maar de simpele vraag waarom dit nodig was, was te lastig. Het moest en onze kritiek werd bijna als verraad gezien. Hoe we het op durfden te nemen voor de uitsupporters. Nou, die uitsupporters zijn onze klanten en klanten van de ontvangende club. En ze gedragen zich al jaren netjes. En tegen [club X] is de kans op geweld bijna nul procent. Dan moet je het ook aandurven om daarnaar te handelen.’ (veiligheidsmedewerker club)

‘Ze denken te vaak dat je een hooligan bent als je fanatiek bent en met een vroege bus naar een uitwedstrijd komt. En dan zijn er van die totaal niet meedenkende stewards. Soms ook zuigende politiemensen: ‘Zo jongens weer verloren...’ Ik heb een goede baan en een blanco strafblad, maar er komt een dag dat ik me niet kan beheersen. (...) Gelukkig zijn er ook clubs en politiekorpsen die zorgen voor een nette ontvangst. Naar zo’n wedstrijd kan ik echt uitkijken.’ (supporter)

Hoewel het deels onvermijdelijk is dat goedwillende supporters lijden onder de kwaadwillende, bestaat het gevaar dat beperkende maatregelen (bijvoorbeeld een verplichte combiregeling, beperkingen aan de kaartverkoop, een uitkaartverplichting) juist worden ontdoken door een bepaalde categorie hooligans, maar dat supporters die zich aan de regels houden er nog altijd hinder van ondervinden.

‘De hooligans zitten op de hoofdtribune, want die weten altijd aan kaartjes te komen. En wij staan lang in de rij bij het uitvak en worden bijna uitgekled bij het fouilleren.’ (supporter)

‘Met dat dilemma houden we goed rekening. We fouilleren bijvoorbeeld relaxed en als een dag goed verloopt, dus geen voorinformatie en goed gedrag op de heenreis, dan passen we de bejegening daarop aan. De politie doet dat dan ook professioneel.’ (medewerker club)

Tot slot is het grootste gevaar van dit alles, dat het draagvlak van veiligheidsbeleid onder supporters zo ver afneemt, dat dit ten koste gaat van: de informatiestromen vanuit supporterskringen naar de veiligheidsorganisatie en de relatie tussen supporters en de veiligheidsorganisatie.

1.4 Een tegendraadse blik: het supportersperspectief

We kiezen tot slot een tegendraads perspectief. Het supportersperspectief verlaat het vaak dominante beeld dat informatie- en beleidsprocessen het privilege zijn van politie, club en autoriteiten, en dat fouten en misdragingen beperkt zouden blijven tot probleemsupporters. Sterker, het draait dit beeld volledig om, want de aandacht wordt verlegd naar:

- informatieprocessen in de gelederen van (fanatieke) supporters;
- de relaties van fanatieke supporters en de benutting daarvan bij verzet tegen veiligheidsbeleid en -maatregelen;
- fouten, incorrecte bejegening en tekortkomingen aan de kant van clubs, politie en autoriteiten;
- supporters die een sterke afkeer hebben van het geweld van medesupporters en zich sterk maken voor de opsporing van relschoppers en de preventie van voetbalgeweld.

Wie de beleids- en informatieprocessen onder fanatieke supporters onderschat, maakt een fout. Deze supporters eten en drinken namelijk voetbal. Ze passen hun privéleven aan op het programma van hun club en ze volgen het nieuws over hun club, waaronder vele websites, op de voet. Sterker, dergelijke supporters schrijven zelf supportersbladen vol en houden websites in de lucht. Die bladen en sites worden doorgaans met veel passie gemaakt en bevatten veel informatie over club en supporters, en daarmee ook over het veiligheidsbeleid en over de relatie met de club en andere *stakeholders* in het veiligheidsnetwerk. Geweldsincidenten, stadionverboden, combiregelingen, uitkaartverplichtingen, voornemens tot pasfotoregistratie en supportersgerelateerde rechtszaken worden nauwgezet gevolgd en van commentaar voorzien.

Deze communicatie- en informatiekanalen zijn belangrijk. Ze zijn aan de ene kant een uiting van supportersemoties en -opvattingen, en aan de andere kant beïnvloeden ze die. Gedegen en gefundeerde kritiek op veiligheidsbeleid en -maatregelen worden afgewisseld met hele of halve scheldpartijen, zeker op het interactieve deel van de clubonafhankelijke websites. De kritiek wordt niet alleen verwoord door supporters(verenigingen), maar ook door de koepelorganisatie van de formele supportersverenigingen, de SOVS. Op veel supporterssites wordt de kritiek op beperkende veiligheidsmaatregelen (ook) ludiek en met humor verwoord. Er worden bijvoorbeeld foto's afgedrukt van hordes politiemensen en veiligheidsfunctionarissen plus een handjevol oudere uitsupporters, met de mededeling dat de politie haar handen vol had.

Op 21 april 2002 gebruikt de Amsterdamse politie geweld tegen supporters van FC Utrecht. Supporters dienen klachten in. Er worden uiteindelijk klachten gegrond verklaard. De supporters en supporterssite van FC Utrecht volgt de zaak op de voet. Op 25 september 2004 verschijnt het volgende bericht op www.forza-utreg.nl:

'SV FC Utrecht woest op Amsterdamse politie'

De voorzitter van de SupportersVereniging reageerde woest op het bericht dat de Amsterdamse politie de slachtoffers van buitensporig politiegeweld mogelijk alleen financieel tegemoet wil komen. "Met geld willen ze de mensonterende wantoestanden op 22 april 2002 mogelijk verdoezelen." Het kan en mag niet zo zijn dat de dienders op deze manier weg komen. De voorzitter van de SupportersVereniging eist dat alle agenten die in de fout zijn gegaan die dag, nooit meer de gelegenheid mogen krijgen om in herhaling te vallen. "De Nederlandse samenleving loopt met deze doorgedraaide agenten het gevaar om zonder enige waarschuwing zwaar mishandeld, en bewust in een levensbedreigende situatie gebracht te worden", aldus Ten Boden.

Ook het bestuur van de SupportersVereniging vindt de uitkomst een aanfluiting. De rust keert pas terug als de korpsbeheerder Cohen zijn excuses aanbied aan de slachtoffers van deze "hooligans met wapenstokken". Tevens dienen een aantal "agenten" die deze dag bewust FC Utrecht hebben mishandeld onmiddellijk oneervol te worden ontslagen. Supporters maakten melding van 9 agenten die, nu blijkt bewezen, over de schreef zijn gegaan. Mogelijk zal na het nemen van deze maatregelen het FC Utrecht-vak bij wedstrijden in de ArenA weer langzaam volstromen. Nu gebeurt dat niet omdat de FC Utrecht-supporters geen zin meer hebben om bont en blauw thuis te komen door dolgedraaide leden van de Mobiele Eenheid uit Amsterdam.

Ben Ten Boden merkt hierbij op dat "gedurende afgelopen twintig jaar de fans van Ajax en FC Utrecht onderling het niet zo nauw namen bepaalde normen en waarden. Dat nu juist de gezagdragers de laatste jaren ten opzichte van de FC Utrecht-supporters de vijand zijn geworden, is tekenend voor de kwaliteit van de Amsterdamse korpsleiding."

Bij een categorie clubs (grotweg: de relatief 'veilige' clubs) blijven de informatieprocessen beperkt tot het maken van supportersbladen en sites. Bij een andere categorie clubs (clubs met een omvangrijke, fanatieke aanhang en

veelal het nodige geweld) gaan de informatieprocessen een stap verder. Daar gaan informatieverstrekking en opinievorming over in wat we *supportersactivisme* noemen: fanatieke supporters en hooligans verzamelen nauwgezet informatie over veiligheidsbeleid of veiligheidsincidenten en benutten die informatie bij hun verzet tegen het veiligheidsbeleid of tegen bepaalde interventies, zoals (massale) aanhoudingen, (collectieve) stadionverboden, verplichte combiregelingen, uitkaartverplichtingen of noodverordeningen. Het supportersactivisme kan onder meer tot uitdrukking komen in het (succesvol) indienen van klachten over het politietoetreden, inclusief inspanningen om dergelijke klachten gegrond verklaard te krijgen. Andere uitingsvormen zijn: persberichten uitgeven over bepaalde conflicten (bijvoorbeeld over de toedeling van uitkaarten bij een bekerwedstrijd), uitspraken doen in de media, aangifte doen tegen politiemensen en rechtszaken aanspannen of daarmee dreigen als een burgemeester vergaande veiligheidsmaatregelen treft.

Het maakt deel uit van dit supportersactivisme om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over veiligheidsbeleid of veiligheidsincidenten – met de bedoeling kritiek te motiveren of beleidsmakers of -uitvoerders in diskrediet te brengen. Bepaalde fanatieke sleutelsupporters beschikken over allerhande informatie: (vertrouwelijke) draaiboeken, processen-verbaal, RID-rapportages, incidentenrapporten van wedstrijddagen met voetbalrellen, kennis over datgene wat in het veiligheidsoverleg is besproken, enzovoort (Van der Torre en Ruitenbergh, 2000). Ze beschikken ook over de nodige kennis over het veiligheidsbeleid – het komt voor dat supporters beter op de hoogte zijn dan bepaalde beleidsmakers – en over juridische kennis. Sommige supporters weten precies wat ze moeten doen en laten om het opsporingsproces te bemoeilijken, ook in verhoorsituaties. Ze hebben uitstekende kennis van de wet op dit terrein. Sterker, voor een uitwedstrijd tegen een Duitse club stelden sommigen zich zelfs op de hoogte van relevante Duitse strafrechtelijke bepalingen. Sommige voetbalactivisten citeren tijdens interviews uit hun hoofd probleemloos de belangrijkste passages uit rapportages over het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden.

‘In Duitsland kunnen groepen worden vervolgd. Het eerste wat ik over Leverkusen dus verklaarde, was dat ik meteen uit de groep stapte omdat ik niet van rellen houd. Tsjá, dat was balen voor ze, want ik wist dat ik niet gefilmd kon zijn. Het eerste wat ik doe in een stadion is checken waar de camera’s hangen.’ (supporter)

We hebben een afspraak met een gekende, oudere hooligan. Lopende het gesprek komt het evaluatierapport van de politie over de huldiging van Feyenoord (april 1999) ter sprake. Het gesprek gaat op een gegeven moment over het handhaven van de tolerantiegrenzen. Hij verbetert ons als we zeggen dat de evaluatie meldt dat de handhaving van de tolerantiegrenzen tekortschoot. Hij wijst er fijntjes op dat die bevinding ontbreekt, maar dat het rapport wel de aanbeveling bevat om de tolerantiegrenzen voortaan beter ten uitvoer te brengen. Hij noemt uit zijn hoofd het paginanummer. Als we de evaluatie erop naslaan blijkt het paginanummer te kloppen en gaan we grotendeels mee in zijn constatering dat het rapport, wat het ten uitvoer brengen van de tolerantiegrenzen betreft, een hiaat kent tussen bevindingen en aanbeveling.

Een fanatieke supporter uit kritiek op het Voetbal Volg Systeem (VVS). Hij wijst op relletjes die wel plaats hebben gehad waarbij de politie betrokken was, maar die niet in VVS staan. Hij benadrukt ook dat het VVS louter kritisch is op supporters, ook door middel van kwalificaties als 'schandelijk gedrag', en dat het geen melding maakt van hele of halve fouten van club of politie. Hij legt vervolgens uit waarom hij vindt dat de burgemeester van Almelo veel beperkingen oplegt ('die stad heeft de verbetering in het gedrag van de uitsupporters in de eredivisie gemist') en wat er mis is aan de bejegening door sommige politiekorpsen ('te emotioneel'). Hij legt als bewijsstuk een uitdraai van het VVS op tafel. De supporter claimt over toegang te beschikken om dit systeem te raadplegen. Zijn uitnodiging om mee te gaan en dit met eigen ogen te aanschouwen, slaan we af.

Supportersactivisme kan overgaan in hooligangeweld. Bijvoorbeeld als stadionverboden die aan een groep supporters worden opgelegd niet louter met argumenten worden aangevochten, maar ook door stewards te bedreigen die verklaringen hebben afgelegd of zouden kunnen afleggen.

Het effect van het supportersactivisme hangt onder meer af van de kwaliteit van het relatienetwerk van fanatieke supporters. Naarmate fanatieke supporters betere contacten hebben binnen de club en met de (regionale) media, zullen ze er eerder in slagen hun standpunten voor het voetlicht te brengen en zo invloed uit te oefenen op veiligheidsbeleid of -maatregelen.

'Journalisten raadplegen bijna dagelijks Lunatics News [het onafhankelijke digitale fanzine van Feyenoord-supporters, COT] en De Rat [idem, bij NAC

Breda]. Dat geeft supporters natuurlijk invloed. Als ze iets melden wordt het gelezen. Het gebeurt best vaak dat journalisten zich laten inspireren tot een artikel, ook zonder bronvermelding.' (supporter)

Fanatieke supporters benutten hun informatie in bijvoorbeeld de relaties die ze onderhouden met het eigen (club)bestuur. Bestuurders worden onder druk gezet door minutieus voorbereide supporters die een duidelijk doel voor ogen hebben. De relaties met bestuurders worden intensiever naarmate de organisatie van het supportersactivisme toeneemt. Bestuurders worden gedwongen te handelen en gesprekken aan te gaan met fanatieke supporters en soms ook met hooligans. Het supportersactivisme weet zich, naarmate het steekhoudender wordt, gesteund door grote aantallen supporters en soms ook andere partijen, zoals media, advocaten en belangenorganisaties. Die steekhoudendheid toont zich onder meer op momenten dat supporters zich onheus bejegend voelen. Clubs kiezen de afgelopen jaren vaker en meer uitgesproken de kant van supporters rond geschillen met bijvoorbeeld de politie of de lokale overheid bij uitwedstrijden. Zo koos bijvoorbeeld het bestuur van Roda JC duidelijk partij na aanhoudingen onder haar supporters rond de uitwedstrijd tegen Ajax (maart 2006). De veiligheidsmanager van PSV ageerde tegen de beperkingen die aan supporters werden opgelegd bij de uitwedstrijd tegen Heracles Almelo (13 augustus 2005).

Het supportersperspectief vestigt ook aandacht op fouten, tekortkomingen of zelfs misdragingen aan de kant van clubs, politie en autoriteiten. Het gaat deels om subjectieve beweringen en beschuldigingen die supporters uiten en trachten te motiveren. Maar anderzijds wijzen ook politiemensen en veiligheidsmanagers op tekortkomingen in het optreden van de politie, vaak in andere voetbalsteden. Het is ook voorgekomen dat de ombudsman en de (lokale) klachtencommissie van de politie kritische oordelen vellen over het politieoptreden. Het gaat echter zeker niet alleen om vermeende fouten of zelfs misdragingen van politiemensen, maar ook om veiligheidscoördinatoren van clubs die beleidsmaatregelen onzorgvuldig doorvoeren en om spelers of trainers die zich misdragen. Hierbij kan gedacht worden aan het opsteken van een middelvinger door een trainer, wangedrag bij huldigingen (broek naar beneden, beledigende teksten zingen) en spelers die supporters aanmoedigen of bedanken terwijl deze supporters overtredingen begaan of zelfs strafbare feiten plegen (ontoelaatbare spreekkoren, spullen het veld op smijten bij een achterstand, tegenstanders bespugen of met bier bekogelen). Het komt ook

voor dat de stadionspeaker vervalt in de rol van fanatieke supporter. Dit kan bijvoorbeeld leiden tot het omroepen van teksten als 'De onverdiende gelijk-maker wordt in buitenspelpositie gemaakt door...'

Bij de toch al zo beladen streekderby tussen Vitesse en N.E.C. doen Dennis Gentenaar en Frank Demouge – spelers van N.E.C. – van zich spreken. Gentenaar verft zijn haar in de clubkleuren en Demouge zegt voorafgaand aan de wedstrijd: 'De lijdensweg van Vitesse kan niet lang genoeg duren.' Demouge verwijst naar de perikelen rond Karel Aalbers en de degradatiezorgen waarin Vitesse in het seizoen 2002-2003 verkeert.³

Op 13 juni 2003 verliest Go Ahead Eagles thuis, in de nacompetitie, het beladen streekduel tegen FC Zwolle met 2-3. Meteen na afloop laat de toenmalige Go Ahead Eagles-speler Ugur Yildirim zich tegenover journalisten ontvallen: 'Als we Zwolle kunnen naaien, zullen we dat niet nalaten.'⁴ Go Ahead Eagles is dan inmiddels al uitgeschakeld voor promotie. Gezien de stand in de nacompetitiepoule zou dat, indien de daad bij het woord wordt gevoegd, enkel nog neer kunnen komen op bewust puntverlies. Naar onze mening vervult Go Ahead Eagles overigens haar sportieve plicht en FC Zwolle handhaaft zich dat jaar via de nacompetitie in de eredivisie.

Op 8 mei 2002 speelt ADO Den Haag in de nacompetitie tegen Sparta Rotterdam. Het staat ongeveer een kwartier voor tijd 2-3 voor Sparta. Het fanatieke thuispubliek op de Aad Mansveld-tribune (aan een lange zijde) scheldt de scheidsrechter uit en er worden allerhande spullen (munten, aanstekers) naar de Sparta-spelers gegooid. De stadionspeaker vraagt verschillende keren of het publiek zijn wangedrag kan staken. Kort nadat de speaker dit heeft gedaan, moedigen spelers van ADO – in het bijzonder verdediger Verberne – dit publiek met armgebaren aan, waarna de fans verdergaan waar ze waren gebleven: ze schelden en smijten spullen naar de flankspelers van Sparta. Na afloop bedanken de spelers de fans op de Aad Mansveld-tribune uitbundig.

3 'Anticlimax in Gelredome'. In: *Algemeen Dagblad*, 22 april 2003 en: "'Arnep" verliest, dus geen puinhoop in Nijmegen'. In: *De Volkskrant*, 15 december 2003.

4 'Die fouten, daar valt niet tegenaan te spelen'. In: *de Stentor*, 14 juni 2003.

Het duel FC Utrecht-Ajax heeft in de afgelopen jaren een grimmig karakter gekregen: op het veld en tussen de supporters. De aanvoerder van FC Utrecht, Gregoor van Dijk, gooit een week voor het duel op 1 oktober 2006 olie op het vuur. Hij zegt namelijk tegen journalisten dat hij een sleutelspeler van Ajax, Wesley Sneijder, graag een rotschop zou verkopen. Van Dijk speelt, als aanvoerder, mee en krijgt in de 85^e minuut een rode kaart. De supporters van FC Utrecht schelden Sneijder collectief en zwaar beledigend uit, bijna gedurende de hele wedstrijd.⁵

In de dagen voor en na de wedstrijd Sparta Rotterdam-Ajax (26 november 2006) raken twee Ajax-spelers en Ajax-trainer Ten Cate in opspraak vanwege verbaal wangedrag. Voor de wedstrijd raakt bekend dat speler Perez een week eerder een KNVB-official heeft uitgescholden voor 'kankerneger'. In deze wedstrijd krijgt Sneijder een rode kaart, omdat hij een tegenstander of de scheidsrechter uitscheldt voor 'blinde tyfushond'. Trainer Ten Cate neemt het in de persconferentie na afloop van de wedstrijd ronduit uit voor Sneijder op. De voorzitter (Jaakke) deed dit in feite ook door te zeggen dat Ajax 'geen vereniging van koorknappen is'. Dit alles resulteert in snijdende kritiek op de club. Onder meer de dagbladen *Trouw* en *De Telegraaf* leveren forse kritiek. Dergelijke uitspraken van spelers of trainers versterken, op de koop toe, ongefundeerde negatieve standpunten van supporters over Ajax.

'Ajax verliest ook in moreel opzicht'⁶

Niets verhullend was gisteren de eigenhandige ontmaskering van de club die in de waan verkeerde dit seizoen weer op de goede weg te zijn. Tegen het waardige decor van Het Kasteel blameerden zich de spelers van Ajax én hun onevenwichtige coach Ten Cate.

Na een vroege rode kaart voor de hardleerse Sneijder boog Ajax diep voor het opgeleefde Sparta (3-0), op een memorabele en deels toch ook smakeloze middag. De Amsterdamse val was ontluisterend, in moreel én sportief opzicht, en de óók weggestuurde Ten Cate riep grote twijfels op over zijn leiderschap. (...)

Ten Cate liet zich meeslepen door de verwijdering van Sneijder en de uiteenlopende lezingen daarover, waar juist van een toptrainer distantie en een terughoudende analyse mogen worden geëist – óók vanwege het ef-

⁵ 'De wedstrijd begint, de beschaving verdwijnt'. In: *Trouw*, 2 oktober 2006.

⁶ *Trouw*, 27 november 2006.

fect op zijn spelers. De coach van Ajax nam het nota bene op voor Sneijder, die uit het veld was gestuurd nadat hij arbiter Bossen ('blinde tyfushond') dan wel de Spartaan Vlug ('witte tyfushond') had uitgescholden. Dat was 'straattaal', betoogde Ten Cate zonder een zweem van gêne, en schering en inslag op de velden bovendien.

In zijn ongeremde verongelijkheid suggereerde Ten Cate tevens een verband tussen Bossens hoe dan ook onbetwistbare sanctie en een even bedenkelijke kwestie die daags tevoren was opgeworpen. Toen werd geopenbaard dat Ajax-aanvaller Perez een grensrechter vorige week voor 'kan-kerneger' had uitgemaakt. Volgens Ten Cate had Bossen in het veld gezegd dat hij Sneijder ook tegen die achtergrond had gestraft. De scheidsrechter zelf ontkende dat. Perez, die op de website van Ajax en gisteren voor de tv-camera's zijn excuses aanbood, zei – tot bezinning gekomen, hij wel – zich moeilijk te kunnen voorstellen dat zijn geval een rol had gespeeld.

Hoe anders was de houding van zijn trainer, die halverwege door Bossen naar de tribune was verwezen. Ten Cate had de arbiter een 'moraalridder' genoemd, vertelde hij bijna trots. Vooral de negatieve lading die hij daar kennelijk in had willen leggen, gaf veel over hemzelf weer. De trainer van Neerlands roemrijkste club acht het niet nodig zich te distantieren van onwelvoeglijk taalgebruik van zijn spelers, van wie Sneijder bovendien niet voor het eerst over de schreef ging. (...) Met geen woord sprak Ten Cate gisteren over een gebrek aan professionele zelfbeheersing.

*'Even geen Ajacieden'*⁷

Met veel bombarie presenteerde Ajax voor de verloren topper tegen PSV de campagne 'Ik ben Ajacied'. Een op een bureau bedachte actie van marketeers met stropdassen om het merk Ajax te vangen en extra geld aan te verdienen. De begeleidende tekst was op z'n zachtst gezegd nogal aanmatigend voor nuchter denkende mensen. Een hoop borstklopperij.

Een zin viel wat dat betreft uit de toon. 'Een Ajacied treedt iedereen altijd met respect tegemoet.' Zoals het hoort. Dat is geen verdienste, maar gewoon goed. Drie weken later blijkt de campagne 'Ik ben Ajacied' en zelfs bovenstaande zin niet meer dan een verzameling loze woorden. Voor zij die het bedachten, voor algemeen directeur Maarten Fontein, die het nemen van maatschappelijke verantwoordelijkheid als een clubwaarde in het beleidsplan neerlegde.

⁷ De Telegraaf, 28 november 2006.

Dan valt het niet te verklaren dat de directie de uitlatingen van Kenneth Perez ‘kanker neger’ en Wesley Sneijder ‘witte blinde tyfushond’ afdoet als betreuwenswaardig in het eerste geval en in het geval van Sneijder in beroep gaat tegen de schorsing.

Het zelfreinigend vermogen in de directiekamer van Ajax is nul gebleken. Ze lieten trainer Henk ten Cate zelfs vrij om Perez in de basis op te stellen. Juist de leiding van de club had een statement moeten maken (...)

De evenzeer inhoudsloze als voorspelbare excuses van de semi-intellectueel Perez tellen al helemaal niet. Zo’n zorgvuldig door clubmensen opgesteld epistel. Ajax had zijn werknemer moeten schorsen, de voorbeeldfunctie van een topclub en een topspeler moeten waarmaken. Richting de donkere mensen, voor wie het echt een item is hoewel Ajax dan niet onderkent, richting ploeggenoten als onder meer Ryan Babel, Urby Emanuelson en Kenneth Vermeer, trainer Ten Cate, maar evengoed naar kinderen in het Antoni van Leeuwenhoek Ziekenhuis en volwassenen, die de vreselijke ‘K’-ziekte onder de leden hebben.

Vroeger had tyfus dezelfde klank als kanker nu. In Afrika overlijden nog altijd mensen aan deze infectieziekte. Sneijder weet misschien niet beter, maar van de leiding van Ajax verwacht je meer besef. Zij zouden niet moeten tolereren dat Sneijder zo iets zegt. Zelfs als het niet tegen de scheidsrechter is, maar tegen een tegenstander of over een tegenstander, wat ook een collega is. Helaas ontkende Bossen later de lezing van Ajacieden dat hij handelde met de affaire-Perez in zijn achterhoofd. Het had hem gesierd omdat hij de maatschappelijke impact van Perez’ uitlating daarmee wel juist zou hebben geïnterpreteerd.

Oorzaken voetbalgeweld

Vanuit het supportersperspectief zijn de volgende factoren de belangrijkste oorzaken van voetbalgeweld:

- politie, club en/of autoriteiten onderschatten de informatiebronnen van supporters en hun vermogen zich te verzetten tegen veiligheidsbeleid of tegen bepaalde repressieve interventies;
- hele, halve of vermeende fouten, tekortkomingen of zelfs misdragingen aan de kant van club, politie en/of autoriteiten;
- de neiging van club, politie en/of autoriteiten om (bewezen) fouten niet toe te geven. Vooral in supporterskringen – supporters hebben een enorm werkgeheugen voor juist dit soort zaken – kan dit een negatief effect hebben op de onderlinge relatie en daarmee op het veiligheidsniveau.

Veel onderzoekers onderschatten de waarde van supporters als informatiebron. Ze beperken zich bijvoorbeeld tot observaties of dossieronderzoek. Ook het Auditteam Voetbalvandalisme schrijft veelvuldig over supportersgedrag, maar neemt niet of nauwelijks de moeite om met ze te spreken, zo blijkt uit de onderstaande tabel. Die tabel vermeldt de respondenten van dit team.⁸ Het is opmerkelijk en bedenkelijk dat er *face to face* met slechts één supporter is gesproken. Daarnaast is met vier vertegenwoordigers van supportersverenigingen gesproken, waaronder iemand van de SOVS die ze toevallig ontmoetten. Wij hebben nota bene twee supporters gesproken waarmee het Auditteam Voetbalvandalisme telefonisch contact heeft gehad. Die supporters wensten dit team geen informatie te verstrekken over de casus die werd onderzocht, maar ze worden toch als respondent opgevoerd.

Tabel 1

	Aantal respondenten
Lokaal bestuur/vertegenwoordiger gemeente	17, waarvan 2 per telefoon
Politie	38
Club (exclusief stewards)	38, waarvan 1 per telefoon
Vertegenwoordigers supportersvereniging	4, waarvan 1 x SOVS
Stewards	7
Media ⁹	2, waarvan 1 per telefoon
Spelers/trainers ¹⁰	3, waarvan 2 per telefoon
Openbaar Ministerie	2, waarvan 1 per telefoon
Supporters ¹¹	5, waarvan 4 per telefoon
Overig	18

8 We baseren ons op 26 rapportages van het Auditteam Voetbalvandalisme. We hebben de publicatie *Politie-inzet bij voetbalwedstrijden* (2006) niet meegenomen. Voor dit onderzoek zijn rondom elf clubs interviews afgenomen met de voetbalcoördinator (VC) van de politie, de VC van de BVO, de VC van de gemeente en een politiechef die verantwoordelijk is voor voetbalveiligheid.

9 Naar aanleiding van Audit Jong Ajax-Jong Feyenoord.

10 Naar aanleiding van Audit Jong Ajax-Jong Feyenoord.

11 Van de vijf supporters zijn er vier naar aanleiding van de Audit Jong Ajax-Jong Feyenoord geïnterviewd. Twee van hen bezoeken sporadisch wedstrijden.

De veronachtzaming van supporters bij het veldwerk is strijdig met de gedachte achter het supportersperspectief (en strookt ook niet met het relatieperspectief). Hier staat tegenover dat het Auditteam Voetbalvandalisme soms harde conclusies trekt over het functioneren van de veiligheidsorganisatie. In dat geval zoekt het team de oorzaak dus mede aan de kant van autoriteiten, clubs en politie. Dat strookt wel met het door ons gepresenteerde supportersperspectief. Enkele voorbeelden.

Audit Feyenoord-Ajax d.d. 17 april 2005, Auditteam voetbalvandalisme.

*Conclusie 14, 15 en 16:*¹²

‘Het advies en vervolgens de besluiten van 10.50 uur en 10.55 uur, om twee treinen met in totaal ongeveer 1600 mensen terug te sturen zijn gebaseerd geweest op een optelsom van in tijdsduur en omvang beperkte feitelijke misdragingen, een in negatieve zin vertekende beeldvorming over het fouilleren en de stemming tijdens de treinreis en de vermoedens dat de trein stilstond door toedoen van de Ajax-supporters. Daarmee is de proportionele grondslag voor het besluit de treinen terug te sturen, twijfelachtig.’

‘Het advies de treinen terug te sturen werd gedaan zonder dat in de draaiboeken een dergelijk scenario voorhanden was, zonder ook dat het duidelijk was welke consequenties daaraan waren verbonden. Bij het nemen van het besluit, beschikte de burgemeester niet over een redelijke mate van zekerheid dat het besluit als zodanig uitvoerbaar was binnen een zodanig tijdsbestek en onder zodanige omstandigheden dat het geen nieuwe (grotere) veiligheidsrisico’s met zich mee zou brengen.’

‘Alles overwegende komt het Auditteam tot de conclusie dat het besluit tot terugsturen van de twee treinen overhaast is genomen op basis van inadequate informatie en met voorbijgaan aan de feitelijke uitvoerbaarheid van het besluit.’

¹² ‘Een wissel met grote gevolgen’. In: Audit Feyenoord – Ajax d.d. 17 april 2005, Auditteam Voetbalvandalisme, 13 juli 2005, p. 76.

*Audit NAC-Groningen, Auditteam voetbalvandalisme. Conclusie 1,2,7 en 8:*¹³

‘Binnen de politie Groningen is de beschikbare informatie over de (mogelijke) confrontatie tussen supporters van FC Groningen en NAC in Breda, niet tijdig en hanteerbaar voor operationeel gebruik verspreid. Hierdoor was het niet mogelijk de groep FC Groningen-supporters bij vertrek uit Groningen te volgen of op een andere wijze (onderweg) in te grijpen.’

‘De politie Groningen heeft wel de politie Breda geïnformeerd, doch binnen de politie Breda heeft de informatie uit Groningen over een groeiend vermoeden van een losse confrontatie, niet geleid tot (voorbereiding van) operationele activiteiten. De politie Breda was daardoor onvoldoende voorbereid en toegerust om adequaat op te kunnen treden tegen het treffen tussen beide supportergroepen op vrijdagavond.’

‘De politie Breda was vrijdagavond onvoldoende voorbereid en toegerust om zonder ernstige risico’s voor de politie zelf, de beide groepen te scheiden en snel tot herstel van de openbare orde over te gaan. De politie had onvoldoende controle over de situatie en kon daardoor weinig aanhoudingen verrichten.’

‘Om 21.00 uur was er op basis van de kennis van de komst van de Groningers enerzijds en de aanwezigheid van een groot aantal NAC-supporters anderzijds voldoende informatie om, op basis van een hernieuwde risico-inschatting, een peloton ME aan te vragen.’

Supporters hameren op hun websites op de eerdergenoemde oorzaken van voetbalgeweld. Ze kunnen echter bijval krijgen, onder meer van journalisten. Een voorbeeld is de onderstaande column, die handelt over enkele gebeurtenissen in Amsterdam die voor ophef hebben gezorgd onder supporters. De column is opgenomen in het digitale archief van de Samenwerkende Organisatie Voetbalsupporters (SOVS). De redactie van deze website toont zich verheugd dat een journalist op deze wijze stelling neemt.

¹³ Audit NAC – Groningen, Auditteam voetbalvandalisme, Den Haag, 26 mei 2005, pp. 17-19.

*Kafka in Amsterdam oftewel: het lot van 193 Roda-supporters*¹⁴

Op 21 april 2002 beukt de Mobiele Eenheid in op een groep supporters van FC Utrecht. Heel goed, dacht ik destijds, daar zullen ze het wel naar hebben gemaakt. Het was een zondag zoals alle andere. De Amsterdamse burgemeester Cohen stuurde een groep van ongeveer 670 supporters al voor de wedstrijd tegen Ajax in de Arena terug naar Utrecht. Ajax-supporters riepen: 'Kanker Utrecht' en 'Joden Kam-pioen', Utrecht supporters reageerden in gepaste stijl met 'hamas, hamas, joden aan het gas' en sisten er op los, want met hun historische kennis is niks mis. Cohen greep in. Nadat het bevel was gegeven, voerde de ME zonder waarschuwing een charge uit. En zonder aanleiding. Naar aanleiding van een klacht van een Utrecht-supporter concludeerde de nationale ombudsman dat de ME 'reeds optrad voordat het in het bewuste supportersvak onrustig was geworden'. Daarbij gebruikte de ME 'disproportioneel geweld'. Stukkie in *Het Parool* vorige week, zaak gesloten.

Vier jaar later besluiten Wijnand Beemster en een vriend, Peter Bekkering, en diens vader een bezoek te brengen aan een bekerduel in de Arena, Ajax-Roda JC. Dat hadden ze beter niet kunnen doen – en niet vanwege het feit dat Roda in de 94ste minuut een overwinning uit handen gaf. Eindredacteur Bekkering en zijn vader, een voormalige leraar klassieke talen, zijn supporters van de Limburgse club. De vrienden zijn veertigers, de vader is 67. Ze verheugen zich op de wedstrijd. Zo vaak komt het niet voor dat Roda JC zich plaatst voor de halve finale van het bekertoernooi.

Als ze hun plaatsen in het zogenaamde 'uitvak' van de Arena willen innemen, blijken de hekken gesloten. Achter de ongeveer tweehonderd supporters sluit de ME de toegang af. In die fuik verblijft de groep de hele eerste helft. Een verklaring voor de opsluiting wordt niet gegeven. Kokend van woede trappen enkele Roda-fans tegen een hek. Anderen roepen wat. Meer niet. Doodgoeie lui, denkt Beemster, zelf geen aanhanger van Roda JC. Hij ziet kinderen, vrouwen en bejaarde mannen. Ze zijn opgefokt, maar daarvoor hebben ze ook alle redenen. Zelf kan hij zijn woede nauwelijks onderdrukken, de hoofdredacteur van een bouwblad die met vrienden weer eens een wedstrijd wil bezoeken.

De stewards van Roda JC trekken zich in de rust terug. De ME dringt op. Als varkens in de bio-industrie worden de supporters bijeengedreven, denkt

¹⁴ Paul Onkenhout, 'de Twaalfde Man'. In: *de Volkskrant*, 1 april 2006.

Beemster. Voortdurend klinkt in de fuik de vraag waarom ze worden vastgehouden. Niemand weet het antwoord. Sommige supporters denken dat het iets te maken moet hebben met de paar korte schermutselingen voor de wedstrijd, toen de Limburgse fans met bussen arriveerden en naar het stadion wandelden. In de rust worden sommige supporters gefouilleerd. Beemster trekt de aandacht door een zakmes dat hij al vanaf zijn twaalfde in bezit heeft. Deze man heeft een mes, schreeuwt een politieagent. Een hogergeplaatste collega snelt onmiddellijk toe. 'Dit tart elke beschrijving, dit is onmenselijk', zegt Beemster rustig. Hij mag kiezen: of de tribune op of mee naar het politiebureau. Ik wil naar huis, zegt hij, maar dat mag niet.

Met de oud-leraar klassieke talen bekijkt hij de tweede helft. Bekkering wordt, net zoals bijna alle anderen, in een bus naar het politiebureau vervoerd, omdat hij behoort tot een groep die zich schuldig zou hebben gemaakt aan verstoring van de openbare orde. Om half vijf 's ochtends wordt proces-verbaal opgemaakt. 'Waarom zit je hier', vraagt een agent. 'Omdat ik met mijn vader van 67 jaar een voetbalwedstrijd wilde bezoeken', zegt Bekkering. Even later staat hij op straat, ergens in de Bijlmer.

Wat hem en de andere supporters van Roda JC is overkomen, kan hij dagen later nog niet bevatten. De KNVB handelt snel. Eerst krijgen 130 supporters van Roda een stadionverbod. Vrijdag volgen de overige 63 fans die in Amsterdam werden gearresteerd. Het verbod wordt thuisbezorgd door een deurwaarder. Het stadionverbod heeft een duur van negen maanden, en geldt voor alle voetbalwedstrijden, ook voor de WK-duels. De incassokosten bedragen voor iedere supporter €60,39.

De KNVB baseert zich bij het opleggen van de stadionverboden volledig op gegevens van het Openbaar Ministerie in Amsterdam. Interessant, het faxverkeer tussen de diverse partijen. De KNVB verschuilt zich achter het OM, Ajax achter de politie, en dit alles in het vaagst denkbare ambtenarenjargon. Op 22 maart wordt in en rondom de Amsterdam Arena geen schade toegebracht. Niemand raakt gewond. Een handjevol Roda-supporters maakt zich schuldig aan verbaal geweld. 'Kafka,' zegt Bekkering, 'het is net Kafka'. 'Onwezenlijk', zegt Beemster. Maar of de ME en het OM fout op fout hebben gestapeld, in wat vermoedelijk de meest amateuristische politieactie aller tijden is, weten we niet. Dat wordt pas over vier jaar bekend... Misschien.

Informatieprocessen: de sleutelopdracht

De sleutelopdracht voor de veiligheidsorganisatie bestaat eruit het vermogen van supporters om zich te verweren tegen veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen op waarde te schatten. Om het in beleidsjargon te zeggen: een 'informatiepositie' is niet het privilege van politie of club, want ook supporters beschikken over informatiebronnen. Ze beschikken over nog meer belangrijke invloedbronnen: tijd en passie. Ze weten ook steeds beter de weg te vinden naar juristen en de rechter, en ze beschikken meer en meer over kennis, ook al omdat er nu eenmaal ook hoogopgeleide fanatieke supporters zijn.

'In de kringen van fanatiekelingen en hooligans lopen ook juristen rond. Die beleven er plezier aan hun tanden te zetten in een slordig stadionverbod. Ik heb veel contacten met supporters, van meerdere clubs, en ik weet dat ze al heel wat zaken hebben gewonnen. En ze blijven zoeken, want in hun ogen is het hún stadion.' (jeugdwerker)

Op 22 maart 2006 worden supporters van Roda JC massaal opgepakt, na afloop van de bekerwedstrijd tegen Ajax. Enkele supporters hadden zich misdragen. De politie neemt van alle supporters de namen op en speelt deze door aan de KNVB. De KNVB legt 107 stadionverboden op. De opgepakte Roda-supporters zijn het bepaald niet met deze gang van zaken eens. Zij spannen, binnen een maand, een kort geding aan tegen de KNVB. De supporters winnen dit geding. In afwachting van het hoger beroep dat de KNVB instelt, worden de stadionverboden opgeheven.

In maart 2007 speelt Groningen uit tegen Willem II. Voor deze wedstrijd geldt geen combiregeling. Ook is er vrije verkoop van kaarten. Een groep supporters van Groningen koopt kaarten via de vrije verkoop. De supporters worden in het stadion echter van de tribune verwijderd. Hierbij worden enkele aanhoudingen verricht. Een aangehouden supporter geeft zijn verhaal weer op het forum van de site www.trotsvanhetnoorden.nl en vraagt om ooggetuigen.¹⁵ Hij wordt gesteund door FC Groningen en door de supportersvereniging van FC Groningen:

'Hierbij volgt een oproep aan eenieder die op zaterdagavond 10 maart in of in de buurt van Vak N is geweest in het Willem II-stadion.

¹⁵ www.trotsvanhetnoorden.nl: Gezocht: getuigen aanhouding in Tilburg, 15 maart 2007.

Op zaterdag 10 maart 2007 ben ik gearresteerd vanwege het negeren van een vordering en/of bevel. Ik ben van mening dat ik in mijn recht stond om mij in Vak N te bevinden, aangezien ik een rechtsgeldige overeenkomst had met de voetbalclub Willem II (geldig plaatsbewijs, red.), en derhalve zal ik een schikkingsvoorstel weigeren. Dat betekent dat mijn zaak op 11 mei 2007 zal voorkomen bij de politierechter te Breda. In de komende weken zal ik, mede ondersteund door de Supportersvereniging en door een advocaat die ik zelf zal inschakelen, mijn zaak goed gaan voorbereiden.

Om de voorbereiding van mijn zaak zo optimaal mogelijk te laten zijn, ben ik op zoek naar mensen die aanwezig waren in Vak N en daarover een schriftelijke verklaring willen afleggen, en eventueel willen getuigen voor de Politierechter op vrijdag 11 mei 2007. In het bijzonder ben ik op zoek naar de mensen die van het volgende getuige zijn geweest:

- Mijn gesprek op de trap met de hoofdsteward in het oranje hesje:
 - 1 waarbij ik de hoofdsteward herhaaldelijk heb verzocht waarom ik het stadion moest verlaten, en ik daarbij een geldig plaatsbewijs getoond heb;
 - 2 waarbij ik heb aangegeven een rechtsgeldige overeenkomst met Willem II te hebben en wat de reden was om die overeenkomst te willen ontbinden;
 - 3 dat de hoofdsteward 1x heeft aangegeven dat ik niet 'in het vak hoorde' en verder mijn verzoeken om nadere uitleg genegeerd heeft ondanks het herhaaldelijk tonen van mijn plaatsbewijs;
 - 4 dat mij enkel is verzocht het stadionterrein te verlaten, en mij niet de mogelijkheid is geboden om naar een ander vak te gaan;
 - 5 waarbij de hoofdsteward geen gehoor gaf aan mijn verzoek zich te legitimeren.

Tevens zoek ik mensen die van het volgende getuige zijn geweest:

- Mijn gesprek op de trap met een agent en agente in een geel hesje:
 - 6 waarbij ik aan de agenten een geldig plaatsbewijs heb getoond;
 - 7 waarbij de agenten enkel en alleen tegen mij gezegd hebben: 'Ik vorder jou nu het stadion te verlaten' en mij niet gevraagd is om naar een ander vak te gaan;
 - 8 waarbij de agenten mijn herhaalde vraag op grond waarvan ik gevorderd werd niet hebben beantwoord;
 - 9 waarbij de agenten mijn vraag of er een APV van kracht was op grond

- waarvan mijn vertrek gerechtvaardigd was niet hebben beantwoord;
- 10 waarbij de agenten geen gehoor gaven aan mijn verzoek zich te legitimeren;
- 11 waarbij ik tot het uiterste gepoogd heb een rechtsgrond te ontdekken op basis waarvan mijn vertrek gevorderd werd, maar dat ik deze niet heb gekregen;
- 12 waarbij ik na mijn arrestatie in het vak meerdere malen heb verzocht op grond waarvan ik was gearresteerd en hierop geen antwoord heb gekregen;
- 13 waarbij ik mij zowel voor, tijdens als na mijn arrestatie heb gedragen, ik geen enkele vorm van geweld heb gebruikt, en op geen enkel moment een bedreiging voor de openbare orde ben geweest.

In zijn algemeenheid zoek ik:

- Mensen die kunnen aangeven dat vertrek naar een ander vak aan de uitsupporters van Vak N niet is aangeboden, tenminste niet tot na mijn arrestatie.
- Mensen die op wat voor manier dan ook dingen hebben gehoord of gezien die mijn zaak kunnen ondersteunen.

Wij als Groningen-supporters stonden in ons recht om ons op dat moment in Vak N te bevinden. Aangezien mij op geen enkele wijze duidelijk gemaakt kon worden waarom ik weg moest (en ik dat tot op de dag van vandaag nog steeds niet weet) heb ik besloten niet in te gaan op de onrechtmatige en ongemotiveerde eisen van de politie Tilburg. Om dit duidelijk te maken, heb ik jullie hulp nodig en daarom stel ik iedere ondersteunende getuigenis op prijs. Het zal voor sommigen allicht een drempel zijn dat je hierdoor met naam en toenaam bekend wordt bij eenieder die jouw getuigenis onder ogen krijgt. Ik wil daarom benadrukken dat niet alleen de Supportersvereniging het gebeurde expliciet afkeurt, maar dat ook de FC Groningen expliciet stelling neemt tegen hetgeen in Vak N gebeurd is. Gezien de omstandigheden is er denk ik geen situatie te bedenken waarin het gelijk meer aan de kant van de uitsupporters staat.

Aan eenieder die een verklaring wil afleggen verzoek ik of mij een PB te sturen via www.fcgforum.nl, of mij te e-mailen op zaaktilburg@gmail.com. Als je niet met naam en toenaam bekend wilt worden, maar wel op een of andere manier denkt iets nuttigs te hebben, dan kun je dit ook anoniem kenbaar maken (echter kan ik dan je verkla-

ring naar alle waarschijnlijkheid niet gebruiken bij de Politierechter). Als je mij mailt zou het handig zijn als je aangeeft welke nummers van hierboven genoemde punten je kunt bevestigen.

Ik houd jullie op de hoogte, en vertrouw erop dat ik op 11 mei 2007 aan de Politierechter duidelijk kan maken dat hetgeen er op 10 maart 2007 met mij, maar ook alle andere Vak N-bezoekers, is gebeurd niet acceptabel was. Bedankt voor alle steunbetuigingen die ik tot dusver gekregen heb, ik hoop op deze steun te kunnen blijven rekenen zodat ik op 11 mei 2007 zonder strafblad de Rechtbank te Breda kan verlaten.'

Het is zaak onderscheid te maken tussen onschuldig of zelfs gerechtvaardigd supportersactivisme en opruiende activiteiten van hooligans. Vanuit het controleperspectief bestaat het gevaar dat altijd wordt getracht het supportersactivisme repressief te bestrijden, dus zonder kritische zelfevaluatie van de veiligheidsorganisatie. Vanuit het relatieperspectief bestaat juist weer het gevaar dat opruiende activiteiten worden gedoogd onder de noemer dat 'het toch moet kunnen'.

Het Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme (CIV) houdt in de risicoanalysematrix deels rekening met het supportersperspectief. Bij de risicoinschatting wordt onder meer de vraag gesteld wat de invloed van het handhavingbeleid van de ontvangende BVO is op uitsupporters.¹⁶

Het supportersperspectief: nadelen of gevaren

Het supportersperspectief kent een aantal belangrijke nadelen of gevaren. Een groot nadeel is dat de omkering van vertrouwde beelden – het supportersperspectief vestigt immers de aandacht op hele of halve fouten van politie, bestuur en club – menigeen in een respectabele positie binnen de veiligheidsorganisatie tegen het zere been zal kunnen schoppen. Dit is al zo op lokaal niveau, maar zeker ook op nationaal niveau (Raad van Hoofdcommissarissen, de Stuurgroep Voetbalvandalisme) zal het tegenkrachten oproepen indien onverbloemd meningen van supporters worden verkondigd en soms zelfs de kant van supporters wordt gekozen. Het komt er met andere woorden op aan het supportersperspectief op een acceptabele wijze te verwoorden in beleidskringen. De paradox is dat juist beleidsmakers daarmee geholpen kunnen zijn, want het attendeert hen namelijk op blinde vlekken in hun eigen denkpatronen en handelwijzen.

¹⁶ CIV, *Risicoanalysematrix (Uit & Thuis)*, maart 2007.

Tot slot bestaat uiteraard het gevaar dat het supportersperspectief doorschiet en dat derhalve te veel de positie en belangen van supporters worden verdedigd, met veronachtzaming van veiligheidsrisico's.

Schema 1.1

	Grondgedachte	Oorzaken van voetbalgeweld	Sleutelopdracht informatieproces	Belangrijke nadelen of gevaren
Relatieperspectief	De relatie en communicatie met fanatieke supporters zijn de basis van veiligheidsbeleid	Gebrekkige of verstoorde relaties tussen supporters en andere actoren in het veiligheidsnetwerk (metname politie en club)	In de opgebouwde relatie informatie verzamelen en verstrekken	Een goede relatie met supporters als doel op zich
Controleperspectief	Vergroten ingeschatte pakkans	Onvoldoende informatie, controle en beperkende maatregelen	Op informatie gebaseerde controle en interventies	Self-fulfilling processen; verzet en ontduiking (generieke) beperkende maatregelen
Supportersperspectief	Supporters zijn een volwaardige partij; fouten bij club, politie of autoriteiten kunnen leiden tot voetbalgeweld	Onderschatting supporters; fouten binnen de veiligheidsorganisatie	Informatieprocessen onder supporters op waarde schatten en zo nodig benutten	Tegenkrachten binnen veiligheidsorganisatie; te permissieve houding jegens supporters

1.5 Afsluiting: voetbalgeweld in drievoud

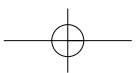
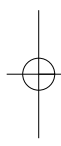
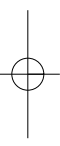
In de drie ideaaltypische perspectieven liggen specifieke lessen vervat voor het inschatten en beoordelen van (de oorzaken) van risico's bij voetbalwedstrijden.

Het controleperspectief attendeert erop dat het informatieproces behoort te worden gericht op (mogelijke) geweldplegers. Om het controlenet rondom deze geweldplegers te sluiten, is het van belang dat uitvoerende organisaties (voetbalspecialisten bij de politie, reguliere politie, jongerenwerk, clubmedewerkers) informatie over geweldplegers met elkaar (kunnen) uitwisselen, om vervolgens op basis van deze informatie sluitende interventies te kunnen treffen. Dit is tevens het uitgangspunt van het project *Hooligans in beeld*.

Het relatieperspectief stelt centraal dat het informatieproces is gediend met goede relaties tussen de veiligheidsorganisatie en fanatieke supporters, waar-

onder contacten in en rondom hooligankringen. Hiernaast zijn de relaties tussen organisaties (club, politie, justitie en KNVB) van belang. Bij slechte onderlinge verhoudingen blijft informatie steken in het veiligheidssysteem. Slechte relaties en onderlinge verhoudingen zijn een oorzaak van risico's bij voetbalwedstrijden.

Het informatieproces behoort rekening te houden met de informatieprocessen en -bronnen van fanatieke supporters, zo benadrukt het supportersperspectief. Beleidsmakers moeten invoelingsvermogen te hebben voor wat leeft onder fanatieke supporters en ze mogen niet onnodig voeding geven aan supportersverzet tegen het veiligheidsbeleid – het supportersactivisme. Dit impliceert dat beleidsmakers ook gevoelige of onwelgevallige informatie onder ogen durven te zien, onder meer over fouten die worden gemaakt door partijen binnen de veiligheidsorganisatie.

Duurzame gelegenheidsstructuren: clubcultuur, fanatieke supporters en hooligans

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de eerste bouwstenen geleverd van een model voor de risicoanalyse van voetbalwedstrijden. Het betreft de duurzame elementen van dit model. Deze duurzame elementen zijn niet onwrikbaar, maar verbeteringen vergen consistente en volhardende inspanningen op de middellange termijn. Dit hoofdstuk schetst daarnaast belangrijke patronen in het hedendaagse hooliganisme en corrigeert enkele veelvoorkomende misvattingen over hooligans en fanatieke supporters. We gaan achtereenvolgens in op drie duurzame bouwstenen van het risicomodel.

- 1 *De atmosfeer en cultuur van een club.* De historisch gegroeide supporterscultuur en -compositie van een club werken (negatief of positief) door in het risicoprofiel. Er bestaan zeer forse verschillen tussen de kenmerken van betaaldvoetbalclubs en hun aanhang. Deze verschillen dienen op waarde te worden geschat. Ze behoren te worden verdisconteerd in risicoanalyses en, tot op zekere hoogte, in het veiligheidsbeleid.¹⁷
- 2 *Fanatieke supporters.* Het is van belang te weten wie de fanatieke supporters van een club zijn, alsmede wat hun kenmerken en (relatief duurzame) gedragspatronen zijn. Het is verder cruciaal een scherp onderscheid te maken tussen fanatieke supporters en hooligans, niet alleen voor de risicoanalyse maar ook om te voorkomen dat fanatieke supporters (tijdelijk) uitgroeien tot hooligans of vermengd raken met het hooliganisme. Fanatieke supporters zijn fans die bereid zijn ver te gaan voor hun club: ze steken er veel tijd in en ze bezoeken veel wedstrijden, ook uitwedstrijden (al loopt het aantal uitwedstrijden dat per persoon wordt bezocht vaak sterk uiteen). Deze supporters weten veel over hun club en vaak ook over het veiligheidsbeleid. Ze leveren soms felle verbale kritiek op de club of op de vei-

¹⁷ De vraag in hoeverre veiligheidsbeleid specifiek dan wel generiek behoort te zijn of kan zijn, stellen we in hoofdstuk 5 aan de orde. Er zijn grenzen aan maatwerk en dus aan de mate waarin beleid kan worden afgestemd op specifieke kenmerken van een club en haar aanhang.

ligheidssituatie, maar ze keuren geweld af. De vitale krachten onder fanatieke supporters moeten op waarde worden geschat. Het gevaar bestaat dat het in beeld brengen van hooligans leidt tot een soort hooliganfixatie, die gepaard gaat met veronachtzaming van vitale krachten onder fanatieke supporters. We attenderen op misverstanden omtrent fanatieke supporters en verbinden daar beleidslessen aan. Ook wijzen we op de opbrengsten die contacten met fanatieke supporters kunnen hebben voor het informatieproces, maar ook op valkuilen daarbij.

- 3 *Hooligans*. De samenstelling en cultuur van hooliangroepen is van grote invloed op de geweldsrisico's van voetbalwedstrijden. Hooligans lijken in veel opzichten op fanatieke supporters, maar zij keuren geweld niet af. Sterker, onder bepaalde omstandigheden bestaat er voor hen zelfs een soort plicht om geweld te gebruiken. We stellen misverstanden over hooligans aan de orde en trekken daar lessen uit. Vervolgens analyseren we de cultuurpatronen onder hooligans en hun mogelijke positie als informatiebron.

2.2 De atmosfeer en cultuur van een club

De specifieke kenmerken en atmosfeer van een club en haar aanhang zijn van groot belang voor de kans op voetbalgeweld. In zijn boek *Understanding Football Hooliganism* (2006) stelt Spaaij zich de vraag hoe de verschillen en overeenkomsten in de omvang en aard van hooliganisme in verschillende landen en bij verschillende clubs kunnen worden verklaard. Spaaij ziet de specifieke, lokale supportersidentiteiten en 'clubcultuur' als een belangrijke verklarende factor. De hooligansubcultuur is in het algemeen omvangrijker en heviger bij voetbalclubs die gekenmerkt worden door een traditie van 'harde masculiniteit', bijvoorbeeld traditionele arbeidersclubs als West Ham United en Millwall FC in Engeland (zie Robson, 2000). Het gaat hierbij niet slechts om de historische ontwikkeling of geografische ligging van een club, maar vooral ook om identiteitsconstructies en *othering*. Zo zetten Sparta-supporters zich door middel van karikaturale verwijzingen af tegen 'de boeren' of 'de asociale' bij Feyenoord en zij definiëren zichzelf daarmee als goedwillende supporters en als 'heren'. Hier staat tegenover dat Feyenoord een relatief grote aantrekkingskracht heeft gekregen op zelfverklaarde hooligans en op een categorie supporters die ook buiten het voetbal geweldsantecedenten heeft opgebouwd (Van der Torre en Spaaij, 2003). Indien deze mensen aansluiting vinden bij hardekernhooligans of als ze op een wedstrijddag in de greep raken

van de gebeurtenissen, kunnen ze betrokken raken bij voetbalgeweld (zie hoofdstuk 3 en 4).

Een ander voorbeeld van het belang van de atmosfeer en cultuur van een club voor de kans op voetbalgeweld is de aanhang van NAC Breda. Fanatieke supporters van deze club stellen zich altijd kritisch op tegenover de leiding van de club. Het fanatisme van de aanhang gaat ver en dat komt onder meer tot uitdrukking in de populariteit van de onafhankelijke fansite De Rat. Deze website wordt opmerkelijk goed verzorgd en bezocht, met geregeld stevige kritiek op club en spelers en met zo nu en dan een primeur die wordt overgenomen door de landelijke of regionale sportjournalistiek. Het fanatisme van NAC-supporters resulteert zo nu en dan ook in spontaan of meer georganiseerd voetbalgeweld. Dit betekent dat de veiligheidsorganisatie bij NAC Breda altijd alertheid aan de dag zal leggen, ook voor actuele informatie over mogelijk geweld, en door een combinatie van handhaving (controleperspectief) en overleg (relatieperspectief) de fanatieke supporters zal trachten te beheersen. Ook kunnen beleidsmakers stevast rekenen op een stevig weerwoord van de aanhang bij onwelgevallige beleidsmaatregelen en op hevige kritiek en de nodige geweldrisico's bij teleurstellende prestaties.

Op 26 februari 2005 speelt NAC Breda thuis tegen FC Groningen. Al op vrijdagavond, de avond voorafgaand aan de wedstrijd doen zich ongeregeldheden voor in de Bredase binnenstad. Supporters van NAC Breda en FC Groningen gaan elkaar – volgens afspraak – te lijf. De supporters onderhouden onderling contact met mobiele telefoons – dat bemoeilijkt het politieoptreden. Ongeveer 65 FC Groningen-supporters zoeken een bijna even grote groep NAC-supporters op. Dit resulteert in hevig geweld. De supporters verplaatsen zich snel en het strijdtoneel wisselt. Er zijn 35 agenten en diverse charges nodig om de rust te herstellen. Eén agent raakt gewond in de nek. De FC Groningen-supporters worden niet aangehouden, maar teruggestuurd.

Op de wedstrijddag gaat het na de wedstrijd wederom mis. Ditmaal is er geen geweld tussen supporters. Supporters van NAC Breda zijn verbolgen over het verlies (1-4) en halen massaal en emotioneel verhaal bij spelers en bestuur. Een eerste kleine groep (niet agressief) probeert een afgevaardigde van de spelersgroep te spreken te krijgen. Na enige tijd meldt zich een tweede groep (60 man) bij het spelershome. Ze probeert zich op agressieve wijze toegang te verschaffen tot het spelershome, maar wordt tegengehouden door beveiligingspersoneel van NAC.

De groep, ondertussen flink groter geworden, keert zich vervolgens tegen het bestuur en trekt naar het hoofdgebouw. Ze wordt opnieuw tegengehouden, ditmaal door politiemensen en beveiligingspersoneel. Hierbij vallen over en weer rake klappen. De politie (géén ME) zet honden en de wapenstok in om de supporters terug te dringen. In eerste instantie lukt dit redelijk en wordt de groep tot café Beatrix teruggedrongen.

Vanaf dit punt worden de rollen echter als het ware omgedraaid, zodra supporters met stenen, fietsen en andere materialen richting de agenten gaan gooien. Deze agenten ontberen helmen en andere bescherming, zoals de ME wel draagt. Een verzoek om (ME-)ondersteuning kan niet worden gehonoreerd. Supporters richten vernielingen aan (eenabri wordt vernield) en de agenten trekken zich terug. De commandant van de agenten lost twee waarschuwingsschoten als enkele agenten aangeven de linie te willen verlaten uit lijfsbehoud. De supporters van NAC deinzen naar aanleiding van de schoten terug, waarop de politie de achtervolging inzet. Tijdens deze laatste manoeuvre wordt stevig geweld gebruikt door de politie. Verschillende supporters – ook omstanders die al dan niet zijn blijven kijken – vangen rake klappen op.

Bij café Beatrix ontstaat een patstelling. Op last van de commandant wordt het café gesloten. Vanuit het café en vanaf de straat worden de agenten weer bekogeld. Pas als de commandant een derde waarschuwingsschot lost, valt de groep uiteen. De schade is enorm. Er zijn rond het stadion vernielingen aangericht. Er zijn verder negen agenten, drie beveiligingsmedewerkers en diverse omstanders gewond geraakt.

Al snel na de ongeregeldeheden blijkt dat er een aantal organisatorische vragen is. Het is bijvoorbeeld onduidelijk waarom de politie geen extra maatregelen heeft genomen naar aanleiding van de rellen op de vrijdagavond voor de wedstrijd. De politie was niet op de hoogte van het verblijf van burgemeester Van der Velden in het buitenland.

Het Auditteam Voetbalvandalisme onderzoekt de ongeregeldeheden. In de conclusies van het Auditteam krijgt de politie kritiek te verduren. De politie Groningen heeft informatie niet tijdig doorgespeeld, waardoor preventief optreden achterwege bleef. De informatie die de politie Breda ontving uit Groningen heeft niet geleid tot gepaste voorbereidingen. Op de zaterdagavond was de politie Breda onvoldoende toegerust om de orde te herstellen. Het komt er in essentie op neer, dat er veel schortte aan de informatieverzameling en -analyse en dientengevolge aan de voorbereidingen.

Een andere Brabantse club, Willem II, kent juist tamelijk gezeglijke supporters, die zich in veel opzichten schikken naar de gang van zaken bij de club. Ernstig collectief geweld komt bij Willem II zelden voor. De club kent uiteraard fanatieke supporters, met name de King Side, maar het aantal zelfverklaarde hooligans is relatief klein. Bij Willem II komt het vanuit veiligheidsoogpunt eerder aan op handhaving van de status-quo door middel van gematigde repressie en op basis van overleg en overreding.

Het Brabantse voorbeeld onderstreept dat de clubatmosfeer, in het bijzonder de houding en het gedrag van de fanatieke aanhang, in hoge mate van invloed is op de eisen die worden gesteld aan de veiligheidsorganisatie. Er bestaan met betrekking tot de clubatmosfeer en de houding en het gedrag van de fanatieke aanhang grote verschillen in de Nederlandse eredivisie. SC Heerenveen, Sparta Rotterdam, Willem II, Excelsior en Heracles Almelo kennen bijvoorbeeld een geweldsarme atmosfeer en historie.¹⁸ Andere clubs kampen juist met een geweldshistorie en -reputatie, al kan de actuele situatie redelijk tot goed zijn bij zo'n club. Voorbeelden van clubs met een hardnekkige geweldsreputatie zijn ADO Den Haag, Feyenoord, Ajax en FC Utrecht.

Zelfselectie en imitatiegedrag

Geweldsreputaties en de hierboven beschreven identiteitsconstructies zijn van grote invloed op de ontwikkeling van het supportersgedrag en de geweldsrisico's. Wat opvalt is vooral de zelfselectie die uitgaat van de atmosfeer en cultuur van een club. Wie voelen zich aangetrokken om de wedstrijden van een club te bezoeken? Wie vinden het aantrekkelijk om plaats te nemen in de vakken waar fanatieke supporters en hooligans zich bevinden? De zelfselectie bestendigt de historisch gegroeide reputatie en sfeer bij een club. Bij een categorie clubs gedragen veel fanatieke supporters zich redelijk tot goed en beschikken ze over vrij veel zelfcontrole. Bij andere clubs is er in feite altijd een aanzienlijke toestroom van supporters met lage tolerantiegrenzen en geweldsdrempels. En belangrijker: dit soort supporters aardt beter bij die clubs, groeit uit tot een min of meer trouwe bezoeker en beleeft plezier aan het uitbundige masculiene gedrag. Dit kan soms gepaard gaan met ernstig verbaal of fysiek geweld. Zo zal bijvoorbeeld een supporter die regelmatig vernielingen

18 Dit neemt niet weg dat zich wel af en toe (spontane) geweldsincidenten kunnen voordoen. Voorts is de supporterscultuur duurzaam, maar niet onveranderlijk. Zo is aan het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw een hooliangroep ontstaan bij Sparta. Deze groep is relatief klein qua omvang, maar wel betrokken geweest bij enkele geweldsincidenten (Spaaij, 2006). Het is derhalve zaak ontwikkelingen binnen de aanhang nauwlettend te volgen en op waarde te schatten.

pleegt of blijk geeft van gewelddadige neigingen er al snel uit liggen bij SC Heerenveen. Een dergelijke supporter zal bij Feyenoord of FC Utrecht wellicht aansluiting kunnen vinden bij de harde kern; de bereidheid tot geweldsgebruik is in elk geval geen contra-indicatie in de ogen van gevestigde hooligans. Zelfselectie gaat voor een aantal supporters over in imitatiegedrag: het nadoen en overnemen van het gedrag van de fanatieke supporters bij een club. Dit kan verschillend uitpakken, al naar gelang de gewoontes en gedragingen van – fracties binnen – de kring van fanatieke supporters of hooligans.

Deze dynamiek komt overeen met de bevindingen van Giulianotti (1995) en Spaaij (2006). Spaaij (2006: 390) wijst erop dat jonge supporters die zich identificeren met hooliganisme zich minder snel hechten aan clubs waar gewelddadig gedrag expliciet wordt afgekeurd. Zij bezoeken liever wedstrijden van clubs met een geweldsreputatie om daar toenadering te zoeken tot de harde kern. Wel kunnen zij ervoor kiezen hun hooliganidentiteit 'in te ruilen' voor een relatief niet-gewelddadige identiteit, die beter past bij de supporterscultuur van de eerstgenoemde clubs.

Bouwstenen voor het risicomodel

A De atmosfeer en cultuur van een club

- De aard van de fanatieke aanhang die een club aantrekt: sociale achtergronden, cultuurpatronen, geografische herkomst
- Het type mensen dat toetreedt tot, of juist wordt buitengesloten door, groepen fanatieke supporters of hooligans: naast de bovengenoemde kenmerken is het patroon van openbare-ordeverstoringen en van criminaliteit buiten het voetbal belangrijk
- De onderscheidende kenmerken van de fanatieke supporters en hooligans van een club en eventuele ontwikkelingen daarin.

2.3 Fanatieke supporters: wie zet welke toon?

De cultuur en geografische positie van een club werken, via processen van (zelf)selectie, door in de aard en omvang van de fanatieke supporters en hooligans. We gaan in deze paragraaf in op de fanatieke supporters die niet tot de

harde kern van hooligans kunnen worden gerekend. Deze laatste groep wordt beschreven in §2.4. Het onderscheid tussen fanatieke supporters en harde kern-hooligans ligt hoofdzakelijk in de verschillende geweldsopvattingen van beide categorieën: fysiek geweld is een onder omstandigheden geaccepteerd aspect van het hooliganbestaan, maar is dat niet voor fanatieke supporters.

Er is een aantal misvattingen in omloop over fanatieke supporters. In deze paragraaf wordt gewezen op misvattingen die nog altijd doorwerken in pogingen het supportersgeweld te bestrijden. Aan deze misverstanden verbinden we beleidsrelevante lessen en we bespreken de consequenties voor het informatieproces en voor de risicoanalyse. Vervolgens beschrijven we de belangrijkste cultuurkenmerken van fanatieke supporters. Hoewel er forse verschillen tussen clubs bestaan ten aanzien van de aard en omvang van de fanatieke aanhang, geldt in het algemeen dat de relaties met fanatieke supporters een belangrijke schakel zijn in het veiligheidsbeleid.

2.3.1 Fanatieke supporters: misverstanden en lessen

Misverstand 1: fanatieke supporters hebben lage geweldsdrempels

Het idee bestaat dat fanatieke supporters veelal lage geweldsdrempels hebben en dat handhaving en scherpe controle altijd en overal nodig zijn om de orde te bewaken. Het tegendeel is het geval: veel fanatieke supporters hebben redelijk hoge geweldsdrempels en er is doorgaans een relatief hoge mate van zelfcontrole en informele sociale controle. Zo kan bijvoorbeeld de samenstelling van het uitpubliek bij een bepaalde wedstrijd – zelfs als het van oudsher een risicowedstrijd betreft – borg staan voor zoveel zelfcontrole dat verstrekkende veiligheidsmaatregelen overbodig zijn. Toch worden in de praktijk dergelijke maatregelen frequent doorgevoerd, omdat in het algemeen meer gewicht wordt toegekend aan – in het Voetbal Volg Systeem geregistreerde – incidenten uit het verleden dan aan actuele informatie over de uitsupporters.

Les: zelfregulering en zelfcontrole

Het is van groot belang om bij de risicoanalyse en beleidsbepaling de processen van zelfcontrole en zelfregulering onder fanatieke supporters niet te onderschatten. Dergelijke processen kunnen veel invloedrijker zijn, in positieve zin, dan incidenten uit het verleden. De relaties met fanatieke supporters zijn derhalve belangrijk en het is waardevol als ze de sleutelementen van het veiligheidsbeleid steunen.

In mei 2005 wordt door Feyenoord-supporters rond thuiswedstrijden geld ingezameld voor de bestrijding van kanker. Na de zoveelste politiek-bestuurlijke discussie over spreekkoren (met name over spreekkoren met het woord 'kanker' erin) laten de supporters op deze wijze merken dat ze zich van deze schuttingtaal distantiëren. Ook een categorie fanatieke supporters laat zich niet onbetuigd. Pamfletten worden gedrukt en uitgedeeld, een aparte sfeeractie wordt op touw gezet en op diverse websites wordt opge-roepen mee te doen met de actie en geld te doneren.

Het was niet de eerste keer dat fanatieke Feyenoord-supporters zich voor het goede doel inzetten. Zo werd enkele jaren geleden door een groep fanatieke supporters een Feyenoord-shirt gekocht via Radio Rijnmond. De opbrengst van de verkoop kwam ten goede aan de Daniël den Hoed-kliniek. De supporters haalden in korte tijd bijna 2000 gulden voor het shirt op. Het shirt met handtekeningen van de spelersselectie werd samen met de opbrengst overhandigd aan de kliniek.

'Ook uitsupporters hebben codes en regels. In overleg, ook met mensen van de club, tast ik af in welke mate ik daarop kan vertrouwen. Mijn ervaring is dat je er bij veel wedstrijden op kunt vertrouwen. Bij Feyenoord zie ik al enkele jaren een kentering, en nu ook bij ADO. Dit betekent niet dat we niet alert zijn, maar wel dat ik meer oog heb voor de vraag waar zij zelf de grens trekken.' (politiefunctionaris)

Misverstand 2: fanatieke supporters zijn afkomstig uit gedepriveerde milieus

Er wordt nog vaak gedacht dat fanatieke voetbalsupporters relatief marginale sociale posities bekleden. Dit beeld is echter onjuist. De fanatieke aanhang van de meeste voetbalclubs kent een heterogeen karakter, al bestaan er significante verschillen tussen clubs. In Groot-Brittannië zijn het opleidingsniveau en inkomen van supporters gedurende de afgelopen tien jaar fors toegenomen, met name bij de grotere clubs (Sir Norman Chester Centre, 2002; 2002a). Ook in Nederland is dit het geval. Het aandeel van hoger opgeleiden onder de fanatieke supporters mag niet worden onderschat. Het zijn vaak juist deze supporters die websites en supportersbladen vullen en die hun schouders zetten onder schriftelijke kritiek op bepaalde veiligheidsmaatregelen of die juridisch bezwaar maken tegen aanhoudingen of stadionverboden (King, 2002; Bormans, 2002). De misvatting dat fanatieke supporters afkomstig zijn uit gedepriveerde milieus kan ertoe leiden dat politie, autoriteiten en beleidsmakers

zich op gezette tijden verslikken in de intensiteit en kwaliteit van het supportersverweer. Wie denkt dat fanatieke supporters 'dom' zijn, maakt dus een grote vergissing.

Les: de heterogene samenstelling van fanatieke supporters

Fanatieke supporters zijn lang niet allemaal achtergestelde, laagopgeleide personen. Politie, clubs, autoriteiten en beleidsmakers kunnen rekenen op georganiseerd en daadkrachtig supportersverweer bij omstreden veiligheidsmaatregelen. De kwaliteit en invloed van dit verweer loopt sterk uiteen.

'Je kunt als club of KNVB niet ongemerkt rare dingen doen met stadionverboden. Er lopen hier in de harde kern een paar advocaten rond. Bij een Europacupduel kwam er ineens een horde Engelsen afstormen op een fanatieke fan van ons, die dus advocaat is. Hij smijt een glas bier en rent weg. De politie verbaliseert en de KNVB legt een stadionverbod op. Hij loopt nu het risico zijn baan te verliezen. We doen onze uiterste best om het verbod ongedaan te maken en hij verweert zich natuurlijk messcherp.'
(veiligheidsmedewerker club)

Misverstand 3: fanatieke supporters zijn onbetrouwbaar

Het beeld dat fanatieke supporters een onbetrouwbare partner zouden zijn bij het veiligheidsbeleid is overtrokken. We plaatsen hier een heterogeen beeld tegenover. In het algemeen is een werkbare relatie met fanatieke supporters en hun organen (bladen, supportersverenigingen) een belangrijk en zelfs noodzakelijk element van het veiligheidsbeleid. Zo kan gebruik worden gemaakt van processen van zelfcontrole onder supporters en kan informatie worden ingewonnen over potentiële veiligheidsproblemen. Het is uiteraard wel de vraag hoe ver die informatie reikt, omdat geweldplegers ook intern praktijken soms bewust afschermen. Ook is het de vraag of fanatieke supporters bereid zijn hun kennis te delen met de club of met de politie. Immers, het verstrekken van belastende informatie over hooligans kan ernstige represailles tot gevolg hebben, zoals bedreigingen of mishandeling. Daarnaast bestaat er onder supporters soms een zekere mate van wantrouwen tegenover politiefunctionarissen en clubbestuurders waardoor supporters minder geneigd zijn informatie te verstrekken.

Het is mogelijk ruilrelaties met fanatieke supporters aan te gaan. Het komt bijvoorbeeld geregeld voor dat fanatieke supporters de beschikking krijgen

over bepaalde privileges, zolang zij zich houden aan de afspraken. Een variant hierop bestaat eruit dat fanatieke supporters zich schikken naar harde straffen voor personen die zich overduidelijk schuldig hebben gemaakt aan overtredingen of strafbare feiten. Een voorbeeld: de hekken in een stadion worden weggehaald, maar er wordt een hoge straf opgelegd aan personen die het veld betreden. Op deze manier worden fanatieke supporters niet op afstand gehouden, maar gaan de politie en de club een relatie aan met supporters waarin naast harde minimumeisen een zekere onderhandelingsruimte bestaat: een spel van nemen en geven. Dit neemt niet weg dat hooligans invloed kunnen hebben op supportersvertegenwoordigers en dat er via dergelijke vertegenwoordigers informatie kan worden gelekt naar hardekernhooligans. Toch is het juist onder deze omstandigheden zaak dat politie en club zorgen dat er vanuit de groep fanatieke supporters geen fans doorstromen naar de kringen van de hooligans en dat er een samenwerkingsverband ontstaat met goedwillende fanatieke supporters. Dit is niet alleen gunstig voor de veiligheid. Deze goedwillende supporters zijn sfeermakers en kunnen een belangrijke positieve bijdrage leveren aan het imago van een club.

Les: fanatieke supporters kunnen bruikbare partners zijn

Fanatieke supporters zijn niet per definitie onbetrouwbaar. Veel supporters weten enorm veel over hun club en over wat er speelt in supporterskringen. Zij kunnen belangrijke informatiebronnen zijn als het gaat om de sfeer onder hooligans en potentiële veiligheidsrisico's. Onder bepaalde voorwaarden kunnen zij bereid zijn politiefunctionarissen of clubbestuurders actuele informatie te geven over strafbare feiten, overtredingen of kwalijke intenties van hooligans. Er kunnen ook afspraken worden gemaakt met fanatieke supporters over wat wel en niet mag. In het gunstigste geval lopen zelfcontrole en formele handhaving en controle in elkaar over. De veiligheidsorganisatie dient wel alert te zijn op twee zaken. In de eerste plaats kunnen er ook ruilrelaties en informatiestromen bestaan tussen fanatieke supporters die banden onderhouden met de veiligheidsorganisatie enerzijds en notoire hooligans anderzijds. In de tweede plaats kan er vanuit de harde kern een tegenreactie komen op relaties tussen de veiligheidsorganisatie en fanatieke supporters, bijvoorbeeld door zich af te keren van supporterskringen die ze veel te soft vinden.

In juni 2005 wordt in Eindhoven het project 'Hekken weg' afgerond. Alle hekken worden rondom het veld van het Philips Stadion verwijderd, tot grote tevredenheid van supporters. Volgens de veiligheidsmanager van PSV

levert het verwijderen van de hekken geen problemen op met supporters: 'In Engeland hebben wij meerdere wedstrijden gespeeld waarbij de supporters direct langs het veld zaten zonder dat er hekken tussen hen en het speelveld aanwezig waren. Dit leverde nooit een probleem op.'¹⁹ Met het verwijderen van de hekken zijn tegelijkertijd de huisregels aangescherpt. Het betreden van het veld wordt nu bestraft met een boete van € 15.000. De fanatieke fans en hooligans steunen deze beleidslijn. Tot op heden hebben zich geen incidenten voorgedaan.

2.3.2 Fanatieke supporters: cultuurkenmerken

Het meest typerende kenmerk van fanatieke supporters is dat hun clubbinding en clubliefde groot en onvoorwaardelijk zijn. Zij spreiden dit tentoon door er nagenoeg altijd te zijn en alleen al daardoor te laten merken dat ze onnoemelijk veel voor hun club overhebben. Een categorie fanatici ruimt niet alleen plaats in voor officiële wedstrijden, maar ook voor oefenwedstrijden en trainingen. En als werk of onderwijs het bezoeken van trainingen niet mogelijk maakt, kan nog altijd de zaterdagochtendtraining worden bezocht indien de club op zondag haar wedstrijd speelt.

Het is van belang rekening te houden met de forse onderlinge verschillen die tussen fanatieke supporters bestaan. Deze verschillen zijn deels clubgebonden, maar ook binnen de fanatieke aanhang van een club kent het fanatisme verschillende gedaantes.

Bij het opstellen van een risicoprofiel van de fanatieke aanhang van een club is het cruciaal de aard van de fanatieke supporters op waarde te schatten. Fanatieke supporters verafschuwen het etiket 'hooligan' en in het bijzonder de gedachte van beleidsmakers dat ze geweld zouden kunnen plegen en daarom streng moeten worden gecontroleerd. Het grote bezwaar van deze supporters luidt dat zij veel hinder ondervinden van bepaalde veiligheidsmaatregelen, bijvoorbeeld de gedragsbepalingen, de financiële kosten en de afname van sfeer en gezelligheid die voortvloeien uit aspecten van het veiligheidsbeleid. Zij wijzen erop dat maatregelen hen onnodig raken, terwijl hooligans nog te vaak met strafbare feiten weggelaten. Ook vinden zij het beleid te generiek,

gericht op veel fanatieke supporters en op uitsupporters in het bijzonder. Daarmee wordt onvoldoende maatwerk betracht: beperkingen en straffen moeten worden opgelegd aan hooligans, zo benadrukken ze. Dit is een voorname standpunt van de SOVS, dat is terug te vinden in veel van haar reacties op beleidsvoorstellen. De SOVS steunt de grondgedachte van *Hooligans in beeld*: repressief beleid moet worden gericht op hooligans, op basis van harde feiten, en als dergelijk beleid succesvol is, kan meer bewegingsruimte worden verschaft aan goedwillende fanatieke supporters.

Hoe valt dit supportersstandpunt te beoordelen? Voor veel betaaldvoetbalclubs geldt dat grote groepen fanatieke supporters recht van spreken hebben. Zij gedragen zich uitgelaten, maar de geweldsincidenten waarbij ze betrokken raken zijn schaars of afwezig.

Profiel 1: niet-gewelddadige fanatieke supporters

De grootste categorie fanatieke supporters wordt gekenmerkt door een combinatie van clubliefde en geweldloosheid. Het betreft supporters die hun privéagenda schikken naar die van hun club en die er vaak of altijd zijn. Ze volgen de berichtgeving over hun club op de voet. Ze moedigen hun club verbaal aan: in het eigen thuisvak en in het uitvak. In die zin zijn ze fanatiek. Fysiek geweld gebruiken ze niet en ze proberen geweldssituaties uit de weg te gaan. Het gaat om mensen die er veel plezier aan beleven de dagelijkse sleur te verruilen voor een wekelijkse of tweewekelijkse piekervaring, een 'quest for excitement' (Elias en Dunning, 1986). Op jonge leeftijd of als jongvolwassenen is dit deels uitbundig, inclusief bierconsumptie en creatieve spreekkoren over bijvoorbeeld tegenstanders, scheidsrechters en de KNVB. Die spreekkoren kunnen de formele regels overtreden, maar er zijn in het betaalde voetbal weinig clubs of politiemensen die snel bereid zijn tegen dit soort supporters op te treden vanwege enig verbaal geweld. En dat weten de supporters zelf heel goed. Wel dient te worden opgemerkt, dat de precieze sfeer en gedragingen van dit type supporters verschillen van club tot club (zie ook §2.2).

Een gemeenschappelijk kenmerk van deze categorie supporters is voorts dat het relatieperspectief meer hout snijdt dan het controleperspectief. Het is mogelijk met deze supporters afspraken te maken, waarbij repressieve dreiging als sluitstuk geldt. Bij clubs waar niet-gewelddadige fanatieke supporters een zeer ruime meerderheid vormen, zijn samenspel, milde handhaving en een bescheiden politie-inzet doorgaans – dat wil zeggen zonder onrustbarende voorinformatie – voldoende om een ordelijk verloop van de wedstrijd te

garanderen. Het is natuurlijk wel de vraag of er naast niet-gewelddadige fanatieke supporters nog groepen hooligans of gelegenheidshooligans actief zijn. Indien dit het geval is, is uiteraard meer controle en handhaving nodig.

Het komt nog geregeld voor dat de veiligheidsorganisatie de positieve krachten onder fanatieke supporters onvoldoende benut. Men grijpt dan naar het controleperspectief, inclusief een grotere politie-inzet dan redelijkerwijs nodig is. Juist niet-gewelddadige fanatieke supporters zijn verbolgen over alle beperkingen die ze zich moeten laten welgevalen, ondanks hun ordelijke gedrag. In de praktijk schikken deze supporters zich ernaar, omdat ze liever repressieve en beperkende maatregelen ondergaan dan dat zij wedstrijden van hun club missen. Dit laat onverlet dat er veel supporters zijn die alle controlemaatregelen, vooral rond uitwedstrijden, op een geven moment beu zijn en daardoor bijvoorbeeld besluiten enkel nog thuiswedstrijden te bezoeken.

‘Als het gaat om de mogelijkheden om stadionverboden te handhaven, moet je bij een club wel eerst kijken of er stadionverboden vallen te handhaven. Toch lees ik dan, bijvoorbeeld, dat er problemen zijn bij het handhaven van stadionverboden van Willem II. Welke stadionverboden? Hoe vaak is daar een stadionverbod ontdoken? En met welke gevolgen? Politici vinden het moeilijk om nuchter te denken over hooliganisme.’ (supporter)

Profiel 2: supportersactivisten

Supportersactivisten zijn fanatieke supporters die zaken die hen tegen de borst stuiten niet over hun kant laten gaan. Zij maken op allerlei manieren bezwaar: in supportersbladen, op websites, als lid van het bestuur van een (alternatieve) supportersvereniging, op spandoeken, in brieven, in directe contacten met medewerkers van de club en de politie (doorgaans op uitvoerend niveau of in het lagere middenkader), door middel van juridische bezwaren of soms zelfs door aangifte te doen naar aanleiding van aanhoudingen die ze onrechtmatig vinden. Ze kunnen in opstand komen tegen het veiligheidsbeleid, maar ook tegen het technisch beleid of het bestuur van hun club. De kwaliteit van de argumentatie en de toon van de kritiek lopen sterk uiteen. Soms beschikken supporters over betere informatie dan leden van de veiligheidsorganisatie, terwijl zij in andere gevallen kampen met onvolledige informatie of zich baseren op onjuiste informatie of geruchten.

Hoewel deze supporters geen fysiek geweld gebruiken, kunnen activisten samen optrekken met (ex-)hooligans. Ervaren hooligans verkiezen soms sup-

porteractivisme, bijvoorbeeld omdat ze bij een klachtenprocedure een bureaucratische overwinning willen boeken op een door hen gehate stad en haar politie. Een voorbeeld hiervan zijn de (gehonoreerde) klachten van supporters van Feyenoord en FC Utrecht naar aanleiding van het optreden van de Amsterdamse politie.

Bij sommige clubs zijn de activistische supporters dun gezaaid, is hun informatiepositie zwak, staken ze hun verzet tamelijk snel en is hun toon tamelijk mild. Andere clubs kennen volhardende activisten: kritisch van toon en redelijk tot goed geïnformeerd. Dit soort activisten beschikt vaak over netwerken waarlangs het de hand weet te leggen op informatie van binnenuit de veiligheidsorganisatie. Deze supportersactivisten worden extra gestimuleerd door slechte sportieve prestaties van de club, door in hun ogen regenteske clubbestuurders, door een clubstrategie die hen niet aanstaat (verkwanseling van de typische clubsfeer) en door financiële problemen. Aansprekende voorbeelden van geregeld goed geïnformeerde en volhardende supportersactivisten zijn de medewerkers/redacteuren van *De Rat* en *Lunatic News*, de onafhankelijke fanzines en websites van respectievelijk NAC Breda en Feyenoord.

‘Les één voor een veiligheidscoördinator: onderschat de passie en toewijding van de harde kern nooit. Onderschat ook hun argumenten niet bij voorbaat: die lopen uiteen van zeer onzinnig tot zeer zinnig.’ (medewerker club)

‘Ik vraag me geregeld af hoe supporters aan hun informatie komen. Ze beschikken soms over voorinformatie of over de politieke besluitvorming over de club – je gelooft het bijna niet.’ (politiefunctionaris)

Lunatic News is een kritisch onafhankelijk Feyenoord-fanzine. Eén van de onderdelen waarop stevast kritiek wordt geleverd, is het aan- en verkoopbeleid van de club. *Lunatic News* is van mening dat dit beleid niet doordacht is, dat er te vaak spelers worden aangetrokken die niet voldoende kwaliteiten bezitten en dat jeugdspelers te gemakkelijk vertrekken. Ze onderbouwen deze kritiek met cijfers. In de afgelopen jaren zijn meer dan twintig spelers aangetrokken die niet of nauwelijks gespeeld hebben en wel als versterking werden gehaald, zo betogen ze. Een aantal jeugdspelers is voor relatief weinig geld vertrokken naar het buitenland, waar ze nu op hoog niveau acteren (Van Persie, Smolarek, Sno). *Lunatic News* spreekt van falend technisch beleid en bestempelt het als één van de oorzaken van de vermeende financiële malaise die bij Feyenoord aanwezig is.

Fanzine *De Rat* laat er geen gras over groeien als de club, naar verluidt, op de rand van een faillissement balanceert in het seizoen 2002-2003. *De Rat* uit felle kritiek op de 'oude NAC-managementcultuur': 'Weg met de vrienden van de vrienden. Weg met dat familiebedrijf dat grote wereldbedrijfje heeft willen spelen. Weg met de gokverslaafde tirannen die niet weten dat ze Russische roulette spelen met onze belangen. Weg met dit NAC dat al zo lang een loopje met het publiek neemt. Weg met die mentaliteit van zelfingenomenheid. Afbreken dat krot van wanstaltige zelfvoldaanheid. En weg met de schijnveiligheden van raden van toezicht.'

Fanatieke Ajax-supporters laten zich niet onbetuigd. Met de campagne 'Geef Ajax z'n gezicht terug' willen ze het oude clublogo terugkrijgen. Ze keren zich tegen mutaties die zouden zijn aangebracht door marketingdeskundigen. Supporters plakken posters door heel Amsterdam, delen flyers uit, maken spandoeken, waaronder een zeer groot spandoek dat in het stadion en in het concertgebouw wordt uitgerold. Ze mogen een groot doek met het oude logo erop niet op de lange zijde van de Arena ophangen. De club vindt dat dan het idee zou ontstaan dat ze de supportersactie steunt. (Schouwenaars en Cremer, 2004: 289).

Sportieve malaise kan fanatieke supporters mobiliseren. Een goed voorbeeld hiervan is OSD, een supportersvereniging van De Graafschap. OSD (de Onafhankelijke Supportersvereniging Doetinchem) wordt in 2000 opgericht als er binnen de club veel onrust heerst. De resultaten op het veld laten te wensen over en er wordt volgens de oprichters van OSD niet of nauwelijks met supporters gecommuniceerd. Deze besluiten zich te organiseren om doelgericht te kunnen communiceren met het clubbestuur. Ze begrijpen dat een vereniging met bekende supporters onder de leden invloed kan uitoefenen en door de club eerder wordt gezien als gesprekspartner. OSD is een supportersvereniging van fanatieke supporters. De OSD is tegenwoordig een door De Graafschap officieel erkend orgaan.²⁰

20 Zie: www.osdonline.nl.

Profiel 3: gelegenheidshooligans

Er is een categorie fanatieke supporters die onder bepaalde omstandigheden in de greep kan raken van de spanning, van emotieopwekkende gebeurtenissen en van een soort blikvernauwing in een groep of menigte. Deze supporters kunnen in dit soort situaties uitgroeien tot gelegenheidshooligans (Van der Torre en Spaaij, 2003).²¹ Dit is lastig voor de veiligheidsorganisatie, de politie in het bijzonder, omdat het geweldgebruik uit onverwachte hoek komt. De geweldplegers zijn dan weliswaar fanatieke supporters, maar geen gekende hooligans. Het zijn gelegenheidshooligans die slechts in beeld komen doordat ze in de greep raken van gebeurtenissen die leiden tot een tijdelijke gelegenheidsstructuur voor voetbalgeweld. Deze supporters zijn vrijwel onbekend bij de politie en staan doorgaans niet geregistreerd in databases, zoals het VVS. Wat opvalt, is dat de aard en omvang van gelegenheidshooligans sterk verschilt per club. Een categorie clubs kent nauwelijks of geen gelegenheidshooligans. De kans op dit soort gelegenheidshooligans neemt onder andere toe naarmate het aantal fanatieke supporters dat afkomstig is uit arbeidersbuurten en jeugdgroepen met geweldsculturen en -antecedenten groeit.

Na afloop van de wedstrijd tussen Feyenoord en Ajax, op 17 april 2005, breken hevige ongeregelde heden uit. Feyenoord-hooligans gebruiken onder meer geweld tegen de politie. Er zijn video-opnames beschikbaar, hetgeen goede beelden oplevert van tientallen hooligans die strafbare feiten hebben gepleegd. Het gaat niet om gekende hooligans, die bekend zijn geraakt via het inmiddels ingevoerde traject 'Hooligans in beeld'. Er worden in eerste instantie maar enkele aanhoudingen verricht. Politie en justitie schakelen het tv-programma *Opsporing verzocht* in en de politie plaatst foto's van relschoppers op internet. Dit levert een stroom tips en identificaties op. De politie maakt uiteindelijk 43 arrestanten.

2.3.3 Informatieprocessen en fanatieke supporters

Er bestaan verschillende redenen waarom fanatieke supporters belangrijk zijn voor de veiligheidsorganisatie en voor informatieprocessen rond voetbalwed-

²¹ Naast deze categorie gelegenheidshooligans – fanatieke supporters die zich laten gaan – zijn er ook gelegenheidshooligans met juist een geringe clubbinding. Deze laatste categorie komt af op een wedstrijd of huldiging waar geweld en spanning als het ware in de lucht hangen.

strijden. In de eerste plaats kunnen fanatieke supporters die al jaren hun club bezoeken enorm veel kennis hebben over de club en haar supporters. Sommige supporters weten ook veel over het hooliganisme, over veiligheidsrisico's en over systematische misstanden. Toch wordt dit soort supporters door de veiligheidsorganisatie geregeld niet serieus genomen als mogelijke informatiebron. Dit komt onder meer doordat deze supporters door hun uiterlijk en hun gedrag op ogenschijnlijk grote sociale afstand kunnen staan van het veiligheidsapparaat. Zij kunnen clubmedewerkers of politiefunctionarissen op een relatief eenvoudige wijze waardevolle informatie verstrekken, mits politie of club op gepaste wijze contact met hen zoekt. Zo dienen zij dit in elk geval niet te doen onder toezicht van medesupporters wanneer het gaat om informatie die belastend is voor andere supporters. Sommige supporters willen niet meer praten met de politie, omdat ze na het verstrekken van informatie in het stadion ineens erg vriendelijk werden begroet door dienstdoende agenten.

Het bovenstaande betekent dat de informatieverzameling over hooligans niet te sterk gericht moet worden op hooligans en de kringen direct daaromheen. Veel fanatieke supporters raken in meerdere of mindere mate op de hoogte van misstanden. Deze supporters willen bovendien geregeld zien dat er tegen die misstanden wordt opgetreden en ze kunnen derhalve een betrouwbare bron zijn.

Fanatieke supporters zijn voorts belangrijk voor de veiligheidsorganisatie vanwege hun onderlinge normhandhaving en hun onderlinge informatie-uitwisseling. De veiligheidsorganisatie is er zeer mee gediend als bepaalde regels worden overgenomen door fanatieke aanhangers, omdat het de club geld kost als ze worden overtreden.

Mogelijke valkuilen

Fanatieke supporters kunnen waardevolle informatie verstrekken en verspreiden. Hier staat tegenover dat de veiligheidsorganisatie bij de contacten en informatie-uitwisseling met fanatieke supporters bedacht moet zijn op een aantal valkuilen. In de eerste plaats kunnen er dwarsverbanden bestaan tussen fanatieke supporters en hooligans. Dit betekent niet dat er vanuit de veiligheidsorganisatie geen overleg of informatie-uitwisseling met fanatieke supporters zou kunnen zijn zonder dat er wordt 'gelekt' naar hooligans. Het betekent wel dat de veiligheidsorganisatie informatiediscipline aan de dag moet leggen. Wie krijgt welke schriftelijke stukken? Welke informatie wordt met wie gedeeld?

In de tweede plaats willen fanatieke supporters zelf ook informatie verzamelen. De informatiestromen zijn wederkerig en fanatieke supporters zullen dus op hun beurt proberen informatie los te krijgen via contacten met clubmedewerkers of politiemensen, bijvoorbeeld informatie over mogelijke stadionverboden, over het feitelijke clubstandpunt in een bepaalde kwestie of over het veiligheidsregime bij een uitwedstrijd. Sommige fanatieke supporters hebben er zelfs een soort sport van gemaakt om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over en via de veiligheidsorganisatie.

Het dominante beeld – dat past bij zowel het controleperspectief als het relatieperspectief – luidt dat leden van de veiligheidsorganisatie de regie hebben in interacties met fanatieke supporters, omdat ze professioneler zijn en doortastender en slimmer opereren. Het supportersperspectief plaatst hier een beeld tegenover dat wel degelijk realiteitswaarde heeft. Soms zijn fanatieke supporters handiger en slimmer in de contacten en tijdens het informatiespel met uitvoerende politiemensen, clubmedewerkers of stewards. Fanatieke supporters slagen er soms in toezeggingen van de veiligheidsorganisatie los te krijgen in ruil voor desinformatie, of ze weten door een slimme vraagstelling beleidsuitvoerders zo ver te krijgen dat ze hun mond voorbij praten.

In de derde plaats hebben sommige fanatieke supporters hun eigen informanten. Dit moet niet worden onderschat, maar het moet ook weer niet al te ingewikkeld worden voorgesteld. Er zijn fanatieke supporters die als arbeidskracht binnen allerhande organisaties en instellingen werkzaam zijn, bijvoorbeeld bij de club, binnen het politieapparaat, bij justitie of in de journalistiek. Zo weten ze de hand te leggen op stukken, zoals wedstrijddraaiboeken, processen-verbaal, vertrouwelijke rapporten, videobanden en foto's van politiemensen.

Hardekernsupporters van Feyenoord weten vooraf de hand te leggen op het politiedraaiboek van de wedstrijd Feyenoord-Ajax op 11 april 2004 (seizoen 2003-2004). Ze achterhalen via bronnen ook waar en hoe de zogeheten stille agenten zullen worden ingezet. Hooligans wachten deze agenten op en maken foto's en videobeelden van hen. Feyenoord-hooligans gebruiken hun kennis van de politieoperatie om bij groepen Ajax-supporters te komen. Dit resulteert in kort en hevig geweld tegen deze Ajacieden.

2.3.4 Slotsom: ook fanatieke supporters in beeld

In deze paragraaf hebben we laten zien dat fanatieke supporters moeten worden onderscheiden van hooligans. Tegelijkertijd is het voor de veiligheidsorganisatie belangrijk de fanatieke aanhang in beeld te hebben en ermee te communiceren. Een veiligheidsorganisatie doet zichzelf tekort als ze niet werkt aan een (informatie)relatie met de fanatieke supporters, omdat die informatie kunnen verstrekken en door middel van een correcte bejegening kunnen worden gedisciplineerd. En, ook niet onbelangrijk, fanatieke supporters zorgen voor sfeer in de voetbalstadions. Kort gezegd zijn twee zaken volstrekt onwenselijk: dat de veiligheidsorganisatie fanatieke supporters aanziet voor hooligans en ze ook als zodanig behandelt, en dat de veiligheidspartners op te grote afstand blijven van fanatieke supporters.

Iedere veiligheidsorganisatie zou een aantal vragen moeten beantwoorden over haar fanatieke aanhang. Deze vragen zijn een belangrijke toevoeging op het in beeld brengen van hooligans. Ze vergen minder analysetechnieken, maar verschaffen een breder perspectief op supporters en voorkomen een te sterke fixatie op hooligans. Het gaat om de volgende richtinggevende vragen, die uitmonden in een grondanalyse.

- Hoeveel fanatieke uit- en thuissupporters telt een club? Waar zitten ze?
- Wat zijn de cultuurkenmerken van fanatieke supporters? Welke normen handhaven ze zelf en welke regels overtreden ze?
- In welke mate consumeren fanatieke supporters drugs of alcohol?
- Wie zijn de leidende figuren onder fanatieke supporters? Waar en door wie kunnen zij worden aangesproken?
- Welke informatie kunnen fanatieke supporters verschaffen over hooligans en voetbalgeweld?
- Welke kritiek uiten fanatieke supporters op de veiligheidsorganisatie? Met welke kritiekpunten kan daadwerkelijk iets worden gedaan?
- Welke wensen leven onder fanatieke supporters? Welke wensen kunnen worden gehonoreerd?
- Zijn er fracties onder de fanatieke supporters die contacten onderhouden met hooligans? Wat is de aard van die contacten?
- Welke overtredingen plegen fanatieke supporters bij voetbalwedstrijden?
- Zijn er signalen dat bepaalde fanatieke supporters (zouden kunnen) uitgroeien tot hooligans of gelegenheidshooligans? En zo ja, hoe kan dit worden voorkomen?

Bouwstenen voor het risicomodel

B Fanatieke supporters

B1 De kwaliteit van de grondanalyse

- Hoeveel fanatieke uit- en thuissupporters telt een club? Waar zitten ze?
- Wat zijn de cultuurkenmerken van fanatieke supporters? Welke normen handhaven ze zelf en welke regels overtreden ze?
- In welke mate consumeren fanatieke supporters drugs of alcohol?
- Wie zijn de leidende figuren onder fanatieke supporters? Waar en door wie kunnen zij worden aangesproken?
- Welke informatie kunnen fanatieke supporters verschaffen over hooligans en voetbalgeweld?
- Welke kritiek uiten fanatieke supporters op de veiligheidsorganisatie? Met welke kritiekpunten kan daadwerkelijk iets worden gedaan?
- Welke wensen leven onder fanatieke supporters? Welke wensen kunnen worden gehonoreerd?
- Zijn er fracties onder de fanatieke supporters die contacten onderhouden met hooligans? Wat is de aard van die contacten?
- Welke overtredingen plegen fanatieke supporters bij voetbalwedstrijden?
- Zijn er signalen dat bepaalde fanatieke supporters (zouden kunnen) uitgroeien tot hooligans of gelegenheidshooligans? Zo ja, hoe kan dit worden voorkomen?

B2 Fanatieke supporters: mogelijkheden tot communicatie en samenwerking

- Op basis van de grondanalyse: in welke mate komen de volgende profielen van fanatieke supporters voor bij een club:
 - * niet-gewelddadige fanatieke supporters;
 - * supportersactivisten;
 - * gelegenheidshooligans?
- Inschatting van mogelijkheden tot communicatie en samenwerking met fanatieke supporters: in welke mate sluiten processen van zelfcontrole en doelstellingen van de veiligheidsorganisatie op elkaar aan?
- Wat zijn mogelijke valkuilen bij de informatieverzameling onder fanatieke supporters? Mogelijke valkuilen:
 - * er kunnen dwarsverbanden bestaan tussen fanatieke supporters en hooligans;
 - * fanatieke supporters willen informatie verzamelen bij veiligheidsorganisatie;
 - * ook fanatieke supporters hebben informanten.

2.4 Hooligans: wie zet welke toon?

Een harde kernhooligan is een supporter die er volgens groeps codes vaak behoort te zijn als zijn club speelt en die laat merken dat hij bereid is 'ver te gaan' voor de club. Dit laatste moet deels heel letterlijk worden genomen: waar en wanneer de club ook speelt, op een hooligan wordt gerekend, zeker als het gaat om een beladen duel. De bereidheid om 'ver te gaan' behoort ook tot uitdrukking te komen in min of meer systematisch normoverschrijdend gedrag. Die normoverschrijdingen zijn overwegend niet-gewelddadig, maar een cruciaal onderscheidend kenmerk ten opzichte van andere supporters bestaat uit de bereidheid tot het gebruik van voetbalgeweld. Dit laat onverlet dat er grote verschillen bestaan in de gradaties van geweldgebruik in de hooligankringen van een club, maar zeker ook tussen clubs. We gaan in deze paragraaf in op duurzame kenmerken van het hooliganisme. Eerst stellen we gangbare misverstanden over hooligans aan de orde en verbinden hier lessen aan voor de veiligheidsorganisatie. Vervolgens gaan we in op de cultuur van het hooliganisme en de informatieprocessen onder hooligans.

2.4.1 Hooligans: misverstanden en lessen

Misverstand 1: hooliganisme komt voort uit frustratieagressie

Het archetypische beeld van de werkloze skinheadhooligan snijdt geen hout. Hoewel een aantal hooligans behoort tot de categorie van laagbetaalden en laagopgeleiden, geldt dit zeker niet voor alle hooligans. De sociale achtergronden van hooligans lijken de laatste decennia meer heterogeen te zijn geworden (Spaaij, 2007; Ferwerda en Gelissen, 2001). Daarnaast hebben de deprivaties van sommige hooligans vele gedaanten: sociaal, economisch, psychologisch of sportief. Het voetbalgeweld is niet terug te voeren tot simpele frustratieagressie. Hooligans leggen op veel momenten juist zelfbeheersing aan de dag, al is het maar omdat ze niet aangehouden willen worden. Voetbalgeweld heeft minstens zozeer te maken met de actuele gelegenheid tot geweldgebruik en met kritische processen op een wedstrijddag.

Anderzijds dient ook het beeld van de goedbetaalde huisvaderhooligan sterk te worden genuanceerd. De afgelopen jaren is dit beeld veelvuldig geschetst in de Nederlandse en de buitenlandse media. Dit beeld komt bijvoorbeeld tot uiting in de 'rijkdomthese' voor de verklaring van hooliganisme. Deze verklaring stelt dat rijkdom, en niet armoede of werkloosheid, de

hoofdoorzaak is van voetbalgeweld. Hierbij wordt meestal gewezen op het wangedrag van de *too much, too soon generation*. Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat deze verklaring ontoereikend is en in strijd is met de beschikbare empirische data (Dunning, 2000: 151-152). De sociale achtergronden van hooligans blijken zeer divers (Spaaij, 2006). Wat opvalt, is dat er intelligente 'regelaars' opereren onder hooligans. Ervaren, straatwijze hooligans sturen soms aan op geweld zonder dat ze er zelf in verzeild raken en zonder dat ze aangehouden worden. Deze regelaars zijn lang niet altijd afkomstig uit betere sociale milieus.

Les: ook aandacht voor de opportuniteitsstructuren voor voetbalgeweld

Voetbalgeweld heeft, minstens zozeer als met frustratieagressie, te maken met de actuele gelegenheid tot geweldgebruik en met kritische processen op een wedstrijd, zoals dronkenschap, opgaan in een collectieve sfeer, imitatiegedrag en het tijdelijk wegvallen van het individuele schuldbesef. Het informatieproces moet hierop worden afgestemd: de veiligheidsorganisatie moet niet alleen de hooligans in beeld brengen, maar ook de opportuniteitsstructuren voor voetbalgeweld. Deze opportuniteitsstructuren komen aan bod in hoofdstuk 3.

Misverstand 2: de slagkracht van hooligans valt te tellen

Het idee dat de slagkracht van hooligans simpelweg valt op te maken uit de aard en omvang van de hooliganschare die gemiddeld bij een wedstrijd aanwezig is, is veelal te eenvoudig. Er zijn clubs waar een tamelijk scherpe bovengrens kan worden bepaald van het aantal hooligans en van het aantal mogelijke geweldplegers. Dit heeft het grote voordeel dat het veiligheidsbeleid in sterke mate kan worden gericht op de gekende hooligans en op (het voorkomen van) instroom in de harde kern.

Hier staat tegenover dat het bij andere clubs – met meer hooligans en met afgeschermd hooliganpraktijken – veel moeilijker is het aantal hooligans te tellen of het precieze aantal dat aanwezig is bij een risicowedstrijd of bij een huldiging vooraf goed in te schatten. Het betreft clubs die bij beladen wedstrijden te maken krijgen met een 'tijdelijke aanwas' van hooligans, zoals in het geval van Feyenoord en Ajax.

In de eerste plaats reiken de sociale netwerken van hooligans van dit soort clubs relatief ver. Ze onderhouden contacten met hooligans die zo nu en dan wedstrijden bezoeken en met tal van vrienden en kennissen die veelal beschikken over geweldservaring en -antecedenten. Deze personen brengen se-

lectief een bezoek aan voetbalwedstrijden of gelieerde evenementen, bijvoorbeeld een huldiging, en dan vooral bij een verhoogde kans op masculien vertier en geweld. Hooligans kunnen bewust anderen uitnodigen om zo te zorgen dat ze beschikken over de 'macht van het getal': een groot aantal hooligans kan leiden tot anonimiteit en het verschaft een machtspositie ten opzichte van rivalen.

In de tweede plaats wordt de tijdelijke aanwas gevoed door gelegenheids-hooligans. Dit zijn personen zonder directe contacten in de kringen van hardkernhooligans. Ze komen echter op een wedstrijd of happening af omdat zij ordeverstoringen verwachten, die ze willen gadeslaan of waaraan ze mogelijk deel willen nemen.

Deze tijdelijke aanwas verklaart waarom het bij onder meer Feyenoord lastig en zelfs ondoenlijk is alle hooligans in beeld te krijgen. Het is derhalve niet verrassend dat de effecten van het project 'Hooligans in beeld' juist bij Feyenoord tegenvallen. Een van de belangrijkste indicatoren van tijdelijke hooliganaanwas is dat bij geweldsincidenten of bij aanhoudingen keer op keer blijkt dat een categorie geweldplegers onbekend was bij de politie. Dit is bij Ajax, onder andere bij enkele huldigingsrellen (bijvoorbeeld op 8 mei 2006), niet anders.

Les: wees alert op tijdelijke hooliganaanwas

Bij een bepaalde categorie clubs is het hooliganisme vrij overzichtelijk. Het aantal hooligans is er relatief eenvoudig in kaart te brengen en te controleren. Bij andere clubs blijkt keer op keer dat een categorie geweldplegers onbekend was bij de politie en bij clubmedewerkers. Het komt geregeld voor dat jongeren die zich zeer gewelddadig gedragen niet tot de groep gekende hooligans behoren. De veiligheidsorganisatie dient alert te zijn op vormen van tijdelijke hooliganaanwas: oud-hooligans, vrienden van hooligans en gelegenheids-hooligans die afkomen op beladen wedstrijden of gelieerde evenementen. Deze tijdelijke hooligans vallen niet of nauwelijks in kaart te brengen. Het is doeltreffender als de veiligheidsorganisatie alert is op geruchten en verhalen die in de voorfase van een wedstrijd of happening de ronde doen onder fanatieke supporters en hooligans. Verhalen en geruchten over mogelijke gewelddadigheden kunnen, mits ze wijdverbreid zijn en door supporters serieus worden genomen, van invloed zijn op de zelfselectie. Sommigen blijven weg als er geweld wordt verwacht, terwijl anderen er juist op afkomen. Dit leidt ertoe dat deze verhalen en geruchten een *self-fulfilling prophecy* kunnen zijn. We gaan hier in het volgende hoofdstuk nader op in.

In de aanloop naar de huldiging van Feyenoord als landskampioen (april 1999) doen in kroegen en supporterskringen allerhande verhalen de ronde over een uitbundig kampioensfeest, inclusief excessief drank- en drugsgebruik. Er treden selectieprocessen in werking: hooligans, supporters en gelegenheidssupporters komen op de huldiging af. Hun *mental frame* is gericht op vergaande uitbundigheden, en voor velen staat vast dat de kans op ongeregelde heden groot is. Op deze verhalen komen ook lokale criminele jongeren af, die zijn geprepareerd op het plunderen van winkels zodra daartoe een kans ontstaat. Als hooligans politiemensen in het nauw drijven, schiet een agent enkele supporters neer en breken er rellen uit. Dit resulteert in een chaotische situatie, waarbij de reguliere politie tijdelijk van straat wordt gehaald. Dit wordt met name aangegrepen door lokale jongeren om winkels te plunderen. (Van der Torre e.a., 1999)

Misverstand 3: geweld is de belangrijkste drijfveer van hooligans

Het beeld dat hooligans immer uit zijn op geweld, dat geweld de belangrijkste drijfveer is en dat de club op de tweede plaats komt, houdt geen stand. Veel hooligans zijn trouwe supporters, die zich veel laten welgevalen om wedstrijden van hun club te bezoeken (Giulianotti en Armstrong, 2002: 216; Van der Torre en Spaaij, 2003). Informatie over de club, de spelers en aanstaande tegenstanders zijn voor hen op dagelijkse basis veelal belangrijker dan een nieuwe kans op geweld. De wedstrijden zijn wel geliefde piekmomenten in het sociale leven, waarin toch al veel in het teken staat van voetbal. De liefde voor wedstrijden wordt echter veel sterker bepaald door vriendschapsbanden rondom het voetbal, door het gevoel bij de club iemand te zijn en door allerhande vormen van masculien, uitbundig vermaak, bijvoorbeeld het provoceren van omstanders en autoriteiten, alcohol- en drugsgebruik en het verzinnen van spreekwoorden. Dit neemt niet weg dat jongeren juist wel primair worden aangetrokken door de geweldsdreiging, zoals in het hierboven beschreven geval van gelegenheidshooligans. Deze categorie jongeren heeft in het algemeen minder affectie met de club.

Ook voor hooligans is fysiek geweld een sporadisch verschijnsel, een bijzondere piekgebeurtenis (King, 2001: 570; Spaaij, 2006: 45). Dit neemt niet weg dat een zekere mate van geweld en regelovertreding er wel bijhoren en deel uitmaken van de hooliganidentiteit. Te veel geweld is echter volgens veel hooligans niet gewenst, omdat dit volgens hen leidt tot allerhande extra veiligheidsmaatregelen, tot aanhoudingen en tot hardnekkige pogingen bij club

en politie om gekende hooligans een stadionverbod op te leggen. De keerzijde is dat te weinig geweld de hooliganreputatie aantast. Als het onder hooligans van een bepaalde club een tijd rustig is geweest, willen ze zich het liefst weer eens laten gelden om hun reputatie te bevestigen of te vergroten. Hoolingangeweld kan ook een reactie zijn op successen die door de veiligheidsorganisatie worden geboekt, bijvoorbeeld bij informatieverzameling over en onder hooligans, en aanhoudingen en veroordelingen die daarmee verband houden.

Les: overschat noch onderschat de rol van geweld voor hooligans

Geweld is in tijd uitgedrukt een uiterst marginaal aspect van het hooliganisme. Ook voor hooligans staat er veel op het spel bij systematisch voetbalgeweld, bijvoorbeeld lange celstraffen of stadionverboden. Het informatieproces dient hierop te worden afgestemd: alertheid op riskante momenten, maar ook oog voor geweldsremmende opvattingen onder hooligans.

Een belangrijke les is voorts dat er ook bij hooligans veel valt stuk te maken door middel van geslaagde repressie. Een stadionverbod dat daadwerkelijk wordt nageleefd, zorgt ervoor dat hooligans geen voetbalwedstrijden kunnen bezoeken, iets wat voor veel hooligans een grote straf is. Dit betekent ook dat directe communicatie met hooligans waardevol is, zeker als de veiligheidsorganisatie duidelijk weet te maken dat bepaalde vormen van masculien vermaak acceptabel zijn, maar dat er tegelijkertijd grenzen zijn en dat de pakkans en de consequenties niet moeten worden onderschat.

Op 10 mei 2006 spelen Sevilla en Middlesbrough de UEFA-Cupfinale tegen elkaar in het stadion van PSV Eindhoven. De organisatie richt voor elke supportersschare een *fansquare* in: een plein, met horeca, een videoscherm en een op de supporterssmaak afgestemde dj. De supporters trekken naar deze squares, die op een steenworp afstand van elkaar en van het PSV-stadion liggen.

Politie, gemeente en PSV hebben vooraf overleg gevoerd met de clubs en met supportersvertegenwoordigers. Tolerantiegrenzen worden bekendgemaakt: in rechtstreeks contact, via websites en door middel van *leaflets* die onder supporters worden uitgedeeld. De Eindhovense veiligheidsorganisatie wint ook informatie in over de supporters. Dit levert een beeld op van supporterskampen met een hoge mate van zelfcontrole en een goede organisatiegraad. Vooral Middlesbrough telt enkele gekende hooligans, maar die gedragen zich doorgaans redelijk tot goed bij Europese uitwedstrijden. De politie legt op 10 mei contact met de fans, surveilleert en is alert.

Het COT verricht op de finaledag veldwerk: ze observeert de gang van zaken en voert straatgesprekken met Engelse en Spaanse fans. Het meest opvallende punt op de finaledag is dat de supporters heel sterk zijn gericht op de wedstrijd. Voor zowel Middlesbrough als Sevilla is het spelen van een UEFA-Cupfinale een unieke kans om een hoofdprijs te winnen. Ze spelen allebei in sterke competities: voor beide teams geldt dat een eindklassering in de subtop een goede prestatie is. De kans om de binnenlandse bekercompetitie te winnen is ook al niet groot vanwege de concurrentie van vele sterke clubs, waaronder meerdere Europese topclubs. Het leidt tot gezonde spanning onder de supporters: ze vieren feest en vermaken zich, maar het is voor velen de wedstrijd van hun leven. Een wedstrijd die ze nooit zouden willen missen, dus ook niet vanwege een aanhouding. Het vergroot de toch al sterke zelfcontrole onder de supporters, ook onder het kleine aantal risicosupporters.

De sterke processen van zelfcontrole onder de supporters en de sterke focus op de wedstrijd verklaren enkele belangrijke observaties (Bron: Van der Torre e.a., 2007).

- We hebben relatief weinig harddrugsgebruik geconstateerd. Bij menig beladen of belangrijk voetbalevenement worden door bepaalde supportergroepen juist veel drugs gebruikt.
- We hebben geen drugshandel geconstateerd. Dit vonden we zo opmerkelijk dat we er bewust extra scherp op hebben gelet, maar desondanks is het ons ontgaan. Ook politiemensen spreken van een 'rustige' dag wat harddrugsgebruik en -handel betreft.
- Er deden zich tussen de aanhang van Middlesbrough en Sevilla geen territoriumconflicten voor. Tussen de pleinen en aan de periferie van de pleinen liepen de fans door elkaar heen en accepteerden ze elkaar over en weer.
- We hebben geen uitdagend gedrag geconstateerd tussen aanhangers van Sevilla en Middlesbrough, ook niet na afloop.
- Het bovenstaande komt uiteraard mede doordat er geen onderlinge vetes bestonden tussen Middlesbrough en Sevilla. Sterker, de supporters voelden over en weer van elkaar aan hoe uniek en belangrijk de wedstrijd voor beide clubs en hun supporters was.

Misverstand 4: ervaren hooligans gebruiken het hardste geweld

Het idee dat ervaren hooligans of informele groepsleiders het hardste geweld gebruiken, klopt in veel gevallen niet. Door de wol geverfde hooligans weten hoe zij, onder gunstige omstandigheden, de confrontatie met rivalen of met de politie kunnen zoeken. Zij kennen de voetbalstadions en de mogelijke strijdtoneelen, evenals de omgeving en de aanvoerwegen, op hun duimpje. Het komt vaak voor dat de gevechten worden geleverd door hooligans die niet tot de kern van de groep kunnen worden gerekend. De gelouterde ensceneurs opereren als regelaars: zij verplaatsen groepen, zij stoken het vuurtje op, zij creëren een incident dat de situatie op scherp zet of zij verkopen of verstrekken verdovende middelen, maar zij vervullen vaak een relatief marginale rol bij serieuze gevechten.

Een andere categorie hooligans wordt op grond van geweldsantecedenten uit het verleden getolereerd als erkend lid van de harde kern, hoewel ze het geweld hebben afgezworen. Ze ervaren de kick van geweld niet meer als zodanig of ze zijn er simpelweg te oud voor geworden. Deze hooligans beleven voldoende plezier aan andere aspecten van het hooliganisme. Omdat ze zich inmiddels aan de belangrijkste regels houden, is aandacht van politie, inlichtingendiensten en veiligheidsmedewerkers van de club soms een prettige bijkomstigheid. Het onderstreept de verworven status van deze hooligans en ze maken soms gebruik van de mogelijkheid om met desinformatie de veiligheidsorganisatie op het verkeerde been te zetten, bijvoorbeeld als ze weten of aanvoelen dat hun telefoon of computer wordt afgetapt.

Les: het hardste geweld komt vaak niet van de harde kern

Het is van groot belang dat het informatieproces in de eerste plaats uitsluitend verschaft over de vraag wie de regelaars achter de schermen zijn (de ensceneurs van voetbalgeweld) en vervolgens voldoende concrete informatie oplevert over strafbare feiten of overtredingen die zij begaan. De werkwijze van 'Hooligans in beeld' leert hoe effectief gerichte aanhoudingen kunnen zijn, net als interventies die de bewegingsruimte van de regelaars beknotten. De praktijk leert echter dat het moeilijker is dan het lijkt om regelaars in beeld te krijgen. Het komt voor dat de verkeerde personen worden aangezien als regelaar en, soms tot hun eigen plezier, het onderwerp worden van allerlei informatietrajecten.

'De regelaars drukken zich als het geweld losbarst. Het zijn de meelopers of de jongelui die veel coke op hebben die elkaar te lijf gaan. Wij pakken

de geweldsplegers op, maar we zoeken dus ook heel nadrukkelijk naar de regelaars. Die houden we in de gaten en we pakken hen op zodra dat mogelijk is.' (politiefunctionaris)

Misverstand 5: 'kennen en gekend worden' werkt altijd

Het is een hardnekkig misverstand dat sluitende informatie over de samenstelling en het gedrag van hooliangroepen afdoende is bij het voorkomen van voetbalgeweld. Hetzelfde geldt voor een op deze informatie gebaseerde dreiging (in de trant van 'bij geobserveerd geweld weten we je te vinden') of voor communicatie met gekende hooligans. Deze strategieën kunnen de geweldsdreiging significant reduceren, maar ze mogen niet leiden tot veronachtzaming van riskante processen die kunnen leiden tot ernstig geweld. Het gaat in het bijzonder om piekgebeurtenissen, waarbij gelegenheidsstructuren voor geweld vanzelf ontstaan of mede worden gecreëerd door de regelaars onder de hooligans. Het betreft dan vooral beladen of uitzonderlijke wedstrijden of gebeurtenissen waarbij enerzijds politie en autoriteiten de specifieke risico's onderschatten en anderzijds allerhande geweldsbevorderende processen in werking treden. Die processen komen in hoofdstuk 4 aan bod en vinden doorgaans hun oorsprong in processen van (zelf)selectie. Hooligans komen met een bepaald verwachtingspatroon op dit type wedstrijden of gebeurtenissen af. Die verwachtingen omvatten masculien vertier, een verhoogde kans op geweld en de hoop dat zich relikansen voordoen. Dit kan vervolgens gepaard gaan met alcohol- en drugsgebruik, waardoor hooligans ongevoeliger worden voor de gevolgen van geweld en voor de schade die ze aanrichten.

Les: wees alert op bijzondere omstandigheden

Bij exceptionele wedstrijden of voetbalevenementen gelden andere regels dan bij reguliere wedstrijden. Bestaande codes en relaties, bijvoorbeeld tussen politie en hooligans, kunnen dan tijdelijk worden opgeschort. Het informatieproces en de veiligheidsorganisatie dienen in deze gevallen extra alert te zijn, omdat exceptionele wedstrijden nu eenmaal weinig analoge gebeurtenissen kennen. Het gevaar van een valse analogie ligt op de loer: het idee dat de risico's wel meevallen en vrij constant zijn, terwijl dat in feite nog maar valt te bezien.

In Nijmegen wordt op 15 oktober 2003 de UEFA-Cupwedstrijd N.E.C.-Wisla Krakow gespeeld. De sfeer rond de wedstrijd is beladen. De supporters van Wisla hebben een gewelddadige en criminele reputatie. De politie

stelt zich daarop in. Voor aanvang van de wedstrijd worden in een bus met Poolse supporters onder meer een bijl en messen aangetroffen. De politie zet 275 man in om de wedstrijd in goede banen te leiden. Tijdens de wedstrijd loopt het uit de hand. Het zijn niet de Poolse fans die voor hevig geweld gebruiken, maar de fans van N.E.C.. Mede onder invloed van drank en drugs grijpt de woede onder de N.E.C.-fans om zich heen bij een achterstand. Er worden stoeltjes het veld op gegooid, de arbiter wordt bekoogeld en er ontploft vuurwerk. De fans vallen de vaste supportersbegeleiders – politiemensen die zich in het vak van de harde kern bevinden – aan. Er vallen harde klappen en deze politiemensen worden met de grootst mogelijke moeite ontzet.

Buiten het stadion breken confrontaties uit tussen N.E.C.-supporters en de politie. De politie heeft grote moeite de Poolse fans veilig af te voeren.

De politie wordt driedubbel verrast. In de eerste plaats had ze veel meer rekening gehouden met geweld van Poolse fans dan van de Nijmeegse. In de tweede plaats was niet of nauwelijks rekening gehouden met hevig geweld in het stadion, tijdens de wedstrijd. Wel hield men rekening met geweld vooraf of na afloop. In de derde plaats was het een volledige verrassing dat hevig geweld werd gebruikt tegen in supporterskringen ingevoerde politiemensen, die werkten volgens het principe ‘kennen en gekend worden’. Een respondent: ‘Dat was bijna traumatisch.’

2.4.2 Hooliganculturen

De cultuur van hardekernhooligans maakt om twee voornaamste redenen deel uit van de duurzame gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. In de eerste plaats is er altijd een aantal leden van de harde kern present, zeker als een wedstrijd beladen is. Dit betekent dat zij er ook vaak bij zijn als zich op enig moment uitgelezen relikans voordoen. Ervaren hooligans zijn bij uitstek in staat deze kansen te benutten. In de tweede plaats voelen hardekernhooligans een geweldsplicht: de plicht om elkaar, zo nodig fysiek, te steunen. Hoewel geweld en feitelijke geweldsdreiging slechts een beperkt deel van de tijd van het hooliganbestaan in beslag nemen, is de geweldsplicht onlosmakelijk verbonden met het hooliganisme. Het onderscheidt hen van fanatieke supporters. Hierbij is het wel van belang een onderscheid te maken tussen hooligans waarvoor geldt dat de geweldsplicht een harde eis is en hooligans die in de periferie van de harde kern opereren. In geweldssituaties dienen kernleden

zich ondergeschikt te maken aan het belang van de groep. Geweldservaringen van hooligans en de verhalen daarover geven groepen hooligans een gevoel van solidariteit en autonomie, van wederzijdse afhankelijkheid en van uniciteit. Het geeft hen ook een kick.

Hier staan hooligans tegenover die weliswaar hun geweldsreputatie cultiveren, maar die veelal niet zeer gewelddadig zijn, zeker niet tegenover notoire hooliangroepen of de politie. Hun identificatie met het hooliganisme komt voornamelijk tot uiting in 'hooligandramaturgie' door middel van kleedgedrag en een agressieve houding. Ze kiezen relatief veilige momenten met een geringe pakkans en geringe hooliganoppositie uit om zo nu en dan geweld te gebruiken.

Hoewel de geweldsplicht wortelt in het hooliganverleden, verschilt de actuele betekenis ervan naar tijd en groep. Iedere club met een duurzame hooliganscene kent het onderscheid tussen oudere en jongere generaties. Deze laatste categorie is ingestroomd in de jaren negentig of na de millenniumwisseling. Voor de oude harde kern betekent de geweldsplicht doorgaans vooral dat ze elkaar steunen zodra zij daadwerkelijk worden bedreigd en dat ze meereizen als er een gereede kans bestaat dat hooligans bij een uitwedstrijd op omvangrijke tegenstand stuiten. De jonge hooligans plegen vaker ongericht geweld. De jongeren willen zich bewijzen als hooligan ten opzichte van hun vrienden of oudere hooligans. Hierdoor voelen ze een soort plicht om bij geweld vooraan te staan en bepaalde gewelddadigheden te initiëren. Ook worden zij soms door oudere hooligans als verkenners ingezet. Op wedstrijddagen zoeken vooral jongeren rivaliserende hooligans op, al blijkt een daadwerkelijke confrontatie in en rond de voetbalstadions meestal niet mogelijk door het brede scala aan veiligheidsmaatregelen. De afgenomen kans op confrontaties met rivalen op wedstrijddagen leidt ertoe dat hooligans zich soms richten tegen mensen die helemaal niet uit zijn op geweld. Jonge hooligans kunnen het ook op objecten hebben gemunt, bijvoorbeeld geparkeerde auto's rondom een stadion.

Bij het merendeel van de gewelddadige confrontaties tussen hooligans gebruikt een tamelijk klein aantal personen daadwerkelijk geweld. De geweldsplicht werkt echter door in het sociale klimaat bij gewelddadigheden. De instemming van oudere hooligans met geweld stimuleert jonge geweldsplegers. Een deel van de hooligans steunt geweldsplegers actief. Dit kan op veel manieren en in uiteenlopende gradaties van betrokkenheid plaatsvinden: plaats maken voor geweldsplegers, geweldsplegers naar voren duwen, aansporen, harddrugs verstrekken aan geweldsplegers of wapentuig aandragen. Soms wordt door de regelaars onder hooligans een conflict geënceneerd.

Grenzen en rechtvaardigingen: wat hooligans niet pikken

De hooligancultuur bevat tal van rechtvaardigingen voor voetbalgeweld en andere ordeverstoringen. Hardekernhooligans zien zichzelf als 'echte' supporters en ze ontlenen hieraan het recht grenzen te stellen aan opgelegde gedragsbeperkingen. Dit verloopt voor een deel bureaucratisch: ervaren hooligans maken bijvoorbeeld samen met bepaalde niet-gewelddadige fanatieke supporters via hun netwerk bij de club bezwaar tegen procedures rond het opleggen van stadionverboden, tegen het uitkaartsysteem of tegen allerhande regelingen rond uitwedstrijden. Als bepaalde zaken in de ogen van hooligans niet door de beugel kunnen, laten ze zich soms ook agressief gelden.

Hooligans verzetten zich fel tegen omstandigheden die zij 'niet pikken'. Drie omstandigheden springen hierbij in het oog: schendingen van hun territorium, wanprestaties van spelers en club, en verstrekkende veiligheidsmaatregelen. We bespreken deze omstandigheden.

Schendingen van hooliganterritoria

Veel hooligans denken vrij dichotomisch over de vetes tussen rivaliserende hooligans in Nederland. Zo verafschuwen Feyenoord-hooligans Ajacieden, terwijl zij andere hooligangroepen tot op zekere hoogte respecteren. Af en toe wordt met deze groepen een tijdelijke alliantie gesloten om samen een vijandige groep te lijf te gaan, maar dergelijke allianties kunnen snel omslaan in hevige rivaliteit. Zodra hooligans vinden dat 'hun' territorium (bepaalde vakken in het stadion, het supportershome, bepaalde cafés) wordt geschonden door een rivaal, voelen zij zich geroepen hier tegen op te treden. Anderzijds is het juist een uitdaging het territorium van rivaliserende hooligans te schenden. Hierdoor kan de groep haar reputatie vergroten en hooliganrivalen 'ont-eren' (Armstrong, 1994).

De spanning liep hoog op toen Duitse fans tijdens het EK 2000 tamelijk massaal een bezoek brachten aan een geijkte Feyenoord-kroeg in het stadscentrum. Dit komt mede door enkele incidenten die de Feyenoord-fans nog altijd hoog opnemen. Nadat Duitse hooligans in 1989 de Rotterdamse hooligans hadden verrast door ongekend vroeg en massaal in het stadscentrum te verschijnen en door forse vernielingen te plegen, zorgden Feyenoord-hooligans dat ze bij de interland in 1996 tegen Duitsland hun ontvangstcomité vroegtijdig hadden opgesteld. Ze zouden zich geen tweede keer op eigen terrein laten verrassen. Er deden zich destijds enkele heftige confrontaties voor tussen Rotterdamse en Duitse hooligans en tussen hooligans en politie.

‘Hooligans steken geregeld iets in de fik op het terrein van de rivalen. Soms in het stadion, maar er is bijvoorbeeld ook brand gesticht bij FC Boszoom, een Rotterdamse voetbalclub die, zeg maar, is opgericht door Feyenoord-hooligans. Laat daar nou precies een jaar na de moord op Picornie brand zijn gesticht. Dat soort prestaties zijn voor hooligans geen spelletjes. Het gaat een stapje verder dan de traditionele zet: de middenstip van je aartsrivaal stelen.’ (supporter)

De voorwaardelijke relatie met spelers en bestuur

De tijd die trouwe hooligans in hun club investeren is enorm. Ze verwachten van de spelers niets minder, zeker ook omdat spelers doorgaans goed verdienen. Voor leden van de harde kern is de ideale speler trouw aan de club en presteert hij ‘naar behoren’. Wanneer een speler systematisch tekortschiet, hebben hooligans in hun ogen het recht om dit duidelijk te laten merken. Spelers die het af laten weten, worden na nederlagen geregeld beschimpt, bijvoorbeeld tijdens de training. Soms worden spelers thuis opgezocht door hooligans en op intimiderende wijze aangespoord tot betere prestaties. Spelers die de overstap willen maken naar een rivaal, kunnen ook worden beschimpt of zelfs worden bedreigd. Het komt zelfs voor dat hooligans de trainer bedreigen van de club die deze speler aan wil trekken. Dit kan ertoe leiden dat spelers van clubs met gewelddadige hooligans soms liever vertrekken naar een buitenlandse club dan dat ze binnen Nederland van club veranderen. Dit soort hoolingangeweld en -intimidatie kan derhalve ver reiken.

Hooligans staan ook kritisch tegenover het clubbestuur. Vooral als de sportieve prestaties enige tijd of zelfs duurzaam achterblijven op gangbare verwachtingen, zwelt de kritiek op het bestuur vrij snel aan. Bij Feyenoord kwamen hooligans in de jaren tachtig in opstand door een ketting rond het stadion te leggen, door het veld te bestormen, door het bestuur grof te beledigen en door vernielingen te plegen. In de tweede helft van de jaren negentig herstelde Feyenoord zich sportief gestaag en luwde de kritiek. Zo nu en dan, bij een reeks slechte prestaties, laait de kritiek echter weer op. De houding van hooligans tegenover enkele medewerkers van Feyenoord is niet conjunctuurgevoelig. Zij worden duurzaam geroemd of zij zijn voortdurend het mikpunt van stevige kritiek en beledigingen.

Aan het eind van het seizoen 2004-2005 probeert PSV-trainer Guus Hiddink Ajax-speler Rafael van der Vaart over te nemen van Ajax. De transfer ketste uiteindelijk mede af vanwege bedreigingen aan het adres van de ou-

ders van Hiddink: 'Als je Rafaël van der Vaart koopt, dan zullen brandbommen via deze brievenbus het huis binnenkomen.'

Kosten en beperkingen: het recht op verzet tegen het voetbalbeleid

Het beleid rond voetbalwedstrijden legt bezoekers allerhande verplichtingen, beperkingen en financiële kosten op. Hooligans vinden dat ronduit irritant en menen dat ze het recht hebben zich op verschillende manieren hiertegen te verzetten. Ze verhandelen en benutten toegangskaarten die hen in staat stellen uitwedstrijden buiten de combiregeling en het uitvak om te bezoeken. Dit is goedkoper en op de koop toe omzeilen ze tal van ongewenste veiligheidsmaatregelen, waardoor ze bijvoorbeeld niet zijn gebonden aan door anderen vastgestelde locaties, tijdstippen en routes.

Hooligans vinden het ook gerechtvaardigd om zich te verzetten tegen de handhavers van het beleid. Ze intimideren geregeld stewards, bijvoorbeeld door zich collectief te keren tegen iemand die hooligans of fanatieke supporters in hun ogen acceptabele zaken verbiedt. Naast deze vorm van interventie laten hooligans ook door hun gedrag en uitingen duidelijk merken dat stewards niet te ver behoren te gaan met hun controletaak.

Handhaving door hooligans als rem op geweld

De clubbinding van hooligans verschaft niet alleen rechtvaardigingen voor geweld, agressie of andere vormen van verzet tegen het veiligheidsbeleid. Ze is in bepaalde opzichten juist een rem op geweld. Trouwe supporters willen de toegang tot wedstrijden van hun club niet al te zeer op het spel zetten. Langdurige stadionverboden, massale aanhoudingen of verstrekkende beperkingen rond uitwedstrijden worden als onwenselijk ervaren. Het komt daarom voor dat hooligans bepaalde regels en codes handhaven die in overeenstemming zijn met het formele beleid. Voorbeelden van dergelijke ongeschreven regels, die overigens met enige regelmaat worden overtreden, zijn: spelers van de tegenpartij niet (te vaak) bekogelen, geen onderling geweld en geen fysiek geweld tegen geaccepteerde stewards en agenten. Doorgaans willen hooligans hier wel wisselgeld voor terug, bijvoorbeeld het achterwege blijven van actief politieoptreden tegen het gebruik van harddrugs en van strikte handhaving omtrent alcoholgebruik en dronkenschap onder supporters. Stewards of agenten die hier wel tegen optreden worden doorgaans niet geaccepteerd en kunnen, afhankelijk van de precieze problematiek bij een club, te maken krijgen met agressie en geweld.

De oudere hooligans kunnen bij het disciplineren van jongeren tot op zekere hoogte handhavingsfuncties vervullen. Ervaren hooligans ontlenen aan hun status het recht jonge hooligans zo nu en dan de les te lezen. Wat opvalt, is dat oudere hooligans zich in de praktijk geregeld keren tegen wat zij zien als zinloos voetbalgeweld, bijvoorbeeld geweld zonder enige aanleiding of gericht tegen niet-gewelddadige supporters van de tegenpartij. Oudere hooligans geven aan dat jongeren soms te ver gaan en dat dit de reputatie van en de sfeer binnen de groep negatief kan beïnvloeden. Ervaren hooligans weten dat een reeks gewelddadigheden kan leiden tot vergaande interventies, inclusief sancties tegen de club en het vertrek van geldschietters van de club. Daarom willen ze soms dat het (tijdelijk) ‘rustiger’ wordt en blijken ze ook in staat om dat af te dwingen, in ieder geval in en rondom het stadion en op wedstrijddagen.

Een variant op de autonome handhaving bestaat uit het rekruteren van bepaalde voormalige hooligans voor operationele taken binnen de veiligheidsorganisatie. De gedachte is dat deze personen beschikken over gezag onder de hooligans, dat ze over een uitgebreid netwerk onder fanatieke supporters en hooligans beschikken en dat ze goed op de hoogte zijn van allerhande hooligantactieken, waardoor ze in bepaalde opzichten effectiever hooligans kunnen controleren dan agenten, stewards of andere clubmedewerkers. Hier komt bij dat ze fysiek vaak sterk zijn, hetgeen bijdraagt aan hun gezagspositie onder hooligans. Ze komen ook minder snel dan een agent in het gedrang wanneer ze op de hoogte raken van strafbare feiten. Dat neemt uiteraard niet weg dat juist dit soort spijtoptanten bij ernstige zaken – geweld met letsel, drugshandel – in een lastige situatie terecht kan komen. Duurzaam succes is dan ook niet gegarandeerd, al kent de Nederlandse voetbalwereld enkele aansprekende projecten.

‘Wij zetten voormalig hooligans in, in het kader van ons supportersproject. Die gasten doen dat heel goed, zijn zelf inmiddels oud en wijs, en we houden ze natuurlijk wel in de gaten. Hét voordeel van deze supportersbegeleiders is dat ze toegang hebben tot de hooligans, ook als het emotioneel wordt. Ze hebben namelijk gezag. Het gezag van de oude hooligans werkte vroeger altijd de verkeerde kant uit. Ook daarom hebben we ze aan boord gehaald.’ (veiligheidsmedewerker club)

Een andere respondent over een soortgelijk project bij een Jupiler League-club. Dit project is overwegend positief geëvalueerd, maar er blijkt al doende toch heel wat mis te kunnen gaan.

‘We hebben toch al weer een paar van die jongens uit het project moeten gooien, omdat ze over de schreef gingen. (...) Ja, het ging inderdaad om drugshandel. (...) Er werd ook in het stadion gehandeld. Wij en de club, we trekken tegenwoordig gelukkig één lijn, want de huidige veiligheidscoördinator is super; we willen dat soort lieden niet. Niet in het project en niet in het stadion.’ (politiefunctionaris)

2.4.3 Hooligans en informatieprocessen

Hooligans kunnen bepaalde functies vervullen die bruikbaar zijn voor de veiligheidsorganisatie en voor het informatieproces. In de vorige paragraaf beschreven we reeds enkele aspecten van deze functies. In deze paragraaf gaan wij nader in op de rol van hooligans bij informatieprocessen. Tevens worden mogelijke valkuilen in kaart gebracht.

Hooligans als bron van informatie

Fanatieke supporters kunnen veel kennis hebben over de gang van zaken bij een club, maar hardekernhooligans weten meer over wat er leeft onder de in potentie meest gewelddadige aanhang. Het is voor de politie of de club relatief lastig om juist in deze kringen betrouwbare informanten te runnen.²² Immers, hooligans kennen een sterk wij-zijperspectief en er staan stevige sancties op verklikken. Hier staat echter wel een aantal zaken tegenover. Hooligans hebben soms redenen om politiefunctionarissen of clubmedewerkers van bepaalde zaken op de hoogte te stellen. Hierbij valt te denken aan geweldvoornemens van jonge hooligans die volgens ouderen onverstandig zijn vanwege dreigende sancties of omdat ze in hun ogen te ver gaan. Soms verstrekken hardekernhooligans de identiteit van een verdachte, omdat hij interne codes heeft overtreden, bijvoorbeeld geweldsgebruik bij een bepaalde wedstrijd of tegen bepaalde stewards, terwijl de oudere hooligans uitdrukkelijk wilden dat dit niet zou gebeuren en hierover ook toezeggingen hadden gedaan aan de autoriteiten. Het komt ook voor dat er concurrentie bestaat tussen hooligans. Het kan gaan om een typisch statusgevecht, maar ook om de vraag welk soort geweld nog gepast is of over inkomsten uit drugshandel. Dergelijke concur-

²² Er wordt veelal gesproken over contactpersonen in plaats van informanten, omdat het doorgaans ontbreekt aan een formele titel. Zie hoofdstuk 6.

rentie kan leiden tot tips vanuit een harde kern richting clubmedewerkers of politiefunctionarissen.

De keerzijde van informatieverstrekking aan de politie of de club mag niet onbesproken blijven. In hooligankringen wordt het verstrekken van informatie als uiterst kwalijk beschouwd en het kan derhalve gevaarlijk zijn. De kans op geweld tegen de verklikker is groot, zeker wanneer de informatie zou worden verstrekt in het kader van justitieel onderzoek naar ernstige delicten of als het gaat om valse informatie die hooligans onterecht verdacht maakt. Het kan lastig zijn informatie operationeel te maken, vooral als uit snelle en gerichte interventies van de club of de politie herleidbaar zou kunnen worden wie de bron is geweest. Hoe exclusiever de informatie, des te groter is het gevaar van herleidbaarheid. Er kunnen stevige dilemma's ontstaan als een informant eisen stelt aan de manier waarop wordt omgegaan met zijn inlichtingen, bijvoorbeeld wanneer hij van de club eist dat de informatie niet wordt doorgespeeld naar de politie of van een uitvoerende politiefunctionaris dat die het niet verder de politieorganisatie inbrengt. We behandelen dit soort patronen en dilemma's in hoofdstuk 6.

Bij een onderzoek ontdekken we dat een (bij ons niet bij naam bekende) hooliganinformant vanuit een beruchte horecagelegenheid met de RID heeft gebeld, toen in deze zaak werd besloten om te 'gaan rellen'. Een door de wol geverfd harde kernlid vertelt dat ze doorhebben dat iemand uit de kern 'lek' is en dat ze alles in het werk stellen om hem te vinden. Ze verspreiden intern gericht desinformatie, ze houden bij aan wie ze het vertellen en ze kijken of deze informatie de politie bereikt. Hij zegt ook dat ze scherp in de gaten houden wie er wanneer gaat plassen en wie er verdacht – dat wil zeggen geïsoleerd van de groep – mobiel belt. Van twee verdachten hebben ze de gsm gestolen om te kijken welke nummers hij had gebeld. Er werd geen belastend bewijs gevonden. Ten slotte zouden enkele verdachte harde kernleden ook buiten wedstrijddagen zijn geobserveerd, omdat de verdenking bestond dat zij met de RID had afgesproken. Op de vraag wat ze doen met het 'lek' zodra deze is ontmaskerd, zegt de hooligan dat deze persoon maar beter kan emigreren naar een Afrikaans land. Via andere (ex-)hooligans komen we erachter dat er in het verleden hevig onderling geweld is gebruikt in deze harde kern. Naar verluidt had dit niet met lekken te maken, maar met ruzie over criminele praktijken.

Hooligans soms bruikbaar bij normhandhaving

Hooligans zijn uitdagers van regels en gezag, maar vanwege hun interne sociale controle kunnen ze onder omstandigheden juist bruikbaar zijn bij handhaving en controle. Oudere hooligans hebben soms gedeeltelijk andere belangen dan jongere hooligans. Het komt er geregeld op neer dat oudere hooligans een bepaalde vrije ruimte willen behouden voor hun masculiene vertier en dat ze bepaalde verworvenheden en ruilrelaties met de veiligheidsorganisatie niet op het spel willen zetten, bijvoorbeeld een supportershome, een café of een deel van het stadion. Jongere, relatief onervaren hooligans opereren doorgaans minder berekenend en kunnen door hun gedrag bepaalde verworvenheden op het spel zetten. Onder deze omstandigheden kunnen oudere hooligans een rol spelen bij het normaliseren van het gedrag van de jongeren, al zal het gedrag van hooligans nooit volledig gedisciplineerd kunnen worden op deze wijze. Naast notoire hooligans kunnen voormalige hooligans een meer formele handhavingsfunctie vervullen in allerlei projecten, waarin ze taken krijgen toebedeeld bij het toezicht op supporters en hooligans.

Mogelijke valkuilen

Uit het bovenstaande blijkt dat hooligans bruikbare informatie kunnen verschaffen en de hand houden aan regels die deels in overeenstemming zijn met bedoelingen van de veiligheidsorganisatie. Dit laat onverlet dat de veiligheidsorganisatie bij de interactie met hooligans alert moet zijn op bepaalde valkuilen.

Goede hooliganinformanten zijn dun gezaaid

Het is lastig goede hooliganinformanten te vinden. Het gaat ons hier niet om de persoonlijke betrouwbaarheid van de hooligan, maar vooral om de toegenomen onoverzichtelijkheid van het hooliganisme. Deze ontwikkeling werpt de vraag op hoever het blikveld en dus de informatie van een individuele informant reikt. In de jaren tachtig was het hooliganisme nog relatief overzichtelijk. Hooligans namen plaats in geijkte vakken en stelden daar in hoge mate zelf de norm. Zij zochten tamelijk frequent de fysieke confrontatie met rivaliserende hooligans, destijds ook in en rondom het stadion. De sociale cohesie van de traditionele hooliangroepen is inmiddels afgenomen door het vertrek van oudere hooligans, maar ook door de fysieke scheiding van hooligans over meerdere vakken van de stadions. De controle en handhaving zijn toegenomen en iedere notoire hooliangroep heeft te maken gekregen met een of meer justitiële onderzoeken. Dit heeft geleid tot interne fragmentatie en onderlinge afscherming

van informatie. De toegenomen justitiële dreiging heeft ertoe bijgedragen dat hooligans oppassen met het verspreiden van verhalen over geweldsincidenten en dat ze niet graag in beeld willen komen als leider of organisator van een groep. De organisatiegraad wordt in veel gevallen bewust laag gehouden. Zo nu en dan plannen sommige hooligans gewelddadige confrontaties en daartoe worden ook hooligans gemobiliseerd die niet precies weten wat er kan of staat te gebeuren. Een aantal hooligans in de periferie van de groep wordt niet of nauwelijks geïnformeerd. Deze laatste categorie is tamelijk omvangrijk en weet nauwelijks meer dan wat zij op wedstrijddagen ziet en hoort. Dit betekent dat steeds minder hooligans beschikken over betrouwbare en concrete voorinformatie. Dientengevolge is het moeilijker geworden om goede hooliganbronnen te vinden en is tevens de kans toegenomen dat een goed geïnformeerde hooligan door de mand valt als hij politie of club tipt.

Hooligans verstrekken ook desinformatie

Hooligans verstrekken niet alleen informatie, maar ook desinformatie. De verstrekking van desinformatie kan verschillende gedaantes hebben. Hooliganinformanten kunnen onbewust desinformatie verstrekken, omdat ze rondzinnige verhalen verkeerd interpreteren of omdat bepaalde hooliganplannen alweer zijn bijgesteld, zonder dat ze daarvan op de hoogte zijn. Hooligans kunnen ook bewust desinformatie verstrekken. We doelen hierbij vooral op mondelinge mededelingen aan een politieman of clubmedewerker. Een variant hierop bestaat eruit dat hooligans ervoor zorgen dat gekende verklikkers, bijvoorbeeld uit een café of in de kringen van fanatieke supporters, op de hoogte worden gesteld van zaken die ze vrijwel zeker doorvertellen. De verstrekking van desinformatie kan bedoeld zijn om de politie op het verkeerde been te zetten rondom een beladen wedstrijd, waarbij hooligans de intentie hebben de confrontatie met een rivaliserende groep aan te gaan. Het kan ook een doel op zich zijn met ogenschijnlijk betrouwbare verhalen over aanstaande geweldsrisico's politie en club onnodige veiligheidsmaatregelen te laten treffen. Sommige ervaren hooligans vinden de informatieweging van de politie matig en claimen enkele keren met verzonden verhalen, gebruikmakend van de geduchte geweldsreputatie van de aanhang van hun club, de politie-inzet stevig te hebben opgehoogd. In dit geval luidt de vraag: wie runt wie?

In sommige gevallen wordt opzettelijk commotie veroorzaakt. Zo is in het boek *Hand in Hand* (Van Gageldonk, 1996) de volgende passage te lezen waarin twee hooligans van Feyenoord van onder de Van Brienoordbrug een grap uithalen met de redactie van het programma *Tros-Deadline*:

‘Hij [Feyenoord-hooligan Jan, COT] belt de producente van deadline en stelt zich voor als John, lid van de harde kern Ajax-supporters. De producente vertelt hem enthousiast dat ze al zes andere Ajax-hooligans heeft gestrikt voor het groepsinterview, dat zal plaatsvinden in Motel Vinkeveen. Over twee uur. En natuurlijk is John ook van harte welkom!

Jan bedankt haar zeer hartelijk voor deze informatie en belooft aanwezig te zullen zijn. (...)

Jan en Teckel [een andere Feyenoord-hooligan, COT] installeren hun auto onder de Van Brienoordbrug en via de autotelefoon draait Jan het nummer van de producente van *Deadline*.

‘Ja, met John weer’, zegt Jan. ‘Ik zou door jullie geïnterviewd worden, maar nou ben ik aan het rondrijden, want ik kan het motel niet vinden.’

Jan doet alsof hij nog aan het rijden is en roept opeens heel hard door de telefoon: ‘Ik zie allemaal Feyenoord-supporters lopen! Oh nee! Ik durf niet meer naar binnen toe!’

De producente raakt in paniek.

‘Hoe kan dat nou?’, stamelt ze. ‘Het is écht allemaal geheimgehouden! Vergis je je niet?’

‘Nee, nee!’, antwoordt Jan. ‘Ik sta nou op de carpoolplaats, vlak bij het motel. Ik zie allemaal Feyenoord-supporters en die zijn écht wat van plan!’

‘Blijf rustig,’ sust de producente. ‘Ik kom je halen. Ik kom er nu heen met mijn auto. Ga alsjeblieft niet weg, want we willen dat interview zo graag!’

‘Oké,’ zegt Jan. ‘We blijven wel op je wachten. Maar het is gevaarlijk hier. Als het te link wordt rijden we weg.’

Jan legt snel op en belt vervolgens het nummer van Motel Vinkeveen.

‘Ik bel namens de groep Feyenoord-supporters’, zegt hij tegen de manager. ‘Als die opnamen bij jullie doorgaan, komen we over twintig minuten bij jullie binnen en verbouwen we dat hele hotel van jou.’

De hotelleiding raakt in paniek. Binnen de kortste keren staan er een kleine honderd politieagenten paraat in Vinkeveen. Interviewer Jaap Jongbloed, vergezeld door twee bodyguards, verlaat ijlings het motel. En de *Deadline*-redactie krijgt van de burgemeester van Hilversum een unieke premier in Nederland: een verbod om het thema in de bedoelde vorm uit te zenden. Dit uit vrees voor ongeregelheden.

De tv-uitzending gaat niet door. Onder de Brienoordbrug vierden Jan en Teckel een klein privéfeestje. (Van Gageldonk, 1996, pp. 98-100)

Ruilrelaties: op zoek naar een balans tussen nemen en geven

‘Voor wat, hoort wat’, zo redeneren hooligans. Indien kringen binnen de harde kern de politie informatie verschaffen of als ze – mede op basis van overleg met de veiligheidsorganisatie – bepaalde normen handhaven, willen ze daar wat voor terug. De vraag is of de veiligheidsorganisatie in dit soort gevallen een tamelijk succesvol spel van nemen en geven speelt, waarbij ze de mate van orde en veiligheid suboptimaliseert naar een acceptabel niveau. Of raakt de veiligheidsorganisatie verstrikt in een spel van nemen en geven, waarin zij bij de normhandhaving te veel terrein prijsgeeft en kan rekenen op fors hooliganverzet als ze de teugels weer aantrekt? Een sprekend voorbeeld van dit dilemma is het supportershome. Is het supportershome een coproductie tussen club, politie, fanatieke supporters en hooligans en een waardevol aspect van het veiligheidsbeleid? Dit betekent onder meer dat er goed overleg is, dat er afspraken worden gemaakt en nagekomen, en dat harddrugshandel en wapens buiten de deur worden gehouden. Er zijn echter gevallen bekend waarin hooligans zich geheel niet aan deze regels houden. Een dergelijk supportershome staat symbool voor een veiligheidsbeleid waarbinnen hooligans te veel bewegingsruimte wordt gelaten.

Op zaterdag 11 februari 2006 doet de Amsterdamse politie een inval in het supportershome van Ajax. De dag daarvoor hebben Ajax-hooligans het supportershome van ADO Den Haag overvallen. Daarbij is hevig geweld gebruikt tegen enkele ADO-fans en is geprobeerd brand te stichten.

In het supportershome van Ajax worden onder meer tientallen slag- en steekwapens aangetroffen, zwaar vuurwerk en een ploertendoder. Er worden ook verdovende middelen in beslag genomen. Op last van burgemeester Cohen wordt het home voor onbepaalde tijd gesloten. Inmiddels is het home weer geopend, maar Ajax heeft daar strikte voorwaarden en huisregels aan verbonden. Agressie, drugsgebruik, -bezit of -handel worden niet getolereerd. Ook is het home niet toegankelijk voor mensen met een stadionverbod. Daarnaast mogen er geen feesten meer worden georganiseerd.

In hoofdstuk 1 meldde we al dat de uitbater van het Utrechtse supportershome in juni 2006 – tevens bestuurslid van nota bene veiligheidszaken van de supportersvereniging van FC Utrecht – wordt aangehouden op verdenking van het witwassen van crimineel geld, deelname aan een criminele organisatie en internationale drugshandel.

Ook hooligans hebben informanten

Net als sommige fanatieke supporters beschikken ook hooligans over informanten bij politie, club of justitie. Hooligans gaan ook wat dit betreft een stap verder dan fanatieke supporters. Fanatieke supporters maken met name gebruik van de clubloyaliteit van personen binnen deze instituten. Hooligans deinzen er in uitzonderlijke omstandigheden niet voor terug om door middel van geweldsdreiging of chantage informatie te achterhalen.

Via via krijgen we dagrapporten van de politie in handen over ongeregelde heden bij een voetbalwedstrijd. Het betreft een authentiek politierapport. Onze bron verklaart dat er bij het korps waar de rellen plaats hadden 'ook fans' werken. De supporters geven de politie en de burgemeester de schuld van de rellen. De politie-informant zou deze mening delen en zou de loyaliteit aan zijn club zwaarder hebben laten wegen dan die aan zijn korps. We kunnen geen uitsluitsel geven over de vraag of het ook is gegaan zoals de bron meldde.

Een hooligan meldt dat er bij zijn voetbalclub, in privé-tijd, ook politiemensen rondlopen in of rondom de harde kern. Hij meldt dat ze een politiemans hebben gefilmd, terwijl hij als supporter betrokken raakte bij voetbalgeweld. Het zou gaan om schelden en gesticuleren richting hooliganrivalen. De hooligan zegt dat hij het filmpje bewaart om zo nodig informatie te verkrijgen via deze politiemans. We weten wederom niet of het verhaal klopt, maar we kunnen wel achterhalen dat er in de gemeente die hij noemde in elk geval een zeer fanatieke (uit)supporter bij de politie werkt.

Bouwstenen voor het risicomodel

C Hooligans

C1 De kwaliteit van de grondanalyse

- 'Hooligans in beeld': zie hoofdstuk 4 over deze methodiek die in het betaald voetbal wordt doorgevoerd.
- Naast het in kaart brengen van gekende hooligans is er ook aandacht voor:
 - * gelegenheidsstructuren en kritische processen;
 - * tijdelijke aanwas;
 - * bijzondere omstandigheden.

C2 De hooligancultuur bij een club

- Geweldsopvattingen onder hooligans: de rol en betekenis van geweld binnen hooliangroepen
- Grenzen en rechtvaardigingen: wat hooligans niet pikken. Verzet en mogelijk geweld bij:
 - * schendingen hooliganterritoria;
 - * tekortschieten bestuur, spelers, technische staf;
 - * verstrekkende beleidsmaatregelen.
- Raakvlakken veiligheidsorganisatie – normhandhaving door en onder hooligans.

C3 Hooligans en informatie

- De mate waarin informatie wordt verzameld onder hooligans. Mogelijke valkuilen:
 - * goede hooliganinformanten zijn dun gezaaid;
 - * hooligans verstrekken ook desinformatie;
 - * de balans tussen nemen en geven.

2.4.4 Slotsom: zeer verschillende hooligans in beeld

Bij de informatievoorziening over hooligans moet rekening gehouden worden met grote verschillen tussen hooligans, zowel binnen een club als tussen clubs. De uiteindelijke opdracht van groepsgericht beleid bestaat eruit de duurzame cultuurpatronen onder hooligans bij te buigen naar minder gewelddadige vormen. Het komt er ook op aan hooligans niet te overschatten: de geweldsdreiging is bij een categorie clubs niet zo groot als de hooligan-dramaturgie soms wel doet vermoeden en valt bij andere clubs toe te spitsen op piekgebeurtenissen. Anderzijds moet de waarde van hooligans voor de veiligheidsorganisatie niet worden onderschat. Ze beschikken over veel informatie en onder bepaalde omstandigheden zijn het *stakeholders* bij het handhaven van de openbare orde. Oud-hooligans kunnen een belangrijke functie vervullen bij preventieve supportersprojecten.

Duurzame gelegenheidsstructuren: beladen wedstrijden, rivaliteiten en stadioninfrastructuur

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk introduceert nog twee duurzame elementen van het risicomodel. Ook deze elementen zijn niet onwrikbaar, al vergen verbeteringen wel consistente en volhardende inspanningen op de middellange termijn. We bespreken de volgende bouwstenen.

- *Beladen wedstrijden en rivaliteiten.* De voetbal- en hooliganhistorie heeft tal van beladen voetbalwedstrijden opgeleverd. Deze wedstrijden zijn uitgegroeid tot een ijkpunt van de emotie bij voetbal, inclusief voetbalgeweld en de dreiging daarvan. Het gaat hierbij in de eerste plaats om wedstrijden tussen betaaldvoetbalclubs met een deels op feiten en deels op beeldvorming gebaseerde hooliganreputatie. Met name clubs als Ajax, Feyenoord, ADO Den Haag en FC Utrecht zijn in deze context van belang. Daarnaast kan worden gewezen op de emotionaliteit van regionale derby's. Soms leidt dit tot relatief risicoarm vermaak, maar in andere gevallen tot zeer aanzienlijke geweldsrisico's en hevig geweld.
- *De stadioninfrastructuur.* Fysieke kenmerken van het stadion en de omgeving zijn duurzaam van invloed op het risicogehalte van wedstrijden. We bespreken de belangrijkste ontwikkelingen en aspecten met betrekking tot de infrastructuur van Nederlandse voetbalstadions.

3.2 Beladen wedstrijden en rivaliteiten

De hooligangeschiedenis resulteert in tal van bij voorbaat beladen confrontaties. De verwachtingspatronen rond dergelijke wedstrijden en het mede daarop gebaseerde gedrag van hooliangroepen houden het hooliganisme in stand. De bijbehorende atmosfeer en verwachtingen stimuleren tijdelijke hooliganaanwas en creëren een klimaat waarin hooligans eerder over de schreef gaan. Wijdverbreide negatieve verwachtingen bij beladen wedstrijden vormen het mentale raamwerk van hooligans. Een combinatie van bewuste ('we bellen

dan met elkaar') en halfbewuste ('jongens horen in de kroeg, in de discotheek of op het werk dat er wat gaat gebeuren') mobilisatie kan leiden tot een hoge opkomst van hooligans. De kans bestaat dat groepjes fanatieke supporters zich ontpoppen als gelegenheidshooligans, onder andere omdat er bij dit soort wedstrijden geregeld meer wordt gedronken en ook meer drugs worden gebruikt dan bij andere wedstrijden. Dit leidt tot relikansen, ook al worden doorgaans extra veiligheidsmaatregelen getroffen die dergelijke kansen reduceren.

'Bij een wedstrijd tegen Ajax of op een reis naar Engeland, wordt veel meer gedronken en gesnoven dan bij een thuiswedstrijd tegen N.E.C.' (supporter)

'Onze risicowedstrijd van het jaar is die tegen FC Twente. Je ruikt de softdrugs en het bier dan al vroeg in de ochtend van een halve kilometer afstand. De jongelui worden aangemoedigd om te proberen bij de Twentebussen te komen, al schermen we dat echt wel af.' (veiligheidsmedewerker club')

Ook wanneer beladen wedstrijden zonder ernstig fysiek geweld verlopen, onderstrepen allerhande verschijnselen het hoge risicogehalte: forse veiligheidsmaatregelen, een hoge politie-inzet, grootschalig verbaal geweld, kleine vechtpartijen en mislukte pogingen om de confrontatie aan te gaan met rivalen. Beladen wedstrijden zijn een forse kostenpost. Bij deze wedstrijden is de politie-inzet relatief hoog en als het bij een risicoduel uit de hand loopt, leidt dit vrijwel altijd tot extra politie-inzet bij andere wedstrijden van de betrokken clubs. Het gaat dan vooral om de thuiswedstrijden, want menig burgemeester neemt na ernstige ongeregelheden geen enkel risico meer en verhoogt derhalve de politie-inzet, ook als dat volgens actuele risicoanalyses in die mate niet nodig is.

'Als het bij de ene wedstrijd uit de hand loopt, zie je veel meer politie bij de volgende wedstrijden, ook als er eigenlijk geen relatie bestaat tussen die wedstrijden.' (veiligheidsmedewerker club)

Risicoanalyses en politiek raken door ongeregelheden met elkaar vermengd.

‘Als je bij een wedstrijd rellen hebt gehad, dan is het jaar daarna de politie-inzet fors, soms ook op aandringen van de burgemeester. Ik accepteer dat, zonder voorinformatie dat het weer fout zal gaan, ten dele omdat ik een vlekkeloze wedstrijd kan gebruiken om het jaar daarna weer terug te keren naar de situatie dat het professionele oordeel van de politie de inzet bepaalt.’ (politiefunctionaris)

3.2.1 De Nederlandse hooliganscene: een gemengd beeld

De hooligans van verscheidene Nederlandse voetbalclubs hebben een geduchte geweldsreputatie. Vier clubs in het bijzonder worden regelmatig in verband gebracht met supportersgeweld: Feyenoord, Ajax, FC Utrecht en ADO Den Haag. Enkele andere clubs, zoals PSV, FC Twente en FC Groningen, worden soms bij dit rijtje geschaard. Dit betekent echter niet dat al deze clubs vandaag de dag een grote hooliganproblematiek kennen. Zo zijn de afgelopen drie jaren bij PSV zeer ordelijk verlopen en heeft ADO Den Haag een opmerkelijke vooruitgang geboekt bij het disciplineren van hooligans en fanatieke supporters. Feyenoord heeft vooral te maken gehad met ongeregelde heden rond wedstrijden tegen Ajax, maar al jarenlang is met name het gedrag van uitsupporters beter dan zo'n tien jaar eerder. Ook bij FC Utrecht is de situatie in veel opzichten verbeterd, al lijkt de verhouding met Ajax ernstig verslechterd. De Ajax-aanhang heeft een groot aandeel gehad in ernstig voetbalgeweld en dat onderstreept het geweldspotentieel van Ajax-hooligans, maar bij thuiswedstrijden is de politie-inzet in relatie tot de supportersaantallen niet heel groot.

Dit alles laat onverlet dat de politie-inzet relatief hoog is bij de wedstrijden die de bovengenoemde clubs tegen elkaar spelen. Dit hangt samen met het gemengde beeld dat die onderlinge wedstrijden te zien geven inzake geweldsrisico's. Enerzijds zijn er wedstrijden met rationeel bezien een bescheiden risico, terwijl anderzijds sommige duels worden gekenmerkt door verslechterende relaties en een actie-reactiespiraal waarbij ieder nieuw geweldsincident de opmaat is voor een volgend, wellicht nog ernstiger incident. De gewelds-spiraal bij bepaalde wedstrijden resulteert er geregeld in dat de politie-inzet bij andere, veel minder riskante wedstrijden tussen de bovengenoemde clubs aan de hoge kant blijft.

Tabel 3.1: Gemiddelde politie-inzet in uren per wedstrijd van ADO Den Haag²³, Ajax, Feyenoord, PSV, FC Twente en FC Utrecht in vier seizoenen.²⁴

Seizoen	2002 – 2003	2003 – 2004	2004 – 2005	2005-2006
ADO Den Haag	1246	2004	1540	1865
Ajax	890	1044	1034	1194
Feyenoord	2226	1434	2248	1298
PSV	853	779	827	744
FC Twente	451	750	415	356
FC Utrecht	788	1004	950	674
Eredivisie gemiddeld	628	686	754	625

Tabel 3.2: Totale politie-inzet in uren van ADO Den Haag, Ajax, Feyenoord, PSV, FC Twente en FC Utrecht in versus seizoenen versus de totale politie-inzet in de Eredivisie.²⁵

Seizoen	2002 – 2003	2003 – 2004	2004 – 2005	2005-2006
ADO Den Haag	---- ²	36.067	32.340	33.344
Ajax	25.822	26.093	25.849	35.336
Feyenoord	60.098	31.537	56.204	26.856
PSV	18.755	19.466	21.498	14.625
FC Twente	9.920	15.740	9.129	7.475
FC Utrecht	16.542	23.091	19.952	13.466
Totaal genoemde zes clubs	131.137	151.994	164.912	131.102
Totaal Eredivisie	241.212	251.847	292.570	232.102
%*	54%	60%	56%	57%

*Aandeel (in %) van genoemde zes clubs in totale politie-inzet eredivisie.

We concretiseren het beeld. De verdieping van de spanningen heeft zich met name voorgedaan rond wedstrijden van Ajax tegen drie andere clubs: FC Utrecht, Feyenoord en ADO Den Haag. Zo kopt op 5 december 2000 het *Utrechts Nieuwsblad*: 'Tussen Utrecht en Ajax komt het niet meer goed.' Het artikel geeft verklaringen die hooligans en fanatieke supporters van FC Utrecht, Feyenoord en ADO Den Haag ook geven:

23 ADO Den Haag speelt in het seizoen 2002-2003 in de Eerste Divisie.

24 CIV Jaarverslag seizoen 2005-2006, www.civ-voetbal.com. Het totaal aantal wedstrijden dat een club speelt per seizoen fluctueert en is onder meer afhankelijk van de eindstand in de competitie (wel of geen play offs) en eventuele successen in de nationale en Europese bekercompetities. Het CIV geeft geen inzicht in het aantal hoog-risicowedstrijden (C-categorie) dat een club per seizoen speelt. Met de promotie van ADO Den Haag in 2003 is dit aantal wedstrijden voor de genoemde clubs toegenomen.

25 CIV Jaarverslag seizoen 2005-2006, www.civ-voetbal.com.

- Ajax is arrogant;
- Ajax bagatelliseert het geweld van de eigen aanhang of roept om de allerhardste straffen zonder dat die vervolgens ooit worden opgelegd;
- Ajax-hooligans zoeken de confrontatie louter als ze een numeriek overwicht hebben, bijvoorbeeld toen tientallen Ajax-hooligans een handvol Den Haag-supporters molesteerden in het Haagse supportershome;
- Ajax-hooligans zijn echt te ver gegaan door hevig geweld te gebruiken tegen spelers en trainers van Feyenoord bij de wedstrijd Jong Ajax-Jong Feyenoord, op 15 april 2004.

Hier komt bij dat de aanhang van Feyenoord en FC Utrecht zeer verbolgen is over het politieoptreden in en rond de Amsterdam ArenA. Het optreden van de politie zou intimiderend zijn en repressiever dan nodig is op grond van het supportersgedrag. Beide supporterslegioenen kunnen een rapport van de ombudsman op tafel leggen waarin kritisch wordt geoordeeld over het politieoptreden bij een wedstrijd in Amsterdam.

Naar aanleiding van de klachten van supporters van Feyenoord en FC Utrecht doet de klachtencommissie uitspraak over het politieoptreden van de politie Amsterdam-Amstelland. Enkele belangrijke conclusies:

- De commissie neemt niet aan dat supporters opzettelijk aan de schilderen van ME'ers zijn gaan hangen en volgt op dit punt de lezing van de klagers (Feyenoord).
- Supporters worden op een onmogelijke manier naar beneden geperst, waarbij voortdurend klappen met de wapenstok worden uitgedeeld (Feyenoord).
- De trechtervormige opstelling van de ME was een ernstige fout. De keten van daarop volgende charges tegen supporters [...] ziet de commissie als het van deze fout onlosmakelijk verbonden gevolg (Feyenoord).
- De commissie is van oordeel dat het optreden van de ME tegen de Feyenoord-supporters in zijn totaliteit gezien onbehoorlijk was, waarbij zij nadrukkelijk aantekent dat zij dit toerekent aan de formeel verantwoordelijke Algemeen Commandant (Feyenoord).
- Een aantal ME'ers is zich te buiten gegaan aan excessieve geweldpleging (Feyenoord).
- De commissie acht het politieoptreden op dit punt (bekendmaking noodbevel, red.) niet behoorlijk (FC Utrecht).

- De commissie oordeelt dat de waarschuwing (voor het gaan gebruiken van geweld, red.) zowel nodig als mogelijk was. Nu de waarschuwing zowel nodig als mogelijk was, was het niet waarschuwen dat geweld zou worden gebruikt, mede in het licht van de exceptionele strekking van het onderhavige noodbevel onbehoorlijk (FC Utrecht).
- De commissie oordeelt dat het initiële geweld dat is gebruikt tegen supporters die geen bevel tot terugkeren hadden gekregen, die niet waren gewaarschuwd dat er geweld zou worden gebruikt en die feitelijk niet konden terugkeren, onbehoorlijk was (FC Utrecht).

Er zijn duels die worden gekenmerkt door verslechterende relaties en een actie-reactiespiraal, waarbij ieder nieuw geweldsincident de opmaat is voor een volgend, wellicht nog ernstiger incident. Het betreft, nogmaals, met name de uitwedstrijden van Ajax tegen Feyenoord, ADO Den Haag of FC Utrecht. De emotie en het wangedrag blijft niet beperkt tot de supporters, maar het strekt zich soms uit tot spelers en het bezorgt scheidsrechters een zeer zware taak.

'De wedstrijd begint, de beschaving verdwijnt'²⁶

Het was zo'n wedstrijd waarin de arbiter, in de ogen van de voetballers en fans, helemaal niets goed deed. Maar ook niets goed kon doen.

'Het was heel pittig', verzuchtte de zwaar beproefde scheidsrechter Van Egmond, na een middag vol wangedrag en walgelijk gezang. Hij was waarschijnlijk de slechtste man van het veld, maar zijn taak was ook haast onmogelijk. Als Ajax naar de Domstad komt, verliezen Utrechtse voetballers het hoofd en de fans hun fatsoen. Dan worden grenzen overschreden. Elke keer weer.

Je zult maar spelleider zijn, op een veld vol spelbrekers die geen tijd hebben voor collegialiteit. Je zult maar de grenzen moeten aangeven, terwijl om je heen een stadion explodeert. Als sportiviteit plaatsmaakt voor woede, frustratie en zelfs haat, als fans onderling vechten of stewards achtervolgen, als zelfs de brave borsten met kaartjes voor de eretribune trots met een middelvinger staan te zwaaien.

Vorig seizoen beging de KNVB de blunder de Belgische arbiter Verbist totaal onvoorbereid naar de Galgenwaard te sturen. De Utrechtse Ajacied Sneijder werd negentig minuten beledigd, maar de Belg wist van niks en

²⁶ Trouw, 2 oktober 2006.

hoorde niets. Er waren grenzen overschreden, al vond Utrecht-directeur Van Dop dat het best meeviel. Er had volgens het protocol van de voetbalbond gestaakt dienen te worden, gaven officials van de bond later schoorvoetend toe.

Twee dagen na de tumultueuze 1-0 van vorig seizoen overleed Utrecht-verdediger Di Tommaso. De kleine Sneijder toonde zich een grootmoedig mens door in het hol van de leeuw persoonlijk bloemen te bezorgen. Die daad oogstte respect bij de fans van Utrecht, die hem en zijn moeder elke keer weer zoveel vuiligheid hadden toegezongen. Maar dat was gisteren allemaal weer vergeten. Het eerste fluitsignaal in de Galgenwaard betekent niet alleen het begin van de wedstrijd, maar ook het einde van de beschaving.

Niet alleen de fans treft schuld. Zeker niet. De aanvoerder van FC Utrecht, Gregoor van Dijk, vertelde vorige week zonder schroom dat-ie Sneijder graag op een rotschop zou trakteren. De trainer doet ook nooit zoveel moeite rare voornemens in de kiem te smoren. Foeke Booy wakkert ze eigenlijk best graag aan: 'Tegen Ajax zijn mijn spelers altijd tot op het bot gemotiveerd', zei hij.

De trainer zou zich moeten schamen voor de uitspraak van zijn aanvoerder, die zich gisteren inderdaad liet gaan en in de 85^e minuut de rode kaart kreeg. Hij zou afstand kunnen nemen van de kwetsende spreekwoorden van de fans. Maar hij zei na afloop doodleuk: 'De mensen hier hebben zo'n hekel aan Ajax... dat kunnen jij en ik helaas niet veranderen. Dat kan niemand veranderen.'

Als hekel haat wordt en voetbal plotsklaps geen spelletje meer is maar op oorlog lijkt, moeten die fans misschien toch over normen en waarden worden bijgepraat. Scheidsrechter Van Egmond had gisteren een eerste aanzet kunnen geven, door het duel te staken, zoals het protocol in zo'n geval voorschrijft. De spreekwoorden waren kwetsend, massaal en langdurig. 'Het was een heksenketel. Ik had m'n handen vol aan de wedstrijd. Dan heb je echt geen tijd ook het randgebeuren te volgen, kun je niet gaan staan luisteren wie wat zingt en hoe lang het duurt.'

'Moet je dan 23.000 man naar huis sturen? En wat gebeurt er dan?', zo gaf de arbiter het duivelse dilemma weer. Dus greep hij, net als zijn collega Verbist vorig seizoen, niet in. En dus mocht geen enkele bezoeker gisteren met opgeheven hoofd naar huis.

Hoewel het hierboven geschetste beeld sterk eenzijdig en subjectief is, werkt het door in het gedrag van hooligans en fanatieke supporters en heeft het ge-

leid tot een toename van de geweldsrisico's. Ook de relatie tussen bestuurders of veiligheidsmedewerkers van de clubs is in sommige gevallen verslechterd. Het is derhalve de vraag hoe deze negatieve trend kan worden doorbroken. De praktijk leert dat pacificatie tussen clubbesturen kan helpen, zoals dat in het verleden is gebeurd tussen Ajax en Feyenoord toen de spanningen tussen rivaliserende hooligans hoog opliepen.

Tegenover deze negatieve trends, met oplopende spanningen, staat een geheel andere ontwikkeling, namelijk die van de normalisering van wedstrijden tussen clubs met een hooliganreputatie. Deze ontwikkelingen hebben deels met elkaar te maken: gedeelde haat jegens de ene partij (Ajax) gaat doorgaans gepaard met een zekere mate van wederzijds begrip en respect. Met andere woorden: de vijand van de vijand is (soms) een vriend. Er zijn ook andere belangrijke oorzaken. Zo heeft Feyenoord door de jaren heen – door een combinatie van handhaving en relatiebeheer, en middels een selectief uitkaartsysteem – meer grip gekregen op haar uitsupporters. Bovendien is de stadioninfrastructuur bij veel clubs sterk verbeterd. Bepaalde clubs, zoals FC Utrecht en PSV, hebben de afgelopen jaren krediet opgebouwd onder fanatieke supporters en hooligans, onder andere door de relatief goede prestaties. Dit krediet wordt benut bij het disciplineren van de hooligans en fanatieke supporters. Het Ajax-bestuur lijkt momenteel bepaald niet te beschikken over dergelijk krediet, ondanks de bekerwinst en de plaatsing voor de voorrondes van de Champions League in het seizoen 2005-2006. Dit wijst op een belangrijke variabele van risicoanalyses voor de middellange termijn: in welke mate beschikken het clubbestuur en de veiligheidsorganisatie van de club over krediet, dat kan worden benut om de eigen aanhang tot op zekere hoogte te disciplineren? Die disciplinerende omvat zowel handhaving (controleperspectief) als overleg en overreding (relatieperspectief).

3.2.2 Regionale derby's

Het Nederlandse betaald voetbal kent tal van lokale en regionale derby's. Net als bij de in de vorige paragraaf beschreven beladen wedstrijden laten derby's een gemengd beeld zien met betrekking tot de geweldsrisico's. Aan de ene zijde van het spectrum bevindt zich de derby van het Hoge Noorden, tussen FC Groningen en SC Heerenveen. Deze derby wordt doorgaans gekenmerkt door humor, ludieke acties en geweldloosheid. SC Heerenveen heeft geen

hooligan groep en de hooligans van FC Groningen hebben bij deze wedstrijd derhalve geen tegenstanders van hun eigen formaat. Momenteel kent deze derby louter sportieve emoties en dientengevolge is er geen sprake van opvallende geweldsrisico's.

Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich regionale derby's waarbij de geweldsrisico's fors zijn en hooligans over en weer vinden dat ze het als het ware aan hun stand verplicht zijn dat er geregeld geweldsincidenten plaatsvinden. Het oplopen van emoties in onderlinge wedstrijden kan er bovendien toe leiden dat fanatieke supporters zich ontpoppen als gelegenheidshooligans. Voorbeelden van dit type regionale derby's zijn de wedstrijden tussen Go Ahead Eagles en FC Zwolle en tussen N.E.C. en Vitesse.

Er tekenen zich bij emotionele en risicovolle regionale derby's enkele trends af die afwijken van die bij beladen wedstrijden tussen clubs met een hooliganreputatie. Het betreft de volgende ontwikkelingen.

- Het zijn wedstrijden waar door supporters en hooligans naar uit wordt gekeken, zeker als er verder geen prijzen zijn te behalen voor een club. Voor hooligans zijn deze wedstrijden het toneel waarop ze zich kunnen en in hun ogen zelfs behoren te laten zien.
- Clubs waarvoor geldt dat regionale derby's de belangrijkste wedstrijden van het jaar zijn, zijn over het algemeen vatbaarder voor sportief verval dan de doorgaans hoger geplaatste, 'grote' clubs. Dit betekent dat slechte prestaties de risico's kunnen vergroten, zeker wanneer de tegenstander de draak steekt met de sportieve deprivatie van een club. Juist in slechte seizoenen kan een overwinning op de aartsrivaal 'het seizoen redden'.
- In een bepaald opzicht gaat de emotionalisering bij derby's verder dan bij andere beladen wedstrijden, in die zin dat het vaker voorkomt dat spelers kwalijke uitspraken in de media doen over de tegenstander of zelf in de greep lijken te zijn van supportersemoties. Dit is vooral het geval bij lokale spelers die als tiener zelf fanatieke supporters waren van de club of dat nog altijd zijn. Deze uitspraken hebben ook te maken met het feit dat spelers van deze clubs minder goed worden voorbereid op mediacontacten dan spelers van Ajax, Feyenoord of PSV.

Het onderstaande krantenbericht verschijnt aan de vooravond van het nacompetitieduel tussen Go Ahead Eagles en FC Zwolle (13 juni 2003). Eerder in de nacompetitie heeft Go Ahead Eagles uit bij Zwolle verloren, waarbij volgens velen beslissende fouten waren gemaakt door de scheidsrechter. Verschillende spelers van Go Ahead Eagles doen opmerkelijk harde uitspraken over Zwolle.

*'Je krijgt vanzelf een soort hekel aan Zwolle'*²⁷

Vanavond speelt GA Eagles het cruciale nacompetitieduel tegen aartsrivaal FC Zwolle. Het zal – na de 'gestolen' Zwolse zege van afgelopen maandag – ongetwijfeld gaan spoken in de Adelaarshorst. Is rancune na het onterechte 2-1 verlies de enige drijfveer voor de Eagles? Of zijn er ook spelers die een hardnekkige 'Zwolle-haat' in zich dragen? Ja, Dennis Hulshoff haat FC Zwolle. Van kinds af aan. Nee, het is de 33-jarige rechtsback van GA Eagles thuis niet met de paplepel ingegoten. 'Ik was als kind supporter van Go Ahead. En dan krijg je vanzelf een soort hekel aan Zwolle. Zoiets sluipt er gewoon in.' Ooit was hij geschorst voor de uitwedstrijd tegen de gehate provinciegenoot. 'Ging ik mee met de supportersbus. Boel trammelant in ons vak. Charges van de ME, het ging er flink bij. Ik stond in het midden van het vak. Zover kwam de ME gelukkig niet.'

Hulshoff liet zijn antipathie tegen FC Zwolle afgelopen maandag de vrije loop. 'We bedankten eerst de fans van Go Ahead en kwamen daarna langs de hoofdtribune. Heb ik die gasten die daar achter het hek stonden helemaal verrot gescholden. Ik was woest. Marco Holster deed vrolijk mee. Hij stak zelfs z'n middelvinger nog op. We voelden ons ook zo genaaid...'

Niels Wellenberg (20) kent naar eigen zeggen geen Zwolle-haat, maar: 'Het komt wel dicht in de buurt. Als Zwolle verliest, ben ik blij. Ik gun ze niets. Als wij niet promoveren, hoop ik dat Zwolle in elk geval degradeert.' Wellenberg groeide op in Raalte, dus pal tussen Deventer en Zwolle in. 'Ik kende vroeger veel meer mensen bij Zwolle, maar koos voor Go Ahead. Go Ahead is een veel mooiere club qua historie en uitstraling. En er gebeurt altijd wat. Zwolle is een dooie boel.'

Middenvelder Wellenberg stond als klein knaapje regelmatig met zijn pa in de Adelaarshorst. 'Achter het doel. Vond ik gaaf. Als C'tje ging ik bij Go Ahead voetballen, terwijl ik ook naar Zwolle kon. In de jeugd mocht je al niet verliezen van Zwolle. Gebeurde dat wel, dan kreeg je dat te horen ook. Ik heb in de jeugd vaak tegen Lim-Duan gespeeld. Hij liet zich maandag nota bene theatraal vallen, waardoor Zwolle die penalty kreeg... Had-ie ons mooi te pakken. Maar we zijn erop gebrand om dat recht te trekken.'

27 Gelders Dagblad, 13 juni 2003.

De 30-jarige Dick Kooijman kwam in 1999 van Emmen naar GA Eagles. 'Ik had toen nog niet het besef dat de rivaliteit tussen Zwolle en Go Ahead zo diep zat. De eerste keer dat ik tegen Zwolle speelde, verloren we in de Adelaarshorst met 2-3. Lijkt spannend, maar we werden weggespeeld. Toen merkte ik in het stadion voor het eerst hoe hard een nederlaag tegen Zwolle aankomt in Deventer.'

Kooijman raakte met het verstrijken der jaren steeds meer gebrand op een zege op de rivaal uit de Overijsselse hoofdstad. 'Maar dat heeft niet zozeer te maken met haat of zo. Daarvoor moet je bij Dennis Hulshoff zijn. Een echte Go Ahead-jongen, hij heeft veel vrienden onder de supporters. Ik wil gewoon wel eens een keer winnen van Zwolle. Da's in de competitie al twaalf jaar lang niet gebeurd. We moeten de fans een keer een mooi cadeau geven in de vorm van een zege. Vrijdag gaat dat gebeuren, denk ik. We winnen met zoveel-nul...'

Koen Brack is opgevoed met de stelling dat Zwolle de vijand is. De 21-jarige centrumverdediger van GA Eagles: 'Dat werd er met de paplepel ingegoten. Ik kom uit een echte Go Ahead-familie. M'n opa stond vroeger voor een duppie op de Leo Halle-tribune en hij nam m'n pa mee onder z'n regenjas.' Brack zag als jonge supporter talloze beladen derby's. 'Maar ik liet me nooit gaan. Genoot altijd van de sfeer, zonder opgefokt te zijn.' Nu, als speler, is dat een tikkeltje anders. 'Kort voor een wedstrijd tegen Zwolle ben ik meer gespannen dan normaal. Kom ik wat moeizamer op gang, zoals afgelopen maandag. Je voelt dan toch de druk van een heel speciale wedstrijd.'

De onderstaande beschrijvingen van drie regionale derby's geven een beeld van (de verschillen in) de emoties en mogelijke risico's van dit type wedstrijden.

N.E.C. versus Vitesse

Bij N.E.C. en Vitesse wordt de onderlinge wedstrijd als de belangrijkste van het seizoen gezien. De clubs liggen vlakbij elkaar, in Gelderland. De onderlinge verschillen en wedijver zijn groot. Bij Vitesse wordt onder Karel Aalbers groot gedacht en worden uitermate ambitieuze (in de ogen van N.E.C.-aanhangers arrogante) doelstellingen neergezet. Er wordt een groot stadion gebouwd: het Gelredome. Als N.E.C. in 1994 opnieuw terugkeert naar de Eredivisie is het verschil tussen de club uit Nijmegen en de club

uit Arnhem groot. Vitesse is inmiddels een club in de subtop geworden en speelt Europees voetbal.

Voor Aalbers is N.E.C. niet meer interessant als concurrent: 'Vitesse is het voetbalinstituut in Gelderland en is niet meer in te halen.' De haat jegens Aalbers en Vitesse neemt grote vormen aan als de Vitesse-voorzitter openlijk twijfelt aan het bestaansrecht van N.E.C..²⁸

De sportieve verhoudingen tussen N.E.C. en Vitesse veranderen als Hans van Delft in mei 1997 aantreedt als voorzitter van N.E.C.. Onder zijn leiding groeit N.E.C. uit tot een subtopper. De ommekeer is compleet als in 2000 het Vitesse-imperium van Karel Aalbers instort. Het leedvermaak over de malaise in Arnhem is levensgroot in Nijmegen. Dit blijkt uit het taalgebruik van Nijmeegse fans over de club uit Arnhem: Arnep, Faillietesse en Gelresyndrome.²⁹

Het gedrag van enkele spelers, vooral die van N.E.C., versterkt en illustreert de gevoelens onder de fanatieke aanhang van beide clubs. Zo verft N.E.C.-doelman Dennis Gentenaar zijn haar in de clubkleuren van N.E.C. (rood-groen-zwart) voorafgaand aan de wedstrijd tegen Vitesse in het Gelredome (april 2003).³⁰ Ook de uitspraken van de in Nijmegen geboren N.E.C.-spits Frank Demouge gooien olie op het vuur: 'De lijdensweg van Vitesse kan niet lang genoeg duren.'³¹ Ook Vitesse-speler Theo Janssen, geboren en getogen in Arnhem, plaatst voorafgaand aan de derby pesterige opmerkingen.³²

De supporters van N.E.C. genieten van de neergang van Vitesse. Ze juichen zelfs als N.E.C. verliest van Volendam in mei 2004, omdat Volendam op dat moment de concurrent is van Vitesse in de strijd tegen degradatie.³³ Voorafgaand aan een derby (10 april 2005) ondervindt N.E.C. doelman Gentenaar hoe de derby leeft. Als hij 's ochtend wakker wordt, hangt er een grote vlag met de clubkleuren van Vitesse in zijn tuin en is zijn hek dichtgemaakt met fietsslotsen. Hij zit opgesloten in zijn eigen huis, maar met behulp van een ijzerzaag bevrijdt hij zichzelf. Onder de ruitenwissers van de auto zit een briefje: 'Arnhem leeft, Gentenaar beeft'. Gentenaar kan

28 'N.E.C. kijkt omhoog, Vitesse kijkt omlaag'. In: *Eindhovens Dagblad*, 18 april 2003.

29 'N.E.C. kijkt omhoog, Vitesse kijkt omlaag'. In: *Eindhovens Dagblad*, 18 april 2003.

30 'Anticlimax in Gelredome'. In: *Algemeen Dagblad*, 22 april 2003.

31 "'Arnep" verliest, dus geen puinhoop in Nijmegen'. In: *de Volkskrant*, 15 december 2003.

32 'Anticlimax in Gelredome'. In: *Algemeen Dagblad*, 22 april 2003.

33 'Aasgieren boven het hoofd van Vitesse'. In: *de Volkskrant*, 15 mei 2004.

de ludieke actie wel waarderen. De derby eindigt die middag in 1-1. Er worden negen supporters worden gearresteerd.³⁴

De supporters van de clubs bestrijden elkaar al dagen voor de wedstrijd alsof het een stammenstrijd is.³⁵ De agressieve sfeer op de tribunes slaat geregeld over op het veld, want de wedstrijden tussen N.E.C. en Vitesse zijn vaak keihard.

Go Ahead Eagles versus FC Zwolle

FC Zwolle en Go Ahead Eagles hebben als relatief kleine clubs jaarlijks veel te maken met voetbalgeweld.³⁶ Vooral de derby tussen beide clubs uit de regio IJsselland leidt tot maximale politie-inzet. De politie haalt bij deze regionale derby het zwaarste scenario uit de kast. De toenmalige voorzitter van FC Zwolle, Gaston Sporre, concludeert in 1996 dat relletjes bij de derby onvermijdelijk zijn. De streekderby leidt tot opwinding in de hele regio en de wedstrijd is dagenlang het gesprek van de dag.³⁷

De opwinding en rivaliteit blijven niet beperkt tot de weken voor of na de onderlinge duels. Supporters van beide clubs zoeken elkaar bijvoorbeeld bij oefenwedstrijden in voorbereiding op een nieuw voetbalseizoen. Bij oefenwedstrijden van FC Zwolle of Go Ahead Eagles die in de regio gespeeld worden, is de kans groot dat supporters van de rivaal op het toneel verschijnen en problemen veroorzaken.³⁸

Rond elke derby doen verhalen en geruchten de ronde over mogelijke gewelddadige confrontaties tussen supporters van beide clubs. In aanloop naar de derby verschijnen er berichten in de media en op internetsites van supporters. Zo verscheen op 7 oktober 2004, drie weken voor de derby Go Ahead Eagles-FC Zwolle (28 november 2004), het bericht in de media, dat een zeventien jarig meisje met een Go Ahead Eagles-sjaal in elkaar geslagen zou zijn door een groep FC Zwolle-supporters op het treinstation in Zwolle. De supportersreacties op het verhaal waren onmiddellijk agressief en uitdagend. Uiteindelijk bleek het verhaal te zijn verzonnen. Maar het illustreert dat de relatie bij bijna elke derby vooraf op scherp wordt gezet door verhalen, incidenten of uitspraken. Go Ahead Eagles stoort zich aan

34 'Gentenaar bevrijdt zich met ijzerzaag'. In: *de Gelderlander*, 11 april 2005.

35 'Strijd en spanning overheersen in Gelderse derby'. In: *de Volkskrant*, 3 mei 2004.

36 CIV jaarverslag 2003-2004.

37 'FC Zwolle-voorzitter Gaston Sporre over het grote geld en de toekomst van het voetbal'. In: *NRC Handelsblad*, 14 december 1996.

38 'Fans FC Zwolle slaags met politie'. In: *het Parool*, 16 juli 1999.

de toon die mediaberichten geregeld hebben: ‘alsof ze willen dat het uit de hand loopt’. Maar ook spelers gooien olie op het vuur, zoals uit voorgaand krantenbericht bleek.

Op 13 juni 2003 verliest GO Ahead Eagles thuis, in de nacompetitie, het beladen streekduel tegen FC Zwolle met 2-3. Er breken ongeregelde heden uit. In het stadion klimmen fans over de hekken in een poging bij de aanhang van Zwolle te komen. Er hebben later die avond hevige ongeregelde heden plaats in de omgeving van het stadion. Meteen na afloop laat de toenmalige Go Ahead Eagles-speler Ugur Yildirim zich tegenover journalisten ontvallen: ‘Als we Zwolle kunnen naaien, zullen we dat niet nalaten.’³⁹ Go Ahead Eagles is inmiddels uitgeschakeld voor promotie. Gezien de stand in de nacompetitiepoule zou het, indien de daad bij het woord wordt gevoegd, enkel nog neer kunnen komen op bewust puntverlies. Naar onze mening vervult Go Ahead Eagles overigens haar sportieve plicht en FC Zwolle handhaaft zich dat jaar via de nacompetitie in de eredivisie.

Na de derby FC Zwolle-Go Ahead Eagles (6 december 1996; 2-0, ongeregelde heden en 25 aanhoudingen) geeft voorzitter Gaston Sporre een interview af aan NRC Handelsblad.⁴⁰ Daarin de volgende paassage:

‘Het ijzelt in Zwolle en op zijn leren zolen glibbert de voorzitter van de voetbalclub over de loopbrug naar het stadion. “Dit was allemaal afgezet door de politie. En daar” – hij wijst naar de rijweg beneden – “kwamen de veertien bussen met supporters uit Deventer aan.

Gaston Sporre heeft het over vorige week vrijdag. FC Zwolle-Go Ahead Eagles. Vernielingen, blokkades, charges van politie te paard en 25 arrestaties. Cafés in Zwolle waren al om half drie ’s middags dichtgegaan, uit angst voor vechtpartijen. In beide steden had de politie pamfletten gevonden met uitdagingen van supporters. Er gingen zelfs geruchten dat ‘fans’ van Ajax en Feyenoord speciaal naar Zwolle zouden komen om een handje te helpen.

Maar verwacht van de voorzitter van FC Zwolle geen hoofdschuddend gemopper over “uitwassen” van “reischoppers”. Nee, hij vond het die vrijdagavond “een verademing om na alle gedoe gewoon een leuke wedstrijd te kunnen zien”. Of zoals de *Zwolse Courant* schreef: “Dat was weer eens wat anders dan de vier supporters uit Eindhoven en de drie fans van Helmond Sport. (...) Het was genieten geblazen.” Sporre heeft genoten. “Van de be-

39 ‘Die fouten, daar valt niet tegenaan te spelen’. In: *de Stentor*, 14 juni 2003.

40 ‘FC Zwolle-voorzitter Gaston Sporre over het grote geld en de toekomst van het voetbal’. In: *NRC Handelsblad*, 14 december 1996.

leving in de streek. Zo'n streekderby tussen Go Ahead en Zwolle is het onderwerp van gesprek in de stad." Per saldo heeft het de mensen op een positieve manier beziggehouden. Die relletjes tussen de burens, die "horen er nou eenmaal bij", aldus Sporre. En FC Zwolle won met 2-0 tenslotte.'

HFC Haarlem versus Stormvogels/Telstar

Van oudsher zijn de tegenstellingen tussen Haarlem en IJmuiden (gemeente Velsen) groot. Haarlem zou een bekakte stad zijn en IJmuiden een achtergebleven vissersdorp. De gevoelens onder de 'gewone' bevolking worden versterkt bij voetbalwedstrijden tussen HFC Haarlem en Stormvogels/Telstar.

Toch hebben beide ook juist veel gemeen. Ze behoren tot de armste clubs in het betaald voetbal met een verouderd stadion. Dit heeft geleid tot bestuurlijke voornemens omtrent een fusie of een gezamenlijk stadion. Dit maakt de fans woedend, het versterkt de gevoelens voor hún club en, als spiegelbeeld daarvan, de haat of afkeer van de lokale concurrent. Haarlem-supporters vinden dat Stormvogels/Telstar een fusieclubje is zonder enige historie. Haarlem is, op Sparta Rotterdam na, de oudste betaaldvoetbalclub in Nederland. De aanhang van Stormvogels/Telstar vinden Haarlem op hun beurt bekakt en verwaand.⁴¹

Hoewel beide clubs niet veel supporters trekken, tellen ze allebei een groep raddraaiers of hooligans onder de supporters. Deze groepen zorgen al jaren voor veiligheidsproblemen bij derby's.

In april 2002 loopt het uit de hand bij een derby in Haarlem. Enkele dagen voor de wedstrijd overlijdt het dochttertje van Stormvogels/Telstar-speler Brian Tevreden. Voorafgaand aan de derby wordt een minuut stilte gehouden en worden pluuche speelgoedbeestjes op het veld gegooid. Dit maakt indruk. Na het eerste fluitsignaal is de vredelievende sfeer echter meteen verdwenen. De supporters van Haarlem scanderen: 'Levant moordenaar!' Dit verwijst naar een verkeersongeval. Stormvogels/Telstar-speler Germaine Levant heeft enkele maanden eerder namelijk een ernstig verkeersongeluk veroorzaakt. Op aandringen van Haarlem-trainer Heini Otto besluit scheidsrechter Luinge de wedstrijd definitief te staken. Dit is een primeur, want het is de eerste wedstrijd in het Nederlandse betaald voetbal die definitief wordt gestaakt vanwege spreekkoren.⁴²

41 'Twijfels over fusie Haarlem en Telstar'. In: *het Parool*, 5 november 1994.

42 'Liplezers tegen nepsupporters'. In: *de Telegraaf*, 4 mei 2002.

Bouwstenen voor het risicomodel

D Beladen wedstrijden

- De omvang en intensiteit van beladen wedstrijden bij een club
- De mate waarin de spanning en lading geworteld zijn geraakt in de cultuur van fanatieke supporters en hooligans
- De mate waarin dit leidt tot geweldsrisico's: zie ook hoofdstuk 4 over de specifieke historie van een wedstrijd en over mogelijke mobilisatie- en selectieprocessen onder fanatieke supporters en hooligans

3.3 De stadioninfrastructuur

De infrastructuur van (de omgeving van) het stadion is van invloed op de veiligheidssituatie. Voor de meeste clubs geldt dat de kwaliteit van de stadioninfrastructuur de laatste decennia enorm is verbeterd ten aanzien van zowel technopreventieve maatregelen als de accommodatie en faciliteiten. Deze ontwikkeling heeft bijgedragen aan het feit dat er vandaag de dag slechts zelden ernstig voetbalgeweld plaatsvindt binnen voetbalstadions in Nederland. In de directe omgeving van het stadion komt dit vaker voor.

De verbetering van de accommodatie en faciliteiten heeft een positieve invloed op het veiligheidsniveau (Canter et al., 1989). Een fraaier stadion trekt doorgaans eerder 'net' publiek, zoals gezinnen en zakenlieden. De aanpassingen zijn deels zeer luxe, bijvoorbeeld de constructie van skyboxen, maar ook de voorzieningen voor de gewone supporters zijn door de jaren heen sterk verbeterd bij de meeste clubs.

Bij de verbouwingen en aanpassingen van de stadioninfrastructuur heeft, naast commerciële belangen, veiligheid een rol gespeeld. Voor sommige clubs was het veiligheidsaspect van cruciaal belang, omdat veilig en het liefst ordelijk supportersgedrag een dwingende eis was van de belangrijkste geldschieters richting deze clubs. Hier komt bij dat ook de KNVB haar eisen opvoerde, onder andere ten aanzien van cameratoezicht in het stadion. In het Nederlandse betaald voetbal zijn de volgende veranderingen doorgevoerd:

- introductie en verbetering van het cameratoezicht. Dit is een serieuze factor geworden voor fanatieke supporters en hooligans;

- het verbeteren van de toegangspoorten en -controles;
- het segmenteren van sectoren en vakken in het stadion, met verbeteringen in de wijze waarop dit wordt gerealiseerd;
- bij sommige clubs werden op strategische plaatsen netten opgehangen of hekken geplaatst. Deze maatregel wordt niet gewaardeerd door supporters en bij verschillende clubs zijn de netten of hekken (deels) weer weggehaald, na afspraken over stevige straffen bij misbruik;
- fysieke beveiliging van het uitvak. Dit heeft bijgedragen aan het veiligheidsniveau, maar geregeld speelt de vraag hoe fysieke veiligheidsmaatregelen zich verhouden tot klantvriendelijkheid. Veiligheidsorganisaties zoeken naar een evenwicht;
- verbeteringen in de afscherming en beveiliging van de aan- en afvoerroutes van uitsupporters naar het uitvak. Veel clubs hebben de bouw van een nieuw stadion aangegrepen om het uitvak slimmer te positioneren, maar het komt ook voor dat verbouwingen worden benut om het uitvak te verplaatsen (SC Heerenveen), dat een speciale weg wordt aangelegd voor de bussen van de uitsupporters (ADO Den Haag) of dat een apart treinstation wordt gebouwd met directe toegang tot het uitvak (PSV).

Een aantal zaken kan aan dit algemene beeld worden toegevoegd. In de eerste plaats maakt het veel uit of een club nieuwbouw heeft gerealiseerd of niet. De locatie van het stadion houdt hiermee verband: in een oude wijk, bij het centrum, aan de rand van de stad of bij invalswegen. Soms draagt de precieze situering van een stadion bij aan de kansen op voetbalgeweld, bijvoorbeeld bij Go Ahead Eagles en FC Den Bosch. De stadions van deze clubs zijn gelegen in volkswijken die gekenmerkt worden door sociale problemen. Deze wijken leveren fanatieke supporters en hooligans, en hun specifieke infrastructuur biedt lokale relschoppers tactische voordelen ten opzichte van uitsupporters en politie.

In de tweede plaats kent bijna iedere club infrastructurele restproblemen. Een terugkerend probleem betreft de parkeervoorzieningen en het toezicht op supportersstromen van en naar het stadion. Sommige clubs kampen met zulke krappe begrotingen dat de stadions in meerdere of mindere mate last hebben van achterstallig infrastructureel onderhoud. Dit kan worden vergroot door onduidelijkheid over de toekomst van het stadion: nieuwbouw of renovatie?

Soms ligt het vak waar de harde kern van de thuisclub zit in de buurt van het uitvak (bijvoorbeeld bij Willem II). Het komt ook voor dat hardekernsupporters in hoge mate de norm bepalen in hún vak. Dit is bijvoorbeeld het ge-

val op de sterk verouderde Noordtribune van FC Den Bosch. Ook deze club heeft overigens wel tal van infrastructurele verbeteringen doorgevoerd, met name in het uitvak en met betrekking tot de aan- en afvoerroute van uitsupporters.

Ten slotte valt op dat sommige moderne stadions erg steil zijn gebouwd, bijvoorbeeld de tweede ring van de ArenA en de Galgenwaard, het stadion van FC Utrecht. Als het ooit nodig mocht zijn (er wordt uiteraard alles op alles gezet om dit te voorkomen), zou het moeilijk zijn voor de politie om in dergelijke stadions in te grijpen.

In de derde plaats spelen ook ten aanzien van de infrastructuur bepaalde culturele factoren een rol. We doelen hiermee op de betekenis die een stadion heeft voor fanatieke supporters en hooligans, inclusief geldende codes over geweld en vernielingen in het stadion. Het is bijvoorbeeld meer dan een gemeenplaats dat supporters van hun stadion houden (Bale, 1993; Spaaij, 2006: 59-60). Vernielingen aan het eigen stadion zijn derhalve zeer schaars. Sterker nog, wie het eigen stadion vernielt kan het doelwit worden van fanatieke supporters en hooligans. De affectie jegens het eigen stadion is tegelijkertijd een open invitatie aan rivalen om juist in dit stadion vernielingen te plegen. Zo heeft bijvoorbeeld de Ajax-aanhang herhaaldelijk brand gesticht in De Kuip.

De doorgevoerde verbeteringen in de stadioninfrastructuur blijken onder meer uit de onderstaande beschrijving van de stadioninfrastructuur van PSV.

1 De stadioninfrastructuur van PSV

PSV speelt in het Philips Stadion. Het stadion stamt uit 1913 en is meermalen ingrijpend verbouwd of gerenoveerd. De laatste renovatie vond plaats voor het EK2000, waarbij de hoeken van het stadion 'dicht' zijn gebouwd. Bij die verbouwing is het uitvak verplaatst naar vak MM, dat als het ware tussen de West- en Noordtribune ligt. Het stadion voldoet aan de hoge (inter-)nationale eisen.

Op 10 mei 2006 wordt de UEFA-cupfinale in Eindhoven gespeeld. Het stadion ligt midden in de stad en heeft een capaciteit van 35.100. PSV heeft ongeveer 28.000 seizoenkaarthouders. Het stadion is zeer modern. Dit komt niet alleen tot uitdrukking in de goede fysieke kwaliteit van de gebruikelijke stadioninfrastructuur (trappen, hekwerk, stoeltjes), maar ook in de inrichting ervan. Het stadion herbergt restaurants, een supportershome en de promenades zijn ruim opgezet. Ook hangen er door het hele stadion heen televisieschermen, met daarop beelden van de wedstrijd die

aan de gang is of andere voetbalgerelateerde beelden. Al met al is de fysieke vormgeving van het stadion klantvriendelijk.

Het stadion heeft een modern digitaal camerasysteem. Dit camerasysteem is eveneens geïnstalleerd voor het EK2000. Zowel binnen als buiten het stadion zijn camera's geplaatst. Ze hangen op strategische plekken, met extra aandacht voor de toegangswegen en fanatiekere supportersvakken. De commandoruimte is van alle moderne technologische gemakken voorzien.

2 Aanhang: binding met club en stadion

De aanhang van PSV, ook de harde kern, heeft een goede binding met het stadion en met – medewerkers van – de club. Dit wordt onder meer in de hand gewerkt doordat er veel echte clubmensen bij PSV werken, waaronder Berry van Aerle, als supporterscoördinator. Er zijn ook in overleg met en voor supporters voorzieningen getroffen: het supportershome in het stadion en café de Aftrap, vlak bij het stadion en tegenover het politiebureau, binnen het bereik van camera's. In De Aftrap komt (ook) de harde kern. Het is een bijzondere locatie omdat er bij uitzondering zo dicht bij het stadion alcohol mag worden geschonken. Het café heeft een groot scherm, waarop de wedstrijden van PSV live zijn te volgen, ook door supporters met een stadionverbod. De goede contacten worden ook benut om informatie te verzamelen, om tolerantiegrenzen kracht bij te zetten en zo nodig in te grijpen. De goede verstandhouding is een belangrijke voorwaarde geweest voor het besluit om de hekken in het stadion weg te halen.

3 Gescheiden supportersstromen

Het stadion telt vijf segmenten: vier tribunes plus het uitvak. Elk segment kent een afzonderlijke vakindeling. Het hele stadion heeft een tweede ring. De vakafscheidingsen bestaan uit constructies van lexaan en uit moderne lage hekken. Het stadion is goed en prettig verlicht, hetgeen de overzichtelijkheid en sfeer ten goede komt. De tribunes zijn modern en van goede kwaliteit: prima stoeltjes en goed toegankelijke opgangen. De supportersstromen worden in het stadion goed gereguleerd. De aan- en afvoer van de uitsupporters wordt degelijk afgescheiden doordat het uitvak 'hoog en in de hoek' is gesitueerd en toegankelijk is via een loopbrug, vanaf een speciaal aangelegd treinstation. Uitvak en treinstation zijn in 2000 in gebruik genomen en ze hebben geleid tot een aanzienlijke reductie van de politie-inzet.

4 Infrastructurele aanpassingen: veiligheid telt mee

Er zijn, mede in aanloop naar het EK2000, infrastructurale aanpassingen doorgevoerd in het stadion. Het dichtbouwen van de hoeken heeft visueel de grootste impact, terwijl de belangrijkste 'veiligheidswinst' is geboekt bij het uitvak (zie punt 5). Er zijn nog meer infrastructurale aanpassingen doorgevoerd waarbij veiligheid heeft meegeteld. Zo zijn de Oost- en Noordtribune van elkaar gescheiden, zijn hekken verwijderd en is op de Oosttribune een fysieke scheiding aangebracht tussen de eerste en de tweede ring. Dit alles heeft bijgedragen aan een betere controle van de eigen fanatieke en lastige of potentieel gewelddadige aanhang. Die aanhang zit met name op de Oosttribune en deels ook 'op Noord'. De ingrepen hebben het heen en weer lopen tussen eerste en tweede ring weggenomen, en ook is er geen verkeer meer mogelijk van Noord naar Oost. Dat veiligheid bij PSV meetelt, blijkt wel uit het feit dat het scheiden van Noord en Oost zitplaatsen heeft gekost.

De infrastructurale aanpassingen gaan gelijk op met sociale contacten tussen de veiligheidsorganisatie en de harde kern van PSV. Het is bijvoorbeeld opmerkelijk dat de hekken zijn weggehaald die de Oosttribune scheidden van het veld. Er is afgesproken dat de supporters tijdens de wedstrijd plaatsnemen op de tribune en niet rondhangen in de loopgracht voor de Oosttribune. Wie het veld betreedt, krijgt een hoge boete: € 15.000. Dit is niet alleen om betreding van het veld vanaf de Oosttribune te voorkomen, want nergens in het stadion staan hekken en het is voor kwaadwillenden dus tamelijk eenvoudig het veld op te gaan – ook al staat er veiligheidspersoneel langs de randen van het veld. Het weghalen van de hekken is de sfeer, volgens supporters, ten goede gekomen. Zij wordt getypeerd als 'typisch Engels'.

5 Het uitvak: veilig – en over de sfeer wordt nagedacht

PSV heeft overal in het stadion tourniquets voor de toelating van supporters. Achter de tourniquets bevinden zich geleidehekjes die de doorstroom naar de foullering reguleren. De foullering zorgt niet vaak voor problemen.

Het uitvak (MM) ligt ingeklemd tussen de West- en de Noordtribune. Het vak telt 1600 plaatsen en is ook in aanloop naar het EK2000 gerealiseerd. Het heeft een eigen, afgeschermd ingang. Er zijn speciale voorzieningen om uitsupporters te ontvangen die per bus (een bussluis) of per trein (een apart treinstation) arriveren. Nadat ook de uitsupporters een tourniquet zijn gepasseerd, worden ze gefouilleerd. Via een trap komen ze

op een loopbrug die uitkomt op een soort binnenplaats, met een (snack)buffet en sanitaire voorzieningen. De opzet is ruim, het is er goed verlicht en schoon, maar het is wel grijs. Dit is de reden waarom uitsupporters het vak al snel 'grauw en grijs' noemen. De toegang valt geheel af te sluiten, zodat zonder al te veel personele inzet uit- en thuissupporters van elkaar te scheiden zijn.

Het uitvak ligt in een bovenhoek (tweede ring), op ruime afstand van het veld. Boven het uitvak is een net gespannen en onderaan is een wand geplaatst die moet voorkomen dat spullen naar beneden (naar andere tribunes of naar het veld) worden gegooid. Dit alles draagt bij aan de veiligheid en aan de reductie van de inzet van veiligheidspersoneel, waaronder politie. De veilige bouw trekt wel een wissel op de sfeer in het vak en de zichtlijnen op het veld zijn vanuit delen van het vak matig.

Politie en club denken na over manieren om de sfeer van het uitvak te verbeteren. Dit wordt in de eerste plaats gezocht in de bejegening door het (politie)personeel: op maat, dus vriendelijk waar het kan en niet opzichtig pro PSV. Er wordt ook nagedacht over de mogelijkheid letterlijk meer kleur aan te brengen in het (grijze) uitvak. Het blijft balanceren tussen veiligheid en sfeer of klantvriendelijkheid, te meer omdat er regelrechte risicowedstrijden moeten kunnen worden gespeeld en tegelijk jaarlijks veel nette uitsupporters van dito clubs worden ontvangen.

6 Infrastructureel (rest)probleem: parkeerfaciliteiten

Er zijn rondom het stadion ongeveer 1700 parkeerplaatsen beschikbaar. Dit is, uiteraard, te weinig voor de meer dan 30.000 supporters die met regelmaat naar de thuiswedstrijden komen. Het valt wel op dat de wal het schip ten dele keert, want opmerkelijk veel supporters komen lopend naar het stadion. Er zijn overigens vele looproutes mogelijk naar het stadion, maar omdat goed gestalte kan worden gegeven aan supportersscheiding bij risicowedstrijden zorgt dit niet voor onoverkomelijke problemen. Ook is er een groep supporters die in feite tot het 'autopubliek' gerekend moet worden, maar die weet dat parkeren nu eenmaal niet kan en daarom – het laatste stuk – per openbaar vervoer reizen of met een groepje per taxi naar het stadion komen. Dit neemt niet weg dat er een parkeerprobleem bestaat, te meer omdat een deel van de parkeerplaats is verkocht ten behoeve van de bouw van woningen.

PSV zoekt naar mogelijkheden om de parkeerproblemen aan te pakken. Er wordt onder meer geprobeerd (nog) meer gebruik te gaan maken van

de parkeerfaciliteiten van nabijgelegen gebouwen. Er zijn namelijk meerdere bedrijven in de omgeving met, op de tijden van voetbalwedstrijden, veel vrije parkeerplaatsen. Bovendien zijn veel bedrijven verbonden met of gelieerd aan Philips, dan wel PSV-gezind.

In de nabijgelegen wijken wordt door PSV-supporters geparkeerd. Veruit de meeste bewoners accepteren dit, mede vanwege de band met Philips en PSV. (Bij FC Utrecht keert de buurt zich bijvoorbeeld juist tamelijk fel tegen het parkeren door supporters.) De relatie en communicatie tussen bewoners van de omliggende wijken, PSV, politie en gemeente zijn goed. In deze wijken wordt wel gesurveilleerd, onder meer door motoragenten die toezien op de doorstroom van het verkeer en op het parkeergedrag.

7 Goede bereikbaarheid per openbaar vervoer

Het stadion is goed bereikbaar per openbaar vervoer, hetgeen de parkeerdruk deels vermindert, zonder deze weg te nemen. Het NS-station (Eindhoven) ligt vlakbij en er zijn diverse bussen die in de buurt van het stadion stoppen. Van deze vervoersmogelijkheden wordt goed gebruikgemaakt.

In Nederland is de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in de verbetering van stadions. Een aantal stadions is hierbij veelvuldig in het nieuws geweest. De laatste grote aanwinst is het Euroborg van FC Groningen. Minder aandacht gaat uit naar kleinere clubs die op hun manier investeren in een betere infrastructuur, zoals Go Ahead Eagles.

Go Ahead Eagles speelt haar thuiswedstrijden in stadion De Adelaarshorst (1920). De Adelaarshorst is de afgelopen jaren ingrijpend gerenoveerd. Het is een bijzonder stadion, omdat het één van de laatste stadions in Nederland is die midden in een woonwijk zijn gelegen – met onder meer de stadions van Sparta Rotterdam en HFC Haarlem.

In de zomerstop na het seizoen 2005-2006 is begonnen met de renovatie. De hoofdtribune van De Adelaarshorst en de daaronder gesitueerde voorzieningen zijn vernieuwd. Onder de hoofdtribune is onder andere een nieuw supportershome gebouwd. Buiten het stadion zijn twee pleinen aangelegd die de doorstroming van thuis supporters van en naar het stadion moeten bevorderen.

Er is een nieuw uitvak op de IJsseltribune gecreëerd. De afscherming van het uitvak is verbeterd middels lexaanwanden en het vak heeft eigen

sanitair en een horecavoorziening gekregen. De bezoekers arriveren in de nieuwe situatie via de Brinkgreverweg bij het stadion, via een speciaal hiervoor aangelegde weg. Naast het stadion is een bussluis gecreëerd. Om de supportersstromen zoveel mogelijk te scheiden, kunnen thuis supporters het stadion alleen nog bereiken via de Vetkampstraat zijde.

In de hoek tussen de IJsseltribune en de Brinkgreverwegtribune is een nieuwe politiepост geplaatst. De toegang tot de tribunes is gemoderniseerd en de controle is geautomatiseerd via moderne tourniquets. Al het hekwerk buiten het stadion is vernieuwd. In en rondom het stadion is ook een nieuw camerasysteem geïnstalleerd.

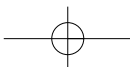
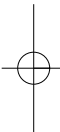
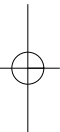
Go Ahead Eagles heeft onder meer een inloopavond gehouden om supporters, bewoners en sponsors op de hoogte te brengen van de renovatie. Diverse partijen (politie, gemeente, aannemer, clubbestuur) waren daarbij aanwezig om tekst en uitleg te geven. Supporters werden in de gelegenheid gesteld ideeën aan te dragen.

Net als bij PSV zijn de hekken rond het veld verwijderd. Dit vraagt een goede verstandhouding met de eigen supporters en een helder beleid met betrekking tot veldbetreding. Go Ahead Eagles heeft besloten personen die het veld betreden een stadionverbod van vijf jaar te geven.

Bouwstenen voor het risicomodel

E Stadioninfrastructuur

- Klantvriendelijkheid richting thuis- en uitsupporters
- Afscheiding supportersstromen
- Technopreventie: met name cameratoezicht en toegangscontrole
- Fysieke beveiliging uitvak
- Aan- en afvoerroutes naar uitvak
- Locatie van het stadion
- Uitgebreide en kwalitatief goede voorzieningen (sanitair, verkooppunten, informatiepunten, verzamelpunten, beeldschermen)
- Gericht gebruik van lexaanwanden als scheidingsmateriaal in plaats van hekwerk
- Goede zichtlijnen op het veld vanuit alle vakken
- Verlichting aan de binnen- en buitenzijde van het stadion om op elk moment (in)zicht op (in) supportersstromen te hebben en de kwaliteit van het cameratoezicht te bevorderen

4

Tijdelijke gelegenheidsstructuren: wedstrijdtypen, verwachtingspatronen en selectiemechanismen

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken beschreven we de duurzame elementen van het model voor de risicoanalyse van voetbalwedstrijden. Dit hoofdstuk verlegt de aandacht naar elementen die op de korte termijn van invloed zijn op de risico's van voetbalwedstrijden. We analyseren de elementen van de tijdelijke gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. Ook de maatregelen die in dit verband (kunnen) worden genomen, worden uitvoerig besproken. De volgende bouwstenen van het risicomodel komen in dit hoofdstuk aan bod.

- *Risico's en vitale krachten rond wedstrijden*: verschillende typen wedstrijden brengen verschillende typen risico's met zich mee. We gaan in op de risico's en vitale krachten die besloten liggen in de kenmerken van wedstrijden. We richten ons daarbij op het effect van hooliganreputaties, het incidentverleden, recente incidenten of spanningen en de specifieke wedstrijdconstellatie.
- *Verwachtingspatronen en selectiemechanismen*: de risico's van voetbalwedstrijden hangen mede af van de verwachtingen van en mobilisatie onder hooligans en fanatieke supporters. We beschrijven de tijdelijke aanwas van hooligans en maken onderscheid tussen de slagorde en de gelegenheidshooligans. Voor beide categorieën analyseren we de specifieke verwachtingspatronen en selectiemechanismen.

4.2 Wie tegen wie: risico's en vitale krachten

Verschillende wedstrijden brengen verschillende risico's met zich mee. Een belangrijke factor is welke clubs elkaar treffen. Zo heeft een wedstrijd tussen SC Heerenveen en Willem II beslist een ander karakter dan de klassieker tussen Feyenoord en Ajax. Het volstaat niet om af te gaan op het eerste, algemene gevoel dat men krijgt bij een wedstrijd. Het komt er juist op aan een wedstrijd als het ware te lezen en te begrijpen. Verschillende aspecten verdienen daarbij de aandacht. We bespreken in deze paragraaf de belangrijkste aspecten voor

het inschatten van de risico's rond voetbalwedstrijden. We gaan eerst in op bijzondere duels, namelijk die tussen clubs met een gewortelde hooliganrivaliteit. Vervolgens bespreken we de specifieke kenmerken van een wedstrijd die bijdragen aan het onderkennen van actuele risico's en vitale krachten. Het gaat daarbij onder meer om een weergave en zorgvuldige interpretatie van de gang van zaken bij eerdere wedstrijden, hetgeen een combinatie van harde en zachte kennis vergt.

4.2.1 Het effect van hooliganreputaties

In het vorige hoofdstuk hebben we een aantal clubs benoemd met een relatief grote en gewortelde hooliganreputatie: Ajax, Feyenoord, ADO Den Haag en FC Utrecht. De onderlinge wedstrijden van deze clubs laten, zo benadrukten we al in hoofdstuk 2, grote verschillen zien met betrekking tot de veiligheidsrisico's. Wedstrijden van Ajax tegen Feyenoord, ADO Den Haag of FC Utrecht zijn gespannen en riskant. De vete tussen Ajax-hooligans en de hooligans van deze drie clubs heeft zich in de afgelopen jaren dermate verbreed en verdiept dat ze ook van invloed is geweest op de stemming onder fanatieke supporters. Fanatieke supporters van Feyenoord en FC Utrecht hebben veel tijd, energie en aandacht gespendeerd aan een juridische strijd met de Amsterdamse politie. Ook zijn het beschimpen van Ajax en het breed uitmeten van de 'Amsterdamse arrogantie' in supportersbladen en op websites een voornaam tijdverdrijf voor fanatieke supporters.

Ondanks de reële risico's waarmee bepaalde wedstrijden gepaard gaan, dient bij de risicoanalyse tevens te worden gekeken naar positieve ontwikkelingen bij de bovengenoemde clubs. Zo is het geweldsgebruik door de aanhang van ADO Den Haag bijvoorbeeld aanzienlijk afgenomen in de periode van 2000 tot 2005. De relatie tussen de veiligheidsorganisatie van ADO Den Haag en de fanatieke aanhang is tegenwoordig ook relatief goed én gericht op veiligheid, waardoor er voor diverse clubs die ADO Den Haag ontvangen redenen kunnen zijn om bepaalde supporterswensen te honoreren of de politie-inzet terug te brengen. Sinds 1998 is het gedrag van het uitpubliek van Feyenoord ook verbeterd, onder meer doordat de club al jarenlang op basis van een eigen kaartstelsel selecteert wie mee mag naar uitwedstrijden. Wandgedrag bij uitwedstrijden heeft Feyenoord in het verleden meermalen in een lastige situatie gebracht.

‘Ik durf nu afspraken te maken met de VC van Feyenoord over eigen vervoer. Het is gewoon verbeterd. Natuurlijk ben je met de risicoanalyse wel extra alert bij een wedstrijd tegen Feyenoord. Ik moet het intern uitleggen en bij de politie moet ik met een goed verhaal komen, want ook de politieleiding en de burgemeester buigen zich over deze wedstrijd. Tegenwoordig in een paar minuten, maar in het verleden was het een heel circus. En je weet nooit hoe het over een paar jaar of zelfs volgend seizoen weer is. Maar het uitkaartensysteem dat Feyenoord nu al jaren gebruikt, heeft gewerkt.’ (politiefunctionaris)

‘Ik overweeg dit jaar vrij vervoer voor ADO-supporters. Ik heb nu een goed gevoel bij de fans en ook bij de veiligheidsorganisatie van ADO. Dat was vroeger wel anders.’ (veiligheidsmedewerker club)

De hooliganreputaties van de eerdergenoemde clubs zijn niet louter van invloed op onderlinge wedstrijden. Van groot belang is ook het effect dat de komst van deze clubs kan hebben op de politie en autoriteiten in een ontvangende stad. In beginsel behoren politieke en bestuurlijke gastheren een rationele en afgewogen analyse te verrichten van de veiligheidsrisico's van de specifieke wedstrijd. De politie-inzet dient hierop gebaseerd te zijn. Nu is dit voor de ene ontvangende veiligheidsorganisatie gemakkelijker dan voor de andere. Zo werden uitwedstrijden tegen De Graafschap door veel hooligans en fanatieke supporters gezien als een gezellig uitje: in een leuk en gemoedelijk stadion, bij een club zonder noemenswaardige hooliganreputatie en in een stad waar het gewoonte is om er in de aanloop van de wedstrijd een gezellige boel van te maken.

Uiteraard is de onderlinge relatie tussen aan de ene kant de ontvangende club en veiligheidsorganisatie en aan de andere kant de bezoekende club van belang. SC Heerenveen is een sprekend voorbeeld van een club met een geweldsarm imago, die de sympathie die er alom voor deze club bestaat aanwendt om wedstrijden tegen clubs met een geduchte hooliganreputatie goed te laten verlopen. De bejegening van de politie is kordaat, maar politiefunctionarissen laten ook niet na bezoekers die zich goed hebben gedragen te complimenteren met hun gedrag (Van der Torre e.a., 2004). SC Heerenveen en De Graafschap zijn voorbeelden van clubs met een gunstige relatie met en houding ten aanzien van clubs met een hooliganreputatie. We willen echter benadrukken dat deze twee voorbeelden niet zo uitzonderlijk zijn als door menigeen wordt gedacht. Een uitwedstrijd van een 'risicoclub' tegen clubs als

Willem II, Sparta Rotterdam en RBC Roosendaal zal gemiddeld genomen niet bijzonder riskant zijn.

Tegenover deze gunstige omstandigheden staat een aantal problematische zaken. In de eerste plaats zijn er wedstrijden waarbij binnen de veiligheidsorganisaties een soort 'bestuurlijke kramp' ontstaat of een wat angstige sfeer of houding die de nuchterheid van de risicoanalyses aantast. Een voorbeeld van bestuurlijke kramp ontstond bij de burgemeester van Nijkerk die, voorafgaand aan het oefenduel tussen NSC en Feyenoord op 16 juli 2001, probeerde te verhinderen dat trainer Van Marwijk de nieuwe aankoop Van Hooijdonk op zou stellen. De redenering van de burgemeester kwam erop neer dat er al ongeregelheden zouden kunnen ontstaan zodra Van Hooijdonk slechts mee zou spelen. De krampachtige houding van deze burgemeester is indicatief voor de meer gebruikelijke bestuurlijke behoedzaamheid in steden met een betaald voetbalclub. Dit doet volgens veel supporters vaak onvoldoende recht aan de feitelijke risico's en de actuele samenstelling van de uitsupporters. Het veroorzaakt structurele lasten voor uitsupporters van clubs als Feyenoord, ADO en Ajax.

'Je mag bij wijze van spreken niet naar het toilet en niet wildplassen. Klaag je, dan mag je ook niet meer drinken. Probleem opgelost. Alleen niet voor ons.' (supporter)

'Heracles uit is voor ons helemaal niet interessant. Maar dat begrijpen politie en burgemeester niet. Of ze willen het niet begrijpen, maar wij hebben ons hoofd soms al lang bij een Europacupwedstrijd.' (supporter)

'Het ontvangstcomité werkt soms op de lachspieren. Begrijpen alleen wij dat er vandaag helemaal niets kan gebeuren, denk ik dan.' (supporter)

In de tweede plaats komt het voor dat er actuele risico's bestaan die de risico-classificatie beïnvloeden. In het verleden werden uitwedstrijden van Feyenoord tegen FC Twente bijvoorbeeld gekenmerkt door een hoog risico. Dit verleden kan altijd weer opspelen en stevige veiligheidsmaatregelen vergen. We pleiten er echter voor dat de actuele risico's in kaart worden gebracht en niet min of meer automatisch worden ingeboekt. Nog te vaak wordt louter op basis van incidenten uit het verleden de politie-inzet opgeschroefd, terwijl actuele informatie uitwijst dat de risico's relatief beperkt zijn. In de volgende

paragraaf gaan we nader in op de rol van de wedstrijdhistorie bij risicoanalyses.

4.2.2 Specifieke historie: wedstrijden uit het verleden

Voetbalwedstrijden hebben doorgaans een eigen, specifieke historie, die doorwerkt in de wijze waarop fanatieke supporters en hooligans een wedstrijd en elkaar tegemoet treden. De aard van deze onderlinge relaties en wedstrijden loopt sterk uiteen en dient derhalve nader te worden getypeerd. Vervolgens komt het erop aan incidenten uit het verleden te duiden en te beoordelen op hun actualiteitswaarde.

De aard van de wedstrijden: een typologie

Er kan grofweg een onderscheid gemaakt worden tussen zeven typen wedstrijden, met ieder een eigen, algemeen risicoprofiel. Onderstaand bespreken we ieder van deze typen wedstrijden.

Een vriendschappelijke of ontspannen relatie

Dit type wedstrijd veronderstelt een positieve houding over en weer onder fanatieke supporters en hooligans. Een dergelijke houding gaat op voor een groot aantal wedstrijden in het Nederlandse betaald voetbal. Deze wedstrijden kunnen door hun beperkte risico's een aanzienlijke reductie van de politie-inzet betekenen. Bij menige wedstrijd gaat het volgens respondenten eerder om de aanwezigheid van tientallen fanatieke supporters dan om groepen hooligans. Er vinden wel incidenten plaats bij dit soort wedstrijden, en er worden met een zekere regelmaat stadionverboden opgelegd, maar die houden zelden of nooit verband met ernstig of grootschalig fysiek geweld. Het betreft vooral zaken als het afsteken van vuurwerk of belediging van een steward of politieagent.

Een neutrale of onverschillige relatie

Fanatieke supporters en hooligans beschouwen bepaalde wedstrijden als 'één van vele', die hooguit vanwege het moment sportief belangrijk kunnen zijn. Zij kijken bij dit type wedstrijden niet uit naar een ontmoeting met supporters van de andere club, mogelijk omdat de aanhang van de tegenstander overwegend bestaat uit nette supporters of uit hooligans 'die niet meetellen'.

Een enigszins gespannen relatie

Soms hebben zich in het verleden enkele incidenten voorgedaan, die zorgen voor een enigszins gespannen relatie tussen de fanatieke supporters en hooligans van twee clubs. Deze incidenten hebben een plaats in het collectieve geheugen van deze supporters, al gaat het niet om incidenten die nog echt 'leven' bij hen. Het betreft echter wel een wedstrijd waarbij het geweldspotentieel van hooligans tot uitdrukking zou kunnen komen in kortstondig, mogelijk ernstig, fysiek geweld. De kans op ongeregelde heden is echter niet groot; daarvoor tellen de clubs te weinig hooligans of leeft het verleden te weinig, waardoor geen mobilisatie plaatsvindt onder fanatieke supporters of hooligans.

Een gespannen relatie

Het incidentverleden ziet er bij dit type wedstrijden min of meer hetzelfde uit als bij een wedstrijd die als 'enigszins gespannen' kan worden getypeerd. Er is in de afgelopen jaren het een en ander voorgevallen tussen hooligans of fanatieke supporters van beide clubs. Bij dit type wedstrijden leven de incidenten uit het verleden echter nog voort, hetgeen leidt tot een zekere mate van mobilisatie en emotionaliteit onder hooligans en fanatieke supporters. Het is echter bepaald niet gezegd dat het daadwerkelijk tot geweldsincidenten zal komen. Veiligheidsmaatregelen kunnen ongeregelde heden voorkomen en de emotionaliteit onder hooligans en fanatieke supporters uit zich vaker in uitbundig gedrag, verbale provocaties en sfeeracties (spandoeken, vuurwerk) dan in spontaan of gepland geweld. Desalniettemin is een risicoschatting op basis van de specifieke wedstrijdconstellatie geboden om te bezien wat de precieze intensiteit van de spanningen is en waar dit toe kan leiden. Het gaat met andere woorden om een wedstrijd die een meer uitvoerige veiligheidsvoorbereiding vergt dan de bovenstaande categorieën.

Een sportieve derby

Deze categorie behelst een lokale of regionale derby met een sportieve spanning. Dit type wedstrijden gaat doorgaans gepaard met emotionaliteit, uitgebreide voorbeschouwingen in de media en tot een uitverkocht stadion, inclusief een hoge opkomst van fanatieke supporters en hooligans. Echter, op voorhand is de kans groot dat deze emotionaliteit leidt tot ludieke acties over en weer, tot creatieve spandoeken en liederen en bepaalde vormen van masculien gedrag: 'Er wordt op zo'n dag niet gedronken maar gezopen.' Er heersen codes over de wijze waarop de onderlinge rivaliteit behoort te worden geuit.

Het overgrote deel van de supporters, waaronder fanatieke supporters en hooligans, weten dat geweld niet hoort en al helemaal niet tegen 'onschuldige' supporters van de tegenpartij. Een treffend voorbeeld van een sportieve derby is die tussen FC Groningen en SC Heerenveen. Wedstrijden tussen beide clubs staan bol van gezonde spanning, een goede sfeer en talrijke ludieke acties, zoals het stelen van middenstippen en het in Groningen-groen hullen van het standbeeld van Abe Lenstra voor de poorten van het Heerenveen-stadion. SC Heerenveen is bovendien een club met een geweldsarm imago, waardoor hooligans van FC Groningen deze wedstrijd niet inschatten als een beladen wedstrijd.

Een beladen derby of duel

Dit is een wedstrijd die in het verleden te maken heeft gekregen met de nodige incidenten tussen fanatieke supporters van de twee clubs. Er wedijveren twee krachten met elkaar. De vitale krachten, die neigen naar een emotioneel duel, waarin de sportieve uitslag, het over en weer verbaal uitdagen en het vertier in eigen supporterskring (inclusief bier en drugs) concurreren met geweldsrisico's. Er heeft mobilisatie en zelfselectie plaats, namelijk van fanatieke supporters en hooligans die van de partij willen zijn en die al weken uitkijken naar het duel. De grote vraag bij dit type wedstrijden is welke krachten de overhand krijgen in de specifieke wedstrijdconstellatie. Dit vereist een actuele en alerte risicoanalyse, gebaseerd op zowel harde als zachte informatie en dus niet louter op het incidentverleden van beide supportersgroepen.

Een risicoduel

Bij risicoduels gaat het om wedstrijden met een groot geweldsrisico. Bij dit type wedstrijden leven geweldsincidenten uit het verleden voort en zijn er altijd bepaalde geweldsstimulerende factoren van kracht (los van de positieve kenmerken die ook dit soort wedstrijden kunnen hebben). Een klassiek voorbeeld is de wedstrijd tussen Ajax en Feyenoord. Het is overigens wel de vraag hoe groot de actuele risico's zijn in de concrete wedstrijdconstellatie. In het meest ongunstige geval werken recente ongeregelde heden door in daadwerkelijke mobilisatie en zelfselectie: fanatieke supporters en hooligans die veel drank en drugs consumeren en die bereid zijn kansen op geweld te benutten of te creëren. In het gunstigste geval leven de hooligans wel naar de wedstrijd, maar niet zozeer naar geweld toe, onder invloed van specifieke omstandigheden, bijvoorbeeld de impact van lopende justitiële onderzoeken of omdat het sportieve belang van de wedstrijd niet meer zo groot is. Een Feye-

**@auteur:
naast vitale
krachten
ook... wel-
ke andere
krach-
ten?@**

noord-hooligan vertelt: ‘Als Ajax bijvoorbeeld al kampioen is, dan hebben veel Feyenoorders niet zo’n zin om dat nog eens ingewreven te krijgen.’ Er kunnen ook specifieke redenen zijn waarom hooligans thuisblijven. Zo laten veel fanatieke supporters van FC Utrecht, na een fors (juridisch) geschil met de Amsterdamse politie, de uitwedstrijd tegen Ajax links liggen. Een Utrechter: ‘Ze zoeken het maar uit, (...) ik laat me daar niet meer als een beest behandelen.’

Incidenten uit het verleden: cijfers en interpretatie

De historie van een wedstrijd kent een geregistreerd verleden. Een belangrijke bron is het Voetbal Volg Systeem (VVS). Deze database wordt beheerd door het Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme (CIV) en bevat onder meer een overzicht van geregistreerde incidenten, aanhoudingen en stadionverboden. Het is gebruikelijk om bij een wedstrijd met enig risico de incidenten rond eerdere onderlinge wedstrijden te bestuderen. Het is daarbij cruciaal dat niet alleen wordt gekeken naar de cijfers, maar vooral ook naar de verhalen achter deze cijfers. Veel respondenten benadrukken dat dit belangrijk is, mede omdat ze op onderdelen kritisch zijn over de gegevens in het VVS (zie §6.3). Ze wijzen op het gevaar dat de geweldsrisico’s met onvoldoende verstand van zaken worden ingeschat, omdat ze te veel worden afgestemd op de kwantiteit van de geregistreerde incidenten.

‘De risico’s zijn het grootst als er in het verleden al iets is voorgevallen wat het gedrag kan beïnvloeden. Het kan zijn dat ze in een andere stad, terwijl ze op het terras zaten, problemen hebben gehad met de kroegbaas, die een portier in dienst had die er een aantal de tent heeft uitgewerkt. Dat jaar waren ze dan met te weinig, want er was een partij politie bij, dus toen is er niks gebeurd. Het jaar daarna zeiden ze: we gaan daar naartoe, weet je nog dat we toen problemen hebben gekregen in die kroeg?’ (politiefunctionaris)

Het komt niet alleen aan op kennis van incidenten uit het verleden, maar ook op alertheid, omdat oude incidenten klaarblijkelijk lang een voedingsbodem kunnen blijven voor hooligans.

‘Voor sommige dingen neem je gewoon wraak. Dat weet je van elkaar. Vroeg of laat. Op een moment dat het óns uitkomt. Wij hebben de tijd, we zijn supporters *for life*. Dan zijn alle politiemensen en veiligheidsmensen bij de

club allang weer vervangen, of ze zijn het vergeten, en dan slaan we toe. Of niet. Begrijp goed, een ervaren hooligan neemt de regie.' (supporter)

De volgende vragen zijn relevant bij de interpretatie van het incidentverleden. Het betreft zowel tamelijk harde (feitelijke) als relatief 'zachte' vragen.

- 1 Hoeveel incidenten hebben zich in de afgelopen vijf jaren voorgedaan bij duels tussen de twee clubs?

Dit lijkt een eenvoudige vraag, maar louter de kwantiteit van de incidenten zegt weinig over het precieze incidentverleden. Er moet bij de beantwoording van deze vraag ook rekening gehouden worden met eventuele registratie-effecten (politiekorpsen die strikt registreren in het VVS of die juist nalatig dan wel selectief zijn) en beleidseffecten (strengere politie en stewards kunnen leiden tot meer incidenten, maar ook tot preventie ervan) (Spaaij, 2005).

- 2 Wat was de aard van de incidenten:
 - a geweld tussen supporters van de twee clubs;
 - b geweld tussen supporters van de twee clubs, plus supporters van één of meer andere clubs;
 - c fysiek geweld tegen de politie door thuis- of uitsupporters, of andere aanvaringen tussen deze supporters en de politie;
 - d fysiek geweld tegen stewards of beveiligers door thuis- of uitsupporters of andere aanvaringen tussen deze partijen;
 - e ander fysiek geweld, bijvoorbeeld richting spelers, trainers of omwonenden;
 - f overtredingen van de huisregels of tolerantiegrenzen door thuis- of uitsupporters;
 - g onderling geweld thuis- of uitsupporters;
 - h verbaal geweld thuis- of uitsupporters;
 - i incidenten van thuis- of uitsupporters in het uitgaanscircuit voorafgaand aan de wedstrijd?

- 3 Wat was de ernst van de incidenten?

Een beoordeling van de ernst van de incidenten is van groot belang, omdat dit iets zegt over het geweldspotentieel en over de intensiteit van het conflict bij eerdere wedstrijden. Geregelde ernstige incidenten zijn een indicatie dat incidenten blijven 'leven' onder supporters en zo in een bepaalde mate resulteren in geweldsrisico's bij toekomstige wedstrijden.

- 4 Wat was de aanleiding van de incidenten?
 - a Welke gebeurtenissen of omstandigheden leidden tot de incidenten?
 - b Welke partij(en) had(den) 'schuld' aan het ontstaan van de incidenten en in welke mate (thuissupporters, uitsupporters, politie, stewards of beveiligers, clubbestuurders, spelers of trainers)?

Het is vanuit het controleperspectief onheus om de oorzaak van incidenten eventueel bij de politie, de veiligheidsorganisatie van een club of spelers of trainers te zoeken. Vanuit het supportersperspectief bezien is het juist een belangrijke aanvulling, omdat er ook bij de bejegening van en communicatie met fanatieke supporters en hooligans fouten kunnen worden gemaakt. Een klassiek voorbeeld is de massale aanhouding van supporters die uiteindelijk uitloopt op bijna even massale seponering en die achteraf bezien onnodig of zelfs onrechtmatig was. Het relatieperspectief vraagt om nuancering – dit perspectief zoekt de oorzaak van incidenten immers vooral in de aard van relaties.

- 5 In welke mate en op welke wijze leven incidenten uit het verleden voort? Dit is een zachte maar cruciale vraag. Leveren incidenten uit het verleden nieuwe risico's op bij toekomstige wedstrijden? Bij een categorie risicowedstrijden is dit duidelijk het geval, bijvoorbeeld bij Ajax-Feyenoord en Ajax-ADO Den Haag, maar ook bij andere beladen duels en derby's, zoals N.E.C.-Vitesse. Bij minder beladen duels is het lastiger de waarde van het incidentverleden te beoordelen. Hierbij moeten de vitale krachten en de repressieve dreiging ook worden meegewogen. Wegen vitale krachten op tegen oude incidenten? Hebben geweldplegers inmiddels hun lesje geleerd of weten ze dat ze over weinig ruimte beschikken om over de schreef te gaan, omdat ze scherp in de gaten gehouden worden? Of is dit laatste niet het geval, bijvoorbeeld omdat het er bij juist dit duel erg emotioneel en opgefokt aan toe kan gaan?

Politiemensen wijzen er ook op dat in het collectieve geheugen van hooligans gebeurtenissen opgeslagen kunnen zijn, die tamelijk spontaan weer naar boven komen. De belangrijkste variabele is in dit opzicht de omvang en intensiteit van de incidenten die hooligans van een bepaalde club hebben meegemaakt en de mate waarin ze de gedachte koesteren om ooit, als de kans zich voordoet, te reageren op eerdere incidenten.

De noodzaak van een zorgvuldige analyse

Supporters, veiligheidsmedewerkers van clubs en een aantal politiemensen wijzen erop dat het nog te vaak gebeurt dat incidenten worden bekeken zonder daadwerkelijke analyse. Dit kan leiden tot zowel over- als onderschatting van de risico's. Er worden geregeld tal van generieke beperkende veiligheidsmaatregelen opgelegd aan uitsupporters waarvan het sterk de vraag is of dit wel nodig is. Deze vraag wordt dan niet gesteld of overhaast beantwoord om verschillende redenen: 1) beperkte capaciteit, 2) beperkte *feeling* met wat er leeft onder supporters, 3) onvoldoende vertrouwen in de eigen voorinformatie en 4) risicomijdend gedrag. Anderzijds komt het voor dat er min of meer automatisch risico's worden geschat en generieke maatregelen worden getroffen die onvoldoende zijn toegesneden op de actuele informatie en de specifieke risico's rond een wedstrijd. In dit geval worden de risico's dus juist onderschat.

'Sommige VC's opereren op mijlen afstand van de supporters. In combinatie met politiemensen die op het VVS vertrouwen kan dat dodelijk zijn. Zoals onnodige B-wedstrijden, buscombi's en uitkaartverplichtingen. Tegelijk glijpen de echte risico's en reischoppers ze door de vingers. Zo moet het dus echt niet. Gelukkig zijn we dat stadium in veel speelsteden voorbij, maar overschat vooral niet hoe het er toch nog aan toe kan gaan.' (veiligheidsmedewerker club)

'Een B-wedstrijd met die en die maatregelen, zeggen ze dan. Roda heeft daar een handje van. Maar op de vraag waarom het nodig is, heeft geen mens een antwoord. Het zijn toch maar uitsupporters.' (supporter)

'AGOVV was weer profclub en het giste rond de wedstrijd AGOVV-Go Ahead Eagles. Het stond in de krant en er is richting de burgemeester op aangedrongen dat het fout zou gaan. Nee hoor, het zou wel goed komen, was de reactie. Het kwam dus niet goed en bij wedstrijden erna worden natuurlijk overdreven maatregelen getroffen.' (bestuurslid club)

'Sommige burgemeesters reageren heel overdreven op incidenten waar ze mede schuld aan hebben, of althans hun apparaat. Dan worden de veiligheidsmaatregelen enorm. Ik heb geleerd dat je in evaluaties niet moet zeggen wat bepaalde burgemeesters fout hebben gedaan, maar dat je het initiatief moet nemen om zelf wat maatregelen te verzinnen waar je wat aan hebt of waar je geen last van hebt.' (politiefunctionaris).

4.2.3 Recente incidenten of spanningen

Het is niet alleen de vraag wat er bij de wedstrijden in de afgelopen jaren allemaal wel en niet is gebeurd. Het kan ook van belang zijn wat er is voorgevallen in de periode tussen de laatste onderlinge wedstrijd en de aanstaande wedstrijd. In de aanloop naar een wedstrijd kunnen gebeurtenissen ervoor zorgen dat de onderlinge verhoudingen verslechteren of juist verbeteren.

Een verbetering van de onderlinge verhoudingen kan verband houden met eventuele tussentijdse interventies door de autoriteiten. We hebben respondenten gevraagd of het bijvoorbeeld wel eens voorkomt dat een stewardorganisatie of politiekorps excuses maakt voor onnodige beperkende maatregelen, misverstanden of onvolkomenheden in de bejegening. Het viel op dat menig een dit maar een rare vraag vond, omdat zo iets niet of nauwelijks plaatsvindt in de voetbalwereld. Het komt wel voor dat supportersverenigingen of veiligheidscoördinatoren er bij de fanatieke aanhang op aandringen gebeurtenissen bij vorige edities te laten rusten, al is het maar om onnodige veiligheidsmaatregelen of imagoschade te voorkomen. Dit soort interventies kan sterk lijken op het ‘stukmaken’ van mogelijke gewelddadige intenties. Het onderstreept ook dat de veiligheidsorganisatie alert is om herhaling te voorkomen.

Verbetering van de onderlinge verhoudingen kan ook een bijproduct zijn van de toename van andere hooliganvetes. Een voorbeeld hiervan is de verslechterde relatie tussen de fanatieke supporters en hooligans van Ajax en die van ADO Den Haag, FC Utrecht en Feyenoord (zie §3.2.1). De laatstgenoemde clubs hebben momenteel een gedeelde aartsrivaal, waardoor de onderlinge verhoudingen doorgaans minder op scherp staan.

‘Feyenoord en Utrecht liggen elkaar altijd al, maar nu de uitsupporters van beide clubs vinden dat ze schandalig zijn behandeld in Amsterdam, proef je zo iets van wij zijn twee oprechte arbeidersclubs.’ (supporter)

‘Het is tegen Ajax. Dat komt natuurlijk ook omdat wij meer prijzen hebben gewonnen dan Feyenoord en Utrecht samen ooit zullen winnen. Maar het komt ook omdat ze de arrogantie van bepaalde spelers niet trekken. Daar ben ik het soms nog mee eens ook. Jonge gasten lopen al in de duurste spullen en worden over het paard heen gesmeten. Zo vervreemden ze zelfs de eigen kweek van de aanhang die hard moet werken om het kaartje te kunnen betalen. (...) **Dat betekent dus dat er bij wedstrijden tussen Feyenoord en Utrecht niet zoveel aan de hand is. Maar ook richting de**

gewone goede Ajax-fans is het haat en nijd. En die Ajax-fans moeten bij de wedstrijd wel een extra duur kaartje betalen, omdat het altijd een uitverkocht huis is als wij langskomen.' (supporter)

In de aanloop naar een wedstrijd kunnen zich incidenten voordoen die de verhoudingen tussen fanatieke supporters of hooligans van twee clubs onder druk zetten. Dergelijke incidenten kunnen leiden tot een gespannen sfeer, zeker als ze teruggrijpen op een beladen historie. De incidenten kunnen verschillende gedaantes hebben, waarbij opvalt dat het niet per se om wangedrag van supporters hoeft te gaan:

- uitspraken die fanatieke supporters of hooligans in de media doen;
- uitspraken die spelers of trainers in de media doen;
- uitspraken die fanatieke supporters of hooligans in supportersbladen of op het internet doen;
- krantenberichten die door hun toon en/of inhoud de spanningen verhogen;
- recente geweldsincidenten tussen hooligans of fanatieke supporters bij een andere voetbalwedstrijd, doordat één van de twee als 'derde partij' op het toneel verschijnt;
- recente geweldsincidenten tussen fanatieke supporters en/of hooligans in het uitgaanscircuit, bijvoorbeeld bij grote dansevenementen;
- oplopende spanningen als gevolg van bestuurlijke besluiten over het verbieden of verplaatsen van een wedstrijd of over veiligheidsmaatregelen die slecht vallen bij supporters.

4.2.4 De specifieke constellatie: concrete wedstrijdkenmerken

Naast de wedstrijdhistorie, het incidentverleden en de mogelijke (opgelopen of juist getemperde) onderlinge spanningen speelt de specifieke constellatie van de wedstrijd een belangrijke rol. Het gaat om een samenstel van factoren dat ertoe kan leiden dat de werkelijke risico's anders uitpakken dan men vooraf zou verwachten. Het onderzoek wijst uit dat concrete wedstrijdkenmerken of processen onder supporters veel verschil kunnen maken. We verduidelijken deze variabele aan de hand van twee voorbeelden.

Het eerste voorbeeld is de ontmoeting tussen Feyenoord en Ajax in 1995, kort nadat Ajax de Champions League had gewonnen. Veel fanatieke supporters en hooligans lieten deze wedstrijd aan zich voorbijgaan, omdat ze de

Amsterdamse suprematie van dat moment niet konden verdragen. Hun afwezigheid reduceerde de geweldsrisico's rond de wedstrijd. Een tweede voorbeeld van een onverwacht rustig verlopen wedstrijd is de bekerfinale tussen Ajax en PSV in De Kuip in mei 2006. Deze wedstrijd leek op voorhand, op basis van het incidentverleden en de locatie, uitermate riskant. Niet alleen waren de autoriteiten beducht op mogelijke confrontaties tussen hooligans van beide clubs, zij verwachtten ook dat Feyenoord-hooligans en misschien zelfs ADO Den Haag-hooligans zich rond deze wedstrijd zouden willen laten gelden. De wedstrijd tussen Feyenoord en Ajax was drie jaar op rij flink uit de hand gelopen. Kort voor de bekerfinale werden na afloop van Feyenoord-Ajax massale (en door supporters sterk betwiste) aanhoudingen verricht onder de aanhang van Feyenoord. Ajax-hooligans hadden daarnaast recent het supportershome van ADO Den Haag bestormd.

In werkelijkheid verliep de wedstrijd rustig en hielden de hooligans van Feyenoord en ADO Den Haag zich afzijdig. Dit kwam deels door een forse politie-inzet, maar ook door de unieke wedstrijdconstellatie. De aanhang van Feyenoord, waaronder hooligans en fanatieke supporters, had na de uitschakeling in de play-offs door Ajax de buik vol van voetbal. Ze bleven niet alleen afzijdig vanwege de politie-inzet, maar ook omdat ze letterlijk even voetbalmoes waren. Na afloop van de bekerfinale vertelde een respondent aan een van de auteurs:

'Wij hebben natuurlijk een pleurishekel aan 020 [Amsterdam, COT], maar we zijn even kotsmisselijk van dat hele voetbal. Wat ik hier doe, weet ik ook niet. Ik heb zelfs geen fut om een jood [een Ajax-supporter, COT] voor zijn bek te slaan.' (supporter)

De bovengenoemde voorbeelden attenderen op twee factoren: de timing en de sportieve situatie van een wedstrijd. Deze factoren kunnen de geweldsrisico's in belangrijke mate reduceren of juist verhogen. De KNVB, de burgemeesters en andere voetbalbestuurders weten dit al jaren en proberen risicovolle wedstrijden op zo veilig mogelijke momenten te plannen. Wat een veilig moment is, hangt bovendien niet alleen af van omstandigheden bij de club, maar ook van maatschappelijke omstandigheden in de speelstad en van de (personele) situatie van dienstdoende politiekorpsen. Hierbij valt onder meer te denken aan andere massa-evenementen en aan verlofperiodes bij de politie.

Op basis van het voorgaande kan een aantal kernvariabelen worden geïdentificeerd, dat gezamenlijk de wedstrijdconstellatie vormt en doorwerkt in het risicogehalte van de wedstrijd.

- 1 Wat is de sportieve situatie van de wedstrijd?
 - a Zijn de sportieve belangen groot of juist niet, omdat het seizoen zo goed als voorbij is of juist net is begonnen. Wat is de invloed hiervan op fanatieke supporters en hooligans?
 - b Welke invloed hebben de sportieve prestaties van het lopende seizoen op fanatieke supporters en hooligans? Brengt dit geweldsrisico's met zich mee?
- 2 Wat is de impact van andere recente geweldsincidenten (dat wil zeggen: andere dan tussen supporters van de twee clubs die tegen elkaar spelen; zie ook §3.2.2)?
 - a Is de aanhang recent betrokken geweest bij andere geweldsincidenten en wat is daarvan de invloed op het risicogehalte van deze wedstrijd? Een lopend of recent justitieel onderzoek kan bijvoorbeeld een grote impact hebben vanwege een groot aantal stadionverboden of verdeeldheid onder de aanhang.
 - b Zijn er onderlinge conflicten onder de fanatieke supporters of hooligans van één club?
- 3 De evenementenkalender
 - a Zijn er tijdens of rondom de wedstrijd andere massa-evenementen in de speelstad? En, zo ja, wat is de mogelijke invloed daarvan op het risicogehalte van de wedstrijd?

Voor de laatste factor – de evenementenkalender – geldt dat de invloed niet al te nadelig kan zijn, omdat de wedstrijd anders wordt verschoven of zelfs verboden. Om dit laatste te voorkomen, is de planning van de wedstrijdkalender een complex geheel, waarbij nadrukkelijk met dit soort omstandigheden rekening wordt gehouden.

Bouwstenen voor het risicomodel

F Wie tegen wie: risico's en vitale krachten

F1 Het effect van hooliganreputaties

- De impact die de aanhang van twee clubs met een hooliganreputatie op elkaar hebben
- De impact van de komst van de aanhang van een club met een hooliganreputatie op andere clubs en hun supporters, alsmede op de ontvangende veiligheidsorganisatie

F2 Specifieke historie: de aard van wedstrijden

- Een vriendschappelijke of ontspannen relatie
- Een neutrale of onverschillige relatie
- Een enigszins gespannen relatie
- Een gespannen relatie
- Een sportieve derby
- Een beladen derby of duel
- Een risicoduel

Let op: ook bij redelijk goede of neutrale verhoudingen tussen de aanhang van de twee clubs kunnen eventuele spanningen tussen de aanhang van één club en het eigen bestuur, de spelers of de veiligheidsorganisatie (politie, stewards) risico's veroorzaken.

F3 Incidenten uit het verleden: de getallen en de interpretatie

- Hoeveel incidenten hebben zich in de afgelopen vijf jaren voorgedaan bij duels tussen de twee clubs?
- Wat was de aard van de incidenten:
 - * geweld tussen supporters van de twee clubs;
 - * geweld tussen supporters van de twee clubs, plus supporters van één of meerdere andere clubs;
 - * fysiek geweld tegen de politie door thuis- of uitsupporters, of andere aanvaringen tussen deze supporters en de politie;
 - * fysiek geweld tegen stewards of beveiligers door thuis- of uitsupporters, of andere aanvaringen tussen deze partijen;
 - * ander fysiek geweld, bijvoorbeeld richting spelers, trainers of omwonenden;

- * overtredingen van de huisregels of tolerantiegrenzen door thuis- of uitsupporters;
- * onderling geweld thuis- of uitsupporters;
- * verbaal geweld thuis- of uitsupporters;
- * incidenten van thuis- of uitsupporters in het uitgaanscircuit voorafgaand aan of na afloop van de wedstrijd;
- Wat was de ernst van de incidenten?
- Wat was de aanleiding van de incidenten:
 - * welke gebeurtenissen of omstandigheden leidden tot de incidenten;
 - * welke partij(en) had(den) 'schuld' aan het ontstaan van de incidenten en in welke mate (thuis supporters, uitsupporters, politie, stewards of beveiligers, clubbestuurders, spelers of trainers)?
- In welke mate en op welke wijze leven incidenten uit het verleden voort?

F4 Hebben recente incidenten geleid tot spanningen?

- Mogelijke gebeurtenissen of incidenten:
 - * uitspraken die fanatieke supporters of hooligans in de media doen;
 - * uitspraken die spelers of trainers in de media doen;
 - * uitspraken die fanatieke supporters of hooligans in supportersbladen of op internet doen;
 - * krantenberichten die door hun toon en/of inhoud de spanningen verhogen;
 - * recente geweldsincidenten tussen hooligans of fanatieke supporters bij een andere voetbalwedstrijd, doordat één van de twee als 'derde partij' op het toneel verschijnt;
 - * recente geweldsincidenten tussen hooligans of fanatieke supporters in het uitgaanscircuit, bijvoorbeeld bij grote dansevenementen;
 - * oplopende spanningen als gevolg van bestuurlijke besluiten over het verbieden of verplaatsen van een wedstrijd of over veiligheidsmaatregelen die slecht vallen bij supporters.

F5 De specifieke constellatie: concrete wedstrijdkenmerken

- Wat is de sportieve situatie van de wedstrijd:
 - * zijn de sportieve belangen groot of juist niet, omdat het seizoen

'over' is of net begonnen – en wat is de invloed op fanatieke supporters en hooligans;

- * welke invloed hebben de sportieve prestaties van het lopende seizoen op de fanatieke aanhang en supporters – en brengt dit geweldsrisico's met zich mee?
- De impact van andere recente geweldsincidenten:
 - * is de aanhang recent betrokken geweest bij andere geweldsincidenten en wat is daarvan de invloed op het risicogehalte van deze wedstrijd;
 - * zijn er onderlinge conflicten onder de fanatieke supporters of hooligans van één club?
- De evenementenkalender: zijn er tijdens of rondom de wedstrijd andere massa-evenementen in de speelstad? En, zo ja, wat is de mogelijke invloed daarvan op het risicogehalte van de wedstrijd?

4.3 Verwachtingspatronen en selectiemechanismen

De factoren die beschreven zijn in de vorige paragraaf zijn van grote invloed op de samenstelling en gemoedstoestand van het wedstrijdpubliek. Zodra er volgens hooligans bij een wedstrijd geweld in de lucht hangt, treden processen van mobilisatie en zelfselectie in werking. Door middel van gesprekken en geruchten op allerhande locaties – bij eerdere wedstrijden, op het werk, in het uitgaanscircuit, op school en op internet – zorgen ze voor een hoge opkomst van hooligans en fanatieke supporters. De maximale opkomst verschilt uiteraard sterk per club. Een belangrijke risicofactor bestaat uit de tijdelijke hooliganaanwas, dat wil zeggen de incidentele uitbreiding van het aantal hooligans. Bij eerder onderzoek stelden we de twee patronen van tijdelijke hooliganaanwas vast: de slagorde en gelegenheidshooligans (Van der Torre en Spaaij, 2003; zie ook hoofdstuk 2).

4.3.1 Hooligans vormen een slagorde

De slagorde bestaat uit een combinatie van hardekernhooligans, die met regelmaat wedstrijden van hun club bezoeken, en vrienden en bekenden die slechts incidenteel aanwezig zijn, maar wel een hooliganverleden kunnen

hebben. Een aanzienlijk deel van deze laatste categorie beschikt over geweldsantecedenten en bezoekt selectief voetbalwedstrijden, bij voorkeur wedstrijden waarbij de kans op geweld en masculien vermaak relatief groot is. Binnen deze categorie zijn drie typen te onderscheiden.

- 1 *Halve uittreeders*: oudere hooligans die in het verleden vrijwel altijd van de partij waren. Ze hebben ervaring met voetbalgeweld, maar zijn thans minder actief.
- 2 *Oproepkrachten*: jongeren uit de vriendenkring van harde kernhooligans die incidenteel wedstrijden bezoeken. Ze hebben vaak geweldservaring, maar minder met voetbalgeweld.
- 3 *Hooliganfilialen*. Lokale subgroepjes van hooligans, waarvan er relatief veel een specifieke uitwedstrijd van hun club bezoeken omdat ze in de omgeving van de ontvangende club wonen. Dit patroon komt vooral voor bij de twee eredivisieclubs met een landelijke fanatieke aanhang, Ajax en Feyenoord.

De mobilisatie van deze drie categorieën rond bepaalde wedstrijden leidt ertoe, dat het aantal hooligans significant groter is dan bij een reguliere wedstrijd. Deze dynamiek doet zich niet alleen voor bij voetbalclubs met een landelijke aanhang of met een geduchte hooliganreputatie. Ook bij andere clubs moet rekening gehouden worden met tijdelijke hooliganaanwas (zie bijvoorbeeld Spaaij, 2006).

*'Bayer Leverkusen-Feyenoord: rellen bij een oefenwedstrijd'*⁴³

Op 30 januari 1999 speelt Feyenoord een vriendschappelijke uitwedstrijd tegen Bayer Leverkusen. In de aanloop naar deze oefenwedstrijd is voor personen die zijn ingevoerd in supporters- c.q. hooligankringen duidelijk, dat er ongeregelheden in de lucht hangen: 'eigenlijk wist iedereen dat het los zou gaan'. Dit heeft tal van oorzaken en achtergronden. Het is allereerst een wedstrijd tegen een Duitse club. Dit roept anti-Duitse herinneringen op: aan een reeks ongeregelheden bij wedstrijden tegen Duitse tegenstanders, aan twee grote hooliganconfrontaties bij interlands tegen (West-)Duitsland in Rotterdam en aan pijnlijke Europacupnederlagen. Dit wordt aangewakkerd door meer algemeen heersende anti-Duitse (voetbal)sentimenten. Een Duitse tegenstander is 'altijd leuk' en 'die moet je

43 Van der Torre en Spaaij, 2003.

nog een keer terugpakken'. In die periode (1998-1999) verfoeien Feyenoord-supporters de scherp doorgevoerde combiregeling. Een dergelijke regeling geldt niet bij deze oefenwedstrijd. Sterker, allerhande reguliere beleidsbeperkingen vallen weg. Er kunnen op de wedstrijddag goedkope kaartjes worden gekocht bij het stadion en er geldt geen Gold Card-verplichting. Feyenoord-hooligans met een stadionverbod bemachtigen probleemloos kaartjes (vier Leverkusen-arrestanten hadden een stadionverbod). Hier komt nog bij dat Leverkusen en ook Keulen gemakkelijk zijn te bereiken, zeker voor supporters uit Midden- of Zuid-Nederland. Van deze combinatie van factoren gaat een wervend effect uit op risicosupporters. 'Leverkusen' is onder hen een gespreksonderwerp.

Er wordt in groepjes afgereisd naar Duitsland. Dit verloopt niet erg georganiseerd. Groepjes hele en halve hooligans weten wel van elkaar dat zij van de partij zullen zijn. Daarnaast bezoeken min of meer losse groepjes de wedstrijd. Bij politiefunctionarissen bestaat onduidelijkheid over de omvang van het legioen. Dit is te wijten aan de ongeregelde kaartverkoop en het ontbreken van een vervoersregeling. Naar schatting bezoeken uiteindelijk circa 1500 Feyenoord-supporters de wedstrijd.

Een deel van de supporters reist al de dag voor de wedstrijd naar Duitsland, naar Leverkusen en naar Keulen. Onder hen bevindt zich een zogenoemde slagorde. Groepjes uit de slagorde treffen elkaar in beide Duitse steden, smelten samen en gaan tamelijk gericht op zoek naar Duitse hooligans. Er doen zich in de stadscentra van Keulen en Leverkusen enkele vechtpartijen voor tussen Duitse hooligans en die van Feyenoord. Dit onderstreept nog maar eens dat de aanstaande oefenwedstrijd een daadwerkelijke risicowedstrijd zal worden. Niet alleen de vechtpartijen zijn een opmaat tot de oefenwedstrijd, dat geldt ook voor het forse alcohol- en drugsgebruik. Op de wedstrijddag wordt de slagorde nog wat uitgebreid: er arriveren talrijke groepjes.

Er wordt gereisd per auto, bus, busje of trein. Tijdens de reis wordt stevig ingenomen. De dossiers onderstrepen dit: '22 halve liters bier gedronken' (man, 22 jaar), '10-15 blikjes bier gedronken en 2 joints' (man, 23 jaar), '10-15 biertjes op' (man, 18 jaar), '15 biertjes op' (man, 19 jaar), '8 halve liters bier gedronken' (man, 22 jaar), '6 halve liters bier gedronken en 1,5 gram cocaïne (man, 16 jaar), '12 blikjes bier op en 4 joints' (man, 18 jaar), enzovoort. De consumptie van 22 halve liters bier is een deelverklaring voor het in brand steken van een kassahokje door een 22-jarige handarbeider zonder seizoenkaart.

Er heerst op de wedstrijd dag een opgefokte en gespannen sfeer onder de Feyenoord-aanhang. Kort na de wedstrijd wordt de sfeer grimmig. Het blijkt de opmaat tot rellen. De Duitse politie dwingt Feyenoord-supporters in hun vak te blijven. Supporters pikken dit niet. Ze lopen naar voren en trekken en sjoeren aan de hekken. De Duitse politie treedt hier hard tegen op. Een aantal supporters weet hekken en politie te omzeilen en verlaat het stadion. Ze scanderen: 'Rot-ter-dam Hoo-li-gans'. Andere supporters nemen dit over. Supporters trekken met moeite stenen uit de grond, waarmee de Duitse politie wordt bekogeld. Er worden ook stalen punten van hekken afgebroken en richting politie gesmeten. Een deel van de supporters doet moeite niet te worden herkend op de videobeelden van stadion-camera's. Ze verwisselen kledingstukken en zetten capuchons op. Supporters stelen een zaklamp en een pet van de politie. Een supporter draagt deze politiepet tijdens de rellen, als een soort 'oorlogsbuit'.

De slagorde speelt een rol bij de rellen. Ervaren hooligans vormen groepjes, verwisselen truien en jassen en stappen op getimede momenten uit rellende groepen. Sommigen rellen opzichtig. We dienen een slag om de arm te houden over de precieze activiteiten van de slagorde. Een belangrijke indicatie voor de betekenis van de slagorde bestaat uit het aantal leden van de zogenoemde politieke risicogroep onder arrestanten: in totaal 13 van de 50 dossiers. Dit is 26%. Daarnaast is een 20-jarige arrestant een vriend van een jonge hooligan. Bovendien is een aantal reguliere vrienden en familieleden van personen uit de harde kern wel aanwezig bij de rellen, maar niet aangehouden. Politie mensen schatten dat een ruime meerderheid van 70 gekende hooligans die ze extra in de gaten houden van de partij was. Voor de jongerenkern weegt de aanwezigheid bij dit soort rellen – onder toezicht oog van bewezen hooligans – zwaar.

Een ruime meerderheid van de 37 Leverkusen-arrestanten die niet behoren tot de slagorde, was gelegenheidshooligan. Deze 'overige arrestanten' zijn in groepjes naar Leverkusen gereisd. Zij doen wat betreft alcoholconsumptie niet onder voor de hooliganslagorde. Reeds tijdens de reis naar Duitsland gedragen ze zich uitbundig. Van 20 'overige arrestanten' staat in dossiers vermeld dat ze een seizoenkaart hebben voor Feyenoord. Twee andere arrestanten hebben geen seizoenkaart, maar bezoeken wel al geruime tijd systematisch wedstrijden van de club. De 'overige arrestanten' staan echter niet bekend als min of meer systematische ordeverstoorers bij Feyenoord-wedstrijden. In dossiers van negen Leverkusen-arrestanten staan zware voetbalantecedenten vermeld; het betreft zonder uitzondering

leden van de harde kern. De ‘overige arrestanten’ hebben zich mede vanwege hun verwachtingspatroon (‘kicken’; er staat wat te gebeuren c.q. er valt wat te beleven), gemoedstoestand (uitbundig) en alcoholconsumptie (stevig) laten meeslepen in groepsdynamische processen. Er heerste een sterk wij-zijgevoel, dat onder andere tot uitdrukking kwam in het gezamenlijk scanderen van leuzen, groepsgewijze bewegingen in het vak en buiten het stadion en een collectieve afkeer jegens de Duitse politie. Het vermeende disproportionele politieoptreden wordt gebruikt als rechtvaardiging voor hun geweld. Anderen verklaren dat ze, zonder daar al te veel bij na te denken, mee zijn gaan doen met het collectieve geweld om hen heen en ook vanuit groepjes waarvan zij deel uitmaken.

De politiemensen merkten dat veel van de 37 ‘overige arrestanten’ eenvoudig, monotoon en laag betaald werk hebben. In veel dossiers staat werk, opleiding of inkomstenbron vermeld: opleiding MBO-transport, student en postbode, bouwvakker, uitkering, bakker, horecamedewerker, installatiemonteur, ad-hocmedewerker in steigerbouw, vrachtwagenchauffeur, medewerker sloopbedrijf, 2x medewerker doe-het-zelfgroothandel, meubelmaker, studiefinanciering, 2x timmerman, planner technische industrie, medewerker groenvoorziening, schilder, medewerker staalbouw, opleiding Landmacht, medewerker glasbedrijf, medewerker verpleeghuis, medewerker bloemenveiling, scheepvaartopleiding, opleiding Marechaussee, marine, magazijn medewerker, productiemedewerker.

Het overgrote deel van de arrestanten is tussen de 16 en 24 jaar oud: in totaal 35 personen. Van de arrestanten komen 14 personen uit Rotterdam, 4 uit de regio Rotterdam en 32 wonen elders. Het valt daarbij op dat relatief veel arrestanten uit Brabant (5) en Zeeland (4) komen. De arrestanten uit Brabant wonen in 's-Hertogenbosch en wijde omgeving. De Zeelandse arrestanten wonen in Middelburg of Goes. In totaal 13 arrestanten komen uit het gebied tussen Rotterdam en Arnhem.

4.3.2 Gelegenheidshooligans

Leden van de slagorde zijn veelvuldig op relatief voorspelbare momenten van de partij. Het vrij duurzame en voorspelbare karakter van de slagorde staat in schril contrast met de gelegenheidshooligans. Gelegenheidshooligans hebben tijdelijk een aandeel in voetbalgeweld, doorgaans naar aanleiding van agressieopwekkende gebeurtenissen of bij uitgelezen relikansen. Het gelegenheids-

hooliganisme is eerder situatiegebonden dan dat het wortelt in sociale contacten en netwerken, zoals dat het geval is bij de slagorde. Het gelegenheidshooliganisme bestaat juist vanwege processen van zelfselectie. Jongeren zijn zo nu en dan van de partij, omdat ze ongeregelde heden verwachten of mogelijkheden zien tot kortstondig onstuimig vertier ('kicken', 'uit je bol gaan'). Ze drinken veel alcohol en gebruiken vaak drugs. Wie mede afkomt op ongeregelde heden, beleeft er plezier aan deze gade te slaan of eraan deel te nemen. Ze zoeken derhalve bewust de locaties op waar ongeregelde heden verwacht worden.

Het gelegenheidshooliganisme bestaat bij de gratie van momenten en gebeurtenissen, waarbij personen die niet te boek staan als hooligan over de schreef gaan. De slagorde valt bij een club als Feyenoord nog te tellen en wordt geschat op tussen de 300 en 400. Maar wie de potentiële gelegenheidshooligans zijn, valt vooraf niet te zeggen. Bij sommige beladen thuiswedstrijden zijn naast de slagorde ook nog eens honderden personen aanwezig die in de greep kunnen raken van escalatieprocessen. Dit verklaart waarom de pilot 'Hooligans in beeld' er niet in slaagde deze categorie relschoppers in beeld te krijgen. Er bestaat bij clubs als Feyenoord en Ajax een veel groter verschil tussen hooliangroepen en hooliganisme dan bij, bijvoorbeeld, Vitesse of Go Ahead Eagles. De harde kern en de slagorde zijn relatief goed in beeld te brengen, maar het hooliganisme bij Feyenoord is een verschijnsel dat gedeeltelijk bestaat bij de gratie van escalerende gebeurtenissen. Een indicatie ervoor bestaat uit het feit dat veel gefilmde relschoppers onbekend zijn bij de politie en clubmedewerkers, zoals dit bij Feyenoord geregeld het geval is geweest. De opsporing verliep onder meer via *Opsporing Verzocht* en middels het op internet plaatsen van foto's van relschoppers.

*'Rellen bij een huldiging op de Coolsingel'*⁴⁴

Op zondag 25 april 1999 wordt landskampioen Feyenoord gehuldigd op het stadhuis, midden in het stadscentrum. De Feyenoord-selectie verschijnt kort na 19.00 uur op het bordes. Kort nadat de selectie weer binnen is, vlak voor 20.30 uur, breken hevige rellen uit. Die worden even later gevolgd door plunderingen en vernielingen. Bij 93 winkels worden ruiten ingegooid en 25 winkels worden geplunderd.

Er zijn enkele belangrijke verschillen tussen deze rellen en die in Leverkusen. De huldigungsrellen zijn deels urbane rellen, met *spillover* van stede-

44 Van der Torre e.a., 1999.

lijke overlastgevende en criminele individuen en groepen naar voetbalgeweld. Dit komt onder andere tot uitdrukking in het relatief grote aantal arrestanten uit Rotterdam: van 81 dossiers komen 57 arrestanten uit Rotterdam en directe omgeving. Het relatieve aandeel van gelegenheidshooligans in de rellen (en plunderingen) is aanzienlijk groter dan in Leverkusen. Slechts drie van de arrestanten worden in 1999 gezien als harde kernhooligan. Uit de dossieranalyse blijkt nu wel dat de politie aanwijzingen heeft dat nog zeven personen uit de harde kern een aandeel hebben gehad in de huldigingsrellen. Twee personen uit de jongerenkern werden op 25 april 1999 door de politie neergeschoten.

De hooliganslagorde wordt gezien als (mede)aanstichter van de huldigingsrellen. Een indicatie voor hun calculerende gedrag op die dag is dat een deel van de harde kernhooligans wel enige harddrugs gebruikt, maar niet of nauwelijks alcohol drinkt: ze willen scherp genoeg blijven om aanhoudingen te kunnen omzeilen. Oude hooligans verhandelden harddrugs op 25 april. Ze vonden het bepaald geen probleem als dit zou leiden tot geweld door jonge hooligans. Een politiefunctionaris: 'Je ziet dat in de groepen voetbalsupporters de ouderen de jongeren aansturen en ook coke verdelen onder de jongeren. Het wordt bijna gratis uitgedeeld. Dit gebeurde bijvoorbeeld tijdens de huldigingsrellen.' Hardekernjongeren waren uit op een confrontatie met reguliere politieagenten. De jongerenkern was betrokken bij schermutselingen die voorafgingen aan het schietincident. Deze jongeren maakten deel uit van de groep die kort voor 20.30 uur op een groep reguliere politiemensen afloopt. De politie wordt bekogeld en schiet.

Veel rellende jongeren en jongvolwassenen werden niet herkend door ingevoerde politiemensen of door harde kernhooligans. Veel relschoppers bezoeken zelden of nooit wedstrijden van Feyenoord. Hun geweldsgebruik hangt samen met motieven om naar de Coolsingel te komen: ze wilden 'kicken' en hadden zo hun eigen idee bij een feest. Er stonden ook groepjes jongeren klaar om te plunderen: met hun straatwijsheid voelden ze aan dat zich unieke gelegenheden zouden kunnen voordoen om winkels te plunderen. 'Zondag is het gratis', zei een groepje hangjongeren bijvoorbeeld op de vrijdag voor de rellen op de Lijnbaan tegen een jong stel voor een etalage. De verwachtingspatronen van veel relschoppers werden mede ingegeven door geweld bij eerdere Feyenoord-huldigingen en door ander voetbalgeweld van Feyenoord-hooligans (Beverwijk, Leverkusen). Deze wijdverbreide verwachtingen vergrootten de kans op geweld in hoge mate.

Vooral het forse alcoholgebruik verlaagde de geweldsdrempels stevig. In

totaal 28 arrestanten zeggen dat ze veel te veel hadden gedronken. In totaal negen personen, waaronder enkele zwaarverslaafde junkies, verklaarden harddrugs te hebben gebruikt. Vijf arrestanten hadden alcohol en harddrugs genuttigd.

Van 49 arrestanten is bekend dat zij een strafblad hebben. Uit het dossier van twintig verdachten valt niet op te maken of zij een strafblad hebben. De meeste arrestanten met strafblad zijn in het verleden veroordeeld voor hetzelfde soort delicten als zij op 25 april 1999 pleegden: openlijke geweldpleging, vernieling en diefstal.

De verwachtingspatronen (kicken), gemoedstoestand (dronken, gedrogeerd, antipolitie) en geweldservaringen zijn een voedingsbodem voor geweld. Hier komt bij dat rond 20.30 uur een eminent handhavingstekort ontstaat. Er komen bij de politie dan berichten binnen dat op politiemensen is geschoten. De Operationeel Commandant haalt de reguliere politiemensen van straat. Het ontstane handhavingstekort wordt benut, onder andere door gelegenheidshooligans. Relschoppers voelden zich anoniem en waanden zich onaantastbaar. Het zeer hevige geweld betekende op politiek-maatschappelijk niveau winst voor politie en autoriteiten: veel burgers kozen na afloop zonder aarzelen de kant van de overheid.

Wat leeftijd en werk van de arrestanten betreft, bestaan overeenkomsten tussen de rellen in Leverkusen en die op de Coolsingel. In negentien huldigingsdossiers staat relevante informatie over opleiding of werk. Veel arrestanten verrichten eenvoudig en zwaar werk, zoals kassenbouwer, dakdekker of vloerenlegger. Het overgrote deel van de arrestanten is tussen de 18 en 26 jaar oud: 50 van de 81 personen.

Gelegenheidshooligans vertonen zich overal en in uiteenlopende aantallen. In augustus 2001 breken tijdens de wedstrijd Vitesse-FC Utrecht ongeregeldeheden uit op de tribunes. Supporters van FC Utrecht hebben kaarten bemachtigd voor een Vitesse-vak. Tientallen Vitesse-fans proberen de Utrecht-supporters te bereiken om met hen op de vuist te gaan. Onder hen bevinden zich veel supporters die niet bekendstaan als hooligan. Buiten het stadion probeert een groep van 150 supporters de bussen van FC Utrecht te blokkeren. Ze willen verhaal halen omdat in het uitvak stoeltjes zijn vernield.⁴⁵

⁴⁵ De Gelderlander 27-08-2001, www.forzanec.nl en www.fanzine-aftrap.nl.

Bouwstenen voor het risicomodel

G Wie bezoeken de wedstrijd: verwachtingspatronen en selectiemechanismen

- Mobilisatieprocessen onder hooligans: omvang en impact
 - * Hoe groot is de opkomst van *halve uittreders*? Hoe groot is de opkomst van oproepkrachten (oudere harde kernhooligans die in het verleden (vrijwel) altijd van de partij waren)? Ze hebben ervaring met voetbalgeweld.
 - * Hoe groot is de opkomst van *oproepkrachten*? Dit zijn jongeren en jongvolwassenen uit de vriendenkring van hardekernhooligans die incidenteel wedstrijden bezoeken. Ze hebben vaak ervaring met geweld, maar minder met voetbalgeweld.
 - * Hoe groot is de opkomst vanuit *hooliganfilialen*? Het betreft lokale subgroepjes van hooligans, waarvan er relatief veel een specifieke uitwedstrijd van hun club bezoeken, omdat ze in de omgeving van de ontvangende club wonen. Dit patroon komt vooral voor bij de twee eredivisieclubs met een landelijke fanatieke aanhang, Ajax en Feyenoord.
- Mobilisatieprocessen onder fanatieke supporters
 - * In welke mate vergroten de omvang en impact van de mobilisatie de kans op gelegenheidshooliganisme?

4.4 Afsluiting

Het is belangrijk wie er tegen wie speelt en welke personen dientengevolge op een wedstrijd afkomen, inclusief hun gemoedstoestand en verwachtingspatroon. Bij veel wedstrijden stemt de gemoedstoestand van de supporters gerust, maar het is belangrijk afwijkingen daarop te onderkennen en op waarde te schatten. Het is vervolgens de vraag hoe daar beleidsmatig op wordt gereageerd en hoe de wedstrijddag verloopt. Dat zijn de thema's van het volgende hoofdstuk.

Tijdelijke gelegenheidsstructuren: geweldsrisico's, beleidseffecten en riskante processen

5.1 Inleiding

Het vorige hoofdstuk beschreef de elementen die op de korte termijn van invloed zijn op de risico's van voetbalwedstrijden. In dit hoofdstuk analyseren we nog twee elementen van de tijdelijke gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. De volgende twee bouwstenen van het risicomodel komen in dit hoofdstuk aan bod.

- **Beleidseffecten:** bij de risicoanalyse dient aandacht te worden geschonken aan de effecten van beleid en de gedragsreacties van hooligans en fanatieke supporters. Deze factoren zijn van wezenlijke invloed op de geweldsrisico's van voetbalwedstrijden. Tegelijkertijd wijzen we op de positieve effecten van bepaalde veiligheidsmaatregelen ten aanzien van de omvang en de aard van supportersgeweld. We beschrijven voorts de sleutelopdracht en -taken van de veiligheidsorganisatie en de wijze waarop deze in de praktijk vorm krijgen.
- **De wedstrijddag:** we gaan in op de concrete kenmerken van de wedstrijddag. Het gaat hierbij niet alleen om de fysieke omgeving, maar ook om riskante processen en flitspunten. We wijzen erop dat er een discrepantie kan bestaan tussen het gedrag dat hooligans aan het begin van een wedstrijddag vertonen en hun geweldsintenties.

5.2 Beleidseffecten en geweldsrisico's

5.2.1 De sleutelopdracht: supporters die anticiperen op het veiligheidsbeleid

De risicoparadox van voetbalgeweld luidt dat bij wedstrijden met onderkende risico's de veiligheidsmaatregelen dermate worden opgevoerd, dat dit de risico's juist sterk reduceert. De echte risico's laten zich derhalve raden: die doen zich voor als ze niet zijn onderkend bij de risicoanalyse voorafgaand aan de wedstrijd, op onverwachte momenten en locaties. Sommige van die onver-

wachte momenten zijn inmiddels bekend bij de politie. Zo komt het bijvoorbeeld geregeld voor dat uitsupporters de avond voor de wedstrijd naar de speelstad afreizen en daar voor onrust zorgen of geweld plegen.

In deze paragraaf beschrijven we op hoofdlijnen het veiligheidsbeleid rond voetbalwedstrijden. We richten ons in het bijzonder op de effecten van beleid op de geweldsrisico's. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen wedstrijdgerichte maatregelen en meer algemene, clubgebonden maatregelen. Bij wedstrijdgerichte maatregelen gaat het voornamelijk om de besluitvorming over de personele inzet van politie en club of over de wijze waarop de uitsupporters zullen reizen. De meer algemene, clubgebonden maatregelen maken deel uit van het beleid dat wordt gevoerd ten aanzien van de aanhang van een bepaalde club. Hierbij is het de vraag welke effecten dit beleid heeft op de houding en het gedrag van supporters en op de geweldsrisico's. Dit ontstaat het niveau van de specifieke wedstrijd. In het gunstigste geval krijgen politie en club ook in algemene zin, los van de specifieke wedstrijd en het desbetreffende veiligheidsregime, grip op de fanatieke supporters en hooligans. In het meest ongunstige geval ontbreekt het aan grip en is de veiligheidsorganisatie telkens weer sterk afhankelijk van wedstrijdgerichte maatregelen. In dit geval blijft de kans groot dat hooligans de zwakke plekken in het veiligheidsbeleid weten te vinden en op gezette tijden geweld plegen.

In wetenschappelijke literatuur over handhavingseffecten wordt niet zozeer gesproken over de 'grip' op potentiële ordeverstoorers, maar vooral over de mate waarin potentiële ordeverstoorers anticiperen op het handhavingsbeleid. Met anticipatie wordt bedoeld dat personen die op het punt staan een delict te plegen, zich rekenschap geven van de kosten die dit met zich mee kan brengen. Die kosten bestaan uit individuele sancties, zoals boetes of uitsluiting, maar ook uit de problemen waarmee zij de personen of instanties opzadelen waarmee ze een positieve band hebben (ouders, school, werkgever, voetbalclub of supportersvereniging). De inschatting die potentiële ordeverstoorers maken van de pakkans is uiteraard van invloed op de mate waarin ze rekening houden met de kosten van ordeverstoringen. De anticipatie kan zich tegen het handhavingsbeleid keren. Dit is bij uitstek het geval als er weinig of geen draagvlak is onder potentiële ordeverstoorers voor het handhavingsbeleid, en de pakkans en de kosten van overtreding ook nog eens laag worden ingeschat. In het ergste geval keren potentiële ordeverstoorers zich tegen het handhavingsbeleid, bijvoorbeeld door middel van calculerende

schendingen daarvan. Handhavers zien zich dan voor een dilemma geplaatst: bouwen we aan het draagvlak voor het beleid of vergroten we de pakkans, mogelijk in combinatie met verdere aanscherpingen?

Dit dilemma vormt de basis van de sleutelopdracht voor voetbalveiligheidsorganisaties. Hoe zorgen we ervoor dat een zo groot mogelijk aantal supporters, inclusief fanatieke supporters en hooligans, in positieve zin anticipeert op het veiligheidsbeleid? Het profiel van de supporters bepaalt de mate van deze anticipatie:

- Supporters onderschrijven de inhoud van het veiligheidsbeleid en gedragen zich daar ook naar. Bij incidentele regelovertreding volstaan interventies (sancties) die dit herbevestigen.
- Fanatieke supporters hebben begrip voor de inhoud van het veiligheidsbeleid en accepteren het, maar gedragen zich daar uit zichzelf niet altijd naar. Het komt aan op preventie van regelovertreding door ook op persoonlijk en groepsniveau duidelijk te maken dat er een pakkans is en dat er kosten zijn verbonden aan regelovertreding. Tegelijkertijd dient men er zorg voor te dragen niet onnodig het draagvlak voor het veiligheidsbeleid aan te tasten.
- Hooligans overtreden min of meer systematisch kernelementen van het veiligheidsbeleid, maar weten tevens dat juist voor hen de pakkans en de kosten van ordeverstoringen groot zijn. Het komt bij zowel preventie als repressie aan op gerichte maatregelen op persoonlijk en groepsniveau. Een gerichte aanpak is ook nodig om te voorkomen dat het veiligheidsbeleid dermate veel beperkingen oplegt aan supporters dat met name fanatieke supporters zich minder zullen schikken naar dit beleid. Afname van het draagvlak kan immers leiden tot regelovertreding of tot conflicten met beleidsmakers en beleidsuitvoerders. Zoals supporters en supportersorganisaties het vaak verwoorden:

‘Behandel ons niet als hooligan, want dat zijn we niet.’ (supporter)

‘Veel moderne hooligans houden van hun club. Dan heeft een dreigend stadionverbod dus zin. En bij een club op onze schaal lukt het niet of bijna niet om met een stadionverbod één wedstrijd te bezoeken. Laat staan twee.’ (supporter)

‘Wij hebben als club wel hooliganbeleid, je moet wel, maar we hebben nauwelijks hooligans. Het is dus mijn taak om die paar hooligans in de

gaten te houden en te zorgen dat er geen hooligans ontstaan. (...) En eens in het jaar is er ophef over spreekkoren.' (veiligheidsmedewerker club)

De sleutelopdracht kan als volgt worden geformuleerd: hoe kunnen we bereiken dat zoveel mogelijk supporters, inclusief hooligans, zich schikken naar het veiligheidsbeleid of geen mogelijkheden zien om dit beleid zonder hoge kosten te ontduiken? In het vervolg van deze paragraaf werken we de sleutelopdracht voor voetbalveiligheidsorganisaties verder uit aan de hand van een vijftal centrale beginselen: contingentie, consistentie, bejegening, communicatie en informatie.

Contingentie: veiligheidsbeleid op maat

Een centraal beginsel van het veiligheidsbeleid rond voetbalwedstrijden is contingentie. De concrete veiligheidsmaatregelen en de bejegening door politie en stewards dienen te worden toegesneden op de specifieke omstandigheden. Het beleid moet in de eerste plaats worden afgestemd op de volgende, in §3.2 beschreven, aspecten: de aard van de wedstrijd, het incidentverleden, eventuele recente verslechteringen of verbeteringen in de onderlinge verhoudingen en de concrete kenmerken van de wedstrijddag en de infrastructuur (zie over dit laatste element ook hoofdstuk 2). Daarnaast moeten de concrete veiligheidsmaatregelen en bejegening worden afgestemd op het risicoprofiel van en de vitale krachten onder de supporters.

Er zijn echter grenzen aan maatwerk. Contingent beleid staat voor beleid dat voldoende inspeelt op relevante verschillen, maar niet voor al te gedetailleerd maatwerk, omdat de beleidskosten dan veel te hoog zouden worden. Dit dilemma heeft de afgelopen jaren de aandacht gekregen van de autoriteiten in binnen- en buitenland, en heeft onder andere geresulteerd in de invoering van de wedstrijdcategorieën A, B en C. Dit laat onverlet dat zich geregeld de vraag aandient of bepaalde veiligheidsmaatregelen generiek of specifiek toegepast moeten worden. Met generiek wordt bedoeld dat de maatregelen gelden voor alle betaaldvoetbalclubs of voor alle clubs in de eredivisie; specifieke maatregelen worden gericht op een bepaalde categorie clubs of supporters.

Aan beide typen maatregelen kleven voor- en nadelen. Een voordeel van generieke clubmaatregelen is dat niet hoeft te worden uitgelegd waarom de ene club een bepaalde maatregel wel treft, terwijl de andere hiervan afziet. Bovendien kan een generieke maatregel landelijk worden opgelegd, waardoor de invoering ervan niet afhankelijk is van het standpunt van het lokale veilig-

heidsoverleg. Voorts zijn generieke maatregelen doorgaans gemakkelijker uit te voeren dan specifieke veiligheidsmaatregelen. Een belangrijk nadeel van generieke maatregelen zijn de invoerings- en uitvoeringskosten die met deze maatregelen gepaard gaan, ook voor clubs die (een deel van) de maatregelen niet nodig lijken te hebben, bijvoorbeeld omdat de supportersproblematiek zeer beperkt is. Een ander nadeel van generieke maatregelen die gedragsbeperkingen opleggen aan supporters laat zich raden: verschillende typen supporters worden over één kam geschoren, waardoor 'de goeden onder de kwaden moeten lijden'. Wat opvalt, is dat juist de ervaren hooligans over de tactieken, motivatie en netwerken beschikken om beperkende maatregelen te ontduiken. Een klassiek voorbeeld is de verplichte combiregeling voor alle supporters, terwijl hooligans via hun sociale netwerken kaartjes bemachtigen buiten het uitvak en met eigen vervoer naar de wedstrijd reizen. Een derde nadeel is dat sommige niet-gewelddadige supporters afhaken vanwege de beperkende maatregelen. Het zijn vooral uitsupporters die, gefrustreerd door combiregelingen, lange wachttijden, de uitkaartverplichting en intensieve controles, bepaalde uitwedstrijden niet langer wensen te bezoeken, omdat ze niet 'als hooligan' wensen te worden behandeld. Op deze wijze hebben generieke maatregelen dus een nadelig effect op de samenstelling van het uitpubliek.

De voetbalsector tracht het dilemma tussen generiek en specifiek beleid te overbruggen door bepaalde beperkende veiligheidsmaatregelen te koppelen aan de eerdergenoemde drieledige risicokwalificatie (A, B en C). Zo is een uitkaart – een persoonsgebonden kaart met pasfoto voor uitsupporters – niet verplicht bij wedstrijden met een laag risico (categorie A). Dit verklaart waarom clubs met een relatief geweldsarm imago niet of nauwelijks gebruikmaken van het uitkaartsysteem, dat is ingevoerd aan het begin van het seizoen 2005-2006.

Een contingent veiligheidsbeleid rond voetbalwedstrijden vergt een afgewogen combinatie van het controleperspectief, het relatieperspectief én het supportersperspectief (zie hoofdstuk 1). Vanuit het controleperspectief dient men in ieder geval de minimaal noodzakelijke veiligheidsmaatregelen te treffen. Het gaat met andere woorden om het bepalen van de ondergrens. Om deze ondergrens te kunnen vaststellen, is overleg met supporters noodzakelijk. Middels communicatie met supporters kan draagvlak worden gecreëerd en kan worden afgetast wat wel en wat niet nodig en wenselijk is. Het supportersperspectief belicht de kritiek van supporters op het beleid en, in het bijzonder, op de nadelige gevolgen van generieke veiligheidsmaatregelen voor 'goedwillende' supporters.

Consistentie: een eenduidig en duidelijk verhaal

Een tweede beginsel van het veiligheidsbeleid rond voetbalwedstrijden is consistentie. De handhaving van het beleid dient eenduidig en duidelijk te zijn. Een eerste vereiste is het vaststellen en communiceren van de regels: wat mag wel en wat mag niet? Het is soms bijvoorbeeld onduidelijk of een supporter met een fles bier rond het stadion mag lopen. Vervolgens is het van groot belang de daad bij het woord te voegen, dat wil zeggen: het beleidsverhaal in de praktijk te brengen. Als een politiekorps en een voetbalclub het imago hebben dat ze kordaat en doortastend optreden tegen bijvoorbeeld wildplassen, belediging of vandalisme, dan slaat dit idealiter neer in de verhalen die supporters elkaar vertellen: 'pas op, want anders heb je een prent' of 'pas op, dat kost je een stadionverbod'. Idealiter sluiten het beleidsverhaal en de verhalen onder supporters naadloos op elkaar aan.

Onderweg naar een uitwedstrijd tegen PSV pakt een steward de microfoon. Hij waarschuwt de jonge fans op een vriendelijke, humoristische maar dringende wijze. 'Jongens, we spelen vandaag in een stad waar ze nog echte agenten hebben', zo begint hij met humor, verwijzend naar het softe imago van de politie in andere speelsteden. Hij legt uit dat de politie totaal geen eisen heeft gesteld aan de wijze van vervoer en dat de kaartverkoop coulant is verlopen. Waarschijnlijk wordt er ook niet gefouilleerd. Maar hij vertelt dat hij in de afgelopen tien jaar heeft geleerd 'dat je bij PSV maar beter op het toilet kan plassen, omdat je anders in het dagverblijf eindigt'. De steward zegt in algemene zin nog maar eens dat het een gezellige avond zal worden, maar dat er niet valt te dollen met de politie. De waarschuwing komt aan onder de uitsupporters, omdat ze weten dat deze steward altijd zakelijk opereert en omdat ze zich kunnen herinneren dat de lokale politie een jaar eerder vroegtijdig een aantal zeer duidelijke laatste waarschuwingen had uitgedeeld in het stadscentrum voorafgaand aan de wedstrijd. (veldnotitie)

Grote variaties in het optreden, variërend van permissief tot strikt repressief, kunnen funest zijn voor de effectiviteit van de beleidshandhaving. Supporters weten in dit geval niet meer waar ze aan toe zijn. Daarnaast is het, voor wat de consistentie van het beleid betreft, kwalijk als politiefunctionarissen of clubmedewerkers op de hoogte zijn van ernstige strafbare feiten zonder daadwerkelijk repressief in te grijpen. Dit geeft hooligans het gevoel dat hun activiteiten onbestraft zullen blijven. Soms is een passieve houding van politie en club ten op-

zichte van hooligans mede het gevolg van angst binnen de veiligheidsorganisatie voor het geweld van hooligans of fanatieke supporters. Terughoudende handhaving kan ook verband houden met de contacten en relaties die fanatieke supporters of hooligans hebben binnen de club of met politieagenten. Zo kan een politieman voor het dilemma gesteld worden of hij iemand een stadionverbod oplegt, of toch maar niet, vanwege de waarde van het contact met deze persoon, bijvoorbeeld als informatiebron (Van der Torre e.a., 1999).

Een belangrijk gevaar van terughoudende of inconsistente handhaving is dat hiermee de anticipatie van supporters wegvalt. In het minst gunstige geval is er zelfs sprake van omgekeerde anticipatie: een veiligheidsorganisatie die ervoor terugdeinst op te treden tegen bepaalde overtredingen of strafbare feiten, omdat ze vreest voor het geweld van hooligans. In de internationale literatuur over hooliganisme zijn diverse voorbeelden van omgekeerde anticipatie bekend. Zo hebben verscheidene West-Europese voetbalclubs lange tijd niet actief opgetreden tegen misdragingen van hooligans binnen het stadion, deels uit vrees voor represailles en conflictescalatie (Spaaij, 2006; zie ook Hare, 2003).

Op 15 april 2004 vindt in Amsterdam de wedstrijd Jong Ajax-Jong Feyenoord plaats. De wedstrijd wordt gespeeld op het trainingscomplex van Ajax: De Toekomst. De sfeer rond de wedstrijd is beladen. Er hebben zich in de weken voorafgaand aan het duel diverse incidenten voorgedaan. Direct na afloop van de wedstrijd betreden ruim vijftig Ajax-supporters het speelveld. Spelers en trainers van Jong Feyenoord worden bedreigd en fysiek aangevallen. Enkele van hen raken gewond. Trainer Mario Been wordt van dichtbij met een mes bedreigd. Een nieuw dieptepunt in het voetbalgeweld in Nederland is bereikt, zo concluderen de media.

In de dagen na de ongeregelde heden laten bestuursleden van Ajax weten dat de schuldigen keihard gestraft zullen worden. Alle supporters die zich op het veld bevonden, wordt door Ajax een stadionverbod in het vooruitzicht gesteld. Via onder meer *Opsporing Verzocht* wordt getracht getuigen op te sporen. Ajax zegt bekend te zijn met veel van de relschoppers: 'Dit gedeelte van onze aanhangers is bij ons bekend' (www.nu.nl, 16 april 2004, 'Ajax-supporters mishandelen Feyenoorder Acuna'). Uiteindelijk worden twee supporters voorgeleid, waarvan er één een stadionverbod krijgt opgelegd.

Bejegening: actie en reactie

De bejegening van voetbalsupporters vergt een balans tussen twee klassieke sporen: tolerantie en een correcte bejegening, maar tegelijkertijd handhaving van de gestelde grenzen. De beleidshandhaving bestaat bij een alerte bejegening uit meer dan alleen reageren op specifieke gebeurtenissen en incidenten. Het is de bedoeling dat politie en stewards voorvoelen wat er staat te gebeuren en door middel van vroegtijdige interventies voorkomen dat er overtredingen of strafbare feiten worden begaan of dat beginnende ongeregeldeheden escaleren.

Het belang van bejegening, en daarmee van het 'bejegeningprofiel', is sterk benadrukt tijdens het EK 2000. Het uitgangspunt bij dit massa-evenement was dat de politie correctheid en kordaatheid zou uitstralen tegenover de supporters waarmee ze onbekend was. De politie moest contact leggen, de sfeer proeven, informatie inwinnen en indien nodig niet alleen waarschuwen, maar ook handelend optreden. Tijdens de voorbereiding op het EK2000 werd het belang van een alert optredende politie nogmaals onderstreept door de bejegening van de Rotterdamse politie tijdens de huldiging van Feyenoord, op 25 april 1999. De politie liet massale overtredingen van de gestelde tolerantiegrenzen, bijvoorbeeld omtrent alcoholconsumptie en drugsgebruik, passeren en ze trof geen adequate maatregelen op basis van de sfeerverslechtering gedurende de dag. Het politieoptreden was dermate terughoudend dat het supportersgedrag in hoge mate een autonoom verloop kreeg. Deze ontwikkeling vergrootte de kans op rellen aanzienlijk. Na een schietincident kwam het ook daadwerkelijk tot groot-schalige rellen en plunderingen (Van der Torre e.a., 1999).

Een belangrijke variabele bij de bejegening van voetbalsupporters is de mate waarin supporters enerzijds en politiefunctionarissen en stewards anderzijds bekend zijn met elkaar. Het gaat hierbij vooral om de wederzijdse percepties (Stott en Reicher, 1998; 1998a). Deze percepties worden grotendeels bepaald door de aard van de handhaving en de mate van consistentie en contingentie. De bejegening zal doorgaans doelmatiger en doeltreffender verlopen indien:

- politie en stewards bekend zijn met de supporters, inclusief feitelijke kennis over het doen en laten van de supporters;
- politie en stewards op passende, contingente wijze de orde handhaven, waardoor er draagvlak of gezag bestaat onder supporters. Hierdoor hebben verstrekte informatie, waarschuwingen, dreigementen (aanhouding, verbaal) of complimenten voor goed gedrag meer impact dan wanneer het ontbreekt aan draagvlak of gezag;

- politie en stewards consistent handhaven, waardoor supporters weten waar ze aan toe zijn. In dit geval zullen supporters waarschuwingen serieuzer nemen dan wanneer ze menen dat er willekeurig wordt opgetreden of denken dat politie of stewards het toch niet aandurven om op te treden.

Correct en kordaat optreden door stewards en politie lijkt vanzelfsprekend, maar wordt in de praktijk niet altijd naar behoren ingevuld. In het *Beleidskader bestrijding voetbalvandalisme en voetbalgeweld* wordt een passage gewijd aan het belang van een respectvolle bejegening van stewards en politie door supporters. Dit valt goed te begrijpen, omdat het regelmatig voorkomt dat stewards, en in mindere mate politiefunctionarissen, worden beschimpt of bedreigd. De omschrijving van de sancties legt echter een wezenlijk probleem bloot. Zo wordt vermeld dat bij bedreiging van of fysiek geweld tegen een steward, deze persoon wordt 'gestimuleerd' tot het doen van aangifte. Het is niet vanzelfsprekend dat dit daadwerkelijk gebeurt, omdat het doen van aangifte zich tegen de steward kan keren. Het komt in de praktijk geregeld voor dat stewards anticiperen op eventuele represailles en derhalve geen aangifte wensen te doen. Dit is een voorbeeld van ongewenste, 'omgekeerde' anticipatie.

'Wij doen stewards wel eens een voorstel waar ze geen "nee" tegen kunnen zeggen.' (supporter)

'Het is hier beleid dat stewards geen aangifte doen.' (veiligheidsmedewerker club)

Het probleem van onheuse bejegening is niet alleen een lot dat stewards en politie treft. Het komt namelijk ook omgekeerd voor, in de zin dat stewards en politie zich soms onbeleefd of uitdagend opstellen tegenover supporters. Het supportersperspectief vestigt de aandacht op dit verschijnsel. Concrete voorbeelden van onheuse bejegening zijn: politieagenten die uitsupporters pesten door opmerkingen te maken over de uitslag van de wedstrijd of door een clubsticker op het wapenschild te plakken, en politiefunctionarissen die een grove woordenwisseling aangaan en vervolgens een supporter verbaliseren vanwege belediging (of hiermee dreigen). De bejegening van supporters door stewards en politie is bij uitstek een factor die de veiligheidsorganisatie in beginsel zelf in de hand heeft. Bejegening is een kwestie van actie (door politie en stewards) en reactie (door supporters), waarbij politie en stewards doeltreffender zijn in hun optreden tegen onbehoorlijke supportersreacties

wanneer hun eigen bejegening correct is – simpelweg omdat ze meer recht van spreken hebben.

In mei 2005 wordt een supporter met groot machtsvertoon op zijn werk opgepakt door de politie. De arresterende agent bijt hem toe: 'Nu schreeuw je niet meer tegen me, hè mannetje.' De supporter herkent de agent als één van de vaste begeleiders van de uitsupporters, maar begrijpt niet waarom hij wordt aangehouden. Hij krijgt hierover pas negen uur later duidelijkheid. Op basis van camerabeelden is hij opgepakt wegens spreekkoren. Op een klein scherm krijgt hij de (vage) beelden te zien. Tot zijn verbazing ziet hij dat het een wedstrijd tegen N.E.C. betreft. De enige wedstrijd van het seizoen die hij heeft gemist vanwege verplichtingen voor zijn werk in het buitenland. Het kost hem nog uren om de politie hiervan te overtuigen. Verklaringen van zijn baas, hotelrekeningen en een vliegtuigticket op naam zijn hiervoor noodzakelijk. (supporter)

Het individu en de groep

Bij de bejegening van hooligans staat de politie met regelmaat voor een lastig dilemma, namelijk het verschil tussen het individu en de groep. Een klassieke kritische keuze bestaat uit een situatie met beginnende of dreigende ongeregelde heden, waarbij de dreiging uit 'een grote groep' komt, maar de politie niet precies weet wie er nu precies bij betrokken (zullen) zijn. De arrestatie-eenheden (AE) bieden in dit geval geen soelaas. Er zijn verschillende opties mogelijk voor de politiestrategie: massaal aanhouden, bestuurlijk ophouden of toch een poging om met behulp van de AE gericht groepjes en individuen aan te houden. De politie voorkomt met tamelijk massale aanhoudingen waarschijnlijk een aantal keren per jaar ernstig collectief geweld, al is dit volgens een politiefunctionaris nooit met zekerheid te zeggen: 'We zijn geen waarzeggers, maar je voelt het gewoon aan.' Een andere vraag is of de aanhoudingen van bepaalde groepen en individuen rechtmatig zijn en of de opgelegde stadionverboden terecht zijn. Zo nu en dan zijn er duidelijke signalen dat bepaalde groepen of individuen die zijn aangehouden en een stadionverbod opgelegd hebben gekregen niet of nauwelijks iets verkeerd hebben gedaan. Bijvoorbeeld in het geval van de massale aanhouding van Roda JC-supporters bij de bekerwedstrijd tegen Ajax, op 22 maart 2006.

Potentiële ordeverstoorers 'van straat': een handhavingsgat

Op grond van artikel 175 gemeentewet kan de burgemeester individueel ge-

richte noodbevelen uitvaardigen. Artikel 176 gemeentewet geeft de burgemeester de mogelijkheid tot het uitvaardigen van een noodverordening.

Het gebruik van noodbevoegdheden is aan strikte grenzen gebonden. Zij mogen alleen worden gebruikt onder de in artikel 175 gemeentewet genoemde omstandigheden. Daarnaast behoren reguliere instrumenten tekort te schieten en mogen noodmaatregelen niet ingrijpender zijn dan noodzakelijk is. Bij noodbevelen en noodverordeningen mag inbreuk worden gemaakt op hogere regelgeving, met uitzondering van de Grondwet en verdragsbepalingen.

Noodbevoegdheden worden door burgemeesters geregeld gebruikt om algemeen geldende normen in een dreigende situatie nog '(...) eens goed in te peperen (...)’ en zo escalatie te voorkomen (Van der Meulen, 1994, p. 62). Bovendien is het overtreden van noodrecht strafbaar (artikel 443 Sr). Dit betekent dat de politie bij het handhaven van de openbare orde onder de werking van noodrecht niet alleen feitelijke dwang kan uitoefenen, maar ook opsporingsbevoegdheden kan inzetten.

Er bestaat een aantal belangrijke verschillen tussen noodverordeningen en noodbevelen (De Jong et al., 1994, p. 49-50). Een noodverordening is een algemeen verbindend voorschrift. Dit betekent dat zij kan gelden voor het gehele gemeentelijke grondgebied en voor iedereen die daar verblijft. Een noodverordening moet worden afgekondigd. De burgemeester mag zelf bepalen hoe dit gebeurt. Zodra de uitzonderlijke situatie voorbij is, dient de noodverordening te worden ingetrokken.

Een noodbevel is altijd tot één of meer personen gericht. De geldigheidsduur van het bevel is naar zijn aard beperkt. Het bevel is persoonsgebonden. Voor de handhaving ervan moet worden gezien of de betreffende persoon zich conform het bevel gedraagt. De bevelsbevoegdheid is bedoeld voor het geven van een bevel dat onmiddellijk moet worden opgevolgd.

Noodmaatregelen in het kader van het bestrijden van voetbalvandalisme betroffen oorspronkelijk het verbieden van wedstrijden. De Afdeling rechtspraak van de Raad van State oordeelde in 1985 dat de burgemeester van Deventer het recht aan zijn kant had toen hij bij noodmaatregel de wedstrijd Go Ahead Eagles-Feyenoord (31 oktober 1984) verbood. Maar steeds vaker worden bij noodmaatregelen vooraf criteria vastgesteld die beogen verstoringen van de openbare orde te voorkomen. Van der Meulen (1994, p. 66) concludeert dat de uitvoering ervan echter al snel op gespannen voet staat met grondrechten. Het verwijderen van personen die zich misdragen is naar zijn mening 'wellicht nog het best inpasbaar binnen het kader van de rechts-

staat'. Noodmaatregelen die zijn gericht op het insluiten van potentiële ordeverstoorders, zijn onrechtmatig. In het Nederlands recht kunnen namelijk louter daders en verdachten worden ingesloten.

Om deze reden werd door politie en autoriteiten geregeld gevraagd om een wet in formele zin die zogenoemde bestuurlijke ophouding mogelijk maakt. Hiermee wordt bedoeld dat de burgemeester de bevoegdheid krijgt om in het kader van de handhaving van de openbare orde – groepen – potentiële ordeverstoorders beperkte tijd in een bewaakte ruimte onder te brengen. In de aanloop naar het EK2000 is de bestuurlijke ophouding bij wet geregeld. Het breidt de mogelijkheden tot vrijheidsbeneming en -beperking in het kader van handhaving van de openbare orde uit. Ophouding is echter alleen mogelijk als deze noodzakelijk is om voortzetting of herhaling van verstoringen van de openbare orde te voorkomen. Ook bij het wetsvoorstel blijft een gat bestaan. Het wetsvoorstel voorziet niet in ophouding ter werkelijke voorkoming van verstoringen van de openbare orde. Hier komt bij dat de wet talrijke moeilijk uitvoerbare bepalingen kent.

Groepsgeweld, waaronder voetbalgeweld, plaatst de Nederlandse autoriteiten bij strafrechtelijke handhaving voor bijzondere problemen. De toepassing van het Nederlandse strafrecht, dat is geënt op individuele gedragingen, op collectief voetbalgeweld kent forse obstakels (De Jong, 1992). Artikel 141, lid 1 Sr stelt openlijk geweld dat 'met verenigde krachten' wordt gepleegd strafbaar. De Hoge Raad heeft bepaald dat 'het enkele feit dat de verdachte tot een groep heeft behoord die geweld heeft gepleegd, zonder dat is komen vast te staan dat van de verdachte zelf enige gewelddadige handeling is uitgegaan' niet strafbaar is op grond van art 141 Sr. Deze uitspraak biedt het Openbaar Ministerie (OM) weinig soelaas om een hooligan van wie niet kan worden bewezen dat hij zelf geweld heeft gepleegd, artikel 141 Sr ten laste te leggen.

Deze obstakels bij de toepassing van artikel 141 Sr op groepsgeweld hebben geleid tot een wijziging van dit wetsartikel. De reikwijdte van het artikel is verruimd door de frase 'met verenigde krachten' te vervangen door 'in vereniging'. Het is hierdoor voldoende als een betrokkene de intentie tot het in vereniging plegen van openlijk geweld heeft gehad en daaraan een voldoende significante bijdrage heeft geleverd. De wijziging van artikel 141 Sr biedt officieren van justitie ruimere mogelijkheden, maar laat een aantal problemen ten aanzien van de bewijsvoering open. Dit heeft onder meer te maken met de grilligheid van voetbalgeweld en met het strategische gedrag van ervaren hooligans. De gedachte dat hooligans met behulp van moderne communica-

tiemiddelen voetbalgeweld organiseren en dat sommige oudere hooligans jonge meelopers aanzetten tot collectief geweld, is in de praktijk moeilijk hard te maken.

In de afgelopen jaren heeft het OM hooligans een aantal keren artikel 140 Sr ten laste gelegd. Dit wetsartikel stelt lidmaatschap van een criminele organisatie strafbaar. Het toepassen van dit artikel op collectief voetbalgeweld blijkt uitermate gecompliceerd. Het valt in veel gevallen moeilijk te bewijzen dat bij collectief voetbalgeweld wordt voldaan aan de vereiste organisatiegraad en dat hooligans het oogmerk hebben gedurende enige tijd georganiseerde misdrijven te plegen. De onoverzichtelijkheid van het hooliganisme, de onduidelijke en dynamische leiderschapspatronen en de beperkte informatiepositie van politie en justitie plaatsen het OM doorgaans voor forse obstakels. Hooliganisme wordt bovendien gekenmerkt door significante variaties in opvattingen over en de bereidheid tot geweldsgebruik. Illustratief is dat het OM in Groningen ervan af heeft gezien hooligans van FC Groningen, die ongeregeldeheden veroorzaakten na de verloren wedstrijd tegen Sparta Rotterdam op 19 juni 1999, te vervolgen voor artikel 140 Sr.

Op vrijdag 10 februari 2006 vallen zeventig Ajaxhooligans het supportershome van ADO Den Haag binnen. Ze gebruiken hevig geweld tegen de circa tien aanwezige ADO-fans. Er worden twee ADO-supporters neergestoken. De Ajacieden proberen het home in brand te steken. Naar verluidt betreft het een wraakactie vanwege brandstichting in het supportershome van Ajax. Vijftien van de Ajax-fans worden op 6 juli 2006 veroordeeld tot een celstraf van één tot vier jaar, waarvan een deel voorwaardelijk. De Ajaxsupporters vormen geen criminele organisatie, zo oordeelt de rechter. Die uitspraak is een teleurstelling voor justitie. De fans deelden wapens en routebeschrijvingen uit en er werden auto's geregeld. De rechter vindt echter dat het juridisch gezien groeps geweld betreft. Op maandag 18 september 2006 krijgen nog twee Ajaxhooligans celstraffen en een stadionverbod vanwege hun betrokkenheid bij de aanval op het supportershome van ADO Den Haag. Zij kregen respectievelijk twaalf en vijftien maanden celstraf opgelegd, waarvan vier en vijf maanden voorwaardelijk. Het Openbaar Ministerie had tegen beide mannen drie jaar cel, waarvan een half jaar voorwaardelijk, en een stadionverbod geëist. De rechtbank achtte het ook nu niet bewezen dat de twee hun daden hadden gepleegd als lid van een criminele organisatie.

Het belang van communicatie en informatie

Communicatie en informatie zijn cruciale elementen van de handhaving. Het doel van communicatie is tweeledig. In de eerste plaats dienen veiligheidsorganisaties zich ervan te vergewissen dat ze de (tolerantie)grenzen niet alleen bekendmaken, maar dat ze ook daadwerkelijk bekendmaken middels effectieve communicatie. De veelheid aan regels en de uiteenlopende interpretaties van die regels nopen tot een duidelijke uitleg van de tolerantiegrenzen door de veiligheidsorganisatie. In de tweede plaats dient de normstelling van de veiligheidsorganisatie zoveel mogelijk neer te slaan in de zelfregulering onder supporters. Hiertoe is niet alleen communicatie voorafgaand aan of tijdens incidenten of ongeregelheden van belang, maar ook communicatie achteraf, waaronder met boze, kritische of emotionele supporters. Zo kan onnodige boosheid onder supporters worden weggenomen en kan worden verduidelijkt welke normen worden gehanteerd, ook in de toekomst. Indien de veiligheidsorganisatie met een duidelijk verhaal komt over de afwikkeling van incidenten, blijkt dit te kunnen voorzien in een behoefte onder supporters en kunnen geruchten of verkeerde beelden worden weggenomen.

Bij handhaving is concrete informatie over (potentiële) hooligans en over overtredingen en strafbare feiten cruciaal. Een belangrijke eerste stap is de clubgebonden grondanalyse van de hooligans en de hooligangroepen, zoals wordt benadrukt in de aanpak van 'Hooligans in beeld'. Dit soort informatie vergemakkelijkt de handhaving: het is duidelijk op wie in ieder geval gelet moet worden en de bejegening kan op deze doelgroep worden aangepast. Systematische aandacht voor groepen hooligans stimuleert consistente handhaving om een aantal redenen. Het optreden tegen hooligans raakt minder gepersonaliseerd, omdat het niet het werk betreft van één enkele veiligheidscoördinator, steward of politieman. Dit verkleint de kans op geweld tegen deze functionarissen en werkt voorts in de hand dat zij daadwerkelijk durven op te treden, ook tegen notoire hooligans. Daarnaast worden hooligans op deze wijze systematischer in de gaten gehouden. De aandacht is meer structureel en hangt minder af van toevalligheden, waardoor de pakkans toeneemt.

Naast de informatie die nodig is om de aandacht op bepaalde risicogroepen te kunnen richten, vereist handhaving concrete kennis over de feiten en omstandigheden van overtredingen. Handhaving vergt geïndividualiseerde informatie. Dit kan, zoals wij eerder reeds aangaven, erg lastig zijn, zeker bij collectief geweld. De volgende omstandigheden leveren bruikbare informatie op over concrete overtredingen en strafbare feiten.

- *Cameratoezicht*: scherpe camerabeelden in en rond het stadion kunnen rele-

vante informatie opleveren. Cameratoezicht schept echter ook verplichtingen. Wanneer fanatieke supporters of hooligans weten dat bepaalde overtredingen worden gefilmd, moet er wel een reactie volgen om ervoor te zorgen dat de tolerantiegrenzen serieus worden genomen. Deze reactie kan bestaan uit een aanhouding of een stadionverbod, maar bijvoorbeeld ook uit een reprimande. Bij het uitblijven van een reactie komen deze regels *de facto* te vervallen en kan er veel weerstand worden verwacht indien – ineens, dus zonder voorafgaande communicatie – toch zou worden opgetreden.

- *Gerichte observaties*: politie en stewards voeren talrijke observaties uit in en rondom het stadion. Het betreft observaties van regulier personeel met een bepaalde taak of opdracht, maar ook meer gespecialiseerde krachten, zoals videot teams, de AE en spotters. De kans dat de AE of spotters overtredingen of strafbare feiten waarnemen, neemt toe als ze op basis van ervaringskennis of voorinformatie weten waar ze het best kunnen observeren.
- *Een beveiligingsregime voor individuele uitvoerders*: het is de vraag in welke mate stewards of in supporterskringen ingevoerde politiemensen in staat zijn belastende informatie te verzamelen en te formaliseren in een proces-verbaal. Stewards durven dit doorgaans eerder aan indien de handhaving meer systeembreed plaatsheeft en derhalve minder een kwestie is van sleutelpersonen en hun individuele observaties of acties. Deze depersonalisering is een vorm van personele beveiliging. Die beveiliging kan tevens bestaan uit daadwerkelijke bescherming bij bedreigingen of uit daadkrachtige reacties op die bedreigingen. Uitvoerders moeten zich voldoende veilig voelen om hun handhavingstaken naar behoren uit te kunnen voeren.
- *Een netwerk onder supporters*: een netwerk onder supporters levert informatie op. In hoofdstuk 2 wezen wij op de grote kennis die fanatieke supporters kunnen hebben over het hooliganisme. De mate waarin club en politie erin slagen onder supporters een informatienetwerk op te bouwen, loopt sterk uiteen. Het is relatief eenvoudig informatie in te winnen onder supporters over het hooliganisme bij een club of over wat mogelijkzwaars staat te gebeuren. Het is veel lastiger om informatie in te winnen onder supporters over strafbare feiten die al zijn gepleegd. Zeker bij ernstig collectief geweld is de groepsdruk groot om niets te vertellen aan politiefunctionarissen of clubmedewerkers. 'Lekken' naar de autoriteiten kan fysieke sancties tot gevolg hebben. Dit gegeven plaatst politie en justitie geregeld voor problemen bij de bewijsvoering ten aanzien van collectief voetbalgeweld, bijvoorbeeld bij het onderzoek naar de dood van een Ajax-hooligan

in Beverwijk. Het is opmerkelijk dat één arrestant, een Ajax-supporter, informatie heeft verstrekt aan justitie over de werkwijze die zou zijn gehanteerd bij de aanval van Ajax-hooligans op het supportershome van ADO Den Haag, op 10 februari 2006. Toch zien supporters en hooligans soms graag dat een dader wordt gepakt. Ze kunnen dan informatie verstrekken aan club of politie, maar soms starten ze zelf ook een soort opsporingsonderzoek. Dit kan het geval zijn als een persoon de club en haar supporters opzadelt met kosten, bijvoorbeeld zware sancties van de KNVB of door de UEFA aangescherpte veiligheidsmaatregelen. Zo gingen Feyenoord-hooligans op zoek naar de persoon die vuurwerk op het veld had gegooid bij de UEFA-Cupwedstrijd tussen Feyenoord en Sporting Lissabon, op 24 februari 2005. De hooligans vreesden zware sancties en stelden de dader hiervoor aansprakelijk. Zij waren de dader al snel op het spoor, hetgeen deze persoon ertoe bewoog zich te melden bij de politie: 'Dat was best slim van hem.' (supporter)

5.2.2 Concrete beleidsmaatregelen

In de vorige paragraaf beschreven we de kerntaken die voortvloeien uit de sleutelopdracht fanatieke supporters en hooligans ervan te doordringen dat er consequenties kleven aan geweld: contingente handhaving, consistente handhaving, correcte en daadkrachtige bejegening, en gerichte communicatie en informatie. In deze paragraaf stellen we belangrijke concrete maatregelen aan de orde. We behandelen daarbij tevens de vraag in welke mate deze maatregelen bijdragen aan de sleutelopdracht.

Stadionverboden: proces en effecten

Het belang van het stadionverbod bij de handhaving van de openbare orde varieert per club. Sommige clubs kennen minder dan een handvol stadionverboden, terwijl dat aantal bij andere clubs vele tientallen betreft. Bij clubs met een relatief omvangrijke geweldsproblematiek zijn stadionverboden niet alleen een sanctie voor wangedrag, maar ook een waardevolle vorm van uitsluiting. Het tijdelijk wegvallen van leiderfiguren onder hooligans kan een gunstig effect hebben, omdat hiermee de mobilisatie en slagkracht van hooligans kunnen worden gereduceerd.

Het stadionverbod is een belangrijk punt van discussie tussen de veilig-

heidsorganisatie en de supporters. Hoewel de meerderheid van de supporters zich doorgaans schikt naar deze maatregel, is er een categorie die de gang van zaken bij stadionverboden op de voet volgt en die regelmatig forse kritiek levert op het gebrek aan consistentie. Waarom blijft fysiek geweld onbestraft, terwijl een lichte belediging leidt tot een stadionverbod? Waarom wordt er geen hoor en wederhoor toegepast? Deze kritische vragen wijzen op het belang van de procedure voor het draagvlak en het effect. De lokale commissie stadionverboden, waarin justitie, gemeente, club en politie zitting nemen, kan een belangrijke rol vervullen in deze procedure. Personen die worden verdacht van overtredingen waarvoor een stadionverbod kan worden opgelegd, verschijnen voor die commissie. Vervolgens wordt de casus besproken en wordt de passende sanctie vastgesteld. Dit kan een stadionverbod zijn, maar ook een sepot of een alternatieve straf. Een neveneffect van deze procedure is dat de lokale veiligheidsorganisatie kennismaakt met personen die worden verdacht van overtredingen. Dit maakt het mogelijk te zoeken naar een persoonsgerichte aanpak. De gesprekken kunnen ook nuttige informatie opleveren over het functioneren van de stewardorganisatie en de politie.

Verskillende clubs grijpen een stadionverbod aan om preventieve projecten op te zetten. Deelname aan een project kan een korting op het stadionverbod opleveren. Indien er activiteiten worden ontplooid tijdens wedstrijden, is het bovendien een alternatief voor een meldingsplicht.

In 2002 is in Groningen het 'supportersproject Groningen' gestart. Het bestaat uit maatregelen die erop gericht zijn het geweld en de criminaliteit bij de (potentiële) harde kern terug te dringen en de sfeer en veiligheid rond wedstrijden te verbeteren. De inzet van oud-hooligans bij deze maatregelen is een essentieel onderdeel van het project. Het project kent twee onderdelen:

- voorkomen van supportersgeweld door de harde kern. Het inschakelen van oud-hooligans moet leiden tot een betere relatie met deze supporters en tot minder agressief groepsgedrag;
- verkleinen van risico's op verstoring van de openbare orde door het organiseren van activiteiten voor supporters met een stadionverbod op ruime afstand van het stadion. Deze activiteiten worden georganiseerd door de supporterscoördinatoren en -begeleiders.

Onderzoeks- en adviesbureau Intraval (Bieleman e.a., 2004) heeft in opdracht van de gemeente Groningen in 2003 het supportersproject geëva-

lueerd. Daarbij werd de eerste seizoenshelft (2003-2004) vergeleken met de drie gelijke seizoenshelften daarvoor. Intraval geeft aan dat zich geen incidenten op grote schaal bij thuiswedstrijden hebben voorgedaan, in tegenstelling tot de jaren daarvoor. Volgens de meeste sleutelrespondenten heeft dat deels te maken met het supportersproject. Sinds de invoering van het supportersproject neemt (in tegenstelling tot het landelijke beeld) de politie-inzet af. De steeds betere resultaten van FC Groningen zijn wellicht ook van invloed geweest op deze ontwikkelingen.

De deelnemers aan het project zijn – soms na aanvankelijk scepticisme – positief over het project. Ze zien er een mogelijkheid in om bijvoorbeeld een deel van het stadionverbod ‘terug te kunnen verdienen’. Het opvangen van mensen met een stadionverbod tijdens de wedstrijden heeft een positief effect op de openbare orde. Het supportersproject wordt nog altijd voortgezet in nauwe samenwerking met club, gemeente en politie.

Uit interviews is ons gebleken dat het project ook weer niet smetteloos verloopt. Enkele oud-hooligans die meewerkten aan het project zijn betrapt op drugsgebruik en drugshandel. Zij zijn uit het project gezet.

Naast de procesgang is de handhaving van stadionverboden een voornaam punt van aandacht. Bij clubs met een gering aantal stadionverboden en met constructieve interactie tussen supporters en de veiligheidsorganisatie verloopt de handhaving doorgaans naar wens. RBC Roosendaal is een goed voorbeeld. Deze club had gedurende de pilot pasfotoregistratie in het seizoen 2005-2006 eerst slechts één, en later vier stadionverboden. Het betrof in alle gevallen gekende supporters, die nagenoeg nooit ongemerkt het stadion zouden kunnen betreden.

Problemen in de handhaving bij clubs met meerdere stadionverboden houden mede verband met de toegangscontrole. Indien bijvoorbeeld bij de ingang van het stadion wordt gecontroleerd en gefouilleerd door stewards die weten welke personen een stadionverbod hebben, komt dit de kwaliteit van de handhaving ten goede. Het Auditteam Voetbalvandalisme wijst erop dat de politie geen foto's van personen met een stadionverbod mag verstrekken aan de club en dat dit de handhaving van stadionverboden parten speelt.⁴⁶ Dit probleem kan worden gereduceerd door stewards bekend te laten raken met zoveel mogelijk risicosupporters, waardoor zij vaker personen met een sta-

⁴⁶ Auditteam Voetbalvandalisme, *Haalbaarheidsonderzoek pasfotoregistratie BVO's, juridische, technische en organisatorische haalbaarheid*. Den Haag, 14 april 2005.

dionverbod kunnen herkennen. Er wordt aan de ingang soms ook gecontroleerd op identiteitsbewijzen, bijvoorbeeld bij Ajax. Een andere oplossingsrichting bestaat uit het opbouwen van een gericht pasfotobestand. De KNVB heeft het inleveren van een pasfoto verplicht gesteld voor supporters die per deurwaardersexploot een stadionverbod krijgen opgelegd. De termijn van het stadionverbod wordt verdubbeld als niet tijdig een pasfoto wordt ingeleverd.

Uitkaarten

In het seizoen 2005-2006 is in de eredivisie het uitkaartsysteem ingevoerd. Dit houdt in dat uitsupporters verplicht zijn om als houder van een uitkaart geregistreerd te staan bij wedstrijden waarvoor een verplichte combiregeling bestaat alsmede een 1-op-1-kaartverkoop – op vertoon van een seizoenkaart of clubkaart kan slechts één kaart voor het uitvak worden gekocht. Aanvragers van een uitkaart moeten een pasfoto inleveren. Op deze manier kan worden gecontroleerd of de supporters die met verplicht georganiseerd vervoer naar een uitwedstrijd reizen een stadionverbod hebben. Indien er overtredingen of strafbare feiten worden waargenomen, kunnen verdachte uitsupporters eventueel worden herkend op basis van de beschikbare pasfoto's.

Momenteel gebruiken tien eredivisieclubs de uitkaart bij alle uitwedstrijden, dus ook bij wedstrijden met een laag risico. De projectrapporteur Nieuwe Competitieopzet concludeerde dat de uitkaartregeling effect sorteert, echter zonder te vermelden wat dit effect precies inhoudt.

Er hebben relatief weinig incidenten plaatsgevonden in uitvakken of gedurende het georganiseerde vervoer van of naar het stadion. Een neveneffect is ook een aanzienlijke reductie van het aantal uitsupporters. Los van de vraag hoe deze afname valt te waarderen, wijst het op een consequentie die we bij eerder onderzoek naar het uitkaartsysteem van Feyenoord hebben vastgesteld. Zodra er een kaartsysteem bestaat dat de toegang tot uitwedstrijden reguleert, neemt de kennis van de veiligheidsorganisatie over de uitsupporters toe. De club krijgt een stok achter de deur tegenover lastige uitsupporters door erop te wijzen dat overtredingen of strafbare feiten worden bestraft met uitsluiting. De regulering van de toegang tot het uitvak leidt er wel toe dat hooligans en fanatieke supporters hun netwerken aanwenden om kaarten voor andere vakken van het stadion te bemachtigen. Vooral de aanhang van de grotere clubs is hierin uitermate bedreven en slaagt er geregeld in zich langs deze weg toegang tot een uitwedstrijd te verschaffen. Doorgaans opereren ze dan wel in kleine groepjes, waardoor ze zich in elk geval in het stadion tamelijk gedeisd houden.

Hooligans zijn bedreven in het verkrijgen van kaarten waarover ze eigenlijk niet zouden mogen of kunnen beschikken. De rode draad in de tactieken die ze hanteren om de hand te leggen op kaarten (of op een andere manier toegang te krijgen tot een stadion), bestaat uit hun relatienetwerk, dat zowel hooligans bij andere clubs omvat als mogelijk bestuursleden, medewerkers of spelers van 'hun' club. Meer concreet gaat het om de volgende tactieken (zonder uitzondering baseren we ons op meerdere supportersbronnen):

- familieleden of vrienden clubcards aan laten schaffen van andere clubs, zodat die kunnen worden benut om een kaartje te kopen bij een uitwedstrijd;
- kaarten voor de uitwedstrijd ruilen met supporters van andere clubs;
- stewards die de toegangscontrole uitvoeren bedreigen of omkopen;
- kaarten regelen via sponsors, zowel bij thuis- als uitwedstrijden;
- kaarten aanvragen voor een uitwedstrijd via een fanatieke supporter of hooligan die werkt bij een gerenommeerd bedrijf ('Ik werkte vroeger bij de ABN-bank. Als ik dan per e-mail kaarten aanvroeg voor een uitwedstrijd, kreeg ik ze meteen. Nee, dan kwamen ze de kaarten bezorgen, omdat ze hoopten op co-sponsoring. Jammer, ook om die reden, dat ABN op een gegeven moment die neuzen ging sponsoren.');
- kaarten regelen voor thuis- en uitwedstrijden via bevriende spelers ('Zo zijn gasten met een stadionverbod bij ons naar binnen gekomen.');
- kaarten regelen via clubmedewerkers die zich hebben laten coöpteren door een bepaalde hooliganfractie. Dit komt niet of nauwelijks meer voor, maar het was in het verleden – de jaren tachtig – naar verluidt tamelijk gebruikelijk bij bepaalde clubs;
- Kaarten ontvangen van de club in ruil voor geleverde 'diensten', zoals goed gedrag bij risicovolle uitwedstrijden of het de kop in drukken van kwade voornemens (de gevallen die we kennen zijn gedateerd);
- Met een groep fanatieke supporters zonder kaarten afreizen naar een uitwedstrijd, in de veronderstelling dat die het – uit vrees voor geweld – toch niet aandurft deze supporters de toegang tot het stadion te weigeren.

'We mochten met echt niet meer dan tien bussen naar die uitwedstrijd. De burgemeester had zich ermee bemoeid. Maar de wedstrijd was voor ons belangrijk. We reizen af met elf bussen. Kort voor aankomst worden we tegengehouden. Er lopen politiemensen door de bus, ze bekijken ons eens goed en ze bellen met de gemeente. Even druk overleg, en toen moesten de supporters uit de achterste bus zich verspreiden over de tien andere

bussen. Zo zijn we naar de bussluis van het uitvak gereden en we hebben met z'n allen de wedstrijd bezocht. We hebben de politie bedankt en die zeiden voor de grap dat we ons de eerstkomende tien jaar wel heel netjes moesten gedragen. Goede actie.' (supporter)

Vervoer: de combiregeling

De combiregeling bestaat uit een verplichte koppeling tussen kaartverkoop en georganiseerd vervoer naar de uitwedstrijd, meer in het bijzonder naar het uitvak. Om het simpel te zeggen: uitsupporters zien vaak niet veel meer dan de binnenkant van de bus, een of enkele parkeerplaatsen (vaak wordt op afstand van een benzinestation geparkeerd om te voorkomen dat supporters daar problemen veroorzaken), de parkeerplaats van het uitvak en het uitvak. Het is de bedoeling de uitsupporters op deze manier gecontroleerd en beheerst naar de wedstrijd te brengen, dus zonder dat ze vernielingen plegen of in fysiek contact komen met rivaliserende supporters. Het 'beleidskader bestrijding voetbalvandalisme en voetbalgeweld' bepaalt dat het opleggen van een verplichte combiregeling noodzakelijk moet zijn op grond van een gedegen risicoanalyse.

De kwaliteit van de risicoanalyse die ten grondslag ligt aan een verplichte combi loopt uiteen van een goed uitgevoerde analyse die wijst op realistische risico's, tot aan een welhaast automatisch opgelegde combiregeling, dus zonder dat naar de specifieke situatie is gekeken. Dergelijke bijna automatische besluiten worden sterker gebaseerd op geweldsreputaties en op een oppervlakkige analyse van geregistreerde incidenten uit het verleden dan op een nuchtere kijk op de actuele risico's.

Er speelt bij de risicoschatting en het daarop gebaseerde besluit over een combiregeling geregeld een bepaalde vraag op: is het redelijk en nodig om uitsupporters een verplichte combiregeling op te leggen als het geweldsrisico niet van de uitsupporters komt, maar van de thuissupporters? Een antwoord kan zijn dat uitsupporters het doelwit kunnen vormen en middels een combi als het ware worden beschermd. Maar als dat zo is, is het dan niet redelijk dat de bedreigde supporters daar vergaande inspraak in hebben? De praktijk leert in elk geval dat dit maar in zeer geringe mate zo is.

Het opleggen van combiregelingen zet groepen supporters aan tot het negeren ervan. Het beleidskader stelt expliciet vast dat ook grote groepen supporters die buiten de combiregeling om naar de speelstad reizen niet tot het sta-

dion mogen worden toegelaten uit vrees voor verstoringen van de openbare orde. Supporters speculeren soms op de macht van het getal: met een grote groep supporters aan de poort staan we sterk, zo wordt geredeneerd. Te meer omdat het voorkomt dat burgemeesters dan inderdaad de voorkeur geven aan het bewaren van de rust boven een consistente uitvoering van vastgesteld beleid. Uiteraard is toelating tot het stadion louter een optie als er voldoende plaatsen beschikbaar zijn, al komt het zelfs voor dat er uit openbare-ordeoverwegingen meer uitsupporters tot een uitvak worden toegelaten dan er zitplaatsen zijn.

Men probeert het negeren van een verplichte combi te bestrijden door aan clubs te vragen de persoonsgegevens van vrij reizende supporters door te geven aan de KNVB. Clubs en burgemeesters zijn hiermee soms terughoudend omdat ze het verband tussen het verblijf in hun stad en wedstrijdbezoek niet duidelijk genoeg vinden, bijvoorbeeld als supporters al een dag eerder naar de speelstad afreizen. Sommige gemeenten (Eindhoven, Nijmegen, Tilburg) hebben hun APV aangepast, zodat ze een verwijderingsplicht kunnen opleggen aan klaarblijkelijke supporters die niet in het bezit zijn van een geldig toegangsbewijs voor de voetbalwedstrijd.

De stewardorganisatie

De stewardorganisatie vervult verschillende functies. Ze heeft een controlefunctie aan de poort, ze is belast met toezicht, met service en 'kleine handhaving' in het stadion. Er reizen, ten slotte, ook stewards mee naar uitwedstrijden. Vrijwel elke stewardorganisatie voert verbeteringen door om de taken te vervullen die zwaarder zijn geworden door de beleidslijn dat er bij wedstrijden in de eredivisie in het stadion geen politie opereert. Dit komt in de praktijk veelal neer op zo min mogelijk politie, maar hoe het ook zij: de directe steun en de onmiddellijke back-up van de politie zijn weggefallen en dat stelt hogere eisen aan stewards bij de bejegening van het publiek – fanatieke supporters en hooligans in het bijzonder – en bij interventies. Het relaas van veiligheidscoördinatoren of veiligheidsmanagers van de clubs stemt op hoofdlijnen overeen en luidt ongeveer als volgt.

‘Toen ik hier begon was het een zootje, met veel ongeschikte mensen op sleutelposities. Met stewards die niet durfden op te treden, die dat niet konden of niet wilden omdat ze zelf te veel supporter waren. Veel hoofdstewards gaven onvoldoende leiding. Toen ben ik hogere eisen gaan stellen

en heb ik van een aantal stewards en hoofdstewards afscheid moeten nemen. We hanteren nu strikt de hogere eisen en daardoor is de werving en selectie lastiger geworden, maar de kwaliteit neemt toe.'

Ze hebben met andere woorden schoon schip gemaakt en hogere standaarden geïntroduceerd. Het grote probleem kan echter zijn dat het aanbod van geschikte stewards tekortschiet vanwege die aanscherping. Inmiddels is in de licentievoorwaarden van de KNVB opgenomen dat clubs moeten beschikken over een goedgekeurde stewardopleiding.

Maar hoe functioneren de stewardorganisaties? Dit is deels een lastig te beantwoorden vraag, omdat de verschillen tussen clubs groot zijn, zowel kwalitatief als kwantitatief. Het is wel zo, dat de omvang en kwaliteit doorgaans hoger zijn naarmate de aanhang meer fanatieke supporters en hooligans bevat. Zo beschouwd kampt bijna elke club toch weer op het eigen niveau op onderdelen met overvraging van het stewardkorps. Die overvraging heeft niet te maken met servicetaken en ze manifesteert zich ook niet in de rustige vakken. En dus ook niet bij SC Heerenveen, dat louter rustige vakken kent, een professioneel stewardapparaat heeft en waar veel animo van geschikte kandidaten is om steward te worden. Maar in de 'lastige vakken' kampen veel stewardorganisatie met problemen bij het uitvoeren van hun handhavende taken, waaronder het signaleren en identificeren van daders. Ze beschikken over weinig status en dat bemoeilijkt een effectieve bejegening. Een waarschuwing van een politieman is meer waard dan de waarschuwing van de doorsnee steward. Het wezenlijkste probleem bestaat uit de bedreiging en intimidatie van stewards door fanatieke supporters en hooligans indien deze supporters vrezen dat ze op basis van verklaringen of interventies van stewards eens stadionverbod kunnen krijgen. Stewards kunnen ook hun gezagspositie verliezen als ze frequent bepaalde overtredingen of strafbare feiten door de vingers zien. Supporters zijn er ook op uit stewards als het ware te coöpteren: ze mogen van alles weten, zolang ze er maar niet tegen optreden.

Hoe kunnen deze problemen worden voorkomen of verzacht? Naast de kwaliteit van het personeel is de kwaliteit van het gehele veiligheidssysteem van belang. Het al dan niet optreden tegen overtredingen of strafbare feiten mag niet afhangen van één of enkele stewards die zo nu en dan wat observeren. Handhaving moet een werkwijze zijn van het hele apparaat en dient te stelen op informatie uit veel meer bronnen dan één of enkele stewards. Dan worden, simpel gezegd, geweldplegers en regelovertreeders niet gepakt door één

of enkele personen, maar door het beleidssysteem. Het is hiertoe van belang dat club en politie nauw samenwerken, waardoor duidelijk wordt dat de politie weliswaar niet meer op de trappen van de stadionvakken staat, maar wel zeer nauw betrokken blijft bij de handhaving. Als de veiligheidsorganisatie een rechte rug houdt tegenover notoire hooligans, kan dit leiden tot meer gezag en tot een betere invulling van de sleutelopdracht – dus: hooligans die terdege rekening gaan houden met de pakkans. Een veiligheidscoördinator legt uit hoe dit werkt.

‘We hebben toch wel een verleden van de hand boven het hoofd houden. Maar met de nieuwe sponsors kwam er een dwingende eis: geen ongeregelheden. Ik had de steun van het bestuur. Mijn voorgangers hadden dat niet. Veiligheid was een sluitpost, totdat sponsors en bestuur het doorslaggevend gingen vinden. Ik leg ook de echte hooligans een stadionverbod op. Dat gaf veel reacties: “Ik kom hier al dertig jaar, hoe durf je.” “En ik werk hier al twee maanden”, zei ik voor de grap. Ik heb ze wel een traject geboden om weer zo snel en goed mogelijk terug te keren. Op een gegeven moment kwam een kopstuk met mij praten. Ik heb het hem toen heel concreet uitgelegd. Hij waardeerde mijn lef wel en hij zegde zijn steun toe, zolang ik eerlijk zou opereren. Vanaf dat moment had ik veel minder last van bedreigingen. (...) In die gevallen kan ik echt rekenen op de politie, maar ik vind dat ik nooit écht ben bedreigd. Ze zijn nu gewend aan de harde lijn en ik heb het geluk dat het sportief voor de wind gaat. Misschien moet de echte test nog wel komen.’ (medewerker club)

Politiele supportersbegeleiders: balanceren

De politie werkt met zogeheten supportersbegeleiders: politiemensen die zich bij elke wedstrijd vlakbij of onder de fanatieke supporters en hooligans begeven, en die ook meereizen naar (de meeste) uitwedstrijden. Het lijkt een klein verschil: politiemensen onder de hooligans of bij hen in de buurt, maar het is wezenlijk. Het is het verschil tussen aan de ene kant politiemensen die frequent communiceren met en over fanatieke supporters en hooligans, die de sfeer letterlijk ondergaan en die zelf ook voortdurend geconfronteerd worden met vragen en kritiek. En aan de andere kant zijn het politiemensen die observeren, maar niet of nauwelijks communiceren met fanatieke supporters of hooligans. De eerste categorie staat midden in het uitvak, vaak in burger, en wisselt voortdurend woorden en blikken. De tweede categorie reist in een

eigen politiebusje achter de uitbus aan, parkeert op een eigen parkeerplaats en neemt plaats aan de rand van het uitvak of in een belendend vak. De afstandelijke, meer observerende houding van sommige supportersbegeleiders heeft deels te maken met karakterstructuren ('Je moet het natuurlijk wel kunnen om je onder hooligans te begeven zonder uitgekotst te worden en toch nog politiewerk te doen.'). Maar ook is het een keuze, omdat het in de praktijk een zeer lastige dubbelrol blijkt te zijn om intensief onder hooligans te verkeren en ook geregeld (justitieel) tegen hen op te treden. Die dubbelrol komt weer te vervallen bij clubs met een rustige fanatieke aanhang en met rustig uitpubliek, omdat er dan niet vaak repressief behoeft te worden opgetreden. Sterker, voor gerechtvaardigd repressief optreden bestaat dan steun onder uitsupporters ('Dan zijn we van een paar eikels die problemen maken verlost.'). En het valt zelfs niet uit te sluiten dat ingevoerde politiemensen door supporters zijn aangemoedigd deze personen stevig aan te pakken.

De lastige dubbelrol waarmee supportersbegeleiders kunnen worden opgezadeld blijkt overduidelijk uit de gang van zaken bij de Supporters Begeleidingsgroep (SBG) van de politie Rotterdam, die opereert onder de meest fanatieke aanhang van Feyenoord. De SBG reist mee naar uitwedstrijden en in mindere mate naar andere locaties waar supporters zich ophouden (uitgaansgelegenheden, amateurvoetbal, festiviteiten). De SBG wint informatie in over hooligans, hun gedrag en hun voornemens. Daarnaast informeert zij supporters over wat wel en niet is toegestaan. De SBG probeert door middel van sociale controle invloed uit te oefenen op het gedrag van hooligans. Door overreding, toezicht, voorbeeldgedrag en het uitdelen van vermaningen ('niet doen') of waarschuwingen ('als je zo doorgaat, pakt de politie jullie op') poogt de SBG te disciplineren. De SBG beschikt hiertoe over tamelijk exclusieve beïnvloedingsmogelijkheden. SBG'ers bouwen krediet op door er (bijna) altijd te zijn, geen 'onnodige' aanhoudingen te verrichten, aangehouden supporters op te zoeken in de gevangenis en ook wel door te wijzen op gevaren. Het opgebouwde krediet wordt op gezette tijden aangewend om informatie te verzamelen, hooligans af te laten zien van wangedrag of aanhoudingen te kunnen (laten) verrichten.

De SBG heeft haar waarde bewezen: ze vult een lacune op. Alleen al doordat ze er bijna altijd bij is en veel trouwe supporters bij naam kent (het veel geprezen politieprincipe 'kennen en gekend worden'), voorkomt ze hoogstwaarschijnlijk veel wangedrag. Supporters die door de SBG zijn

herkend, weten dat hun pakkans bij vergaand wangedrag hoog is. Sinds 2000 – vooral naar aanleiding van ‘Beverwijk’ (1999) – is wel heel duidelijk geworden hoezeer de SBG lastige dubbelrollen vervult. Het blijkt in het bijzonder moeilijk de SBG te benutten bij rechercheonderzoeken. Vooral omdat bronnen van openbare-orde-informatie niet kunnen worden afgeschermd. Als deze bronnen bekendmaken, kunnen moeizaam opgebouwde contacten geheel of gedeeltelijk verloren gaan. Tegelijkertijd wordt al snel organisatorische druk op de SBG uitgeoefend om (criminele) informatie ter beschikking te stellen. Het potentiële aandeel van de SBG bij opsporingsactiviteiten bemoeilijkt de toegang van de SBG tot hooligans, en meer in het bijzonder haar pogingen om informatie te verzamelen.

Sinds ‘Beverwijk’ is het zaak dat de SBG behoedzaam omgaat met hooligans, omdat deze supporters de integratiepogingen van de SBG deels beschouwen als infiltratie. Hooligans bewaren daarom distantie tot de SBG. Vooral oudere hooligans onderhouden contacten: deels omdat ze een zeker respect hebben gekregen voor deze volhardende politiemensen en ook omdat zij op hun beurt de SBG zien als informatiebron en soms als steunpilaar. Jonge hooligans laten zich minder in met de SBG. Dit trekt een wissel op de sociale controle op deze hooligans. Jongere hooligans lijken bereed voor statusverlies vanwege politiecontacten. De distantie is deels terug te voeren op recente conflicten van deze jongeren met andere politiemensen. Dit wakkert hun antiautoritaire gevoelens aan.⁴⁷

Het SBG-relaas legt meer algemeen dilemma’s bloot. Hoe kunnen politiemensen intensieve contacten en informatiestromen koppelen aan daadwerkelijke handhaving. Wat zien deze politiemensen door de vingers, om krediet op te bouwen, en wat zien ze niet meer door de vingers? Het komt aan op een combinatie van selectief gedogen en selectief handhaven: ‘Dat blijft natuurlijk een lastig verhaal.’ Hoe kunnen ze voorkomen dat ze bij handhaving het mikpunt worden van fysiek geweld en dreigementen uit de hoek van de hooligans? En, omdat deze lang niet altijd kunnen worden voorkomen, hoe gaan ze om met dreigementen?

47 Bronnen: supporters; Van der Torre e.a., 1999; Van der Torre en Spaaij, 2003; Spaaij, 2003.

5.2.3 Waarschuwing: leren omgaan met afnemende beleidseffectiviteit

Beleidsmakers en -uitvoerders dienen alert te zijn op de 'wet van de afnemende beleidseffectiviteit' (In 't Veld, 1992). Deze wet stelt dat overheidsmaatregelen die burgers onwelgevallig zijn, gedragsreacties van burgers genereren om de kosten van deze maatregelen te verzachten of te ontduiken. Hieraan liggen twee assumpties ten grondslag: men is gemotiveerd om de maatregelen te omzeilen en men is daartoe in staat. Indien aan deze voorwaarden wordt voldaan, zullen burgers vroeg of laat (gedeeltelijke) uitwegen creëren. Dit leidt weer tot een tegenzet van de overheid: nieuwe, strengere maatregelen die het beleidsgat moeten dichten. De les die aan deze dynamiek kan worden gekoppeld, is dat de beleidseffecten moeten worden geoptimaliseerd en dat daarbij rekening gehouden moet worden met de kosten die het beleid oplegt aan de uitvoeringsorganisatie en aan burgers.

De wet van de afnemende beleidseffectiviteit komt tot uitdrukking in allereerste hande calculerend en ontduikend gedrag van fanatieke supporters en hooligans. De voorbeelden zijn talrijk: goede beveiliging in stadions heeft het geweld deels naar buiten het stadion verplaatst, betere beveiliging tijdens het vervoer en rondom het stadion heeft het geweld deels verplaatst naar niet-wedstrijddagen en naar andere evenementen, kaartsystemen en de combiregeling leiden ertoe dat supporters zich minder vrij bewegen – maar het leidt ook tot vergaande creativiteit om toch buiten de systemen om toegangskarten te bemachtigen voor uitwedstrijden. De les die hieruit voortvloeit, kan als volgt worden geformuleerd: optimaliseer het veiligheidsbeleid en probeer het veiligheidssysteem niet te ingewikkeld te maken, omdat juist de fanatiekste en meest gemotiveerde hooligans de lacunes weten te vinden in gecompliceerd en lastig uitvoerbaar beleid. Tel ook de zegeningen van het beleid: het is niet zozeer de vraag of beleid wordt ontdekt (dit gebeurt namelijk toch wel), maar in welke mate en met welk effect.

We concretiseren deze beleidsles aan de hand van een voorbeeld. De combiregeling, de informatieverzameling over hooligans en het uitkaartsysteem maken het voor supporters moeilijker op eigen gelegenheid naar een speelstad te reizen en aldaar toegangskarten te kopen, zonder daarbij opgemerkt te worden door de politie of stewards. De omvang van vrij reizende supportergroepen is in het algemeen gereduceerd en de speelruimte van deze groepen is afgenomen. De problematiek is niet opgelost, maar bij veel clubs wel verbeterd. Het is derhalve de vraag of nieuwe maatregelen nodig zijn voor het restprobleem en of de kosten van deze nieuwe maatregelen opwegen tegen de omvang van dit restprobleem.

Bouwstenen van het risicomodel

H Beleidseffecten en geweldrisico's

H1 Anticipatie door supporters en de beginselen van effectief handhavingsbeleid

- Anticipatie door supporters op veiligheidsbeleid:
 - * de mate waarin supporters van een club de inhoud van het veiligheidsbeleid onderschrijven;
 - * fanatieke supporters: de mate waarin zij de pakkans realistisch vinden en sancties redelijk maar afschrikwekkend, in combinatie met een basisacceptatie van de inhoud van het veiligheidsbeleid;
 - * hooligans: inschatting van de pakkans en sancties.
- De contingentie van het veiligheidsbeleid:
 - * afstemming veiligheidsbeleid op de supporters van een club;
 - * afstemming veiligheidsbeleid op de aard van een wedstrijd;
 - * dilemma: generieke of specifieke veiligheidsmaatregelen.
- Consistentie: een eenduidig en duidelijk verhaal:
 - * gepaste tolerantie en correcte bejegening, maar ook in woord en daad gestelde grenzen handhaven;
 - * dilemma: handhaving openbare orde versus strafrechtelijke handhaving;
 - * dilemma: optreden tegen individuen die in of met groepen de rechtsorde of openbare orde verstoren.
- Communicatie en informatie:
 - * de kwaliteit en intensiteit van de communicatie tussen veiligheidsorganisatie en supporters, waaronder fanatieke supporters en hooligans;
 - * de mate waarin observaties leiden tot geïndividualiseerde informatie over overtredingen en strafbare feiten van supporters;
 - * de mate waarin het informatienetwerk onder supporters dergelijke informatie oplevert .

H2 Concrete beleidsmaatregelen: effecten van specifieke beleidsinspanningen

- Stadionverboden
- Uitkaarten
- Vervoer: de combiregeling
- De stewardorganisatie
- Politieële supportersbegeleiders

- Toegangscontrole
- Sociaalpreventieve projecten

H3 Omgaan met de wet van de afnemende beleidseffectiviteit

- De gedragsreacties van fanatieke supporters en hooligans op het veiligheidsbeleid
- De beoordeling van gedragsreacties: bestaand beleid optimaliseren of beleidsvernieuwing

5.3 De wedstrijd: wedstrijdgedrag en fysieke omgeving

Gedurende een wedstrijddag is het voor de veiligheidsorganisatie van belang op de hoogte te zijn van de actuele intenties en motieven van hooligans. Het gaat hierbij onder meer om de vraag of hooligans op fysiek geweld uit zijn. Het is belangrijk hoe het gedrag, de intenties en de mate van groepsvorming onder risicosupporters zich ontwikkelen. Er kan een fors verschil bestaan tussen het gedrag dat hooligans aan het begin van een wedstrijddag vertonen en hun daadwerkelijke geweldsintenties. Ze houden zich in deze fase van een wedstrijddag soms bewust gedeisd om te voorkomen dat de politie al vroeg aanleiding heeft aanhoudingen te verrichten of andere stevige maatregelen te treffen. Het kan echter ook zo zijn dat hooligans aanvoelen dat zich die dag geen mogelijkheden tot fysieke confrontaties zullen voordoen. Voorts dient de veiligheidsorganisatie berekend te zijn op potentieel riskante ontwikkelingen, bijvoorbeeld sferomslag, groepen die samensmelten of plotseling op het toneel verschijnen en mobilisatie onder hooligans of jongeren. Hetzelfde geldt voor riskante gedragingen: bewapening, drugsgebruik, drankgebruik en vormen van strategisch gedrag, zoals een poging tot het omsingelen of isoleren van rivaliserende hooligans.

De bovengenoemde ontwikkelingen onderstrepen het belang van actuele informatie en surveillance. Wanneer hooligans denken dat ze zijn gespot, begrijpen ze doorgaans ook dat ze relatief gemakkelijk kunnen worden geïdentificeerd en aangehouden. Hier gaan belangrijke preventieve effecten vanuit. Deze preventieve werking valt grotendeels weg als groepen hooligans niet bekend zijn bij politie en stewards of niet merkbaar worden gespot. Hooligans kunnen zich dan anoniem voelen, wat hun het gevoel kan geven dat ze weinig risico lopen.

De fysieke omgeving

Hooligans begeven zich gedurende een wedstrijddag in verschillende omgevingen. De fysieke omgeving is van invloed op de kans op geweld en, daaraan gekoppeld, op de mogelijkheden voor de politie om preventief of repressief op te treden. Het is bijvoorbeeld van belang hoe hooligans en fanatieke supporters naar een uitwedstrijd reizen. Georganiseerde vervoersstromen moeten onder andere verhinderen dat rivaliserende supporters elkaar onderweg treffen. De mogelijkheden om vervoermiddelen – een bus, een trein en soms een vliegtuig of een veerboot – te vernielen lopen uiteen, evenals de kansen om tijdens het vervoer drugs te verkopen en te gebruiken of veel alcohol te consumeren. De klassieke en bijna spreekwoordelijke voetbalrein was en is er speciaal op afgestemd – interieur, (spoorweg)politie – om uitwassen te voorkomen of op te vangen.

Hooligans omzeilen geregeld het georganiseerde supportersvervoer. Dit ontwijkgedrag kan louter worden ingegeven door de wens vrij te reizen. Het kan soms ook deel uitmaken van een hooliganstrategie om ongehinderd op bepaalde locaties (stadion, supportersvak, stadscentrum, parkeerplaats, tankstation) te komen en zo uitbundigheden – al dan niet inclusief geweld – mogelijk te maken. Soms worden pogingen ondernomen om op onverwachte momenten en onbewaakte locaties de confrontatie te zoeken met rivalen. In uitzonderlijke gevallen worden daartoe afspraken gemaakt. Als supportersbewegingen de politie naar een onverwachte locatie voeren, belast dit het politieoptreden en de besluitvorming van betrokken gezagsdragers. Zeker als supporters met hun bewegingen politiegrenzen, bestuurlijke grenzen en magistratelijke jurisdicties overschrijden, omdat dit de communicatie zwaar op de proef stelt.

De kwaliteit van de veiligheidsmaatregelen in en nabij het uitstadion zijn uiteraard van invloed op de Gelegenheidsstructuren. In iets breder verband is van belang hoe de ontvangende club c.q. gemeente de wedstrijd organiseert. Concreet gaat het daarbij onder andere om: de mogelijkheden tot aan- en afvoer van supporters, de stroomlijning van supportersstromen in het stadion, ingangscntroles (kaartverkoop, kaartcontrole, foullering), de kwaliteit van de scheiding van supporters (uitvak, afscherming, buffervakken), cameratoezicht, stewardorganisatie, alcoholverkoop en de fysieke mogelijkheden tot toezicht en interventie van politie. Ook de kwaliteit van het onderhoud aan het stadion (stevige hekken, geen kapotte stoelen en dergelijke) is van belang. Er behoren ook geen 'relmiddelen' in en direct rond het stadion voorhanden te zijn. Dus geen loszittende punten op hekken, geen opengebroken straten, bouwmaterial of los liggende stenen.

Een kwalitatief aantrekkelijke omgeving – nette toiletten, goede catering, prima zitplaatsen – kan voorkomen dat fysieke objecten een doelwit worden: een 'schoon, heel en prettig' stadion draagt bij aan de veiligheid ervan. Het is wel balanceren tussen doeltreffende technopreventie en het creëren van een aangename stadionatmosfeer. Volgens de meeste respondenten zijn de kwaliteit en veiligheid van de Nederlandse stadions de afgelopen twee decennia toegenomen: 'Steeds minder stadions vragen om slopen. En als je het doet, sta je mooi op een film.'

Het is ook van belang hoe geschikt een potentieel strijdtoneel is voor (collectief) geweld. De fysieke omgeving kan politie-interventies bemoeilijken of juist niet. Zowel op open terrein als in nauwe straten of stadions is het lastig manoeuvreren voor de politie. Het politieoptreden kan ook ernstig worden bemoeilijkt als geweldsplegers en onschuldige burgers door elkaar lopen.

Uitsupporters kunnen terughoudend zijn in een wijk die zij niet kennen, maar rivalen juist op hun duim. Op onbekend terrein weten hooligans niet wat hen mogelijk te wachten staat. Mede daarom voeren ze wel eens voorverkenningen uit. Door plichtsgetrouw uitwedstrijden te bezoeken, zijn veel hooligans bekend geraakt met de stedelijke omgeving van uitstadions. Als een bepaalde locatie enkele keren het toneel is geweest van voetbalgeweld, beïnvloedt dat het verwachtingspatroon. Dit vergroot de kans op nieuw geweld op – vrijwel – dezelfde locatie. Zo kunnen het verwachtingspatroon en een specifieke fysieke omgeving met elkaar verweven raken.

Riskante processen en flitspunten

De aard van de supporters is belangrijker dan het aantal (Adang, 1998). Dit neemt niet weg dat er wel degelijk potentieel riskante massa-effecten bestaan. Het belang van massa-effecten blijkt alleen al uit het feit dat de groepsomvang zwaar weegt voor hooligans. Ze weten dat noodgedwongen van grote groepen meer wordt geaccepteerd dan van kleine. In de woorden van een supporter: 'De macht van het getal gaat gewoon op.' Ook durft een grote groep eerder een confrontatie te zoeken en voelen kleine groepen hooligans zich eerder een doelwit voor rivaliserende hooligans. Hier staat tegenover dat een kleine groep hooligans eerder onopgemerkt blijft, ook bij geweldgebruik.

Verschillende contextuele kenmerken van massa's kunnen bijdragen aan geweld: *more is different*. Een massa is als het ware een diffuse groep, onder andere omdat individuen weten of denken dat ze niet als afzonderlijke personen

worden waargenomen. Anonimiteit en beperkte mogelijkheden van personen om actuele informatie te verwerven, kunnen bijdragen aan collectief geweld. De handelingsbekwaamheid van individuen kan in een massa worden aangetaast. Vooral als dat toch al het geval was vanwege buitensporige consumptie van alcohol, drugs of de combinatie daarvan.

Hooligans of andere supporters gebruiken soms geweld zonder aanwijsbare aanleiding. Het zijn voornamelijk jongeren die zich schuldig maken aan niet-instrumenteel geweld: ze 'kicken' daar klaarblijkelijk op. Toch gaat aan veel collectief (voetbal)geweld een escalatieproces vooraf. Dit is een snelle verslechtering van de relaties (tussen rivaliserende hooligans of tussen hooligans en politie), waarbij één of enkele incidenten de opmaat kunnen zijn tot geweld. We noemen deze incidenten flitspunten. Een dergelijk proces bestaat veelal uit een aantal elementen (vergelijk Adang, 1998).

- De onderlinge verhoudingen waren vaak al gespannen vanwege incidenten in het verleden. Het kan incidenten betreffen waarbij een van de actuele partijen niet was betrokken.
- Er treedt een verwijdering op tussen de actuele partijen. De verdeling in twee of meer partijen gaat gepaard met een wij-zijperspectief.
- Er treedt een incident op dat de agressie van de betrokkenen versterkt. Het incident is een schok, maar stond tegelijkertijd min of meer te gebeuren.
- Er wordt met geweld gereageerd op het incident. De betrokken partijen voelen zich over en weer geprovoceerd of zelfs bedreigd.
- De kans op een gewelddadige reactie kan worden vergoot door de consumptie van alcohol en/of drugs.
- Er verspreiden zich informatie en geruchten die de gebeurtenissen ernstiger voorstellen dan ze zijn.
- In de betrokken kampen neemt de solidariteit toe, evenals de onderlinge steunverlening. Dit laatste gebeurt passief (overduidelijke instemming met geweld) en actief (geweldgebruik).
- Individuen voelen of denken dat geweldsgebruik geen negatieve persoonlijke gevolgen zal hebben.
- De hectiek wordt vergroot door de vrijwel onmiddellijke aanwezigheid van de media, die alleen al door er te zijn de indruk bevestigen dat wat er gebeurt onacceptabel is.

Het verrichten van aanhoudingen in een menigte kan nodig zijn om collectief geweld te voorkomen of te temperen. Dit neemt niet weg dat dit juist riskant kan zijn vanwege het escalatierisico. Nederlandse agenten hebben doorgaans

meer oog voor het escalatiegevaar van dit soort aanhoudingen dan voor de preventieve werking die ervan uitgaat (Van der Torre, 2002). Dit wordt mede ingegeven doordat massale aanhoudingen kunnen leiden tot juridisering, waarbij politie en autoriteiten het risico lopen dat tal van personen onrechtmatig blijken te zijn opgepakt.

Bouwstenen van het risicomodel

I De wedstrijd dag: groepssamenstelling, fysieke omgeving, riskante processen

I1 Samenstelling groepen fanatieke supporters en hooligans

- Verwachtingen, intenties en gedrag van supporters
- Fysieke bewegingen

I2 De fysieke omgeving

- Kansen in verschillende omgevingen voor voetbalgeweld, bijvoorbeeld de stadionomgeving, horecagelegenheden, treinen en stadscentra

I3 Riskante processen

- Consumptie van alcohol en drugs
- Mate van spanningen tussen supporters of tussen supporters en andere actoren (bestuur, spelers, trainer, scheidsrechter)
- De wijze waarop supporters reageren op vermaningen en interventies van de veiligheidsorganisatie
- Opties om groepen of individuen die de openbare orde of de rechtsorde verstoren aan te houden
- Eventuele woedeopwekkende incidenten: hoe reageren supporters en welke bewegingsruimte hebben ze op dat moment? Neiging en mogelijkheden tot onmiddellijke onderlinge steunverlening bij geweld of geweldsdreiging door hooligans

5.4 Afsluiting

In dit hoofdstuk hebben we de laatste bouwstenen van het risicomodel van voetbalgeweld beschreven. We verleggen nu, in hoofdstuk 6, de aandacht van een analyse van de gelegenheidsstructuren naar de bestudering van de veiligheidsorganisatie. Daarbij gaan we in het bijzonder in op de vraag hoe gestalte wordt gegeven aan risicoanalyses.

6

Risicoanalyses: voorbij ervaringskennis

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk analyseert de wijze waarop veiligheidsorganisaties risicoanalyses uitvoeren, met speciale aandacht voor de rol van informatieprocessen. Risicoanalyses blijken nog veel te leunen op de ervaringskennis van sleutelfiguren. Een belangrijke bijdrage van *Hooligans in beeld* bestaat uit het systematiseren van het informatieproces. Die systematisering is nog onvoldoende gericht op het in beeld brengen van risico's of gelegenheidsstructuren, maar kan daarbij wel worden benut.

We zijn ons ervan bewust dat in het (politie)veld recent de wijze waarop gestalte wordt gegeven aan risicoanalyses is aangepast en verbeterd. Hetzelfde geldt voor de registratie in het VVS. Dit gebeurde tijdens ons veldwerk. We gaan kort in op de inhoudelijke elementen van de risicomatrix van het CIV: een instrument ten behoeve van risicoanalyses. We vinden dat met deze matrix een bruikbare voedingsbodem wordt gelegd voor betere analyses, al werd ze te laat ingevoerd om in dit onderzoek te kunnen rapporteren over de werking ervan.

We gaan eerst in op belangrijke kenmerken van de veiligheidsorganisatie van clubs (§6.2). Daarna beschrijven we hoe gestalte wordt gegeven aan risicoanalyses rond voetbalwedstrijden. We presenteren vuistregels die daarbij worden gehanteerd en we schetsen interpretatiefouten en blokkades (§6.3). Vervolgens gaan we in op het project 'Hooligans in beeld', met name op belangrijke gevolgen hiervan voor de veiligheidsorganisatie (§6.4). Ten slotte vestigen we de aandacht op het belang van het in kaart brengen van gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld (§6.5).

6.2 Veiligheidsorganisatie en risicoanalyses: afhankelijk van sleutelfiguren

De omvang en kwaliteit van de lokale veiligheidsorganisaties lopen sterk uiteen. Dit geldt zowel voor de clubs als voor politie en gemeente. Dit werkt

door in een lastige opgave van die veiligheidsorganisatie: het verzamelen en beoordelen van informatie over het risicogehalte van voetbalwedstrijden.

Het simpele gegeven dat twee clubs met hooligans tegen elkaar spelen heeft allerm minst te betekenen dat de politie-inzet enorm is: het is goed mogelijk dat bij een wedstrijd tussen clubs met hooligans die elkaar in elk geval op het moment van spelen redelijk goed liggen (bijvoorbeeld Feyenoord en FC Utrecht), de politie-inzet bescheiden is, zeker in relatie tot het aantal toeschouwers. Een belangrijke variabele om dit te kunnen realiseren, is de kwaliteit van de informatieverzameling, de weging van beschikbare informatie en het politieke of bestuurlijke lef om hieraan consequenties te verbinden.

De capaciteit van de lokale veiligheidsorganisatie is doorgaans beperkt, zowel bij politie en club als op het stadhuis. Dit heeft gevolgen voor de gang van zaken. Er bestaan wel aanzienlijke verschillen tussen voetbalveiligheidsorganisaties. We onderscheiden drie posities.

6.2.1 De parttime veiligheidsorganisatie

Aan het ene uiteinde van het spectrum bevindt zich de, binnen de club, bijna solo opererende parttime veiligheidscoördinator (VC). De achtergrond verschilt ook al: een oud-politieman, een oud-ambtenaar, een tot VC gepromoveerde clubman of een nog niet zo lang afgestudeerde student veiligheidskunde. De belangrijkste taken bestaan uit het aansturen en selecteren van de stewardorganisatie, de organisatie van de gang van zaken in en rondom het stadion op de wedstrijddag en het beleid en de besluitvorming aangaande stadionverboden. Naast deze organisatie- en beleidstaak, heeft de VC ook een informatietaak. Die bestaat onder meer uit het verzamelen van informatie over incidenten, het voeren van overleg met de veiligheidsorganisatie van tegenstanders en het inschatten van de risico's bij een wedstrijd. Dit laatste vergt informatie over onder meer de samenstelling van supportersgroepen, onderlinge verhoudingen en eventuele relevante gebeurtenissen uit het (recente) verleden. Deze informatietaak is een zware belasting voor de solistische VC, temeer omdat deze doorgaans de kern van de veiligheidsorganisatie vormt samen met één of enkele operationele of tactische politiemensen, die net als de VC 'slechts' een deel van de werkweek spenderen aan voetbalveiligheid. Dat leidt tot twee patronen.

In de eerste plaats is dat een sterke routinematigheid in de besluitvorming. De besluitvorming over risicoschatting (A, B en C) en over de vraag welke

consequenties daaraan worden verbonden wat maatregelen en politie-inzet betreft, wordt sterk gebaseerd op het verloop van de vorige wedstrijd of wedstrijden. Er wordt gekozen voor eenzelfde lijn, tenzij incidenten of sfeervervalslechtering tussen fanatieke supporters aanleiding zijn tot extra maatregelen.

In de tweede plaats leidt een dunne veiligheidsbezetting aan de kant van de club tot dominantie van de politie bij veiligheidsbeleid, inclusief de informatieverzameling en -beoordeling. Voorinformatie van de politie is dan al snel doorslaggevend voor de risicoschatting en voor de besluitvorming over het veiligheidsregime en de politie-inzet. Daarmee wordt de kwaliteit van de politie-inbreng doorslaggevend. Indien de VC vindt dat de politie de risico's overdrijft, dan tast dit niet alleen de sfeer in het lokale veiligheidsoverleg aan, maar leidt het ook tot terughoudendheid van de VC bij het melden van zaken die zouden kunnen leiden tot een hogere inschatting van de risico's. VC's hebben waardering voor voetbalspecialisten bij de politie die hun mogelijkheid om te domineren (vanwege capaciteit en formele positie) mondjesmaat benutten, en die bij risicoschattingen gevoel aan de dag leggen voor ogenschijnlijk softe zaken, zoals de sfeer onder de uitsupporters. Het is voor de VC namelijk belangrijk dat hij een goed verhaal heeft naar supporters en naar het management van de club vanwege de kosten die zijn verbonden aan veiligheidsmaatregelen. Steun uit de hoek van de supporters en het clubbestuur is weer van invloed op de mate waarin een solo-VC in staat is informatie te verzamelen (onder supporters) en ook bereid is deze in te brengen in het veiligheidsoverleg met de politie.

'Het is belangrijk dat de maatregelen waartoe politie en burgemeester besluiten een soort redelijkheid hebben voor de supporters. Dat ze gebaseerd zijn op echte risico's. Het is voor mij vervelend als ik supporters te vaak gelijk moet geven. De politie vindt dat niet leuk en de supporters krijgen het idee dat ik geen enkele invloed heb.' (veiligheidsmedewerker club)

6.2.2 Clubs met een geprofessionaliseerde veiligheidsorganisatie

Tegenover de clubs met een VC die min of meer solo opereert, staan de clubs met een door de jaren heen gegroeide en geprofessionaliseerde veiligheidsorganisatie. Deze clubs werken samen met een min of meer vast team van politiemensen. Het betreft uiteraard de klassieke grote drie (Ajax, Feyenoord en PSV), maar ook clubs als FC Utrecht en ADO Den Haag. De veiligheidsorgani-

saties van deze clubs hebben meer armslag en meer capaciteit, maar daar staat een groter en vaak grilliger werkaanbod tegenover. De VC is een veiligheidsmanager, al verschilt de precieze positie weer. Zo kan de veiligheidsmanager, binnen geslagen piketpalen, beschikken over een ruim veiligheidsmandaat van het bestuur. Maar onder druk van ernstige incidenten kan de gang van zaken centraliseren, waardoor veiligheid in elk geval tijdelijk een bestuursaangelegenheid wordt. Veiligheidsbeleid is bij uitstek een bestuurlijke zaak zodra de acquisitie van sponsors en supporters direct te maken heeft met de mate van veiligheid en met het veiligheidsimago van een club.

Deze categorie clubs heeft meer mogelijkheden om tegenwicht te bieden aan politie en autoriteiten. Er tekent zich een tamelijk eenvoudige wetmatigheid af: hoe minder recente incidenten en hoe beter het imago van de supporters, des te meer invloed krijgt de veiligheidsorganisatie van de club op risicoschatting en veiligheidsinzet, waaronder de politie-inzet. Die invloed is daarom bijvoorbeeld aanzienlijk in Eindhoven: het veiligheidspalmares van PSV is goed en de lokale verhoudingen tussen club, politie, gemeente, justitie en het overgrote deel van de supporters zijn eveneens goed. Club en politie 'delen' informatie en de autoriteiten durven het aan de feitelijke inzet te baseren op adviezen van de politiecommandant en de veiligheidsmanager van PSV (vergelijk Van der Torre e.a., 2007). Actuele cijfers over de politie-inzet worden op een vanzelfsprekende manier uitgewisseld in Eindhoven, desgevraagd ook met buitenstaanders. Dit gebeurt niet altijd.

'Het komt voor dat politie en gemeente niet op de hoogte zijn van de actuele cijfers over de politie-inzet.' (veiligheidsmedewerker club)

6.2.3 Een tussencategorie: de veiligheidsorganisatie moet (nog) 'meegroeien'

Een bijzondere tussenpositie neemt een categorie clubs in die te maken krijgt met wezenlijke veranderingen wat betreft veiligheidsrisico's. Het gaat in het bijzonder om clubs die een forse sprong omhoog of omlaag maken op de voetballadder. Zo'n sprong werkt allereerst door in de aard en omvang van de bezoekers. Uiteraard resulteert een sprong naar boven in een toename van het aantal supporters – en omgekeerd. Een sportieve sprong gaat bijna onvermijdelijk gepaard met emotionalisering van de gang van zaken.

Als het een duikeling naar beneden betreft, keert de emotionalisering zich doorgaans in het bijzonder tegen clubbestuur en/of spelers. Dit kan gepaard

gaan met intimidatie of zelfs bedreigingen. Ook leidt het ertoe dat duels die al beladen waren extra emoties oproepen, omdat een wegzakkende club zich kan optrekken aan winst op een aartsrivaal en die aartsrivaal, op zijn beurt, de teloorgang nog eens kan – en wil – onderstrepen.

Illustratief is de gang van zaken bij Vitesse in de periode 2000-2004. De club tuimelt uit de subtop en speelt in het seizoen 2004-2005 zelfs nacompetitie. Het leidt tot bedreigingen aan het adres van bestuurders en spelers, en als reactie daarop tot beveiligingsmaatregelen. Het vergroot ook de veiligheidsrisico's bij de toch al zo beladen streekderby tegen N.E.C., te meer omdat de Nijmeegse club in deze periode juist sterk presteert en de fanatieke fans geen kans voorbij laten gaan om dit er eens goed in te wrijven bij de in hun ogen misplaatst arrogante concurrent uit Arnhem. Het leidt tot extra politie-inzet en tot enkele ernstige geweldsincidenten. Het brengt de veiligheidsorganisaties echter niet in serieuze problemen, want die zijn goed toegerust en werken met ervaren mensen. Bovendien bouwt N.E.C. haar organisatie net uit. Het valt bovendien op dat Vitesse in feite tegen de clubconjunctuur ingaat met haar veiligheidsbeleid. In een periode van sportief verval en grote financiële problemen, versterkt de Arnhemse club juist haar veiligheidsbeleid. In Arnhem ontstaat de werkwijze 'Hooligans in beeld', waardoor er in een kritische periode juist veel goede en bruikbare informatie op tafel komt over hooligans en hun activiteiten.

Een sprong naar boven resulteert in enkele luxeproblemen, waaronder een toename van het aantal supporters en daarmee welhaast onvermijdelijk een toename van het aantal hooligans en fanatieke supporters. Allereerst neemt het aantal thuisupporters toe, met daaronder zowel kaf als koren, en hetzelfde geldt voor de uitsupporters. Dit alles vergt niet alleen meer logistieke inspanningen van de club, maar het vergt ook een intensivering van het primair veiligheidsbeleid. Dit is in het bijzonder zo bij de stap van eerste naar eredivisie, al betreft dit doorgaans een wat kleinere club, die niet zoveel emotie – waaronder afkeer of haat – oproept bij meer gevestigde eredivisieclubs. Dat neemt niet weg dat de capaciteit van de lokale veiligheidsorganisatie niet zomaar klaar is voor de eredivisie en dat het binnen die veiligheidsorganisatie ook ontbreekt aan ervaringskennis en aan typische *feeling* voor de gang van zaken bij eredivisiewedstrijden. Hier komt bij dat de infrastructuur geregeld niet geheel is afgestemd op de meest riskante hooligans of wedstrijden. De combinatie van ontbrekende ervaringskennis en een suboptimale infrastructuur kan leiden tot voorzichtigheid, en die voorzichtigheid werkt onvermijdelijk door in de informatieprocessen. Het schoolvoorbeeld levert Heracles Almelo in het

seizoen 2005-2006. De lokale veiligheidsorganisatie treft vergaande veiligheidsmaatregelen bij de thuiswedstrijden tegen onder meer PSV en Feyenoord. Die maatregelen zijn in elk geval niet gebaseerd op een actueel of steekhoudend risicoprofiel van de uitsupporters van deze clubs. Die uitsupporters vinden een trip naar Almelo, voor velen de eerste keer in hun voetballevens, wel 'eens aardig' en ze brengen sympathie op voor de prestaties van de promovendus. De uitsupporters van beide clubs worden echter geconfronteerd met vergaande veiligheidsmaatregelen (zie hieronder), waar eerst lacherig en later, als blijkt dat er aan wordt vastgehouden, verontwaardigd op wordt gereageerd. De veiligheidsorganisaties van PSV en Feyenoord proberen 'Almelo' te bewegen tot minder vergaande maatregelen, maar ze vangen bot. Het meningsverschil tussen 'Almelo' en de aanhang van PSV juridiseert.

In augustus 2005 staat voor Heracles Almelo de wedstrijd thuis tegen PSV op het programma. Het is een bijzondere wedstrijd, omdat het de eerste wedstrijd van Heracles is in de Eredivisie sinds de promotie. Het lokaal bestuur krijgt dus voor het eerst sinds lange tijd te maken met de Eredivisie. De burgemeester besluit een verplichte combiregeling op te leggen aan PSV. De aanleiding hiertoe is onduidelijk en klaarblijkelijk is de combiregeling niet in overeenstemming met geldende beleidslijnen. PSV maakt bezwaar. De supportersvereniging van PSV spant een kort geding aan om de combiregeling ongedaan te maken. De partijen worden teruggestuurd naar de onderhandelingsstafel. Dit resulteert in een autocombi met niet al te veel beperkingen. Op de wedstrijddag worden op basis van een noodverordening enkele PSV-supporters aangehouden. Zij zijn het niet eens met de wijze waarop de noodverordening is toegepast en tekenen protest aan tegen de opgelegde boete(s). De bestuursrechter stelt hen volledig in het gelijk. Ze ontvangen een schadevergoeding van €95 per persoon.

De afhankelijkheid van ervaringskennis

Hoezeer de veiligheidsorganisaties ook van elkaar verschillen, ze hebben met elkaar gemeen dat ze worden gekenmerkt door informele en persoonsgebonden verhoudingen. Sleutelpersonen zijn vaak belangrijker dan sleutelfuncties, zoals het informatieproces en de risicoanalyse. Hiermee is niet gezegd dat deze sleutelpersonen geen goede risicoanalyses zouden maken, maar wel dat veel afhangt van hun ervaringskennis en dat de inhoud en kwaliteit van de risicoanalyses vatbaar zijn voor schommelingen vanwege personele wisselingen.

6.3 Risicoanalyses en ervaringskennis: vuistregels en valkuilen

Respondenten benadrukken dat de ervaringskennis van sleutelfiguren binnen de lokale veiligheidsorganisatie belangrijk is bij het inschatten van de veiligheidsrisico's bij een wedstrijd op basis van beschikbare informatie. Ze brengen kernelementen van hun informatieweging onder woorden door te wijzen op een aantal in de praktijk gegroeide vuistregels. We beschrijven daarna een aantal interpretatiefouten en beleidsmatige blokkades die kunnen optreden bij de weging van beschikbare informatie ten behoeve van de risicoanalyse. Daarbij baseren we ons op interviews en op (eerder) veldwerk.

6.3.1 Vuistregels voor het wegen van wedstrijdinformatie

Vergelijk niet alleen de wedstrijd, maar ook de context

De meest banale fout die gemaakt kan worden, bestaat uit een fixatie op incidenten uit het verleden, zo benadrukken respondenten, om eraan toe te voegen dat de fout nog altijd wordt gemaakt: soms door een VC of uitvoerende politiefunctionaris, maar eerder door personen die verder van de werkvloer af staan en geen risico wensen te lopen.

De eerste les die hieraan wordt gekoppeld, luidt dat een aanstaande wedstrijd niet zomaar moet worden vergeleken met eerdere edities, maar dat gekeken moet worden naar de specifieke context. Het gaat daarbij in het bijzonder om de vraag waarom er in het verleden incidenten zijn geweest. Wat was precies de context van de wedstrijd: was het een spannende bekerwedstrijd, een wedstrijd die cruciaal was voor Europees voetbal of een doorsnee wedstrijd? En ook: wat was de oorzaak van het incident? Lag de oorzaak in essentie bij één supportersgroep of had ze te maken met de relatie tussen de supportersgroepen? En belangrijker: speelt de oorzaak van destijds nog steeds of niet meer? Leeft het incident nog, en leidt het vandaag de dag tot risico's, of komt het incident louter nog voor in de statistieken? Het is ook mogelijk dat de oorzaak van het incident ligt in de relatie tussen een supportersgroep en de politie. Hier spelen vervolgens dezelfde soort vragen: leeft het incident nog of niet meer?

'Automatismen kosten veel geld, want ze leiden tot een onnodig hoge inzet. Waren er in de afgelopen jaren maar liefst vijftien aanhoudingen en zes incidenten bij onderlinge wedstrijden? Dat zegt dan wel iets, maar het is natuurlijk de vraag wat het zegt. Wij werken niet meer met een automa-

tische B of C. Iemand die even naar de statistieken heeft gekeken en meteen al roept “een B-wedstrijd”, die is niet op zijn taak berekend en heeft lak aan de supporters.’ (veiligheidsmedewerker club)

In essentie komt deze les erop neer dat een wedstrijd in feite nooit automatisch een risicolabel ‘B’ of ‘C’ kan krijgen op basis van incidenten uit het verleden. Immers, de context van een wedstrijd kan veranderen en incidenten uit het verleden kunnen uit het werkgeheugen van fanatieke supporters worden gewist. Het spreekt voor zich dat dit laatste nu net niet gebeurt bij de riskante derby’s, maar ook dan kunnen de precieze risico’s van een wedstrijd sterk uiteenlopen. De bekerfinale tussen PSV en Ajax, in de Kuip in 2006, is een goed voorbeeld. Eerdere onderlinge wedstrijden, eerdere bekerfinales én recente incidenten leken de situatie op scherp te zetten, maar toch verminderde de precieze context bij voorbaat de veiligheidsrisico’s.

Baseer je op betrouwbare verhalen, niet op registraties

Deze les is in feite een verbijzondering van de bovenstaande. Het komt erop neer dat een goede risicoschatting nooit louter, of vooral, kan worden gebaseerd op geschreven documenten en registraties of statistieken. Het dringende advies van respondenten doet denken aan een uitspraak die boer Koekoek zich ooit in de Tweede Kamer liet ontvallen: ‘Meneer de voorzitter, ik wil geen statistieken, ik wil de feiten.’ Respondenten leveren kritiek op de registraties van het CIV in het VVS. Het VVS vermeldt incidenten en aanhoudingen bij betaaldvoetbalwedstrijden, inclusief een korte – niet of nauwelijks gestandaardiseerde – toelichting.

De kritiek op het VVS is allereerst heel feitelijk. Er staan incidenten in die nauwelijks incidenten waren, of die verkeerd worden omschreven, en er ontbreken incidenten. Hetzelfde geldt voor aanhoudingen: sommige personen blijken in feite niet te zijn aangehouden en er ontbreken ook aanhoudingen. De omschrijving is soms ook zo onduidelijk, dat niet valt op te maken van welke club de aangehouden fans nu supporter waren.

De kritiek gaat echter verder. Het belangrijkste kritiekpunt luidt dat de registraties selectief zouden zijn. Die selectiviteit hangt samen met de gehanteerde werkwijze: politiemensen op lokaal niveau voeren, kort na de wedstrijd, in het systeem in wat er zoal is gebeurd. Zo klinkt de bias van de lokale politie onvermijdelijk door in het registratiesysteem. Sommige korpsen voeren de gang van zaken zorgvuldig in, andere niet of in mindere mate. En

sommige korpsen hanteren systematisch strenge tolerantiegrenzen en andere niet, waardoor bij de interpretatie van de absolute aantallen rekening gehouden moet worden met het beleidseffect. Het VVS vermeldt louter aanhoudingen, plus de misdragingen van supporters die daaraan ten grondslag liggen of zouden liggen. Het registratiesysteem vermeldt dus geen mischattingen en hele of halve fouten van politie of stewards. Het systeem kent met andere woorden een sterk controleperspectief.

‘Het is dus in feite een Supporter Volg Systeem, terwijl een Politie Volg Systeem nog niet zo gek zou zijn, want de politie maakt ook fouten.’ (supporter)

‘Ik ken incidenten die er niet in staan en als ik dat dan aan de orde stel, krijg ik te horen dat de politie het verstandig vond om ze niet op te nemen.’ (veiligheidsmedewerker club)’

Het VVS is ook in hoge mate een statisch systeem: als iets eenmaal is ingevoerd over bepaalde gebeurtenissen, komt het niet vaak voor dat nieuwe ontwikkelingen worden verwerkt.

‘Er wordt bijvoorbeeld vermeld dat de Spoorwegpolitie 38 supporters aanhoudt vanwege vernielingen in een trein, maar enkele weken later worden 34 zaken alweer geseponeerd bij gebrek aan bewijs. Dat wordt niet altijd aangepast, maar dat is wel relevant natuurlijk. Dan moet ik uitleggen dat onze supporters zich niet hebben misdragen in de trein.’ (veiligheidsmedewerker club)

Het bovenstaande leidt ertoe dat respondenten onderstrepen dat het belangrijk is het VVS, en eventuele andere statistieken, slechts te zien als ‘een bron’. Die bron is bruikbaar en nuttig, maar mag geen eigen leven leiden. Tijdens ons veldwerk wordt gewerkt aan een verbetering van het VVS. Uit het bovenstaande valt op te maken dat dit wordt toegejuicht. We kunnen echter geen uitsluitsel geven over de inhoud en werking van deze veranderingen.

Zoek naar sleutelkenmerken van de wedstrijd

In de aanloop naar een wedstrijd komt het aan op een beoordeling van de situatie. Voor een meerderheid van de duels in het betaald voetbal geldt dat de

geweldsrisico's beperkt zijn. Het veiligheidsvraagstuk is dan in hoge mate een logistiek vraagstuk: hoeveel supporters worden verwacht, hoe reizen ze en waar kunnen ze parkeren? We zoomen echter in op de categorie wedstrijden waarbij het nog maar de vraag is of het daadwerkelijk gaat om een A-wedstrijd of waarbij het de vraag is met welke geweldsrisico's de kwalificatie als B- of C-wedstrijd nu gepaard gaat.

Respondenten hameren erop dat het bij de beoordeling van de wedstrijd-situatie aankomt op een scherp oog voor wat wij kritische kenmerken noemen: feiten en omstandigheden die het verschil kunnen maken voor het wedstrijdverloop – in goede of ongewenste richting. Het gaat dus niet om het absorberen van allerhande (geregistreerde) details of om een uitgebreide totaalbeoordeling van de situatie, maar om een scherp oog voor invloedrijke omstandigheden, die mede bepalend behoren te zijn bij het kiezen van het veiligheidsregime. Twee lessen springen eruit.

Het is in de eerste plaats belangrijk een ogenschijnlijke routineklus – die dat dus niet is – vooraf te onderscheiden van de standaard A-, B- of C-wedstrijd, met het daarbij horende regime. Er kunnen dan specifieke maatregelen worden getroffen vanwege bepaalde veiligheidsrisico's. Deze les impliceert een positieve vaststelling: de in het beleidskader vastgestelde kaders zijn vaak afdoende om de geweldsrisico's op een acceptabel niveau te brengen. Het is belangrijk dat de veiligheidsorganisatie een neus heeft voor sleutelkenmerken die in negatieve zin het verschil kunnen maken. Anders geformuleerd: welke elementen uit het risicomodel zijn nu relevant en dragen bij aan realistische veiligheidsrisico's? Deze alertheid vergt volgens respondenten in essentie twee zaken:

- het vermogen van de veiligheidsorganisatie om zich als het ware te verplaatsen in de motieven en gemoedstoestand van hooligans en fanatieke supporters: 'Je moet een beetje leren denken als een hooligan' (politiefunctionaris);
- toegang tot voldoende en verschillende informatiebronnen, zodat de kans toeneemt dat de veiligheidsorganisatie wordt geattendeerd op kritische feiten en omstandigheden.

Voorbeelden van sleutelkenmerken die wijzen op geweldsrisico's die specifieke maatregelen vereisen zijn:

- een bijzondere wedstrijd waar door fanatieke fans en hooligans intensief naartoe wordt geleefd, ook in het uitgaanscircuit, hetgeen leidt tot extra consumptie van alcohol en harddrugs;

- processen van mobilisatie onder fanatieke supporters en hooligans;
- het afschermen van voorinformatie over de aanloop naar een wedstrijd of weekend in kringen van fanatieke supporters en hooligans. Als het tegelijk duidelijk is dat er toch wat 'broeit' en doorgaans goedgeïnformeerde bronnen niet precies weten wat gekende hooliangroepen van plan zijn, dan kan dat duiden op kwade voornemens;
- een emotionalisering van de verhoudingen tussen aan de ene kant fanatieke supporters en hooligans en aan de andere kant de spelersselectie of het bestuur. Dit kan tot uitdrukking of uitbarsting komen bij het verliezen van wedstrijden die in de beleving van deze aanhang sleutelwedstrijden zijn.

In de tweede plaats is het van belang oog te hebben voor bepaalde kenmerken die er juist toe leiden dat de geweldsrisico's lager uitvallen dan op basis van het min of meer voor de hand liggende risicoprofiel zou kunnen worden aangenomen. Dit kan een reden zijn om een minder strikt veiligheidsregime te hanteren, zoals minder politie-inzet en minder verplichtingen of beperkingen voor de (uit)supporters. Voorbeelden van dergelijke risicoreducerende kenmerken zijn:

- het besef bij fanatieke supporters en hooligans dat ze in de gaten worden gehouden, idealiter niet alleen via camera's maar ook in hun doen en laten, waardoor ze uit de anonimiteit worden gehaald en ze de pakkans serieus nemen;
- het gevoel bij fanatieke supporters dat hun redelijke wensen worden gehonoreerd en dat ze in het kader van veiligheidsbeleid niet met onnodig veel kosten te maken krijgen;
- een goede verstandhouding, ruilrelatie en informatiestroom tussen fanatieke supporters en (een categorie) hooligans en de veiligheidsorganisatie (van de club);
- een basisvertrouwen van fanatieke supporters en hooligans in de manier waarop het clubbestuur gestalte geeft aan het management van de club, alsmede in de wijze waarop de veiligheidsorganisatie van de club opereert. Op deze manier is het geweldsrisico van de harde kern van ADO Den Haag bijvoorbeeld aanzienlijk afgenomen in de periode van 2000 tot 2005, en ook het bestuur van FC Groningen heeft veel krediet opgebouwd bij de aanhang, door goede prestaties en met de bouw van een fraai nieuw stadion.

Deze twee lessen hebben een belangrijke consequentie voor het informatieproces. Er wordt namelijk niet gezocht naar volledige informatie, want wie

alsmaar blijft zoeken naar meer informatie kan juist kritische kenmerken over het hoofd zien.

Stel plausibele scenario's op

In de aanloop naar min of meer riskante wedstrijden kunnen allerhande geruchten en verhalen de ronde doen. Het is dan de vraag welke wedstrijdscenario's daarop kunnen worden gebaseerd. Respondenten hebben al doende uitgevonden dat overdaad schaadt bij het opstellen van scenario's. Ze spenderen bij voorbereidingen liever geen tijd aan het opstellen van onrealistische *worst case scenarios* of *best case scenarios*, omdat dit ten koste gaat van de tijd die aan andere zaken kan worden gespendeerd. De les luidt dat ze liever realistische goede en slechte scenario's opstellen, die vervolgens worden betrokken in de voorbereidingen. Die scenario's worden ook een ijkpunt in de informatieverzameling: informatiebronnen worden aangesproken om af te tasten hoe realistisch de scenario's nu inderdaad zijn.

Wederom ligt het gevaar van overschatting of onderschatting van de risico's op de loer. Wie zich eenzijdig baseert op *bad case scenarios* kan kansen missen en loopt het gevaar mogelijkheden tot overleg, overreding of afschrikking van of met fanatieke supporters onvoldoende te benutten. En wie zich, omgekeerd, sterk richt op *good case scenarios*, kan gevaren die op de loer liggen over het hoofd zien.

Afschalen tot kort voor de wedstrijd

Er wordt door ervaringsdeskundigen gezocht naar mogelijkheden om de besluitvorming over het veiligheidsregime rond een wedstrijd – onder meer over de politie-inzet – te flexibiliseren en zo af te stemmen op actuele informatie. Een werkwijze die respondenten graag (zouden) hanteren is op hoofdlijnen de volgende. Er wordt op basis van beschikbare informatie enkele weken voor de wedstrijd een plausibele *bad case scenario* opgesteld, op basis waarvan een voorlopige inschatting wordt gemaakt van veiligheidsmaatregelen en politie-inzet. Die politie-inzet is, behoudens onvoorziene omstandigheden, de bovengrens. Zo mogelijk wordt de inzet afgeschaald, als uit feitelijke omstandigheden blijkt dat dit kan. Dit lijkt een eenvoudige werkwijze, maar is dat niet, want er moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan, wat – zeker in onderlinge samenhang – nog niet zo eenvoudig is:

- de uitvoerders met ervaringsdeskundigheid moeten het vertrouwen genieten

van de strategische laag, inclusief de autoriteiten. Ze moeten eerst de ruimte krijgen om de bovengrens te bepalen op basis van plausibele scenario's – dus geen 'angstscenario's' – en vervolgens om eventueel af te schalen;

- de personele planning van de politie moet de gewenste flexibiliteit mogelijk maken. Dit is in de praktijk veelal een groot probleem: eenmaal ingeroosterd personeel houdt nog vaak een voetbaldienst. Er wordt soms voor een tussenweg gekozen: als het wedstrijdrisico het toestaat, vervult een deel van het politiepersoneel tijdens de wedstrijd andere, niet-voetbalgerelateerde taken.

In het seizoen 2006-2007 introduceert het CIV de risicoanalysematrix. Deze matrix beoogt de risicoanalyses die in de voorbereidingen op voetbalwedstrijden worden gemaakt te systematiseren. De werking van de matrix konden we niet meer bestuderen tijdens dit onderzoek. De gedachtegang achter de matrix stemt geheel overeen met die van deze studie.

De essentie van de matrix bestaat uit een reeks vragen die wordt gesteld: over de thuissupporters en over de uitsupporters. De matrix bevat ook enkele algemene vragen. Per vraag dient het risiconiveau te worden ingeschat op een vijfpuntsschaal. De vragen over thuissupporters gaan onder meer over:

- het aantal 'geen-risicosupporters';
- het aantal risicosupporters;
- supporters met stadionverboden;
- voorinformatie over mogelijk voetbalgeweld;
- de gemoedstoestand van de aanhang;
- de mogelijke invloed van de sportieve situatie;
- eventuele verzamelplaatsen;
- de voorgeschiedenis van het duel en het lopende seizoen;
- de mate van rivaliteit met de uitsupporters;
- de positionering van het uitvak;
- het handhavingsbeleid van de club;
- de invloed van eventuele kaarten uit het alternatieve circuit.

De vragen over de uitsupporters lijken hierop en worden aangevuld met enkele specifieke vragen over vervoer en het regime rond de uitwedstrijd. Dit wordt aangevuld met enkele algemene vragen over onder meer de fysieke infrastructuur in en rondom het stadion, over de mediaberichtgeving over de wedstrijd en eventueel entertainment rondom de wedstrijd.

6.3.2 Wedstrijdinformatie: interpretatiefouten

Er kunnen talrijke interpretatiefouten worden gemaakt bij het beoordelen van voorinformatie over een voetbalwedstrijd. We baseren ons hierbij op eerder eigen onderzoek en op respondenten die fouten signaleren, of die zelf geleerd hebben van fouten uit het verleden.

Openbare-orde-informatie: geen bronbescherming

De afscherming van de bronnen van openbare-orde-informatie is niet wettelijk geregeld. Dit bemoeilijkt de informatieverstrekking van de kant van de RID zodra zij op de hoogte raakt van inlichtingen die kunnen worden gebruikt ter handhaving van de rechtsorde. Als immers bekend raakt wie de RID op de hoogte heeft gesteld van deze informatie, bestaat een gerede kans dat de menselijke bron gevaar loopt, de relatie tussen de RID en haar bron schade oploopt, andere contactpersonen afhaken of potentiële informatieverstrekkers ervan afzien in contact te treden met de RID (Van der Torre e.a., 1999).

Informanten zijn terughoudend om informatie te verstrekken over zaken of wedstrijdrisico's die wel eens tot een justitieel traject kunnen leiden. Dan bestaat immers altijd het gevaar dat hún naam in verband wordt gebracht met aanhoudingen van hardekernhooligans: 'Daar zit je alleen op te wachten als je levensmoe bent.' (supporter)

Respondenten pleiten voor een wettelijke regeling die de RID in staat stelt haar bronnen te beschermen.

Desinformatie

Het komt voor dat er desinformatie wordt verspreid door hooligans of door fanatieke supporters: informatie over risico's, of over het ontbreken daarvan, die geen hout snijdt. Een stroom met desinformatie kan op verschillende manieren ontstaan. In de eerste plaats kan er bewust verkeerde informatie worden verstrekt. Hooligans of fanatieke supporters kunnen dit doen met de bedoeling de veiligheidsorganisatie, de politie voorop, op het verkeerde been te zetten. Ze hebben hun zin als dit leidt tot extra onnodige veiligheidsmaatregelen of tot het achterwege blijven van veiligheidsmaatregelen die wel degelijk nodig zijn (Van der Torre en Ruitenbergh, 2000).

In de tweede plaats komt het voor dat politie of club op de hoogte raken van gewelddadige voornemens van enkele leidende hooligans. Deze kunnen

echter op eigen initiatief afzien van het uitvoeren van deze voornemens: de verhalen doen dan nog wel de ronde, maar kloppen niet langer. Het voornemen kan ook bekend raken bij club of politie, waarna het voornemen met succes stuk wordt gemaakt door deze leiders erop te wijzen dat ze scherp in de gaten worden gehouden. Als de leiders er vervolgens inderdaad van afzien, zijn de verhalen daarmee nog niet van de baan, want die kunnen door anderen worden overgenomen: verbaal of op internet.

In de derde plaats is internet een bron van desinformatie annex indianenverhalen. Bij velen is de indruk ontstaan dat internet een schat aan informatie bevat over gepland voetbalgeweld. De politie volgt internet en weet doorgaans wel beter. Het is heel moeilijk bruikbare informatie te filteren uit alle verhalen, te meer omdat het sterk de vraag is of hooligans en fanatieke supporters er de bron van zijn. Als de informatie die op internet staat 'waar' is, en dus geen desinformatie is, zullen politie of club er doorgaans in moeten kunnen slagen dezelfde informatie via andere en meer directe kanalen te verzamelen.

De interpretatiefout die kan worden gemaakt bestaat er dus uit dat desinformatie voor ware informatie wordt aangezien. Dit zal vaak onzichtbaar blijven: er worden enige extra veiligheidsmaatregelen getroffen, zonder dat voor buitenstaanders duidelijk is wat daar de bron van was. Er zijn enkele voorbeelden voorhanden van situaties waarin de politie zich duidelijk baseerde op onjuiste informatie.

Geruchten en verhalen: mogelijk nuttiger dan het lijkt

Geruchten kunnen een rol spelen bij de voorbereiding op (risico)wedstrijden. De bron van een bericht valt niet precies te achterhalen. Geruchten zijn verhalen die worden doorverteld, waardoor onderdelen uit het oorspronkelijke verhaal worden uitvergroot, overdreven of uit hun context gehaald. Geruchten behoeven niet onwaar te zijn. Het waarheidsgehalte valt echter moeilijk te achterhalen door middel van navraag, al is het natuurlijk wel zaak contactpersonen of informanten erover aan te spreken.

Geruchten kunnen wel degelijk nuttig zijn. Het is voor de veiligheidsorganisatie van belang op de hoogte te raken van het eventuele geruchtcircuit 'aan de andere kant'. Dit stelt haar in staat pogingen te ondernemen om onjuiste geruchten te ontcrachten, het eigen verwachtingspatroon te toetsen, beleidsalternatieven te doordenken en bekend te raken met de gemoedstoestand van hooligans en fanatieke supporters.

Vooraf dit laatste is van belang: door alert te zijn op geruchtenstromen kunnen politie en club op de hoogte raken van urbane verhalen. Dat zijn wijdverbreide geruchten over wat bij een bepaalde wedstrijd zou kunnen gebeuren. Verhalen die wijdverbreid zijn onder het publiek zijn geen desinformatie: zo goedgelovig zijn burgers of supporters niet, want om ze te blijven doorvertellen moeten ze raakvlakken hebben met gebeurtenissen uit het verleden, waardoor ze de moeite waard zijn om te vertellen. Deze verhalen zijn belangrijk, omdat zij publieke verwachtingspatronen beïnvloeden. Ze zijn ook van invloed op de zelfselectie en op het *mental frame* van het voetbalpubliek, waaronder hooligans en fanatieke supporters. Dit leidt ertoe dat verhalen, zelfs als ze ooit als vals gerucht of als desinformatie zijn begonnen, *self-fulfilling prophecies* kunnen zijn (Van der Torre e.a., 1999). Een fout bij ernstig geweld is dat dergelijke verhalen terzijde worden geschoven als geruchten die ‘niet kloppen’.

In december 2000 wordt Pierre Bouleij neergeschoten in zijn eigen woning. Bouleij is een harde kernlid van FC Den Bosch. In zijn vriendenkring wordt woedend gereageerd op de schietpartij. Al snel verspreid het gerucht zich dat een agent Bouleij heeft vermoord. Het gerucht stelt het politieoptreden erger voor dan het is geweest. Via mobiele telefoons verspreid het gerucht zich snel onder de vriendenkring van Bouleij (voornamelijk harde kernleden FC Den Bosch) en daarbuiten. De geruchten en de daarop gebaseerde mobilisatie zijn de opmaat voor ernstige ongeregelde heden en geweld tegen de politie. De ongeregelde heden houden drie dagen aan.

Nothing fails like success: veronachtzaming van signalen

De waakzaamheid van een politieorganisatie kan afnemen vanwege resultaten die tevreden stemmen: ‘nothing fails like success’. Onder invloed van een goede staat van dienst kan het idee postvatten dat bestaande concepten en werkwijzen succesvol zijn. Dit kan ertoe leiden dat informatie niet wordt nagetrokken en het kan vooral leiden tot optimistische interpretaties: er mogen dan wel de nodige signalen zijn die wijzen op enig risico, maar die worden opgevangen in onze standaardwerkwijze bij dit soort wedstrijden (Van der Torre e.a., 1999).

Risicofixatie

Het komt voor dat veiligheidsorganisaties gefixeerd raken op bepaalde risico's die ze op het oog hebben en die mogelijk in kaart zijn gebracht met een goedbedoelde risicoanalyse. Een dominante set met veiligheidsrisico's (het hardnekkig vasthouden aan een soort ranglijst met risico's) leidt ertoe dat binnenkomende informatie niet meer onbevooroordeeld, maar geheel en al in het licht van de dominante risico's gewogen wordt. Een duidelijk voorbeeld van een dergelijke risicofixatie bestaat uit de stellige overtuiging dat voetbalgeweld plaats zal hebben buiten het stadion, omdat het stadion nu eenmaal goed beveiligd is. Dit kan leiden tot veronachtzaming van de risico's in het stadion. Sterker: de risico's in het stadion worden soms onbedoeld versterkt doordat dronken en lastige supporters maar alvast naar het stadion worden gestuurd, omdat ze daar toch geen kwaad kunnen. Dit was één van de vele oorzaken van het Heizeldrama (Pijnenburg en 't Hart, 1988).

Op 15 oktober 2003 speelt N.E.C. een Europese thuiswedstrijd (UEFA-cup), tegen Wisla Krakow. De Nijmeegse harde kern nuttigt voor de wedstrijd veel bier en drugs. De dronken en/of gedrogeerde fans worden toegelaten tot het stadion. De gedachte is dat ze in het stadion geen geweld zullen gebruiken: de politie was wel voorbereid op ongeregelde heden buiten het stadion, vooraf of achteraf. Toch ontstaan er in het vak van de harde kern hevige rellen. Daarbij vallen hooligans ingevoerde politiemensen aan, die zich geïsoleerd van andere agenten in dit vak bevinden.

Underschatting van wat er kan gebeuren

Het gebeurt geregeld dat autoriteiten na ongeregelde heden zeggen dat ze werden verrast door het geweld, omdat er in het geheel geen betrouwbare voorinformatie beschikbaar was – en dat terwijl de informatiepositie naar eigen zeggen juist sterk is. De rellen kwamen, zo luidt de mededeling, als het ware on-aangekondigd. Dit betekent dan veelal dat er wel geruchten en verhalen de ronde deden, maar dat die niet op waarde werden geschat of dat de geruchten niet konden worden geverifieerd bij gebruikelijke bronnen, waaronder informanten. De fout die wordt gemaakt komt erop neer dat politie, club en autoriteiten zich fixeren op concrete voorinformatie of juist op het ontbreken daarvan. Ze stellen de vraag wat ze zeker weten en vergeten de vraag te beantwoorden wat er kan gebeuren (COT, 2000). En bij het beantwoorden van die laatste vraag is ogenschijnlijk softe informatie wel degelijk van belang. Het gaat daar-

bij niet alleen om verhalen en geruchten onder fanatieke supporters, maar ook om suggesties of tips van informanten die erop wijzen dat er iets broeit. De vraag wat er kan gebeuren moet ook weer niet leiden tot een andere fout: risicomijdend gedrag, gebaseerd op onrealistische *worst case scenarios*. Het komt in feite aan op één van de vuistregels: stel plausibele *bad case scenarios* op.

Informatievergaring en verificatie bij ‘trusted and liked ones’

Het is de vraag waar besluitvormers voorinformatie opdoen, bespreken en verifiëren die wijst op mogelijke rellen of juist op een rustig verloop. Met name als er spanningen bestaan tussen de veiligheidsorganisatie en de supporters, neemt de kans toe dat besluitvormers het informatieproces beperken tot ‘trusted and liked ones’ (COT, 1988). Het informatieproces wordt kluitjesvoetbal binnen de veiligheidsorganisatie. Zo snijdt men zich af van alles wat fanatieke supporters en hooligans weten. Het informatiecircuit waarop de besluitvorming wordt gebaseerd, kan verder krimpen bij spanningen tussen politie en club. Er kunnen gescheiden circuits ontstaan, met eigen, eenzijdige situatiedefinities, risicoanalyses en vooral een eigen gelijk. Zo blijft de veiligheidsorganisatie verstoken van informatie, mogelijk van cruciale voorinformatie over ongeregelde heden. Het kan dan zelfs zo zijn dat veel personen buiten de veiligheidsorganisatie weten, of althans sterk vermoeden, wat er staat te gebeuren, maar dat dit niet doordringt tot de besluitvormers.

Risicomijding: weinig vertrouwen in voorinformatie en risicoanalyses

De meeste van de bovenstaande valkuilen leiden tot onderschatting van geweldsrisico's bij voetbalwedstrijden. In de praktijk komt de omgekeerde fout echter aanzienlijk vaker voor: het overschatten van dergelijke geweldsrisico's. De ene fout staat wel nadrukkelijk in verband met de andere. Indien een club, korps en gemeente onaangenaam verrast worden door voetbalgeweld, en zeker als bij reconstructie blijkt dat de informatieverzameling en de risicoanalyse tekort zijn geschoten, veroorzaakt dit vaak grote voorzichtigheid aan de kant van de autoriteiten en hun naaste adviseurs. Dit kan leiden tot risicomijdend gedrag. Dat is een streep door de rekening van risicoanalyses en van informatiegestuurde politie(inzet). De paradox is dat risicovermijding juist nieuwe risico's op kan leveren, omdat veel blauw bij de wedstrijd en generieke beperkende veiligheidsmaatregelen kwaad bloed kunnen zetten bij fanatieke supporters of hooligans.

‘Burgemeesters zeggen na ongeregelde heden gewoon dat het afgelopen moet zijn. Dat is een zware opdracht, zeker als het bij een club een beetje rommelt. Dan kunnen wij met nog zo’n goed verhaal komen over onze uitsupporters, maar wordt er veel politie ingezet en worden er verplichtingen opgelegd aan onze supporters. De VC zegt dan nog wel dat hij het met ons eens is, maar dat helpt niet meer.’ (veiligheidsmedewerker club)

‘Na rellen moet je krediet terugwinnen. Als club, maar ook de supporters. Er volgen dan maatregelen waarbij de goeden onder de kwaden moeten lijden. Maar ik buig het altijd bij richting de supporters: als jullie je goed gedragen, kan ik de beperkingen weer opheffen.’ (veiligheidsmedewerker club)

6.4 Voorbij ervaringskennis: ‘Hooligans in beeld’

We stellen in dit onderzoek de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld centraal. Deze gelegenheidsstructuren omvatten tal van variabelen; we hebben ze beschreven in hoofdstuk 2 tot en met 6. Een element uit de gelegenheidsstructuur betreft uiteraard de mate waarin de veiligheidsorganisatie beschikt over informatie omtrent het gedrag van individuele hooligans en groepjes hooligans. Plus de mate waarin ze erin slaagt tegen deze groepen en personen op te treden, zodat de gepercipieerde pakkans toeneemt.

De werkwijze ‘Hooligans in beeld’, geïntroduceerd bij Vitesse en doorontwikkeld via het programma Politie & Wetenschap (Ferwerda en Adang, 2005), introduceert een informatieproces dat wordt gericht op (leidende figuren onder) hooligans. De werkwijze valt ideaaltypisch uiteen in de dertien stappen, zie hieronder. Een belangrijke overkoepelende opbrengst van de werkwijze is dat de dominantie van ervaringskennis afneemt doordat er een werkwijze wordt geïntroduceerd.

‘Hooligans in beeld’⁴⁸ bestaat ideaaltypisch uit dertien stappen. De eerste stap is de inventarisatie van voetbalvandalisme en voetbalgeweld bij de betrokken BVO. Deze stap bestaat vooral uit bureauonderzoek en interviews om te achterhalen wat de problemen zijn, wie de problemen veroorzaken en waar de problemen zich voordoen.

48 Bron: Ferwerda en Adang, 2005.

De *tweede stap* is het organiseren van een bijeenkomst met deskundigen die zicht hebben op en kennis hebben van de problematische supporters. Doel van deze bijeenkomst is het krijgen van een beter beeld van de 'hooligans'.

Bij de *derde stap* kan gebruik worden gemaakt (van een aangepaste versie) van de shortlist groepsriminaliteit. Deze shortlist wordt op wijkniveau gebruikt om problematische jeugdgroepen in beeld te brengen. Een politiefunctionaris met veel kennis van problematische groepen in het voetbal kan met de shortlist eenvoudig de problematische supporters in kaart brengen. Op basis van de informatie die uit de shortlist voortkomt, kan de politie samen met andere organisaties een gerichte aanpak ontwikkelen.

Bij de *vierde stap* moet de verkregen informatie verwerkt worden, zodat een beeld ontstaat over de problematische supporters. Dit beeld is erg subjectief, daarom is het in de volgende stappen van belang meer objectieve gegevens over de supporters te verzamelen.

De *vijfde stap* houdt in dat de burgemeester en het Openbaar Ministerie geïnformeerd worden over de verzamelde informatie en de wijze waarop in de toekomst een aanpak ontwikkeld zal gaan worden.

De *zesde stap* is opnieuw het organiseren van een bijeenkomst met deskundigen. Op deze bijeenkomst wordt de verzamelde informatie gepresenteerd. De interactie met de deelnemers is op dit moment van groot belang. Kloppen de gepresenteerde gegevens en kennen de deelnemers nog andere groepen?

Bij de *zevende stap* vindt een nadere systeem- en netwerkanalyse plaats. Op basis van de aangeleverde informatie over groepen en groepsleden wordt een netwerkanalyse uitgevoerd op basis van aanwezige systeemkennis in het bedrijfsprocessensysteem (BPS). Komen ze voor in het BPS en, zo ja, waarvoor en hebben ze strafbare feiten samen met anderen gepleegd? Deze analyse geeft een beeld van het antecedentenpatroon van de bekende groepsleden en een beeld van de medeverdachten van de bekende groepsleden. Door vervolgens de informatie van alle bekende groepsleden van alle groepen in één (netwerk)analyse te plaatsen, komt er zicht op de onderlinge relaties tussen (personen in) de groepen. Er ontstaat een spinnenweb, met in het centrum de initiator. Door de analyse worden individuele groepsleden uit de anonimiteit gehaald en zijn ze op naamsniveau bekend.

Bij de *achtste stap* worden dezelfde deskundigen uit de twee eerdere bijeenkomsten opnieuw uitgenodigd. Het beeld dat ontstaan is door de netwerkanalyse van de groep moet getoetst worden. Het is namelijk niet altijd

zo dat de meest invloedrijke figuren binnen een groep ook de meeste antecedenten op hun naam hebben.

De *negende stap* bestaat uit nadere informatie-inwinning om tot een gerichte aanpak te komen. Hierbij wordt ook bepaald welke groepen met voorrang aangepakt zullen worden. In eerste instantie zal de nadruk liggen op toonaangevende groepen, in de hoop dat aanpak van deze groepen een neutraliserende werking op andere groepen heeft.

Bij de *tiende stap* worden openbare-ordedossiers aangelegd per groep en van invloedrijke personen binnen de groepen. In dergelijke dossiers moet alle beschikbare informatie over de groep en het gedrag van de invloedrijke groepsleden verzameld worden. Uit vorige stappen verkregen informatie wordt nu bij elkaar gebracht.

Stap elf is het verankeren van de opgedane kennis en ervaring. Ook gemeente en Openbaar Ministerie moeten deelgenoot worden van de opgebouwde kennis en ervaring.

Stap twaalf bestaat uit het opstellen van een meersporenaanpak, waarbij per groep een plan van aanpak opgesteld wordt. Dit plan bestaat uit een groepsgerichte aanpak (welke rol kunnen andere betrokkenen spelen?), een situatiegerichte of domeingerichte aanpak (kan iets in de infrastructuur van het stadion of erbuiten veranderd worden?) en een persoonsgerichte aanpak (op maat individueel aanpakken van groepsleden).

De *laatste stap* is onderhouden van de samengestelde 'beelden' (actueel houden). Hierbij is het van belang dat interne communicatie blijft plaatsvinden over bestaande en nieuwe groepen.

'Hooligans in beeld' is een gerichte strategie, omdat wordt gefocust op (geselecteerde) groepen en personen. Het is in een aantal opzichten ook juist een werkwijze die zorgt voor verbetering en verbreding, en wel langs de volgende lijnen – die stuk voor stuk niet uniek zijn, maar in hun onderlinge samenhang wel.

Verbreding binnen de politieorganisatie: 'netwidening'

Het informatieproces rond voetbalwedstrijden wordt binnen de politieorganisatie uit de kleine en vaak inclusieve kring getrokken door enkele supportersbegeleiders en een of enkele medewerkers van de RID. Er worden namelijk dwarsverbanden gelegd en informatieprocessen opgestart tussen aan de ene kant deze voetbalspecialisten – er is doorgaans een RID'er die als zodanig kan

worden betiteld – en aan de andere kant de wijkpolitie of wijkagenten (zowel in wijken waar hooligans wonen als in uitgaanscentra die ze bezoeken) en de recherche. Wijkagenten krijgen op dagelijkse basis te maken met hooligans en de recherche onderzoekt zaken waarbij gekende hooligans betrokken zijn, of zou dat moeten of kunnen doen.

De brug tussen de voetbalspecialisten van de politie en de wijkpolitie is om een aantal redenen cruciaal bij het proces van informatie en communicatie tussen politie en hooligans. In de eerste plaats wordt zo voorkomen dat voetbalgeweld of wangedrag bij voetbal door jongeren of jongvolwassenen niet of te laat bekend raakt in de sociale omgeving van deze (potentiële) hooligans. Het werkt idealiter zo dat een wijkagent beschikt over informatie over ordeverstoringen van een persoon bij voetbalwedstrijden én op andere momenten. Op basis van die informatie zoekt hij naar steun in de sociale omgeving van de (potentiële) hooligan. Die steun kan bijvoorbeeld worden gevonden in het gezin, op school of bij een werkgever. Zo werd bijvoorbeeld iemand betrap op een licht voetbaldelict, gepleegd in groepsverband, die in opleiding was bij de KMar. Dit resulteerde in een gesprek tussen deze geweldspleger en zijn mentor, waarna de jongen zelfs zozeer inbond dat een supportersbegeleider maanden later voor de grap tegen hem zei dat hij ‘best wel even mocht schelden bij een onterechte strafschop voor de tegenpartij’. De essentie is dat het interventiearsenaal wordt uitgebreid zodra de wijkagent in een vroegtijdig stadium meedenkt over het activeren van de sociale omgeving van (mogelijke) hooligans. Dit kan uiteraard niet afdoende of zelfs onmogelijk zijn. Er geldt een eenvoudige criminologische wet: naarmate (mogelijke) hooligans beschikken over meer afhankelijkheidsrelaties met fatsoenlijke personen of instanties, nemen de mogelijkheden toe om hen via de activering van het eigen sociale netwerk te disciplineren (vergelijk Cachet, 1991).

In de tweede plaats kan de wijkpolitie de informatie waarover de voetbalspecialisten beschikken aanvullen en verifiëren. Hoe gedragen de personen die als hooligan in beeld zijn gekomen zich in de wijk of in het uitgaansleven? Verstoren ze lokaal de openbare orde of plegen ze strafbare feiten en, zo ja, wat is de achtergrond of aanleiding daarvan? Biedt dit mogelijkheden om tegen hen op te treden? Of levert het wellicht juist ontlastende of geruuststellende informatie op en is het nog maar de vraag of de voetbalspecialisten gelijk de juiste persoon op de korrel hebben? Het onderstreept dat de wijkpolitie de stadionkennis kan aanvullen met straatinformatie.

In de derde plaats kan de wijkpolitie er zo nodig voor kiezen de druk op de hooligans op te voeren door op hen in te praten, te waarschuwen of te

overreden. Voor welke bejegening ook wordt gekozen: zo wordt tegenover hooligans die met een zekere regelmaat delicten plegen (op wedstrijddagen en daarbuiten) duidelijk gemaakt dat de pakkans is toegenomen en dat gedragsveranderingen geboden zijn om repressieve sancties te ontlopen.

In de vierde plaats is het niet alleen zo dat de wijkagent als het ware aan de slag gaat voor de voetbalspecialisten. De wijkagent kan op zijn beurt de voetbalspecialisten bijvoorbeeld wijzen op het feit dat een hooligan vanwege delicten in de wijk een voorwaardelijke straf heeft gekregen, met het verzoek aan de voetbalorganisatie om in de gaten te houden of hij zich op wedstrijddagen houdt aan de schorsende voorwaarden.

Dit alles leidt ertoe dat de aanpak van voetbal wordt verbreed naar andere domeinen (de wijk, het uitgaanscentrum, het evenement), waardoor er kan worden aangehaakt bij de aanpak van veelplegers of probleemjongeren in wijken dan wel bij het horecabeleid.

Ook voor de brug tussen voetbalspecialisten en recherche geldt dat hij van twee kanten kan worden bereden. Aan de ene kant stellen voetbalspecialisten het op prijs als rechercheurs prioriteit verlenen aan relatief lichte voetbalzaken om zo een duidelijk signaal af te geven, maar ook om meer informatie te krijgen over de groepsprocessen en individuele gedragingen die aan het vergrijp ten grondslag liggen. Aan de andere kant komt het geregeld voor dat ernstig voetbalgeweld uitmondt in een (groot) rechercheonderzoek. Voorbeelden zijn diverse huldigingsrellen bij Feyenoord en Ajax, 'Beverwijk', ernstig geweld bij wedstrijden tussen Feyenoord en Ajax en tussen Ajax en FC Utrecht, en de overval van Ajax-hooligans op het supportershome van ADO Den Haag.

De relatie wordt dan als het ware omgekeerd: het rechercheproces vraagt informatie aan de voetbalspecialisten. Het perspectief op openbare orde maakt plaats voor een justitieel traject. 'Hooligans in beeld' wordt wat gekunsteld gekwalificeerd als een openbare-ordetraject, maar zeker bij clubs met zo nu en dan ernstig voetbalgeweld valt er helemaal geen scherp onderscheid te maken tussen openbare orde en rechtsorde. Dit onderscheid is bij gewelddadige groepen onhanteerbaar geworden (Van der Torre e.a., 2002).

Een rechercheonderzoek kan een streep zetten door allerhande netwerken en contacten die voetbalspecialisten hebben opgebouwd in supporterskringen, omdat bronnen ineens het onderwerp van onderzoek worden of omdat bronnen het uit angst voor represailles van (verdachte) harde kernhooligans ineens niet meer aandurven 'met de politie te praten'. Dit bleek bij uitstek het

geval bij het justitieel onderzoek naar de voetbalmoord in Beverwijk (Van der Torre en Spaaij, 2003).

Centralisatie en functionele decentralisatie: betrokkenheid politietop en bevoegd gezag

Bij de aanpak van groepen en individuen die als hooligan in beeld worden gebracht, wordt de steun en sturing gevraagd van politietop en bevoegd gezag: de burgemeester en de officier van justitie. Zij raken zo op de hoogte van de aanpak, maar ze raken ook bekend met de voetbalspecialisten. Dat vergroot de kans dat de politietop en de autoriteiten vertrouwen stellen in deze specialisten. Niet alleen bij de gerichte hooliganaanpak, maar ook bij de risicoanalyses die ze maken en bij de daarop gebaseerde adviezen omtrent de politie-inzet. Dit vertrouwen is een belangrijke voorwaarde om bij het vaststellen van veiligheidsregime en politie-inzet niet te verzanden in bestuurlijke risicovermijding die ertoe leidt dat de politie-inzet hoger is dan nodig en supporters, uitsupporters in het bijzonder, te maken krijgen met onnodige beperkingen.

Vertrouwen van de strategische laag leidt tot ‘functionele decentralisatie’: de sleutelfiguren binnen de veiligheidsorganisatie, op tactisch en operationeel niveau, krijgen de ruimte om te komen met nuchtere strategische adviezen omtrent het veiligheidsregime en de politie-inzet bij voetbalwedstrijden. Die adviezen worden doorgaans marginaal getoetst, en louter bij opgelopen spanningen door de top nog eens goed tegen het daglicht gehouden.

Overigens is ‘Hooligans in beeld’ bepaald geen noodzakelijke voorwaarde om bestuurlijk vertrouwen in risicoanalyses tot stand te brengen. Ook zonder deze werkwijze heeft de veiligheidsorganisatie van de Eindhovense politie bijvoorbeeld veel armslag gekregen op basis van goede resultaten. ‘Hooligans in beeld’ is ook geen afdoende voorwaarde om te komen tot een nuchtere en decentrale besluitvorming over veiligheidsregime en politie-inzet, omdat er ook op decentraal niveau spanningen en informatiemonopolies kunnen bestaan in de relatie tussen politie en club.

‘We werken echt informatiegestuurd. Informatie is, zeg maar heilig. We hebben ook goede bronnen en vooral een goede relatie, vanuit de politie en nog meer vanuit de club. We maken op basis daarvan een risicoanalyse. Zo nodig passen we de politie-inzet naar beneden aan. Ik kan me niet herinneren dat de burgemeester niet is meegegaan in ons voorstel voor de politie-inzet. Die inzet is in de afgelopen vijf jaren fors gedaald.’ (politiefunctaris)

‘Er zijn steden waar de politie de veiligheidsorganisatie van de club gewoonweg niet vertrouwt. Ik draai daar niet omheen. Daar zijn de risicoanalyses van de politie en bepaalt zij de capaciteit. Ik vind dat risicoanalyses, op vertrouwelijke zaken na, openbaar zouden moeten zijn. De precieze politie-inzet zou ook beschikbaar moeten zijn. Zeker voor de club, maar voor mijn part op een internetsite, zodat iedere burger weet hoe het zit en wat het kost. Mijn stelling is dat de politie-inzet vaak te hoog is en dat de maatschappelijke netto-opbrengst van de voetbalsector gigantisch is. Ik wil volledige transparantie.’ (medewerker club)

Horizontalisering van het netwerk

De werkwijze leidt ook tot het aanscherpen of opbouwen van de horizontale relaties die de voetbalsleutelfiguren bij de politie onderhouden met niet alleen de club, maar bijvoorbeeld ook met hulpverleners. Politie en club stellen in een gezamenlijk proces vast welke groepen en welke personen het meest problematisch zijn en ook daadwerkelijk hooligan zijn of kunnen worden.

Dit is in bepaalde opzichten gemakkelijker gezegd dan gedaan. De club zal ook het vertrouwen moeten hebben dat de politie zich richt op echte (potentiële) hooligans en dat ze kiest voor passende interventies. Hoe beter de werkwijze wordt gericht op de echte raddraaiers, des te eerder zal een club daadwerkelijk meewerken en dus ook informatie delen. Als wisselgeld zal de club wel enige invloed verlangen op de werkwijze van de politie, al is het maar omdat juist de club snel op de hoogte raakt van supporterskritiek. De paradox is echter dat juist klassieke supporterskritiek wijst in de richting van de manier waarop – in elk geval op papier – gestalte wordt gegeven aan ‘Hooligans in beeld’: het is gebaseerd op het supporterscredo ‘pak de hooligans en niet de supporters’. Supporters vinden het prima als stadionverboden van hooligans ertoe leiden dat de wedstrijden van hun club om veiligheidsredenen niet meer worden gepland om 12.30 uur of dat ze niet meer met combiregelingen te maken krijgen, omdat enkele tientallen hooligans zich een jaar eerder hebben misdragen. De grondhouding van de clubs is dus positief. Het hangt echter af van de wijze waarop ze de passendheid en van de politie-interventies beoordelen of de samenwerking en informatie-uitwisseling ook daadwerkelijk worden verbeterd.

De Commissie stadionverboden (politie, club, justitie) speelt bij veel clubs een belangrijke rol bij de besluitvorming over de vraag hoe wordt opgetreden op basis van supporters die van een overtreding worden verdacht. Er wordt

gekeken naar het feit en naar de persoon, en er wordt naar een passende sanctie gezocht.

Verbreiding van het interventiearsenaal

Het onderzoeksrapport *Hooligans in beeld: van informatie naar aanpak* (Ferwerda en Adang, 2005), stelt dat bij interventies wordt gezocht naar maatwerk: 'Afhankelijk van de aard van de groepen kan de aanpak preventief, proactief, curatief of repressief van aard zijn en zich richten op groepen, op de situatie of op het individu.' (p. 53) In welke mate dit ook daadwerkelijk mogelijk is, hangt sterk af van het netwerk dat de veiligheidsorganisatie weet op te bouwen. Het komt bijvoorbeeld voor dat notoire voetbalgeweldplegers in psychiatrische trajecten zijn geplaatst. Er worden ook creatieve interventies toegepast om te voorkomen dat personen vervallen in hooliganisme. Van het informeren van de werkgever, leerkracht of voogd tot aan zeer stevige waarschuwingen die welhaast neerkomen op intimidatie, in de trant van: 'Als we je drie wedstrijden scherp in de gaten houden, hebben we genoeg voor een stadionverbod.' Dit laatste voorbeeld onderstreept dat achter een beroep op maatwerk interventies schuilgaan die in feite continu moeten worden beoordeeld op de behoorlijkheid ervan.

Verbreiding van de analysetechnieken

'Hooligans in beeld' verbreedt ook de analysetechnieken die worden benut om personen of groepen zo scherp mogelijk in beeld te brengen. De werkwijze gaat bepaald verder dan het werkgeheugen van enkele sleutelfiguren en hun kladblokken of hun schoenendozen met al dan niet legale foto's en videobanden. Ze koppelt ook niet alleen verbale straatkennis aan stadionkennis, er wordt tevens gebruikgemaakt van systeem- en netwerkanalyses die voorafgegaan worden door werkwijzen die de stadion- en straatkennis systematiseren.

Er wordt eerst een subjectief maar systematisch beeld van de riskante supportersgroepen geschetst, door een combinatie van documentenanalyse, interviews, een groepsbijeenkomst en de beantwoording van een standaardvragenlijst over groepsprocessen (Ferwerda en Adang, 2005). Uiteraard is van belang dat hierbij goedingevoerde respondenten worden geraadpleegd: het gaat immers om het systematiseren en bijeenbrengen van wat ze al weten, zij het ieder afzonderlijk en mogelijk deels impliciet of ongeschreven.

De subjectieve kennis wordt getoetst door en aangevuld met een systeem-analyse met behulp van het registratiesysteem van de politie. Van geselecteer-

de personen wordt gezien of ze voorkomen in het politiesysteem en als dit zo is, wordt hun antecedentenpatroon in kaart gebracht, alsmede de medeverdachten. Dit is weer de grondslag voor een netwerkanalyse: wie staat met wie in contact en wat zijn de onderlinge relaties?

Deze basisanalyse wordt vervolgens al doende aangevuld of gecorrigeerd door middel van gerichte nadere informatieverzameling. Aan die informatieverzameling wordt op dagelijkse basis gestalte gegeven vanuit de voetbalveiligheidsorganisatie, en meer in het bijzonder door activiteiten in het kader van de zogeheten voetbaldienst.

Het spreekt voor zich dat een systeemanalyse voldoende personele kunde en capaciteit vergt. Aan deze voorwaarde wordt meestal niet voldaan, waardoor de verbale ervaringskennis vaak nog dominant is. Hierbij moet worden bedacht dat een analyse van het hooliganisme wezenlijk anders is dan de misdaadanalyse van één of enkele criminele groeperingen. Het hooliganisme wortelt in vergankelijke contacten, bestaat bij de gratie van wisselende groepen en groepjes, en veroorzaakt veel niet of niet goed geregistreerde openbare-orde-incidenten.

Er moet overigens worden gewaakt voor een overkill aan analyse, want bij sommige clubs is het hooliganisme een marginaal verschijnsel van een klein aantal personen. Nog anders gezegd: systeemanalyses zouden wel eens heel goed overbodig of heel sober kunnen zijn bij clubs als RBC Roosendaal of RKC Waalwijk.

Voetbaldienst: informatieverstrekking en -verzameling

De basisanalyse levert bouwstenen die worden benut bij de voetbaldienst, in het bijzonder door de politie via opdrachten en feedback in de vorm van briefings en debriefings. Verschillende politieteams – voor zover die worden ingezet: AE, ME, supportersbegeleiders, spotters – worden gebriefd over wat er gedaan moet worden, waarmee rekening gehouden moet worden, waartegen opgetreden moet worden en wat eventueel moet worden voorkomen. Bij de briefing wordt persoonsgerichte en groepsgerichte informatie verstrekt – mede op basis van foto's – én gevraagd over personen en groepen. Die informatie wordt niet alleen verzameld door middel van meer gerichte visuele observaties, maar ook wel aan de hand van foto's en videobeelden. De gerichte informatievragen leiden tot meer en meer concrete feedback: 'informatie genereert informatie', zo wordt geconcludeerd (Ferwerda en Adang 2005, p. 56).

De stewards zijn niet aanwezig bij de politiebriefting, onder meer omdat de politie geen fotomateriaal van aangehouden hooligans mag verstrekken aan de veiligheidsorganisatie van de club. Dit wordt wel gezien als een obstakel bij de informatie-uitwisseling tussen politie en club en meer in het bijzonder bij het handhaven van stadionverboden. Het Auditteam voetbalvandalisme heeft hier geregeld op gewezen. Respondenten herkennen dit probleem, al kennen ze er doorgaans minder gewicht aan toe dan dit team. Ze zoeken de oplossing bijvoorbeeld niet in een algemene pasfotoverplichting voor seizoenkaarthouders van Eredivisieclubs, maar in het zo goed mogelijk verzamelen van de pasfoto's van mensen die een stadionverbod opgelegd krijgen. In het kader van de play-offmaatregelen wordt de duur van een stadionverbod verkort indien een pasfoto wordt ingeleverd waarover de club kan beschikken. Maar ook zonder politiebriefting en fotomateriaal worden stewards geattendeerd op de lastpakken en de hooligans in hun vakken. Het is echter minder vanzelfsprekend dat zij alles wat ze zien en horen willen mededelen of debriefen: ze zijn uit angst veelal terughoudend of selectief met het verspreken van belastende informatie over hooligans. Zij verkeren namelijk in een lastige dubbelpositie met de supporters, omdat ze deel uitmaken van de club en zich begeven onder supporters over wie ze soms belastende informatie verzamelen. Indien duidelijk wordt dat zij de exclusieve bron zijn van informatie die leidt tot sancties, kan dit leiden tot geweld tegen stewards. Het komt daardoor geregeld voor dat de club of individuele stewards kiezen voor een sterk op service en dienstverlening gerichte stijl (zie Van der Torre e.a., 2004 over Go Ahead Eagles). Dit levert eerder tevreden klanten op dan informatie over hooligans.

De technologische infrastructuur van de club levert informatie op. Het camerasysteem van BVO's filmt probleemsupporters. Dit gebeurt vandaag de dag zo systematisch, dat supporters heel goed weten dat de camera hen bij delicten er hoogstwaarschijnlijk uitpakt. Een goed voorbeeld is het 'tegelsysteem' bij ADO Den Haag. Daar worden continu foto's gemaakt van de lange zijde waar de harde kern zit, de Aad Mansveld-tribune. Als deze foto's naast elkaar worden gelegd, als waren het tegels, ontstaat een totaaloverzicht (Auditteam voetbalvandalisme, 2005; 2006).

6.5 Voorbij ervaringskennis: nu ook de risico's in beeld

'Hooligans in beeld' brengt groepen hooligans in kaart. Dit vermindert de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld ontegenzeggelijk, maar ook Ferwerda en Adang (2005) wijzen erop dat zo niet alle gelegenheden worden weggenomen of in kaart worden gebracht. Is het mogelijk en nodig om niet alleen de hooligans in beeld te brengen, maar ook de risico's op wedstrijddagen?

We denken dat het heel goed mogelijk is het één te verbinden met het ander, omdat het allebei neerkomt op het koppelen van ervaringskennis aan een meer systematische werkwijze. Op het moment dat een veiligheidsorganisatie een goed zicht heeft gekregen op de hooligans is het de vraag welk effect dit heeft op de geweldsrisico's en hoe dit tot uitdrukking kan worden gebracht in de politie-inzet.

Bij Vitesse heeft het in kaart brengen van de hooligans geleid tot een reductie van de geweldsrisico's en tot een daling van de politie-inzet. Om de situatie verder te verbeteren, is het zaak te bezien wat de factoren zijn van het geweld dat al met al toch nog plaatsheeft, en of het mogelijk is hier wat aan te doen en zo de politie-inzet verder te reduceren. Evengoed is alertheid geboden op een mogelijke verslechtering van de situatie. Dit alles vergt steekhoudende risicoanalyses.

Het systematisch in beeld brengen van hooligans vermindert gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. De grondreden is eenvoudig: zij zijn voorname geweldplegers en hun geweldspotentieel neemt af als ze merken dat er op hen wordt gelet en dat dientengevolge de pakkans toeneemt. Dit laat onverlet dat systematisering van het informatieproces ten behoeve van risicoanalyses een aantal beperkingen van 'Hooligans in beeld' weg kan nemen. Ferwerda en Adang (2005) zijn zich overigens bewust van het feit dat de werkwijze die zij beschrijven haar grenzen kent. Ze wijzen er onder meer op dat de aanpak niet alle gelegenheidsstructuren in kaart tracht te brengen.

Hooliganisme: ook ongekende gedaantes

De werkwijze brengt geselecteerde groepen hooligans in beeld. Om een effectieve selectie te kunnen maken, dient er voldoende basiskennis aanwezig te zijn van het hooliganisme en moet hooliganisme tamelijk overzichtelijk zijn. Bij Vitesse wordt aan deze voorwaarde voldaan en was de werkwijze succesvol. Bij Feyenoord blijkt het hooliganisme veel ongekende gedaantes te hebben, die niet zomaar in beeld kunnen worden gebracht. Zo hebben we bij dit

onderzoek gemerkt dat een categorie Feyenoord-hooligans nog bepaald niet het gevoel heeft dat haar pakkans is toegenomen. Dit maakt het juist bij deze club des te belangrijker de opportuniteitsstructuren voor voetbalgeweld middels risicoanalyses in beeld te brengen. Evengoed blijft het noodzakelijk de hooligans, en dan met name de sleutelfiguren, zo goed mogelijk in beeld te krijgen.

Gelegenheidshooligans: te laat in beeld

De werkwijze brengt logischerwijs niet of nauwelijks gelegenheidshooligans in beeld. Nu zijn veel clubs ook (vrijwel) onbekend met dit verschijnsel, zoals Vitesse. Het is bij een club als Feyenoord juist een telkens terugkerend probleem. Het is illustratief dat veel gefilmde relschoppers bij Feyenoord-rellen niet worden herkend door zelfs de best ingevoerde politiemensen. Dit vergt ook weer een dubbelslag: het zo goed mogelijk in beeld brengen, ook onder lastige omstandigheden, van de hooligans én van de relkansen waarbij gelegenheidshooligans op het toneel zouden kunnen verschijnen.

Hooligans in beeld: ook voetbalcriminelen in beeld?

'Hooligans in beeld' benadrukt dat de openbare orde centraal staat (Ferwerda en Adang, 2005). Deze labeling is om twee redenen gekunsteld. In de eerste plaats worden wel degelijk justitiële trajecten gestart. In de tweede plaats maken ook criminele patronen deel uit van de opportuniteitsstructuren voor voetbalgeweld. Bij sommige clubs zijn bepaalde voetballocaties een ontmoetingsplek van criminelen (onder andere illegale kaarthandel en drugshandel), hooligans en fanatieke supporters. In deze smeltkroes valt geen onderscheid meer te maken tussen de rechtsorde en de openbare orde. De paradox is dat zowel het optreden tegen criminaliteit onder hooligans als het ongemoeid laten ervan kan leiden tot geweld. Het bestrijden van bijvoorbeeld drugshandel, drugsbezit of wapenbezit kan leiden tot agressieve reacties van hooligans, maar het ongemoeid laten ervan levert ook forse veiligheidsrisico's op. Indien 'Hooligans in beeld' ook voetbalcriminelen in kaart brengt, zou de bijdrage aan het afbreken van de opportuniteitsstructuren voor voetbalgeweld aanzienlijk groter zijn dan wanneer de werkwijze beperkt blijft tot de openbare orde.

Ook vitale krachten in beeld?

Indien de daad bij het woord wordt gevoegd en de veiligheidsorganisatie zich sterk richt op het in beeld brengen van de hooligans, bestaat het gevaar dat de vitale krachten onder hooligans en fanatieke supporters onvoldoende worden gezien en benut. Nu leidt 'Hooligans in beeld' hier niet automatisch toe. Veel hangt af van het perspectief dat met name de politie hanteert: past ze een strikt controleperspectief toe of heeft ze ook oog voor de mogelijkheden om afspraken te maken met fanatieke supporters en hooligans? En belangrijker: heeft ze het talent om die afspraken na te leven en een werkbare relatie aan te knopen met groepjes sfeerbepalende fans waarmee zaken gedaan kunnen worden? Een strikt op controle gerichte invoering van 'Hooligans in beeld' draagt onbedoeld bij aan de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld in-dien vitale krachten over het hoofd zouden worden gezien en er onvoldoende samenwerking tot stand zou komen tussen de veiligheidsorganisatie en fanatieke supporters en hooligans.

Uit de publicatie van Ferwerda en Adang (2005) blijkt overigens duidelijk dat ze zoeken naar de tussenweg die wij ook voor ogen hebben. We vinden het wel nodig te hameren op de vitale krachten onder fanatieke supporters, omdat in de wereld van de bestrijders van voetbalgeweld maar al te vaak veel aandacht uitgaat naar risico's en naar de laatste rellen of schokkende gebeurtenissen.

Tegenkanting

'Hooligans in beeld' leidt tot tegenreacties uit de kring van hooligans. Ze zullen het gevoel hebben dat de voetbalveiligheidsorganisatie hen in het nekvel pakt. Dit is op zich natuurlijk prima, maar de kans bestaat dat hooligans zich verzetten of dat een repressieve aanpak van bepaalde groepen juist hooligans maakt. In dit laatste geval komen er lastige supporters in beeld die zich mede door de repressieve bejegening gaan gedragen als hooligan of die in de statistieken uitgroeien tot hooligan, omdat ze wel erg snel tegen de lamp lopen en bijvoorbeeld een stadionverbod krijgen. Uiteraard wordt hierop gelet bij de implementatie van 'Hooligans in beeld', maar ook bij een niet strikt op controlegerichte aanpak leert de praktijk dat er tegenreacties komen op de aanpak, met name in de vorm van bedreigingen aan het adres van sleutelfiguren binnen de veiligheidsorganisatie. Dit is onder meer gebeurd bij Vitesse en Go Ahead Eagles. Het is nog maar een voorbode van wat bij clubs met een veel harder hooliganisme zou kunnen gebeuren. Kortom: de aanpak 'Hooligans in

beeld' bestrijdt niet alleen de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld, want de gerichte repressie introduceert ook aanleidingen voor bepaalde supporters om naar geweld te grijpen. Dit wijst erop dat de veiligheidsorganisatie van risicoclubs zich moet wapenen tegen (mogelijk ernstige en serieuze) bedreigingen.

Fysieke omgeving en de-individualisatie: relkansen

Los van de vraag of hooligans het gevoel hebben dat ze in de gaten worden gehouden, dienen zich op gezette tijden riante relkansen aan. Er zijn grofweg twee belangrijke oorzaken die uitstijgen boven het doen en laten van gekende groepjes hooligans die zich rustig gedragen, omdat ze weten dat hun pakkans aanzienlijk is omdat ze 'in beeld' zijn.

In de eerste plaats zijn er fysieke omstandigheden waaronder die pakkans helemaal niet groot is of zelfs wegvalt. Neem Go Ahead Eagles: in het stadion zijn de hooligans in beeld, maar in de nauwe straten rondom het stadion weten ze heel goed hoe ze bij geweldgebruik uit handen van de politie kunnen blijven. Hetzelfde kan gelden voor open ruimten rondom stadions, voor treinstellen of parkeerplaatsen.

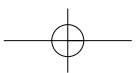
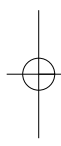
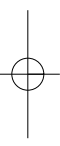
In de tweede plaats komt het voor dat het schuldbesef bij relschoppers tijdelijk wegvalt en dat ze door collectieve emotionalisering of sterke individuele prikkels (bijvoorbeeld bij hevig onderling geweld) niet meer stilstaan bij de pakkans en de mogelijke gevolgen. Het 'leerstuk van de-individualisatie' attendeert hierop.⁴⁹ Illustratief is de alom gekende hooligan die voor de ogen van het videoteam van de politie geweld gebruikt tegen de politie. Het komt erop aan processen die leiden tot het tijdelijk wegvallen van het schuldbesef te onderkennen en in te grijpen voor het moment van escalatie.

6.7 Een dubbelslag: hooligans én gelegenheidsstructuren in beeld

Het komt bij de bestrijding van voetbalgeweld aan op een dubbelslag: het in beeld brengen van (sleutelfiguren) onder hooligans én het in kaart brengen en verminderen van de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. 'Hooli-

⁴⁹ We zijn ons bewust van gangbare academische kritiek op dit leerstuk. Maar op basis van eigen observaties, videobeelden en bij ons bekende strafrechtelijke dossiers herkennen we patronen die sterk lijken op het tijdelijk wegvallen van het individuele schuldbesef.

gans in beeld' laat nu eenmaal altijd restrisico's bestaan. Bij het in kaart brengen van de risico's kan gebruikgemaakt worden van de implementatie van 'Hooligans in beeld', in het bijzonder van de verbeteringen die daarbij worden aangebracht in de informatieorganisatie doordat belangrijke organisatorische en beleidsmatige voorwaarden zijn of worden ingevuld.

Conclusies en aanbevelingen

7.1 Conclusies

Algemeen: oog voor gelegenheidsstructuren – voetbalgeweld in beeld

- 1 Dit onderzoek tracht inzicht te bieden in de geweldsrisico's rond voetbalwedstrijden en de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. Daarnaast biedt het handvatten voor een meer systematische risicoschatting. De centrale vragen die aan de orde komen zijn: hoe kunnen de risico's voor voetbalgeweld in beeld worden gebracht en hoe kunnen die risico's vervolgens worden aangepakt? Respondenten wijzen erop dat niet alleen de informatiepositie over hooligans ontoereikend was of is ('Hooligans in beeld' voorziet in verbetering), maar dat ook risicoschattingen nog te vaak pover zijn. Zij wijten dit niet alleen aan een gebrek aan (bruikbare) informatie, maar bovenal aan het vaak onsystematische karakter van risicoanalyses. Er is geen goed zicht op de elementen van een risicoanalyse, hetgeen logischerwijze de informatieverzameling parten speelt, omdat dan onduidelijk is waarover precies informatie moet worden verzameld.

Er kleven grote kostenposten aan onvolkomen risicoschattingen. De ene keer worden de risico's onderschat en zijn dientengevolge de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld onnodig groot, terwijl in andere gevallen de risico's worden overdreven. Dit laatste resulteert onder meer in een (te) hoge politie-inzet en in (te) hoge kosten, zowel voor de veiligheidsorganisatie van clubs als voor supporters.

- 2 Er bestaat een fors verschil tussen het in kaart brengen van geselecteerde groepen notoire hooligans en het analyseren van de complexe en dynamische geweldsrisico's rond voetbalwedstrijden. Uit eerder onderzoek blijkt dat de geweldsrisico's niet alleen afhangen van de voornemens en activiteiten van notoire (en gekende) hooligans en van de processen van zelfselectie onder hooligans, maar tevens van de meer omvattende gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld (Van der Torre en Spaaij, 2003). De Britse criminologen John Garland en Michael Rowe (1999; 2000) hebben bij-

voorbeeld aangetoond dat de meeste geweldsincidenten rond voetbalwedstrijden relatief spontaan van aard zijn en veroorzaakt worden door supporters die niet bekend zijn bij de politie.

Voetbalgeweld – spontaan of relatief georganiseerd – is verweven geraakt met het supportersleven, met de grote emotionalisering van sleutelwedstrijden waaromheen soms diepe vetes en harde conflicten zijn gegroeid die onvermijdelijk leiden tot significante geweldsrisico's. Voetbalgeweld is derhalve niet uitsluitend een zaak van gekende hooligans. Er bestaan ook gelegenheidshooligans, waaronder de talrijke *first offenders* die jaarlijks grotere en kleinere wetsovertredingen begaan rond voetbalwedstrijden (CIV, 2004; 2005). Ten slotte dient men oog te hebben voor het feit dat goedwillende supporters zich soms agressief of gewelddadig gedragen vanuit gevoelens van onrecht, bijvoorbeeld wanneer zij in hun ogen onheus bejegend worden door de politie, clubbestuurders, stewards of de media. Zo wordt in de wetenschappelijk literatuur bijvoorbeeld aandacht besteed aan de condities die ten grondslag liggen aan de escalatie van supportergeweld jegens de politie (Stott en Reicher, 1998; 1998a; King, 1995).

Met andere woorden, naast het opbouwen van een informatiepositie over hooligans, wat de focus is van 'Hooligans in beeld', moet dus geïnvesteerd worden in meer omvattende risicoanalyses die wortelen in kennis van de gelegenheidsstructuren bij voetbalwedstrijden. 'Hooliganisme in beeld' is dientengevolge een logisch verlengstuk van 'Hooligans in beeld'.

- 3 We constateren eenzijdigheid in menig beleidsstuk of rapport over voetbalgeweld: de oorzaak wordt bijna altijd aan de kant van supporters gezocht, terwijl de oorzaak van (een escalatie van) voetbalgeweld evengoed kan wortelen in hele of halve misstappen aan de kant van politie, bestuur, club of arbitrage. Indien supporters met geweld reageren op dergelijke misstappen, dan valt hen dat vervolgens natuurlijk wél aan te rekenen: supporters zijn en blijven schuldig, maar de acute oorzaak van voetbalgeweld kan bij anderen liggen (het zogeheten supportersperspectief attendeert hierop).

Drie perspectieven op voetbalgeweld

- 4 We introduceren drie perspectieven op voetbalgeweld. Deze hebben in die zin een ideaaltypisch karakter, dat ze bepaalde elementen van voetbalge-

weld uitvergroten en elkaar in die zin aanvullen. Het betreft: het relatieperspectief, het controleperspectief en het supportersperspectief.

Het *relatieperspectief* stelt de relaties tussen aan de ene kant de club en (ingevoerde) politiemensen en aan de andere kant de supporters, waaronder (potentiële) geweldplegers, centraal. Communicatie met supporters maakt het mogelijk sfeer te proeven, informatie in te winnen en deze te verspreiden. Die communicatie gaat deels over wat wel en niet mag, maar de kwaliteit van de communicatie en de relatie is op zich belangrijk. Een slechte onderlinge relatie (wantrouwen, boosheid, emotie) is een belangrijke oorzaak van allerhande supportersgedoe, waaronder geweld of andere overtredingen. Omgekeerd voorkomt een goede verstandhouding veel supportersproblemen. En als er dan toch sprake is van beginnende problemen, biedt de opgebouwde relatie mogelijkheden ze in de kiem te smoren. Mocht het dan toch eens uit de hand lopen, dan neemt de kans toe dat er uit de supportersgelederen betrouwbare informatie loskomt over wie wat heeft gedaan.

In politiegelederen gaat veel aandacht uit naar het *controleperspectief*: het leren kennen van vandalen, zodat ze kunnen worden afgeschrikt, gecontroleerd en zo nodig aangehouden: aan de poort van het stadion, in het uitgaansleven en mogelijk op basis van gemaakte videobeelden. Dit *controleperspectief* is nuttig. De gepercipieerde pakkans kan zo toenemen, met name als voetbalvandalen zich realiseren dat ze, vanwege informatie-uitwisseling, op meerdere plaatsen tegen de lamp kunnen lopen: in het stadion, rondom het stadion, in het uitstadion, op weg daar naartoe, in het uitgaansleven en op school (vergelijk Ferwerda en Adang, 2005).

Het *supportersperspectief* is tegendraads: het verlaat het vaak dominante beeld dat informatie- en beleidsprocessen het privilege zijn van politie, club en autoriteiten, en dat fouten en misdragingen beperkt zouden blijven tot probleemsupporters. Sterker, het draait dit beeld volledig om. De aandacht wordt verlegd naar de informatie- en beleidsprocessen onder (fanatieke) supporters, het verzet van deze supporters tegen veiligheidsbeleid en -maatregelen, en fouten, tekortkomingen of zelfs misdragingen aan de kant van clubs, politie en autoriteiten. Dit perspectief vestigt de aandacht op wat we supportersactivisme noemen: fanatieke supporters verzamelen nauwgezet informatie over veiligheidsbeleid of veiligheidsincidenten en benutten die informatie bij hun verzet tegen het veiligheidsbeleid of tegen bepaalde interventies, zoals (massale) aanhoudingen, (collectieve) stadionverboden, verplichte combiregelingen, uitkaartverplichtingen of noodverordeningen.

- 5 De drie perspectieven vestigen de aandacht op verschillende oorzaken van voetbalgeweld. Het *relatieperspectief* vestigt de aandacht op de volgende oorzaken van voetbalgeweld:
- een gebrekkige relatie tussen veiligheidsorganisatie en supporters; met dientengevolge
 - een verstoorde relatie tussen aan de ene kant de aanhang van een bepaalde club en aan de andere kant de bestuurders en/of spelers van de 'eigen club';
 - een verstoorde relatie tussen de aanhang van een bepaalde club en de lokale politie en autoriteiten;
 - een verstoorde relatie tussen de uitsupporters van een bepaalde club en de politie en autoriteiten in een bepaalde 'ontvangende stad';
 - een verstoorde relatie tussen twee clubs, ook op bestuurlijk niveau, die de vete tussen de supporters van deze twee clubs verdiept.

Vanuit het *controleperspectief* zijn de volgende factoren de belangrijkste oorzaken van voetbalgeweld:

- onvoldoende informatie over groepen geweldplegers;
- onvoldoende controle van probleemsupporters en ontoereikende beperkende maatregelen;
- probleemsupporters hebben dientengevolge onvoldoende het idee dat ze tegen de lamp kunnen lopen. In beleidsjargon: de gepercipieerde pakkans is te laag;
- probleemsupporters zijn in feite geweldplegers die zich op verschillende domeinen laten gelden (stadion en omgeving, uitgaansleven, school, wijk), maar er heeft geen goede informatie-uitwisseling plaats tussen *street level*-functionarissen (politie, clubmedewerkers, leerkrachten, wijkagenten en jongerenwerkers) die op verschillende momenten en plaatsen met hen te maken krijgen;
- de veiligheidsorganisatie staat op te grote afstand van de 'nette' sociale omgeving van probleemsupporters: ouders, familieleden, vrienden en mogelijk werkgevers. Wangedrag bij voetbal blijft onopgemerkt in deze sociale omgeving en blijft derhalve in de thuissituatie zonder repercussies.

Vanuit het *supportersperspectief* zijn de volgende factoren de belangrijkste oorzaken van voetbalgeweld:

- politie, club en/of autoriteiten onderschatten de informatiebronnen

van supporters en hun vermogen zich te verzetten tegen veiligheidsbeleid of tegen bepaalde repressieve interventies;

- hele, halve of vermeende fouten, tekortkomingen of zelfs misdragingen aan de kant van club, politie en/of autoriteiten;
- de neiging van club, politie en/of autoriteiten om (bewezen) fouten die zij zelf hebben gemaakt niet toe te geven. Juist in supporterskringen – supporters hebben een enorm werkgeheugen voor juist dit soort zaken – kan dit een negatief effect hebben op de onderlinge relatie en op het veiligheidsniveau.

- 6 Een eenzijdige of rigide toepassing van elk perspectief kent belangrijke gevaren of nadelen. Een doorgeschoten *controleperspectief* kan leiden tot een *self-fulfilling prophecy*: supporters die worden behandeld als riskante supporters ('hooligans') gaan zich daarnaar gedragen. Het komt voor dat beperkende controlemaatregelen worden opgelegd aan veel of zelfs aan alle (uit)supporters van een bepaalde club: generieke maatregelen. Hoewel het deels onvermijdelijk is dat goedwillende supporters lijden onder kwaadwillenden, bestaat het gevaar dat beperkende maatregelen juist worden ontdoken door een bepaalde categorie hooligans, maar dat supporters die zich aan de regels houden er nog altijd hinder van ondervinden. Het draagvlak van het veiligheidsbeleid kan onder supporters zo ver afnemen, dat dit ten koste gaat van de informatiestromen vanuit supporterskringen naar de veiligheidsorganisatie en de relatie tussen supporters en de veiligheidsorganisatie.

Het grootste gevaar van het *relatieperspectief* is dat een goede relatie een doel op zich wordt of, nog een stap verder, dat supporters (waaronder hooligans) kruip door, sluip door te vaak hun zin krijgen. Hooligans wordt in het allerergste geval de hand boven het hoofd gehouden, met als klassieke drogreden dat zo erger wordt voorkomen. Voorbeelden van dergelijke fouten zijn: dubieuze of zelfs gewelddadige of (rand)criminele personen die worden getolereerd als uitbater van een supportershome of als (in)formele ordebewaker in probleemvakken of clubs, politie en/of autoriteiten die beschikken over informatie over strafbare feiten of overtreddingen (geweldgebruik, wapenbezit, drugshandel, harddruggebruik) maar hier niet of onvoldoende tegen optreden.

Een groot gevaar van het *supportersperspectief* is dat het tegenkrachten oproept. De omkering van vertrouwde beelden – het supportersperspectief vestigt immers de aandacht op fouten van politie, bestuur en club – zal menigeen op een respectabele positie binnen de veiligheidsorganisatie te

gen het zere been (kunnen) stuiten. Ook bestaat uiteraard het gevaar dat het supportersperspectief doorschiet en dat derhalve te veel de positie en belangen van supporters worden verdedigd, met veronachtzaming van veiligheidsrisico's.

Duurzame gelegenheidsstructuren: clubcultuur

7 De historisch gegroeide supporterscultuur van een club werkt (negatief of positief) door in het risicoprofiel. Er bestaan zeer forse verschillen tussen de kenmerken van betaaldvoetbalclubs en hun aanhang. Deze verschillen dienen op waarde te worden geschat. Ze behoren te worden verdisconteerd in risicoanalyses en, tot op zekere hoogte, in het veiligheidsbeleid.

De specifieke kenmerken en atmosfeer van een club en haar aanhang zijn van groot belang voor de kans op voetbalgeweld. *Understanding Football Hooliganism* (Spaaij, 2006) verklaart de verschillen en overeenkomsten in de omvang en aard van hooliganisme bij verschillende clubs. Specifieke, lokale supportersidentiteiten en 'clubcultuur' zijn een belangrijke verklarende factor. De hooligansubcultuur is in het algemeen omvangrijker en heviger bij voetbalclubs die gekenmerkt worden door een traditie van 'harde masculiniteit', zoals het geval is bij traditionele arbeidersclubs als West Ham United en Millwall FC in Engeland, maar ook (zij het in uiteenlopende mate) bij clubs als Feyenoord, ADO Den Haag en FC Utrecht in Nederland. Het gaat hierbij niet slechts om de historische ontwikkeling of geografische ligging van een club, maar vooral ook om identiteitsconstructies onder supporters. Geweldsreputaties en identiteitsconstructies zijn verweven met processen van zelfselectie. Wie voelen zich aangetrokken om de wedstrijden van een club te bezoeken? Wie vinden het aantrekkelijk om plaats te nemen in de vakken waar fanatieke supporters en hooligans zich bevinden? De zelfselectie bestendigt de historisch gegroeide reputatie en sfeer bij een club. Bij een categorie Nederlandse clubs gedragen veel fanatieke supporters zich redelijk tot goed en beschikken ze over vrij veel zelfcontrole. Bij andere clubs is er in feite altijd een aanzienlijke toestroom van supporters met lage tolerantiegrenzen en geweldsdrempels. En belangrijker: dit soort supporters aardt beter bij die clubs, groeit uit tot min of meer trouwe bezoeker en beleeft plezier aan het uitbundige masculiene gedrag. Dit zal soms gepaard gaan met ernstig verbaal of fysiek geweld.

Duurzame gelegenheidsstructuren: fanatieke supporters

- 8 De cultuur en geografische positie van een club werken via processen van (zelf)selectie door in de aard en omvang van de groepen fanatieke supporters en hooligans. Het is belangrijk een scherp onderscheid te maken tussen hooligans en fanatieke supporters, vanwege grote verschillen wat betreft geweldsrisico's. Het onderscheid tussen fanatieke supporters en hardkernhooligans ligt hoofdzakelijk in de verschillende gewelddadigheden van beide categorieën: fysiek geweld is een onder omstandigheden geaccepteerd aspect van het hooliganbestaan, maar het is niet acceptabel voor fanatieke supporters.

Het is bij het opstellen van een risicoprofiel van de fanatieke aanhang van een club cruciaal om de aard van de fanatieke supporters op waarde te schatten. Het is om twee redenen behulpzaam een onderscheid te maken tussen drie profielen van fanatieke supporters: om vast te kunnen stellen welk beleid nodig is én om te kunnen beoordelen in welke mate kan worden ingespeeld op processen van zelfcontrole en zelfsturing onder fanatieke supporters. We onderscheiden drie profielen van fanatieke supporters.

- *Profiel 1: niet-gewelddadige fanatieke supporters*: de grootste categorie fanatieke supporters wordt gekenmerkt door een combinatie van clubliefde en geweldloosheid. Het gaat om mensen die er veel plezier aan beleven de dagelijkse sleur te verruilen voor een wekelijkse of tweewekelijkse piekervaring, een *quest for excitement*. Een gemeenschappelijk kenmerk van deze categorie supporters is voorts dat het relatieperspectief meer hout snijdt dan het controleperspectief. Het is mogelijk met deze supporters afspraken te maken, waarbij repressieve dreiging als sluitstuk geldt. Bij clubs waar niet-gewelddadige fanatieke supporters een zeer ruime meerderheid vormen, zijn samenspel, milde handhaving en een bescheiden politie-inzet doorgaans – dat wil zeggen zonder onrustbarende voorinformatie – voldoende om een ordelijk verloop van de wedstrijd te garanderen. Het is natuurlijk wel de vraag of naast niet-gewelddadige fanatieke supporters nog groepen hooligans of gelegenheidshooligans actief zijn. Zo ja, dan zijn uiteraard meer controle en handhaving nodig. Het komt nog geregeld voor dat de veiligheidsorganisatie de positieve krachten onder fanatieke supporters onvoldoende benut. Men valt dan terug in een controleperspectief, inclusief een grotere politie-inzet dan redelijkerwijs nodig is.
- *Profiel 2: supportersactivisten*: fanatieke supporters die zaken die hen tegen de borst stuiten niet over hun kant laten gaan. Zij maken op allerhande

manieren bezwaar: in supportersbladen, op websites, als lid van het bestuur van een (alternatieve) supportersvereniging, op spandoeken, in brieven, in directe contacten met medewerkers van de club en de politie, door middel van juridische bezwaren of soms zelfs door aangifte te doen naar aanleiding van aanhoudingen die ze onrechtmatig vinden. Ze kunnen in opstand komen tegen het veiligheidsbeleid, maar ook tegen het technisch beleid of het bestuur van hun club. De kwaliteit van de argumentatie en de toon van de kritiek lopen sterk uiteen. Bij sommige clubs zijn de activistische supporters dun gezaaid, is hun informatiepositie zwak, staken ze hun verzet tamelijk snel en is hun toon tamelijk mild. Andere clubs kennen volhardende activisten: kritisch van toon en redelijk tot goed geïnformeerd. Dit soort activisten beschikt vaak over netwerken waarlangs ze de hand weten te leggen op informatie uit de veiligheidsorganisatie.

Hoewel deze supporters geen fysiek geweld gebruiken, kunnen activisten samen optrekken met (ex-)hooligans. Ervaren hooligans verkiezen soms supporteractivisme, bijvoorbeeld omdat ze bij een klachtenprocedure een juridische overwinning willen boeken op een door hen gehate stad en haar politie.

- *Profiel 3: gelegenheidshooligans*: een categorie fanatieke supporters die onder bepaalde omstandigheden in de greep kan raken van de spanning, van emotieopwekkende gebeurtenissen en van een soort blikvernauwing in een groep of menigte. Deze supporters kunnen in dit soort situaties uitgroeien tot gelegenheidshooligans.⁵⁰ Dit is lastig voor de veiligheidsorganisatie, de politie in het bijzonder, omdat het geweldgebruik uit onverwachte hoek komt. De geweldplegers zijn dan weliswaar fanatieke supporters, maar geen gekende hooligans. Een categorie clubs kent niet of nauwelijks gelegenheidshooligans. De kans op dit soort gelegenheidshooligans neemt onder andere toe naarmate het aantal fanatieke supporters dat afkomstig is uit arbeidersbuurten en jeugdgroepen met geweldsculturen en -antecedenten groeit.

⁵⁰ Naast deze categorie gelegenheidshooligans – fanatieke supporters die zich laten gaan – zijn er ook gelegenheidshooligans met juist een geringe clubbinding. Deze laatste categorie komt af op een wedstrijd of huldiging waar geweld en spanning als het ware in de lucht hangen.

- 9 Er doen allerhande misverstanden de ronde over fanatieke supporters. Met in achtneming van de hierboven beschreven verschillen, moeten de volgende lessen in acht worden genomen bij risicoanalyses en veiligheidsmaatregelen.
- Het is van groot belang tijdens de risicoanalyse en beleidsbepaling de processen van zelfcontrole en zelfregulering onder fanatieke supporters niet te onderschatten. Dergelijke processen kunnen veel invloedrijker zijn, in positieve zin, dan incidenten uit het verleden.
 - Fanatieke supporters zijn lang niet allemaal achtergestelde, laagopgeleide personen. Politie, clubs, autoriteiten en beleidsmakers kunnen rekenen op georganiseerd en daadkrachtig supportersverweer bij omstrede veiligheidsmaatregelen. De kwaliteit en invloed van dit verweer loopt sterk uiteen.
 - Fanatieke supporters kunnen belangrijke informatiebronnen zijn over de sfeer onder hooligans en potentiële veiligheidsrisico's. Onder bepaalde voorwaarden kunnen zij bereid zijn politiefunctionarissen of clubbestuurders actuele informatie te geven over strafbare feiten, overtredingen of kwalijke intenties van hooligans. Er kunnen ook afspraken worden gemaakt met fanatieke supporters over wat wel en niet mag. In het gunstigste geval lopen zelfcontrole en formele handhaving en controle in elkaar over. De veiligheidsorganisatie dient wel alert te zijn op twee zaken. In de eerste plaats kunnen er ruilrelaties en informatiestromen bestaan tussen fanatieke supporters die banden onderhouden met de veiligheidsorganisatie enerzijds en notoire hooligans anderzijds. In de tweede plaats kan er vanuit de harde kern een tegenreactie komen op relaties tussen de veiligheidsorganisatie en fanatieke supporters, bijvoorbeeld door zich af te keren van supporterskringen die ze veel te soft vinden.

Duurzame gelegenheidsstructuren: hooligans

- 10 Er bestaan ook misverstanden over hardekernhooligans. De volgende lessen ten aanzien van hooliganisme moeten in acht worden genomen bij risicoanalyses en veiligheidsmaatregelen.
- Voetbalgeweld heeft minstens zozeer te maken met frustratieagressie als met de actuele gelegenheid tot geweldgebruik en met kritische processen op een wedstrijddag, zoals dronkenschap, opgaan in een collectieve sfeer, imitatiegedrag en het tijdelijk wegvallen van het individuele

schuldbesef. Het informatieproces moet hierop worden afgestemd: de veiligheidsorganisatie moet niet alleen de hooligans in beeld brengen, maar ook de acute gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld.

- Bij een categorie clubs is het hooliganisme relatief overzichtelijk. Het aantal hooligans is bij deze clubs vrij eenvoudig in kaart te brengen en te controleren. Bij andere clubs blijkt keer op keer dat een categorie geweldplegers onbekend was bij de politie en bij clubmedewerkers. Het komt geregeld voor dat jongeren die zich zeer gewelddadig gedragen niet tot de groep gekende hooligans behoren. De veiligheidsorganisatie dient alert te zijn op vormen van tijdelijke hooliganaanwas: oud-hooligans, vrienden van hooligans en gelegenheidshooligans die afkomen op beladen wedstrijden of gelieerde evenementen. Deze tijdelijke hooligans vallen niet of nauwelijks in kaart te brengen. Het is doeltreffender als de veiligheidsorganisatie alert is op geruchten en verhalen die in de voorfase van een wedstrijd of happening de ronde doen onder fanatieke supporters en hooligans. Verhalen en geruchten over mogelijke gewelddadigheden kunnen, mits ze wijdverbreid zijn en door supporters serieus worden genomen, van invloed zijn op de zelfselectie. Sommigen blijven weg als er geweld wordt verwacht, terwijl anderen er juist op afkomen.
- Hooliganisme en geweldloosheid gaan niet samen. Hoe goed hooligans zich in een bepaalde fase ook mogen gedragen, bijvoorbeeld gedurende een sportieve hoogconjunctuur, de geweldsdreiging zal op enig moment weer terugkeren. Dit betekent dat de veiligheidsorganisatie niet de fout mag maken te verslappen na een succesvol verlopen seizoen. Hier staat het gevaar van overdreven risicoanalyses tegenover. Geweld is in tijd uitgedrukt een uiterst marginaal aspect van het hooliganisme. Ook voor hooligans staat er veel op het spel bij systematisch voetbalgeweld, bijvoorbeeld lange celstraffen of stadionverboden. Het informatieproces dient hierop te worden afgestemd: alertheid op riskante momenten, maar ook oog voor geweldsremmende opvattingen onder hooligans.
- Het is van groot belang dat het informatieproces in de eerste plaats uitsluitend verschaft over de vraag wie de regelaars achter de schermen zijn (de ensceneurs van voetbalgeweld) en vervolgens voldoende concrete informatie oplevert over strafbare feiten of overtredingen die zij begaan. De werkwijze 'Hooligans in beeld' leert hoe effectief gerichte aanhoudingen kunnen zijn, alsmede interventies die de bewegings-

ruimte van de regelaars beknotten. De praktijk leert echter dat het moeilijker is dan het lijkt om regelaars in beeld te krijgen.

- Bij exceptionele wedstrijden of voetbalevenementen gelden andere regels dan bij reguliere wedstrijden. Bestaande codes en relaties, bijvoorbeeld tussen politie en hooligans, kunnen dan tijdelijk worden opgeschort. Het informatieproces en de veiligheidsorganisatie dienen in deze gevallen extra alert te zijn, omdat exceptionele wedstrijden nu eenmaal weinig analoge gebeurtenissen kennen. Het gevaar van een valse analogie ligt op de loer: het idee dat de risico's wel meevallen en vrij constant zijn, terwijl dat in feite nog maar valt te bezien. Zo werd bij de huldiging van Feyenoord (1999) exceptioneel veel harddrugs gebruikt en ging de 'stelregel' dat de supporters van N.E.C. en FC Utrecht geen massaal geweld gebruiken in het stadion niet op bij (verloren) Europese wedstrijden tegen Poolse tegenstanders. N.E.C.-fans gebruikten zelfs hevig geweld tegen ingevoerde politiefunctionarissen.

11 De cultuur van harde kernhooligans maakt om twee voornamelijk redenen deel uit van de duurzame gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. In de eerste plaats is er altijd een flink aantal leden van de harde kern present, zeker als een wedstrijd beladen is. Dit betekent dat zij er ook vaak bij zijn als zich op enig moment uitgelezen relkansen voordoen. Ervaren hooligans zijn bij uitstek in staat deze kansen te benutten. In de tweede plaats voelen harde kernhooligans een geweldsplicht: de plicht om elkaar, zo nodig fysiek, te steunen. Hoewel geweld en feitelijke geweldsdreiging slechts een beperkt deel van de tijd van het hooliganbestaan in beslag nemen, is de geweldsplicht onlosmakelijk verbonden met het hooliganisme. In geweldssituaties moeten kernleden zich ondergeschikt maken aan het belang van de groep. Geweldservaringen van hooligans en de verhalen daarover geven groepen hooligans een gevoel van solidariteit en autonomie, van wederzijdse afhankelijkheid en van uniciteit.

12 Tegenover de *die hard*-hooligans staan hooligans die weliswaar hun geweldsreputatie cultiveren, maar die veelal niet zeer gewelddadig zijn, zeker niet tegenover notoire hooligangroepen of de politie. Hun identificatie met het hooliganisme komt voornamelijk tot uiting in 'hooligandramaturgie' door middel van kleedgedrag en een agressieve houding. Ze kiezen relatief veilige momenten met een geringe pakkans en een geringe hooliganoppositie uit om zo nu en dan geweld te gebruiken.

- 13 De hooligancultuur bevat tal van rechtvaardigingen voor voetbalgeweld en andere ordeverstoringen. Hooligans verzetten zich fel tegen omstandigheden die zij 'niet pikken'. Drie omstandigheden springen hierbij in het oog.
- *Schendingen van hooliganterritoria*: zodra hooligans vinden dat 'hun' territorium (bepaalde vakken in het stadion, het supportershome, bepaalde cafés) wordt geschonden door een rivaal, voelen zij zich geroepen hiertegen op te treden. Anderzijds is het juist een uitdaging het territorium van rivaliserende hooligans te schenden. Hierdoor kan de groep haar reputatie vergroten en hooliganrivalen 'onteren'.
 - *De voorwaardelijke relatie met spelers en bestuur*: trouwe hooligans investeren enorm veel tijd in hun club en verwachten van de spelers niets minder, zeker omdat de laatsten doorgaans goed verdienen. Voor leden van de harde kern is de ideale speler trouw aan de club en presteert hij 'naar behoren'. Wanneer een speler systematisch tekortschiet, hebben hooligans in hun ogen het recht dit duidelijk te laten merken. Spelers die de overstap willen maken naar een rivaal kunnen ook worden beschimpt of zelfs worden bedreigd. Hooligans staan ook kritisch tegenover het clubbestuur. Vooral als de sportieve prestaties enige tijd of zelfs duurzaam achterblijven bij gangbare verwachtingen zwelt de kritiek op het bestuur vrij snel aan. Dit kan culmineren in geweld: collectief of gericht op clubbestuurders.
 - *Het recht op verzet tegen het veiligheidsbeleid*: het veiligheidsbeleid rond voetbalwedstrijden legt allerhande verplichtingen, beperkingen en financiële kosten op. Hooligans vinden dat ronduit irritant en menen dat ze het recht hebben zich op verschillende manieren hiertegen te verzetten (onder andere kaarthandel en -ruil). Hooligans vinden het ook gerechtvaardigd zich te verzetten tegen de handhavers van het beleid, waaronder stewards.
- 14 Hooligans weten veel en zouden een goede informatiebron kunnen zijn voor politie of club. In de regel verstrekken hooligans echter geen informatie, door hun sterke wij-zijperspectief en vanwege sancties op verklieken. Toch kunnen hooligans redenen hebben informatie te verstrekken: het overtreden van sociale codes door andere hooligans of de concurrentie tussen hooliganfracties. Hier staan echter problemen tegenover. Goede hooliganinformanten zijn dun gezaaid, niet alleen vanwege de 'matennaai-erij', maar ook omdat hooligans zelden een goed overzicht hebben van wat er allemaal speelt. Hier komt bij dat hooligans ook desinformatie vers-

trekken en bijna altijd iets verlangen in ruil voor de verstrekte informatie. Ten slotte moet worden bedacht dat ook hooligans over informanten kunnen beschikken: binnen de club of in het politieapparaat.

Duurzame gelegenheidsstructuren: beladen wedstrijden en stadioninfrastructuur

15 De voetbal- en hooliganhistorie heeft tal van beladen voetbalwedstrijden opgeleverd. Deze wedstrijden zijn uitgegroeid tot een ijkpunt van de emotie bij voetbal, inclusief voetbalgeweld en de dreiging daarvan. Het gaat hierbij in de eerste plaats, maar niet uitsluitend, om wedstrijden tussen betaaldvoetbalclubs met een, deels op feiten en deels op beeldvorming gebaseerde, hooliganreputatie. Met name clubs als Ajax, Feyenoord, ADO Den Haag en FC Utrecht zijn in deze context van belang. De onderlinge wedstrijden van deze clubs geven een gemengd beeld te zien inzake geweldsrisico's. Er zijn duels die worden gekenmerkt door verslechterende relaties en een actie-reactiespiraal, waarbij ieder nieuw geweldsincident in feite de opmaat is voor een volgend, wellicht nog ernstiger incident. Het betreft met name de wedstrijden van Ajax tegen Feyenoord, ADO Den Haag of FC Utrecht.

Tegenover deze negatieve trends, met oplopende spanningen, staat een geheel andere ontwikkeling, namelijk die van de normalisering van wedstrijden tussen clubs met een hooliganreputatie. Deze ontwikkelingen hebben deels met elkaar te maken: gedeelde haat jegens de ene partij (Ajax) gaat doorgaans gepaard met een zekere mate van wederzijds begrip en respect. Er zijn ook andere belangrijke oorzaken. Zo is de stadioninfrastructuur bij veel clubs sterk verbeterd. Bepaalde clubs, zoals FC Utrecht en PSV, hebben de afgelopen jaren krediet opgebouwd onder fanatieke supporters en hooligans, onder andere met goede prestaties. Dit krediet wordt benut bij het disciplineren van de hooligans en fanatieke supporters. Dit wijst op een belangrijke variabele van risicoanalyses voor de middellange termijn: in welke mate beschikken het clubbestuur en de veiligheidsorganisatie van de club over krediet dat kan worden benut om de eigen aanhang tot op zekere hoogte te disciplineren?

16 Het Nederlandse betaald voetbal kent tal van lokale en regionale derby's. Deze laten een gemengd beeld zien met betrekking tot de geweldsrisico's. Aan de ene zijde van het spectrum bevindt zich de derby van het Hoge Noorden, tussen FC Groningen en SC Heerenveen. Deze wordt doorgaans

gekenmerkt door humor, ludieke acties en geweldloosheid. Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich regionale derby's waarbij de geweldsrisico's fors zijn en hooligans over en weer vinden dat ze het als het ware aan hun stand verplicht zijn dat er geregeld geweldsincidenten plaatsvinden. De emotionalisering van de onderlinge wedstrijden kan er bovendien toe leiden dat fanatieke supporters zich ontpoppen als gelegenheidshooligans. Voorbeelden van dit type regionale derby's zijn de wedstrijden tussen Go Ahead Eagles en FC Zwolle en die tussen N.E.C. en Vitesse. Bij emotionele en risicovolle regionale derby's tekenen zich de volgende trends af.

- Het zijn wedstrijden waar door supporters en hooligans naar uit wordt gekeken, zeker als er verder geen prijzen zijn te behalen voor een club. Voor hooligans zijn deze wedstrijden het toneel waarop ze zich kunnen en in hun ogen zelfs behoren te laten zien.
- In een bepaald opzicht gaat de emotionalisering bij derby's verder dan bij andere beladen wedstrijden, namelijk in die zin dat het vaker voorkomt dat spelers kwalijke uitspraken in de media doen over de tegenstander of zelf in de greep lijken te zijn van supportersemoties.
- Clubs waarvoor geldt dat regionale derby's de belangrijkste wedstrijden van het jaar zijn, zijn over het algemeen vatbaarder voor sportief verval dan de doorgaans hoger geplaatste, 'grote' clubs.

17 Verbeteringen in de stadioninfrastructuur hebben een positieve invloed op het veiligheidsniveau. Een fraaiere stadion trekt doorgaans eerder 'net' publiek, zoals gezinnen en zakenlieden. De aanpassingen zijn deels zeer luxe, bijvoorbeeld de constructie van skyboxen, maar ook de voorzieningen voor de gewone supporters zijn door de jaren heen sterk verbeterd bij de meeste clubs. Dit maakt deel uit van de concurrentiestrijd tussen clubs, omdat het óók gaat om de acquisitie van sponsors en supporters. Bij de verbouwingen en aanpassingen van de stadioninfrastructuur heeft, naast commerciële belangen, veiligheid een rol gespeeld. Voor sommige clubs was het veiligheidsaspect van cruciaal belang, omdat veilig en het liefst ordelijk supportersgedrag een dwingende eis was van de belangrijkste geldschieters richting deze clubs. Hier komt bij dat ook de KNVB haar eisen opvoerde. In het Nederlandse betaald voetbal zijn onder meer de volgende veranderingen doorgevoerd:

- introductie en verbetering van het cameratoezicht;
- verbeteringen van de toegangspoorten en -controles;

- het (beter) segmenteren van sectoren en vakken in het stadion;
- het strategisch plaatsen van hekken of netten (en soms: het weer weghalen daarvan na strikte afspraken met supporters, inclusief hoge straffen bij misbruik);
- fysieke beveiliging van het uitvak, al speelt geregeld de vraag hoe fysieke veiligheidsmaatregelen zich verhouden tot klantvriendelijkheid;
- verbeteringen in de afscherming en beveiliging van de aan- en afvoer routes van uitsupporters naar het uitvak.

Toch kent bijna iedere club infrastructurale restproblemen. Een terugkerend probleem betreft de parkeervoorzieningen en het toezicht op supportersstromen van en naar het stadion. Sommige clubs kampen met zulke krappe begrotingen dat de stadions in meerdere of mindere mate last hebben van achterstallig infrastructuur onderhoud. Dit kan worden vergroot door onduidelijkheid over de toekomst van het stadion: nieuwbouw of renovatie?

Gelegenheidsstructuren op de korte termijn: de historie en context van wedstrijden

- 18 Voetbalwedstrijden hebben doorgaans een eigen, specifieke historie, die doorwerkt in de wijze waarop fanatieke supporters en hooligans een wedstrijd en elkaar tegemoet treden. De aard en duur van die geschiedenis kan sterk uiteen lopen, waardoor het de vraag is hoe de aard van de relatie valt te typeren. Er kan grofweg een onderscheid gemaakt worden tussen de volgende typen wedstrijden, met ieder hun eigen risicoprofiel op hoofdlijnen.
- *Een vriendschappelijke of ontspannen relatie:* een positieve grondhouding over en weer onder fanatieke supporters en hooligans. Dit gaat gelukkig op voor een groot aantal wedstrijden in het betaalde voetbal.
 - *Een neutrale of zelfs wat onverschillige relatie:* fanatieke supporters en hooligans beschouwen het als één van de vele wedstrijden, die hooguit vanwege het moment sportief belangrijk kan zijn, maar ze zien er zeker niet vol emoties naar uit.
 - *Een enigszins gespannen relatie:* er hebben zich in het verleden enkele incidenten voorgedaan die zorgen voor een enigszins gespannen relatie tussen de fanatieke supporters en hooligans van beide clubs. Dit betekent dat deze incidenten een plaats hebben in het geheugen van deze supporters, maar het gaat niet om incidenten die nog echt 'leven' en die leiden tot emotionaliteit, want dan zou de relatie gespannen zijn.

Het betreft echter wel een wedstrijd waarbij het geweldspotentieel van de hooligans tot uitdrukking zou kunnen komen in kortstondig, mogelijk zelfs stevig, fysiek geweld.

- *Een gespannen relatie*: de statistieken (incidenten, geregistreerd geweld in het verleden) zien er min of meer hetzelfde uit als bij een wedstrijd die als 'enigszins gespannen' kan worden ingeschat – er is in de afgelopen jaren het een en ander voorgevallen. Het gaat echter om het verhaal achter de statistieken. Bij deze categorie leven de incidenten en ongeregelheden uit het verleden nog echt. En omdat ze nog leven, leidt dit tot een zekere mate van mobilisatie (de harde kern komt opdagen) en tot een zekere mate van emotionaliteit. Het is echter bepaald niet gezegd dát het tot geweldsincidenten zal komen. Dit komt niet alleen door de veiligheidsmaatregelen, maar ook doordat de emotionaliteit zich vaker uit in extra uitbundig gedrag, verbale uitdagingen en sfeeracties (spandoeken, vuurwerk) dan in spontaan of voorgenomen geweld;
- *Een sportieve derby*: een regionale derby met sportieve spanning. De wedstrijd leidt tot emotionaliteit, tot voorbeschouwingen in de media, tot een uitverkocht huis, inclusief een hoge opkomst van fanatieke supporters en hooligans. Er heersen echter codes over de wijze waarop de onderlinge rivaliteit behoort te worden geuit: het overgrote deel van de supporters, waaronder de fanatiekelingen en de hooligans, accepteert dat geweld niet hoort en al helemaal niet tegen onschuldige fans van de tegenpartij. Hét voorbeeld is de derby tussen FC Groningen en SC Heerenveen.
- *Een gespannen (regionale) derby of duel*: een derby of beladen duel dat in het verleden te maken heeft gekregen met de nodige (gewelds-)incidenten tussen fanatiekelingen van de twee clubs. Er wedijveren twee krachten met elkaar. Aan de ene kant zijn er vitale krachten, die neigen naar een emotioneel duel waarin de sportieve uitslag, het over en weer verbaal uitdagen en vertier in de eigen supporterskring centraal staan. Aan de andere kant zijn er geweldsrisico's. Er heeft mobilisatie en zelfselectie plaats: fanatieke supporters en hooligans die van de partij willen zijn en die met een zekere agressie uitkijken naar het duel. De grote vraag luidt welke krachten de overhand krijgen in de specifieke wedstrijdconstellatie.
- *Een risicoduel*: een écht riskante wedstrijd, in die zin dat er onvermijdelijk geweldsincidenten uit het verleden 'leven' en dat er altijd geweldssti-

mulerende krachten zijn, los van de positieve kenmerken die ook dit soort duels kunnen hebben. Klassieke voorbeelden zijn wedstrijden tussen Ajax en Feyenoord en ook FC Utrecht en Ajax en ADO Den Haag en Ajax.

- 19 De risico's van een wedstrijd kunnen worden begrepen in de context van de historie van een duel. Het is belangrijk dat het niet gaat om geregistreerde incidenten uit het verleden, maar om de interpretatie die fanatieke supporters en hooligans aan die incidenten geven. De volgende vragen over de incidenten bij onderlinge wedstrijden uit het verleden zijn relevant om actuele risico's te begrijpen.
- Hoeveel incidenten hebben zich in de afgelopen vijf jaar voorgedaan bij duels tussen de twee clubs? Dit is een eenvoudige vraag, maar louter de kwantiteit van de incidenten zegt weinig tot niets. Er moet onder andere ook rekening gehouden worden met eventuele registratie-effecten (politiekorpsen die strikt registreren of die juist nalatig dan wel selectief zijn) en met beleidseffecten (strenge politie en stewards kunnen leiden tot meer incidenten, maar ook tot preventie).
 - Wat was de aard van de incidenten?
 - Wat was de ernst van de incidenten?
 - Wat was de aanleiding van de incidenten? Welke gebeurtenissen of omstandigheden leidden tot de incidenten? Welke partij had – in welke mate – (mede) 'schuld' aan het ontstaan van de incidenten: de thuis-supporters, de uitsupporters, de politie, de stewardorganisatie of de beveiligers (de veiligheidsorganisatie van de club), de spelers en/of de trainer?
 - In welke mate en op welke wijze 'leven' incidenten uit het verleden voort? Dit is de zachtste, maar wel de meest cruciale vraag: leveren incidenten uit het verleden nieuwe risico's op bij toekomstige wedstrijden?
- 20 Datgene wat voorvalt tussen de laatste onderlinge wedstrijd en een nieuw duel (recente ontspanning of recente incidenten) kan doorwerken in de actuele risico's. De onderlinge relatie kan verbeteren, maar in de aanloop naar een wedstrijd kunnen zich ook één of enkele incidenten voordoen, waardoor de verhoudingen tussen fanatieke supporters of hooligangroepen van twee clubs verslechteren. Dergelijke incidenten kunnen leiden tot een gespannen sfeer, zeker als zij teruggrijpen op een beladen historie of als ze ingrediënten bevatten die echt verkeerd vallen.

Hiernaast kunnen enkele concrete wedstrijdkenmerken van invloed op het risicoprofiel van een wedstrijd:

- de sportieve situatie van de wedstrijd. Zijn de sportieve belangen groot of juist niet, omdat het seizoen 'over' is of net is begonnen – en wat is de invloed op fanatieke supporters en hooligans? Welke invloed hebben de sportieve prestaties van het lopende seizoen op de fanatieke aanhang en supporters – en brengt dit geweldsrisico's met zich mee;
- de impact van 'andere' geweldsincidenten – dat wil zeggen: incidenten die niet gingen tussen de aanhang van de twee clubs die tegen elkaar spelen. Is de aanhang van een club recent betrokken geweest bij andere geweldsincidenten en wat is daarvan de invloed op het risicogehalte van deze wedstrijd?
- de evenementenkalender. Zijn er tijdens of rondom de wedstrijd andere massa-evenementen in de speelstad? En zo ja, wat is de mogelijke invloed daarvan op het risicogehalte van de wedstrijd?

Gelegenheidsstructuren op de korte termijn: verwachtingspatronen en (zelf)selectie

21 Het is belangrijk wat het effect is van de onder conclusie 18 tot en met 20 beschreven wedstrijdkenmerken op de vraag wie er, en in welke gemoedstoestand, naar een wedstrijd afreizen. Processen van (zelf)selectie en mobilisatie zijn klassieke oorzaken van (collectief) geweld. Belangrijke risicofactoren bestaan uit tijdelijke hooliganaanwas en de komst van (potentiële) gelegenheidshooligans.

Tijdelijke hooliganaanwas betreft een tijdelijke aanvulling van trouwe hardekernhooligans met vrienden en bekenden die een hooliganverleden kunnen hebben. Naast trouwe hooligans kunnen de volgende drie groepen een hooliganslagorde vormen bij een uitgezochte wedstrijd:

- halve uittreders. Oudere hardekernhooligans die in het verleden (vrijwel) altijd van de partij waren. Ze hebben ervaring met voetbalgeweld;
- oproepkrachten. Jongeren en jongvolwassenen uit de vriendenkring van hardekernhooligans die incidenteel wedstrijden bezoeken. Ze hebben vaak ervaring met geweld, maar minder met voetbalgeweld;
- hooliganfilialen. Lokale subgroepjes van hooligans, waarvan er relatief veel een specifieke uitwedstrijd van hun club bezoeken omdat ze in de omgeving van de ontvangende club wonen. Dit patroon komt vooral voor bij Ajax en Feyenoord, de twee eredivisieclubs met fanatieke aanhang door het hele land heen.

Gelegenheidshooligans hebben tijdelijk een aandeel in voetbalgeweld: naar aanleiding van agressieopwekkende gebeurtenissen of bij uitgelezen relaties. Het gelegenheidshooliganisme is eerder situatiegebonden dan dat het wortelt in sociale contacten en netwerken. Hooligans uit de slagorde worden geselecteerd of gemobiliseerd. Het gelegenheidshooliganisme bestaat juist vanwege zelfselectieprocessen. Jongeren en jongvolwassenen zijn zo nu en dan van de partij. Ze kiezen een voetbalwedstrijd uit omdat ze ongeregelde verwachten of mogelijkheden zien tot kortstondig onstuimig vertier. Ze drinken zeer veel alcohol en gebruiken vaak drugs. Het gelegenheidshooliganisme bestaat bij de gratie van momenten en gebeurtenissen, waarbij personen die niet te boek staan als hooligans, toch over de schreef gaan.

Beleideffecten en geweldsrisico's

- 22 De grote risicoparadox luidt, uiteraard, dat bij wedstrijden met onderkende risico's de veiligheidsmaatregelen zo worden opgevoerd, dat dit de risico's juist weer reduceert en mogelijk zelfs elimineert. De echte risico's laten zich zo raden: die doen zich voor als ze niet zijn onderkend bij de risicoanalyse vooraf en op onverwachte momenten en locaties. Sommige van die onverwachte momenten zijn inmiddels ook niet meer zo onverwacht, want het komt bijvoorbeeld geregeld voor dat uitsupporters de avond voor de wedstrijd naar de speelstad afreizen en daar voor onrust zorgen of geweld plegen.
- 23 Een sleutelopdracht van het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden kan als volgt worden geformuleerd: hoe kan worden bereikt dat een zo groot mogelijk aantal supporters, inclusief fanatieke supporters en hooligans, anticiperen op het veiligheidsbeleid? Dit vergt per supporterscategorie een andere tactiek.
- Supporters onderschrijven de inhoud van het veiligheidsbeleid en gedragen zich daar ook naar. Bij incidentele regelovertrekking volstaan interventies (sancties) die dit herbevestigen.
 - Fanatieke supporters hebben begrip voor de inhoud van het veiligheidsbeleid en accepteren het ook nog wel, maar gedragen zich daar uit zichzelf niet altijd naar. Het komt aan op preventie van regelovertrekking door ook op persoonlijk en groepsniveau duidelijk te maken dat er een pakkans is en wat de kosten zijn. Bij daadwerkelijke – voor ee-

nieder zichtbare – overtredingen door dit soort supporters moeten sancties volgen die niet onnodig het begrip voor en de acceptatie van het veiligheidsbeleid aantasten.

- Hooligans die uit zich zelf min of meer systematisch kernelementen van het veiligheidsbeleid overtreden (geen fysiek geweld, geen verbaal geweld, geen drugs), dienen te merken dat juist voor hen geldt dat de pak-kans en de kosten van ordeverstoringen groot zijn. Het komt zowel bij preventie als repressie aan op gerichte maatregelen op persoonlijk en groepsniveau. Deze gerichtheid is nodig om te voorkomen dat het veiligheidsbeleid zoveel onnodige beperkingen oplegt aan (fanatieke) supporters, dat er veel relatieschade ontstaat en ze zich tegen dit beleid keren.

24 De effectiviteit van veiligheidsbeleid is gediend met contingentie: concrete maatregelen en de bejegening door politie en stewards wordt toegesneden op de aard van de wedstrijd en op de aard en omvang van de groep supporters. Het komt erop aan zowel in te spelen op risico's als op vitale krachten onder supporters.

Bij het zoeken naar contingent beleid dient zich onvermijdelijk een klassiek dilemma aan. Contingent beleid staat voor beleid dat voldoende inspeelt op relevante verschillen, maar het staat niet voor al te gedetailleerd maatwerk, omdat de beleidskosten dan veel te hoog zouden worden. Met generiek wordt bedoeld dat de regels gelden voor alle betaaldvoetbalclubs of voor alle clubs in de Eredivisie. Met specifiek wordt bedoeld dat maatregelen worden gericht op een categorie clubs of supporters. Aan beide typen maatregelen kleven voor- en nadelen. Het nadeel van generieke maatregelen is dat ze invoerings- en uitvoeringskosten met zich meebrengen voor elke club, ook voor clubs waarvoor geldt dat de maatregelen onnodig zijn. Het voordeel van generieke maatregelen bestaat eruit dat niet hoeft te worden uitgelegd waarom de ene club een maatregel wel treft en de andere niet. Een volgend nadeel van generieke maatregelen die gedragsbeperkingen opleggen aan supporters laat zich raden: rustige supporters, fanatieke supporters en hooligans worden over één kam geschoren, waardoor de goeden onder de kwaden moeten lijden.

25 Juist in de voetbalwereld dienen beleidsuitvoerders en (nog meer) beleidsmakers alert te zijn op de 'wet van de afnemende beleidseffectiviteit'. Die wet luidt als volgt: als de overheid maatregelen treft die voor burgers (hier: fanatieke supporters en hooligans) onwelgevallig zijn, leidt dit tot

gedragsreacties van deze burgers om de kosten van deze maatregelen te verzachten of te ontduiken. Hieraan liggen twee assumpties ten grondslag: men is gemotiveerd om de maatregelen te omzeilen en men is daartoe in staat. En als aan deze twee voorwaarden wordt voldaan, verzinnen en benutten gemotiveerde burgers vroeg of laat uitwegen. Dit leidt vervolgens weer tot een tegenzet van de overheid: nieuw strenger beleid, dat het beleidsgat probeert af te dichten.

De dynamiek is heel herkenbaar in de voetbalwereld en daarom moet bij het voetbalveiligheidsbeleid een beleidsles in acht worden genomen: optimaliseer het veiligheidssysteem en probeer het niet te ingewikkeld te maken, want juist de meest fanatieke en gemotiveerde hooligans weten lacunes te vinden in te ingewikkeld en lastig uitvoerbaar beleid. Tel ook de zegeningen die het beleid wél heeft: het is niet de vraag of beleid wordt ontdoken – dat gebeurt namelijk tóch wel, vanwege de motivatie en het vernuft van bepaalde hooliangroepen –, maar in welke mate en met welk effect.

Gelegenheidsstructuren op de korte termijn: kritische processen en flitspunten

26 Politie en club dienen alert te zijn op kritische processen die kunnen culmineren in collectief geweld. Er gaat aan veel collectief (voetbal)geweld een escalatieproces vooraf. Dit is een snelle verslechtering van de relaties (tussen rivaliserende hooligans of tussen hooligans en politie) waarbij één of enkele incidenten de opmaat zijn tot geweld. We noemen deze incidenten 'flitspunten'. Een dergelijk proces bestaat veelal uit een aantal elementen.

- De onderlinge verhoudingen waren vaak al gespannen vanwege incidenten in het verleden. Het kan incidenten betreffen waarbij een van de actuele partijen niet was betrokken.
- Er treedt een verwijdering op tussen de actuele partijen. De verdeling in twee of meer partijen gaat gepaard met een wij-zijperspectief.
- Er treedt een incident op dat de agressie van de betrokkenen versterkt. Het incident is een schok, maar stond tegelijkertijd min of meer te gebeuren.
- Er wordt met geweld gereageerd op het incident. De betrokken partijen voelen zich over en weer geprovoceerd of zelfs bedreigd.
- De kans op een gewelddadige reactie kan worden vergroot door de consumptie van alcohol en/of drugs.
- Er verspreiden zich informatie en geruchten die de gebeurtenissen ernstiger voorstellen dan ze zijn.

- In de betrokken kampen neemt de solidariteit toe, evenals de onderlinge steunverlening. Dit laatste gebeurt passief (overduidelijke instemming met geweld) en actief (geweldgebruik).
- Individuen voelen of denken dat geweldsgebruik geen negatieve persoonlijke gevolgen zal hebben.
- De hectiek wordt vergroot door de vrijwel onmiddellijke aanwezigheid van de media, die alleen al door er te zijn de indruk bevestigen dat wat er gebeurt onacceptabel is.

Risicoanalyses en ervaringskennis

27 Binnen lokale veiligheidsorganisaties hangt veel af van sleutelfiguren bij club en politie. Die sleutelfiguren hebben veel ervaring opgedaan met risicoanalyses, en ze hebben daartoe onder meer de volgende vuistregels ontwikkeld.

- *Kijk naar de context van een wedstrijd.* De meest banale fout die gemaakt kan worden, bestaat uit een fixatie op incidenten uit het verleden. De les die hieraan wordt gekoppeld luidt dat een aanstaande wedstrijd niet zomaar moet worden vergeleken met eerdere edities, maar dat gekeken moet worden naar de specifieke context van een wedstrijd. Het gaat daarbij in het bijzonder om de vraag waarom er in het verleden incidenten zijn geweest. Belangrijk is of de oorzaak van destijds nog leeft of niet.
- *Baseer je op betrouwbare verhalen, niet op registraties.* Deze les komt erop neer dat een goede risicoschatting nooit louter, of vooral, kan worden gebaseerd op geschreven documenten en registraties of statistieken. Het gaat om het verhaal hierachter.
- *Zoek naar sleutelkenmerken van de wedstrijd.* Bij de beoordeling van de wedstrijdssituatie komt het aan op een scherp oog voor kritische kenmerken: feiten en omstandigheden die het verschil kunnen maken voor het wedstrijdverloop – in gewenste of ongewenste richting. Het gaat dus niet om het absorberen van allerlei details of om een uitgebreide totaalbeoordeling van de situatie.
- *Stel plausible scenario's op.* Overdaad schaadt bij het opstellen van scenario's. Ervaringsdeskundigen spenderen bij voorbereidingen liever geen tijd aan het opstellen van onrealistische *worst case scenarios* of *best case scenarios*. Ze richten zich op realistische goede en slechte scenario's, die vervolgens worden betrokken in de voorbereidingen.

- Blijf afschalen tot kort voor de wedstrijd. Er wordt op basis van beschikbare informatie enkele weken voor de wedstrijd een zo realistisch mogelijk *bad case scenario* opgesteld, op basis waarvan een voorlopige inschatting wordt gemaakt van veiligheidsmaatregelen en politie-inzet. Die politie-inzet is, behoudens onvoorziene omstandigheden, de bovengrens. Zo mogelijk wordt die inzet afgeschaald, als uit feitelijke omstandigheden blijkt dat dit mogelijk is.

‘Hooligans in beeld’: opbrengsten en beperkingen

28 De werkwijze ‘Hooligans in beeld’, geïntroduceerd bij Vitesse en doorontwikkeld via het programma Politie & Wetenschap (Ferwerda en Adang, 2005), introduceert een werkwijze. Een belangrijke overkoepelende opbrengst is dat de dominantie van ervaringskennis afneemt. ‘Hooligans in beeld’ vermindert de opportuniteitsstructuren voor voetbalgeweld ontegenzeggelijk, maar ook Ferwerda en Adang (2005) wijzen erop dat zo niet alle gelegenheden worden weggenomen of in kaart worden gebracht. Het systematisch in beeld brengen van hooligans helpt bij het verminderen en aanpakken van de opportuniteitsstructuren voor voetbalgeweld. Een systematisering van het informatieproces ten behoeve van risicoanalyses is belangrijk vanwege de volgende grenzen aan de werkwijze ‘Hooligans in beeld’.

- *Hooliganisme – ook ongekende gedaantes*: de werkwijze brengt geselecteerde groepen hooligans in beeld. Hiermee kan bij elke club vooruitgang geboekt worden, maar het hooliganisme blijkt bij bepaalde clubs – zoals Feyenoord – ongekende gedaantes te hebben en te houden.
- *Gelegenheidshooligans – te laat in beeld*: de werkwijze brengt logischerwijs niet of nauwelijks gelegenheidshooligans in beeld. Hét kenmerk van gelegenheidshooligans is dat ze niet bekend zijn binnen de veiligheidsorganisatie. Nu kennen veel clubs dit verschijnsel niet of nauwelijks, zoals Vitesse, maar is het bij een club als Feyenoord juist weer een telkens terugkerend probleem.
- *Hooligans in beeld: ook voetbalcriminelen in beeld?* ‘Hooligans in beeld’ benadrukt dat de openbare orde centraal staat. Bij sommige clubs zijn bepaalde voetballocaties echter een ontmoetingsplek van criminelen (onder andere illegale kaarthandel en drugshandel), hooligans en fanatieke supporters. De paradox is dat zowel het optreden tegen criminaliteit onder hooligans als het ongemoeid laten ervan kan leiden tot geweld. De bestrijding van drugshandel, drugsbezit of wapenbezit kan leiden tot

agressieve reacties van hooligans, maar het ongemoeid laten ervan levert ook forse veiligheidsrisico's op.

- Ook *vitale krachten in beeld*? Indien de daad bij woord wordt gevoegd en de veiligheidsorganisatie zich sterk richt op het in beeld brengen van de hooligans, bestaat het gevaar dat de vitale krachten onder hooligans en fanatieke supporters onvoldoende worden gezien en benut. Nu leidt 'Hooligans in beeld' hier bepaald niet automatisch toe. Veel hangt af van het perspectief dat met name de politie hanteert: past ze een strikt controleperspectief toe of heeft ze ook oog voor de mogelijkheden om afspraken te maken met fanatieke supporters en hooligans? En belangrijker: heeft ze het talent die afspraken te maken en na te leven, en een werkbare relatie aan te knopen met groepjes sfeerbepalende fans waarmee zaken gedaan kunnen worden.

29 Het komt, zo luidt de slotsom, bij de bestrijding van voetbalgeweld aan op een dubbelslag: het in beeld brengen van (sleutelfiguren) onder hooligans én het in kaart brengen en verminderen van de gelegenheidsstructuren voor voetbalgeweld. 'Hooligans in beeld' laat nu eenmaal altijd restrisico's bestaan. Bij het in kaart brengen van de risico's kan gebruikgemaakt worden van de implementatie van 'Hooligans in beeld', in het bijzonder van de verbeteringen die daarbij worden aangebracht in de informatieorganisatie, doordat belangrijke organisatorische en beleidsmatige voorwaarden zijn of worden ingevuld.

7.2 Aanbevelingen

Dit onderzoek is naar zijn aard een wetenschappelijk onderzoek naar voetbalgeweld. De praktijkgerichtheid komt tot uitdrukking in het risicomodel dat we hebben ontwikkeld. Dit kan worden benut om de kwaliteit van de risicoanalyses te verbeteren en dientengevolge de politie-inzet te verminderen. Uit dit onderzoek blijkt dat het bepaald niet alleen aankomt op de inhoud van de risicoanalyse, maar ook op de werkwijze en op het *mental frame* van de veiligheidsorganisatie. Controle van supporters moet worden gekoppeld aan het opbouwen van een goede relatie met hen, aan gepaste openheid richting kritische supporters en aan zelfkritiek: binnen de veiligheidsorganisatie en in de gelederen van de clubs.

De belangrijkste aanbeveling luidt het onderstaande risicomodel in een

politiekundige pilot uit te werken en praktisch toepasbaar te maken. Er kan op twee manieren gestalte worden gegeven aan zo'n pilot.

- 1 Een pilot bij drie clubs en gemeenten – zoals bij 'Hooligans in beeld' – in het beleidsveld introduceren en onder eindverantwoordelijkheid van de autoriteiten toepassen. Het model is er om risicoanalyses te maken en daar de inzet van de veiligheidsorganisatie op toe te passen. Daarbij kan worden voortgebouwd op de verbeteringen die reeds, mede door het CIV, zijn doorgevoerd in de risicoanalyses. De pilot maakt het mogelijk op zoek te gaan naar de meest voorspellende variabelen uit het door ons ontwikkelde risicomodel. We zijn de eersten om toe te geven dat we daar op dit moment nog niet toe in staat zijn. Idealiter mondt dit uit in een goed hanteerbare én beproefde werkwijze voor risicoanalyses. De pilot brengt meteen ook de effecten daarvan in kaart. Bovendien kan dan onderzoek gedaan worden naar de dubbelslag, dus naar de wisselwerking tussen 'Hooligans in beeld' en doelgerichte risicoanalyses.
- 2 We voeren eerst enkele casestudies uit naar wedstrijden met aanzienlijke, maar uiteenlopende veiligheidsrisico's. We reconstrueren de risico's, de risicoanalyse, het verloop en de effecten. We verbinden aan deze reconstructies theoretische en praktische conclusies. In theoretische zin wordt het model getoetst, maar zo ook vereenvoudigd en operationeel gemaakt. Dit heeft praktische waarde. We zoeken vervolgens drie clubs uit voor een pilot. Het betreft clubs waar dit op basis van het casusonderzoek relevant lijkt.

Een tweede lijn van toepassing reikt verder dat een pilot. Deze studie, dat wil zeggen het ontwikkelde risicomodel en de analyses, levert meer dan voldoende materiaal op om een audit- en evaluatiekader te stellen. Zo'n kader beschrijft belangrijke kenmerken van de veiligheidsorganisatie, waaronder de informatieverzameling, inclusief de vraag waarop die informatie betrekking dient te hebben. Het risicomodel maakt een belangrijk onderscheid tussen veiligheidsbeleid en veiligheidsrisico's op de korte en de langere termijn. Juist in de voetbalwereld behoort een auditkader dat onderscheid te maken, want voortdurend bestaat het gevaar dat de 'waan van de dag' belangrijker is dan het onderhoud van de veiligheidsorganisatie en de precieze kennis en informatie over supporters en de risico's die ze veroorzaken.

Het opstellen van een audit- en evaluatiekader is zeker ook relevant, omdat het Auditteam voetbalvandalisme opmerkelijk genoeg al jarenlang audits uitvoert en evaluaties opstelt, zonder dat ze beschikt over een dergelijk kader. Bij voldragen audits komt het erop aan beproefde normen en werkwijzen te in-

stitutionaliseren. Hiertoe wordt de veiligheidsorganisatie periodiek doorge-licht: de ene keer door leden van een auditteam en de andere keer door de veiligheidsorganisatie zelf. Zo wordt gebouwd aan een stabiel veiligheidsma-nagement. Dit ideaalbeeld is in de wereld van het betaald voetbal nog ver weg. Deze studie kan worden benut om de ‘kaderloosheid’ van de audits in het Nederlandse betaald voetbal op te vullen. Dit is belangrijk omdat kader-loosheid ertoe leidt dat lokale veiligheidsorganisaties bij kwaliteitsverbeterin-gen onnodig weinig houvast kunnen ontleen aan audits.

Voorts raden we aan, en dit is meer academisch van aard, de gebruikelijke ba-kens van het hooliganonderzoek eens te verzetten. In de eerste plaats door niet louter onderzoek te verrichten naar geijkte clubs, maar ook naar regiona-le derby’s, omdat dit een belangrijk fenomeen is geworden.

In de tweede plaats is er behoefte aan meer kwalitatief *verstehend* onderzoek met beleidsrelevantie. We stellen voor onderzoek te doen naar het gedrag en de beleefde ervaringen van uitsupporters van drie of vier representatieve clubs. Het onderzoek van de Britse socioloog Les Back toont aan dat het mo-gelijk is hierbij geselecteerde supporters in te schakelen als rapporteurs (Back et al., 2001).

Ten derde zou meer inzicht in het verschijnsel van het gelegenheidshoo-liganisme kunnen worden verkregen door dossieronderzoek uit te voeren on-der voetballarrestanten die bij ongeregelde heden worden gemaakt. Het toetst de hypothese die we zelf eerder hebben opgeworpen over mogelijke proces-sen van de-individualisatie onder supporters – hetgeen leidt tot tijdelijke han-delingsonbekwaamheid van individuele supporters, of in elk geval tot sup-porters die niet malen om de pakkans – (bijvoorbeeld Van der Torre, 2002). Ook zou het een lacune in ‘Hooligans in beeld’ kunnen opvullen, omdat juist gelegenheidshooligans en (andere) ‘pakkansongevelige’ hooligans nog on-grijpbaar blijken.

Geraadpleegde literatuur

- Adang, O.M.J. (1998). *Hooligans, autonomen, agenten: Geweld en politieoptreden in relsituaties*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Adang, O.M.J. en C. Cuvelier (2001). *Policing Euro 2000: International police co-operation, information management and police deployment*. Ubbergen: Tandem Felix.
- Armstrong, G. (1994). 'False Leeds: The construction of hooligan confrontations'. In: R. Giulianotti and J. Williams (eds.), *Game without frontiers*. Aldershot: Arena, pp. 299-326.
- Armstrong, G. (1998). *Football hooligans: Knowing the score*. Oxford and New York: Berg.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Audit jong Ajax-jong Feyenoord d.d. 15 april 2004*. Den Haag, juni 2004.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Eindrapport Auditteam voetbalvandalisme 2003-2004*. Den Haag, augustus 2004.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Haalbaarheidsonderzoek pasfotoregistratie BVO's, juridische, technische en organisatorische haalbaarheid*. Den Haag, 14 april 2005.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Wedstrijdbezoek FC Utrecht-AFC Ajax d.d. 23 januari 2005*. Den Haag, 24 mei 2005.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Audit NAC-Groningen*. Den Haag, 26 mei 2005.
- Auditteam voetbalvandalisme. 'Een wissel met grote gevolgen, *Audit Feyenoord – Ajax d.d. 17 april 2005*. Den Haag, 13 juli 2005.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Eindrapportage 2004-2005, Jaarverslag Auditteam voetbalvandalisme*. Den Haag, 22 augustus 2005.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Onderzoek spreekkoren*. Den Haag, 22 augustus 2005.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Wedstrijdbezoek Heracles Almelo-FC Twente d.d. 2 oktober 2005*. Den Haag, november 2005.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Wedstrijdbezoek ADO Den Haag-PSV d.d. 29 januari 2006*. Den Haag, april 2006.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Wedstrijdbezoek VBV De Graafschap-Go Ahead Eagles d.d. 12 februari 2006*. Den Haag, 5 mei 2006.
- Auditteam voetbalvandalisme. *Eindrapport Auditteam voetbalvandalisme 2005-2006*, Den Haag, 13 september 2006.

- Back, L., T. Crabbe and J. Solomos (2001). *The changing face of football: Racism, identity and multiculturalism in the English game*. Oxford and New York: Berg.
- Bieleman, B., De Jong, A., Naayer, H., Nijboer, J. (2004). *Evaluatie supportersproject Groningen; resultaten invoering eerste jaar 2003*. Groningen: Intra-val.
- Bol, M.W. en C.J. van Netburg (1997). *Voetbalvandalen/voetbalcriminelen*. Den Haag: WODC.
- Bormans, R. (1996). 'Vandaag houden we ons gedeisd?!' Een cross-nationale studie naar voetbalvandalisme en beleid. Doctoraalscriptie Sociologie, Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bormans, R. (2002). 'Feyenoord bedankt!' De supporters en hun club. Nijmegen: SUN.
- Brimson, D. (2003). *Eurotrashed: The rise and rise of Europe's football hooligans*. London: Headline.
- Brimson, D. en E. Brimson (1998). *Derby days: The games we love to hate*. London: Headline.
- Broek, H. van den, V. Sabee en I. Starmans (1997). *How to tackle hooliganism: Quick scan van de huidige aanpak van voetbalvandalisme in Engeland*. Den Haag: Eysink Smeets en Etman.
- Brown, A. (red.) (1998). *Fanatics! Power, identity and fandom in football*. London and New York: Routledge.
- Brug, H.H. van der (1986). *Voetbalvandalisme: Een speurtocht naar verklarende factoren*. Haarlem: De Vrieseborch.
- Brug, H.H. van der, en M. Marseille (1987). *Voetbalvandalisme en beleid*, Haarlem: De Vrieseborch.
- Canter, D., M. Comber en D.L. Uzzell (1989). *Football in its place: An environmental psychology of football grounds*. London: Routledge.
- CIV (2002). *Jaarverslag seizoen 2001-2002*. Utrecht: CIV.
- CIV (2003). *Jaarverslag seizoen 2002-2003*. Utrecht: CIV.
- CIV (2004). *Jaarverslag seizoen 2003-2004*. Utrecht: CIV.
- CIV (2005). *Jaarverslag seizoen 2004-2005*. Utrecht: CIV.
- CIV (2006). *Jaarverslag seizoen 2005-2006*. Utrecht: CIV.
- Coleman, S. (1990). *Hillsborough and after: The Liverpool experience: First report*. Ormskirk: Centre for Studies in Crime and Social Justice.
- Comeron, M. (2002). *The prevention of violence in sport*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Commissie voor de Politieklachten Amsterdam-Amstelland. *Advies naar aanleiding van klachten met betrekking tot politieoptreden bij Ajax-Feyenoord d.d. 3 maart 2002*. Amsterdam, oktober 2003.

- Commissie voor de Politieklachten Amsterdam-Amstelland. *Advies naar aanleiding van klachten bij Ajax – Utrecht d.d. 21 april 2002, Amsterdam 21 september 2004.*
- COT (1991). *Beslissen over voetbalvandalisme: Een permanent probleem.* Arnhem: Gouda Quint.
- COT (1998). *De Amsterdam Arena: Evaluatie van de veiligheidsorganisatie.* Amsterdam: Politie Amsterdam-Amstelland.
- COT (2000). *Evaluatie EK 2000: openbare orde en veiligheid.* Alphen a/d Rijn: Samsom, 2000.
- COT (2001). *Bossche avonden. Onderzoek naar het optreden van bestuur, justitie en politie tijdens de ongeregelde heden in 's-Hertogenbosch (16-18 december 2000).* Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Della Porta, D. en H. Reiter (eds.) (1998). *Policing protest: The control of mass demonstrations in Western democracies.* Minneapolis and London: University of Minnesota Press.
- Drew, B. (1999). 'Policing Euro '96'. In: S. Frostdick and L. Walley (eds.). *Sport and safety management.* Oxford: Butterworth-Heinemann, pp. 239-251.
- Dunning, E. (2000). 'Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon'. In: *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol. 8, no. 2, pp. 141-162.
- Ek, R. (1996). *Hooligans: Fakten, Hintergründe, Analysen.* Worms: Cicero Verlag.
- Elias, N., en E. Dunning (1986). *Quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process.* Oxford: Blackwell.
- Elliot, D. en D. Smith (1993). 'Football stadia disasters in the United Kingdom: Learning from tragedy'. In: *Industrial & Environmental Crisis Quarterly*, vol. 7, no. 3, pp. 205-229.
- Ferwerda, H. (1999). *Werken in de luwte: Over supporterscoördinatoren en de sociaal-preventieve aanpak van voetbalvandalisme.* Arnhem: LOS.
- Ferwerda, H. en L. Gelissen (2001). 'Voetbalcriminaliteit. Veroveren hooligans het publieke domein?'. In: *Justitiële Verkenningen*, vol. 27, no. 1, pp. 84-94.
- Ferwerda, H. en O. Adang (2005). *Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak.* Zeist: Kerkebosch.
- Frostdick, S. en L. Walley (eds.) (1999). *Sport and safety management,* Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Frostdick, S. en P. Marsh (2005). *Football hooliganism.* Cullompton: Willan.

- Gageldonk, P. van (1996). *Hand in hand: Op stap met de hooligans van Feyenoord*. Amsterdam: Nijgh & van Ditmar.
- Gageldonk, P. van (1999). *Geen woorden maar daden: Het drama van Beverwijk en hoe het verder ging met de hooligans van Feyenoord*. Amsterdam: Nijgh & van Ditmar.
- Garland, J. en M. Rowe (1999). 'The "English disease": Cured or in remission? An analysis of police responses to football hooliganism in the 1990s'. In: *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal*, vol. 1, no. 4, pp. 35-47.
- Garland, J. en M. Rowe (2000). 'The hooligan's fear of the penalty'. In: *Soccer and Society*, vol. 1, no. 1, pp. 144-157.
- Giulianotti, R. (2001). 'A different kind of carnival'. In: M. Perryman (ed.). *Hooligan wars: Causes and effects of football violence*. Edinburgh en Londen: Mainstream, pp. 141-154.
- Giulianotti, R. (2002). 'Supporters, followers, fans and flâneurs: A taxonomy of spectator identities in football'. In: *Journal of Sport and Social Issues*, vol. 26, no. 1, pp. 25-46.
- Giulianotti, R., N. Bonney en M. Hepworth (eds.) (1994). *Football, violence and social identity*. London: Routledge.
- Giulianotti, R., en G. Armstrong (2002). 'Avenues of contestation: Football hooligans running and ruling urban spaces'. In: *Social Anthropology*, vol. 10, no. 2, pp. 211-238.
- Hare, G. (2003). *Football in France: A cultural history*. Oxford en New York: Berg.
- Hart, P. 't, en B. Pijnenburg (1988). *Het Heizeldrama: Rampzalig organiseren en kritieke beslissingen*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Heijs, L. en A. Mengerink (1993). *Stewarding in Nederland*. Apeldoorn: VUGA.
- Jong, D.H. de. 'Groepsgeweld: geldend recht en voorstellen tot wetswijziging'. In: D.H. de Jong en W. Wedzinga, *Groepsgeweld: Strafrechtelijke en beleidsmatige aspecten*. Arnhem: Gouda Quint, 1992.
- Kerr, J.H. (2005). *Rethinking aggression and violence in sport*. London en New York: Routledge.
- King, A. (1995). 'Outline of a practical theory of football violence'. In: *Sociology*, vol. 29, no. 4, pp. 635-641.
- King, A. (2001). 'Violent pasts: Collective memory and football hooliganism'. In: *Sociological Review*, vol. 49, no. 4, pp. 568-585.
- King, A. (2002). *The end of the terraces: The transformation of English football in the 1990s* (rev. ed.). London en New York: Leicester University Press.

- Meulen, B.M.J. van der. 'Voetbal is oorlog'. In: *de Gemeentestem*, nr. 6981, 11 februari 1994.
- Otten, M.H.P., A. Boin en E.J. van der Torre (2001). *Dynamics of disorder: Lessons from two Dutch riots*. Elsevier: Den Haag.
- Perryman, M. (ed.) (2001). *Hooligan wars: Causes and effects of football violence*. Edinburgh en Londen: Mainstream.
- Pieloor, R.A., B. van de Meer en M. Bakker (2002). *F-Side is niet makkelijk!* Utrecht: Het Spectrum.
- Pratt, J. en M. Salter (1984). 'A fresh look at football hooliganism'. In: *Leisure Studies*. vol. 3, no. 2, pp. 201-230.
- Schouwenaars, K. en L. Cremer (2004). 'Ludieke en positieve uitingen door voetbalsupporters'. In: R.F.J. Spaaij (red.). *Supportersgedrag en hooliganisme in het Nederlandse voetbal*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, pp. 254-303.
- Scraton, P. (1999). *Hillsborough: The truth*, Edinburgh: Mainstream.
- Sir Norman Chester Centre for Football Research (2002). *The FA Premier League national fan survey 2001: Summary Report*. Leicester: University of Leicester.
- Sir Norman Chester Centre for Football Research (2002a). *Football League supporter surveys 2001*. Leicester: University of Leicester.
- Spaaij, R.F.J. (2002). 'Het informatieproces rond voetbalwedstrijden: Structuur, knelpunten, kansen'. In: *Tijdschrift voor de Politie*, vol. 64, no. 11, pp. 26-31.
- Spaaij, R.F.J. (2005). 'Het succes van de Britse voetbalwet: Kanttekeningen en best practices'. In: *Tijdschrift voor de Politie*, vol. 67, no. 1/2, pp. 4-8.
- Spaaij, R.F.J. (2006). *Understanding football hooliganism. A comparison of six Western European football clubs*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Spaaij, R.F.J. (2006a). 'Football hooliganism as a transnational phenomenon: Issues and responses'. In: J. Aquesolo (ed.). *Sport and violence*. Sevilla: UPO Press, pp. 361-369.
- Spaaij, R.F.J. (2007). 'Football hooliganism as a transnational phenomenon: Past and present analysis: a critique – more specificity and less generality'. In: *International Journal of the History of Sport*, vol. 24, no. 4, pp. 409-429.
- Stott, C. en S. Reicher (1998). 'How conflict escalates: The inter-group dynamics of collective football crowd "violence"'. In: *Sociology*, vol. 32, no. 2, pp. 353-377.
- Stott, C. en S. Reicher (1998a). 'Crowd action as intergroup process: Introducing the police perspective'. In: *European Journal of Social Psychology*, vol. 28, pp. 509-529.

- Torre, E.J. van der, e.a. (COT, 1999). *Voetbal en geweld: onderzoek naar aanleiding van rellen plunderingen bij een huldiging in Rotterdam (25 april 1999)*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Torre, E.J. van der, e.a. (2002). *Openbare orde: Ernstige verstoringen, ontwikkelingen, beleid*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Torre, E.J. van der, en R.F.J. Spaaij (2003). *'Rotterdamse' hooligans: aanwas, gelegenheidsstructuren, preventie*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Torre, E.J. van der, e.a. (2004). *Staanplaatsen in voetbalstadions: Een onderzoek naar veiligheid*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Torre, E.J. van der, e.a. (2007). 'De UEFA-Cupfinale in Eindhoven (10 mei 2006): "Een dag om nooit te vergeten"'. In: **@titel is incompleet@** Den Haag.
- Waddington, D. (1992). *Contemporary issues in public disorder: A comparative and historical approach*. London: Routledge.
- Waddington, D., K. Jones and C. Critcher (1989). *Flashpoints. Studies in public disorder*, London: Routledge.
- Williams, J. (2001). 'Who you calling a hooligan?'. In: M. Perryman (ed.), *Hooligan wars: Causes and effects of football violence*, Edinburgh en Londen: Mainstream, pp. 37-53.
- Williams, J. (2001a). 'The costs of safety in risk societies'. In: *The Journal of Forensic Psychiatry*, vol. 12, no. 1, pp. 1-7.

Bijlagen

1 Leescommissie

Wij zijn de leescommissie dank verschuldigd voor haar commentaar op een conceptmanuscript van deze studie. We hebben haar adviezen en bemerkingen verwerkt bij de afronding van dit manuscript. Het spreekt voor zich dat de auteurs verantwoordelijk blijven voor de inhoud.

De leescommissie bestond uit de volgende leden:

- Dhr. G.C.K. Vlek, voorzitter, directeur Politie & Wetenschap;
- Dhr. H. Ferwerda, Directeur Advies- en Onderzoeksgroep Beke;
- Dhr. J. Krijn, bureau veiligheidszaken KNVB;
- Dhr. P. van der Aa, voetbalcoördinator Politie Brabant Zuid Oost.

2 Verantwoording

We hebben ons bij het schrijven van dit boek gebaseerd op eerder onderzoek dat we naar voetbalgeweld verrichtten en op veldwerk dat we specifiek voor dit boek hebben gedaan. Dit specifieke veldwerk hebben we voornamelijk uitgevoerd in de seizoenen 2004-2005 en 2005-2006 (met aanvullend materiaal uit het seizoen 2006-2007) bestond uit:

- een literatuurstudie;
- het aanleggen van een knipselkrant met mediaberichten over voetbalgeweld, veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden en discussies over de risico's en het beleid bij voetbalwedstrijden;
- een internetsearch naar soortgelijke berichten, ook op sites die worden gemaakt door supporters;
- een interviewronde, waarbij we hebben gesproken met 8 politiemensen, 11 medewerkers van voetbalclubs en 12 (vertegenwoordigers van) supporters.
- het uitzoeken en bezoeken van 12 wedstrijden. Twee keer zijn we niet in het stadion geweest, maar wel in de omgeving van het stadion, inclusief supporterskroegen. We hebben ons bezoek niet aangekondigd en ons gemengd onder de supporters. We hebben gesprekken gevoerd met supporters en stewards. Het betrof zonder uitzondering wedstrijden met veel of de nodige veiligheidsrisico's:
 - * Go Ahead Eagles-FC Zwolle (seizoen 2004-2005);
 - * FC Dordrecht-Go Ahead Eagles (seizoen 2004-2005);
 - * FC Groningen-SC Heerenveen (seizoen 2004-2005);
 - * NAC Breda-Willem II (seizoen 2004-2005);
 - * Feyenoord-Ajax (seizoen 2004-2005);
 - * AGOVV-Go Ahead Eagles (seizoen 2004-2005);
 - * FC Utrecht-Ajax (seizoen 2005-2006);
 - * Willem II-Sparta Rotterdam (seizoen 2005-2006);
 - * FC Utrecht-FC Twente (seizoen 2005-2006);
 - * Top Oss-NAC Breda (seizoen 2005-2006);
 - * Ajax-PSV (bekerfinale seizoen 2005-2006);
 - * Excelsior-Sparta Rotterdam (seizoen 2006-2007).

We hebben ons bij interviews, media-analyse, literatuurstudie en gesprekken in en rondom stadions steeds gericht op de hoofdvraag van deze studie: welke factoren zijn van invloed op 'de kans op voetbalgeweld'? De verkregen in-

formatie hebben we benut bij het beschrijven en ontwikkelen van het gepresenteerde risicomodel. Daarnaast hebben we vragen gesteld over de werking van de veiligheidsorganisatie.

Naast dit veldwerk hebben we dus gebruikgemaakt van eerder onderzoek naar voetbalgeweld. Het COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement verricht permanent, in opdracht en op eigen initiatief, onderzoek naar voetbalgeweld, voetbalbeleid en voetbalevenementen. COT-onderzoekers wonen jaarlijks veel (risico)wedstrijden bij en het COT beschikt over een uitgebreid archief. Het COT onderzoekt zowel de veiligheidsorganisatie als het hooliganisme.

De auteurs hebben meer in het bijzonder de (archieven van de) volgende eigen publicaties benut. Dit leverde onder meer een groot aantal interviewverslagen op.

- ‘Manchester United- Barcelona: de gewonnen wedstrijd’. In: *Alert*, 1992 (E.J. van der Torre, met anderen).
- *Voetbal en geweld: onderzoek naar aanleiding van rellen en plunderingen bij een huldiging in Rotterdam (25 april 1999)*. Samsom: Alphen aan den Rijn, 1999 (E.J. van der Torre, met anderen).
- ‘Feyenoordhooligans: organisatiegraad en informatiepositie’. In: *Tijdschrift voor de Politie*, 2000 (E.J. van der Torre).
- ‘Hooliganisme’. In: *Openbare orde: ernstige verstoringen, ontwikkelingen, beleid*. Kluwer: Alphen aan den Rijn, 2002 (E.J. van der Torre).
- ‘Rotterdamse’ hooligans: aanwas, gelegenheidsstructuren, preventie. Kluwer: Alphen aan den Rijn, 2003 (E.J. van der Torre en R.F.J. Spaaij).
- ‘Hooligan-aanwas: Patronen en Preventie’. In: *Tijdschrift voor de Politie*, 2003 (E.J. van der Torre en R.F.J. Spaaij).
- ‘Harde kern-hooligans: Verder dan geweld’. In: *Tijdschrift voor de Politie*, 2003 (E.J. van der Torre en R.F.J. Spaaij).
- *Staanplaatsen in voetbalstadions: Een onderzoek naar veiligheid*. Alphen aan den Rijn: Kluwer, 2004 (E.J. van der Torre).
- *De UEFA-Cupfinale in Eindhoven (10 mei 2006): ‘Een dag om nooit te vergeten’*. Den Haag, 2007 (E.J. van der Torre en E. Cachet).
- ‘Het informatieproces rond voetbalwedstrijden: Structuur, knelpunten, kansen’. In: *Tijdschrift voor de Politie*, vol. 64, no. 11, 2002, pp. 26-31 (R.F.J. Spaaij).
- *Understanding football hooliganism. A comparison of six Western European football clubs*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006 (R.F.J. Spaaij).
- ‘Football hooliganism as a transnational phenomenon: Issues and responses’. In: J. Aquesolo (ed.). *Sport and violence*. Sevilla: UPO Press, 2006, pp. 361-369 (R.F.J. Spaaij).

- 'Football hooliganism as a transnational phenomenon: Past and present analysis: a critique – more specificity and less generality'. In: *International Journal of the History of Sport*, vol. 24, no. 4, 2007, pp. 409-429 (R.F.J. Spaaij).

De auteurs hebben hun ogen en oren niet kunnen of willen sluiten voor de informatie en kennis die zij opdoen bij de vele voetbalwedstrijden die ze elk seizoen privé bezoeken. Het betreft voornamelijk wedstrijden, waaronder uitwedstrijden, van de favoriete 'eigen' club. Soms worden – los van lopend onderzoek – wedstrijden in het buitenland of Nederlandse wedstrijden (onder andere derby's) bezocht. Bij dergelijk wedstrijdbezoek vallen werk en privé in feite moeilijk van elkaar te scheiden.

Edward van der Torre maakt deel uit van de veiligheidscommissie van de KNVB. Hij schrijft stukken voor *Het Kasteelnieuws*, het orgaan van de supportersvereniging van Sparta Rotterdam. Het spreekt voor zich dat hij, als medewerker van het COT en met de medeauteurs, volledig verantwoordelijk is voor de inhoud van deze publicatie.

3 Bouwstenen voor het risicomodel voor voetbalgeweld

We brengen alle in het boek beschreven bouwstenen op deze plaats samen.

A	De atmosfeer en cultuur van een club	Hoofdstuk 2
B	Fanatieke supporters	Hoofdstuk 2
	B1 De kwaliteit van de grondanalyse	
	B2 Fanatieke supporters: mogelijkheden tot communicatie en samenwerking	
C	Hooligans	Hoofdstuk 2
	C1 De kwaliteit van de grondanalyse	
	C2 De hooligancultuur bij een club	
	C3 Hooligans en informatie	
D	Beladen wedstrijden	Hoofdstuk 3
E	Stadioninfrastructuur	Hoofdstuk 3
F	Wie tegen wie: risico's en vitale krachten	Hoofdstuk 4
	F1 Het effect van hooliganreputaties	
	F2 Specifieke historie: de aard van wedstrijden	
	F3 Incidenten uit het verleden: de getallen en de interpretatie	
	F4 Hebben recente incidenten geleid tot spanningen?	
	F5 De specifieke constellatie: concrete wedstrijdkenmerken	
G	Wie bezoeken de wedstrijd: verwachtingspatronen en selectiemechanismen	Hoofdstuk 4
H	Beleidseffecten en geweldrisico's	Hoofdstuk 5
	H1 Anticipatie door supporters en beginselen van effectief handhavingsbeleid	
	H2 Concrete beleidsmaatregelen: effecten van specifieke beleidsinspanningen	
	H3 Omgaan met de wet van afnemende beleidseffectiviteit	
I	De wedstrijddag: groepssamenstelling, fysieke omgeving, riskante processen	Hoofdstuk 5
	I1 Samenstelling groepen fanatieke supporters en hooligans	
	I2 De fysieke omgeving	
	I3 Riskante processen	

Puntsgewijze toelichting:

A De atmosfeer en cultuur van een club

- De aard van de fanatieke aanhang die een club aantrekt: sociale achtergronden, cultuurpatronen, geografische herkomst
- Het type mensen dat toetreedt tot, of juist wordt buitengesloten door, groepen fanatieke supporters of hooligans: naast de bovengenoemde kenmerken is het patroon van openbare-ordeverstoringen en van criminaliteit buiten het voetbal belangrijk
- De onderscheidende kenmerken van de fanatieke supporters en hooligans van een club en eventuele ontwikkelingen daarin

B Fanatieke supporters

B1 De kwaliteit van de grondanalyse

- Hoeveel fanatieke uit- en thuissupporters telt een club? Waar zitten ze?
- Wat zijn de cultuurkenmerken van fanatieke supporters? Welke normen handhaven ze zelf en welke regels overtreden ze?
- In welke mate consumeren fanatieke supporters drugs of alcohol?
- Wie zijn de leidende figuren onder fanatieke supporters? Waar en door wie kunnen zij worden aangesproken?
- Welke informatie kunnen fanatieke supporters verschaffen over hooligans en voetbalgeweld?
- Welke kritiek uiten fanatieke supporters op de veiligheidsorganisatie? Met welke kritiekpunten kan daadwerkelijk iets worden gedaan?
- Welke wensen leven onder fanatieke supporters? Welke wensen kunnen worden gehonoreerd?
- Zijn er fracties onder de fanatieke supporters die contacten onderhouden met hooligans? Wat is de aard van die contacten?
- Welke overtredingen plegen fanatieke supporters bij voetbalwedstrijden?
- Zijn er signalen dat bepaalde fanatieke supporters (zouden kunnen) uitgroeien tot hooligans of gelegenheidshooligans? Zo ja, hoe kan dit worden voorkomen?

B2 Fanatieke supporters: mogelijkheden tot communicatie en samenwerking

- Op basis van de grondanalyse: in welke mate komen de volgende profielen van fanatieke supporters voor bij een club:
 - * niet-gewelddadige fanatieke supporters;
 - * supportersactivisten;
 - * gelegenheidshooligans?
- Inschatting van mogelijkheden tot communicatie en samenwerking met fanatieke supporters: in welke mate sluiten processen van zelfcontrole en doelstellingen van de veiligheidsorganisatie op elkaar aan?
- Wat zijn mogelijke valkuilen bij de informatieverzameling onder fanatieke supporters? Mogelijke valkuilen:
 - * er kunnen dwarsverbanden bestaan tussen fanatieke supporters en hooligans;
 - * fanatieke supporters willen informatie verzamelen bij veiligheidsorganisatie;
 - * ook fanatieke supporters hebben informanten.

C Hooligans

C1 De kwaliteit van de grondanalyse

- 'Hooligans in beeld': zie hoofdstuk 4 over deze methodiek die in het betaald voetbal wordt doorgevoerd.
- Naast het in kaart brengen van gekende hooligans is er ook aandacht voor:
 - * gelegenheidsstructuren en kritische processen;
 - * tijdelijke aanwas;
 - * bijzondere omstandigheden.

C2 De hooligancultuur bij een club

- Geweldsopvattingen onder hooligans: de rol en betekenis van geweld binnen hooliangroepen
- Grenzen en rechtvaardigingen: wat hooligans niet pikken. Verzet en mogelijk geweld bij:
 - * schendingen hooliganterritoria;
 - * tekortschieten bestuur, spelers, technische staf;
 - * verstrekkende beleidsmaatregelen.
- Raakvlakken veiligheidsorganisatie – normhandhaving door en onder hooligans.

C3 Hooligans en informatie

- De mate waarin informatie wordt verzameld onder hooligans. Mogelijke valkuilen:
 - * goede hooliganinformanten zijn dun gezaaid;
 - * hooligans verstrekken ook desinformatie;
 - * de balans tussen nemen en geven.

D Beladen wedstrijden

- De omvang en intensiteit van beladen wedstrijden bij een club.
- De mate waarin de spanning en lading geworteld zijn geraakt in de cultuur van fanatieke supporters en hooligans.
- De mate waarin dit leidt tot geweldsrisico's: zie ook hoofdstuk 4 over de specifieke historie van een wedstrijd en over mogelijke mobilisatie- en selectieprocessen onder fanatieke supporters en hooligans.

E Stadioninfrastructuur

- Klantvriendelijkheid richting thuis- en uitsupporters.
- Afscheiding supportersstromen.
- Technopreventie: met name cameratoezicht en toegangscontrole.
- Fysieke beveiliging uitvak.
- Aan- en afvoerroutes naar uitvak.
- Locatie van het stadion.
- Uitgebreide en kwalitatief goede voorzieningen (sanitair, verkooppunten, informatiepunten, verzamelpunten, beeldschermen).
- Gericht gebruik van lexaanwanden als scheidingsmateriaal in plaats van hekwerk.
- Goede zichtlijnen op het veld vanuit alle vakken.
- Verlichting aan de binnen- en buitenzijde van het stadion om op elk moment (in)zicht op (in) supportersstromen te hebben en de kwaliteit van het cameratoezicht te bevorderen.

F Wie tegen wie: risico's en vitale krachten

F1 Het effect van hooliganreputaties

- De impact die de aanhang van twee clubs met een hooliganreputatie op elkaar hebben
- De impact van de komst van de aanhang van een club met een hooliganreputatie op andere clubs en hun supporters, alsmede op de ontvangende veiligheidsorganisatie

F2 Specifieke historie: de aard van wedstrijden

- Een vriendschappelijke of ontspannen relatie
- Een neutrale of onverschillige relatie
- Een enigszins gespannen relatie
- Een gespannen relatie
- Een sportieve derby
- Een beladen derby of duel
- Een risicoduel

Let op: ook bij redelijk goede of neutrale verhoudingen tussen de aanhang van de twee clubs kunnen eventuele spanningen tussen de aanhang van één club en het eigen bestuur, de spelers of de veiligheidsorganisatie (politie, stewards) risico's veroorzaken.

F3 Incidenten uit het verleden: de getallen en de interpretatie

- Hoeveel incidenten hebben zich in de afgelopen vijf jaren voorgedaan bij duels tussen de twee clubs?
- Wat was de aard van de incidenten:
 - * geweld tussen supporters van de twee clubs;
 - * geweld tussen supporters van de twee clubs, plus supporters van één of meerdere andere clubs;
 - * fysiek geweld tegen de politie door thuis- of uitsupporters, of andere aanvaringen tussen deze supporters en de politie;
 - * fysiek geweld tegen stewards of beveiligers door thuis- of uitsupporters, of andere aanvaringen tussen deze partijen;
 - * ander fysiek geweld, bijvoorbeeld richting spelers, trainers of omwonenden;
 - * overtredingen van de huisregels of tolerantiegrenzen door thuis- of uitsupporters;

- * onderling geweld thuis- of uitsupporters;
- * verbaal geweld thuis- of uitsupporters;
- * incidenten van thuis- of uitsupporters in het uitgaanscircuit voorafgaand aan of na afloop van de wedstrijd;
- Wat was de ernst van de incidenten?
- Wat was de aanleiding van de incidenten:
 - * welke gebeurtenissen of omstandigheden leidden tot de incidenten;
 - * welke partij(en) had(den) 'schuld' aan het ontstaan van de incidenten en in welke mate (thuissupporters, uitsupporters, politie, stewards of beveiligers, clubbestuurders, spelers of trainers)?
- In welke mate en op welke wijze leven incidenten uit het verleden voort?

F4 Hebben recente incidenten geleid tot spanningen?

- Mogelijke gebeurtenissen of incidenten:
 - * uitspraken die fanatieke supporters of hooligans in de media doen;
 - * uitspraken die spelers of trainers in de media doen;
 - * uitspraken die fanatieke supporters of hooligans in supportersbladen of op internet doen;
 - * krantenberichten die door hun toon en/of inhoud de spanningen verhogen;
 - * recente geweldsincidenten tussen hooligans of fanatieke supporters bij een andere voetbalwedstrijd, doordat één van de twee als 'derde partij' op het toneel verschijnt;
 - * recente geweldsincidenten tussen hooligans of fanatieke supporters in het uitgaanscircuit, bijvoorbeeld bij grote dansevenementen;
 - * oplopende spanningen als gevolg van bestuurlijke besluiten over het verbieden of verplaatsen van een wedstrijd of over veiligheidsmaatregelen die slecht vallen bij supporters.

F5 De specifieke constellatie: concrete wedstrijdkenmerken

- Wat is de sportieve situatie van de wedstrijd:
 - * zijn de sportieve belangen groot of juist niet, omdat het seizoen 'over' is of net begonnen – en wat is de invloed op fanatieke supporters en hooligans;
 - * welke invloed hebben de sportieve prestaties van het lopende seizoen op de fanatieke aanhang en supporters – en brengt dit geweldsrisico's met zich mee?

- De impact van andere recente geweldsincidenten:
 - * is de aanhang recent betrokken geweest bij andere geweldsincidenten en wat is daarvan de invloed op het risicogehalte van deze wedstrijd;
 - * zijn er onderlinge conflicten onder de fanatieke supporters of hooligans van één club?
- De evenementenkalender: zijn er tijdens of rondom de wedstrijd andere massa-evenementen in de speelstad? En, zo ja, wat is de mogelijke invloed daarvan op het risicogehalte van de wedstrijd?

G Wie bezoeken de wedstrijd: verwachtingspatronen en selectiemechanismen

- Mobilisatieprocessen onder hooligans: omvang en impact
 - * Hoe groot is de opkomst van *halve uittrekers*? Hoe groot is de opkomst van oproepkrachten (oudere harde kernhooligans die in het verleden (vrijwel) altijd van de partij waren)? Ze hebben ervaring met voetbalgeweld.
 - * Hoe groot is de opkomst van *oproepkrachten*? Dit zijn jongeren en jongvolwassenen uit de vriendenkring van hardekernhooligans die incidenteel wedstrijden bezoeken. Ze hebben vaak ervaring met geweld, maar minder met voetbalgeweld.
 - * Hoe groot is de opkomst vanuit *hooliganfilialen*? Het betreft lokale subgroepjes van hooligans, waarvan er relatief veel een specifieke uitwedstrijd van hun club bezoeken, omdat ze in de omgeving van de ontvangende club wonen. Dit patroon komt vooral voor bij de twee eredivisieclubs met een landelijke fanatieke aanhang, Ajax en Feyenoord.
- Mobilisatieprocessen onder fanatieke supporters
 - * In welke mate vergroten de omvang en impact van de mobilisatie de kans op gelegenheidshooliganisme?

Bouwstenen van het risicomodel

H Beleidseffecten en geweldrisico's

H1 Anticipatie door supporters en de beginselen van effectief handhavingsbeleid

- Anticipatie door supporters op veiligheidsbeleid:
 - * de mate waarin supporters van een club de inhoud van het veiligheidsbeleid onderschrijven;
 - * fanatieke supporters: de mate waarin zij de pakkans realistisch vinden en sancties redelijk maar afschrikwekkend, in combinatie met een basisacceptatie van de inhoud van het veiligheidsbeleid;
 - * hooligans: inschatting van de pakkans en sancties.
- De contingentie van het veiligheidsbeleid:
 - * afstemming veiligheidsbeleid op de supporters van een club;
 - * afstemming veiligheidsbeleid op de aard van een wedstrijd;
 - * dilemma: generieke of specifieke veiligheidsmaatregelen.
- Consistentie: een eenduidig en duidelijk verhaal:
 - * gepaste tolerantie en correcte bejegening, maar ook in woord en daad gestelde grenzen handhaven;
 - * dilemma: handhaving openbare orde versus strafrechtelijke handhaving;
 - * dilemma: optreden tegen individuen die in of met groepen de rechtsorde of openbare orde verstoren.
- Communicatie en informatie:
 - * de kwaliteit en intensiteit van de communicatie tussen veiligheidsorganisatie en supporters, waaronder fanatieke supporters en hooligans;
 - * de mate waarin observaties leiden tot geïndividualiseerde informatie over overtredingen en strafbare feiten van supporters;
 - * de mate waarin het informatienetwerk onder supporters dergelijke informatie oplevert .

H2 Concrete beleidsmaatregelen: effecten van specifieke beleidsinspanningen

- Stadionverboden
- Uitkaarten
- Vervoer: de combiregeling
- De stewardorganisatie
- Politieële supportersbegeleiders

- Toegangscontrole
- Sociaalpreventieve projecten

H3 Omgaan met de wet van de afnemende beleidseffectiviteit

- De gedragsreacties van fanatieke supporters en hooligans op het veiligheidsbeleid
- De beoordeling van gedragsreacties: bestaand beleid optimaliseren of beleidsvernieuwing

I De wedstrijddag: groepssamenstelling, fysieke omgeving, riskante processen

I1 Samenstelling groepen fanatieke supporters en hooligans

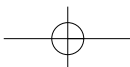
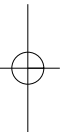
- Verwachtingen, intenties en gedrag van supporters
- Fysieke bewegingen

I2 De fysieke omgeving

- Kansen in verschillende omgevingen voor voetbalgeweld, bijvoorbeeld de stadionomgeving, horecagelegenheden, treinen en stadscentra

I3 Riskante processen

- Consumptie van alcohol en drugs
- Mate van spanningen tussen supporters of tussen supporters en andere actoren (bestuur, spelers, trainer, scheidsrechter)
- De wijze waarop supporters reageren op vermaningen en interventies van de veiligheidsorganisatie
- Opties om groepen of individuen die de openbare orde of de rechtsorde verstoren aan te houden
- Eventuele woedeopwekkende incidenten: hoe reageren supporters en welke bewegingsruimte hebben ze op dat moment? Neiging en mogelijkheden tot onmiddellijke onderlinge steunverlening bij geweld of geweldsdreiging door hooligans

Leden Redactieraad Programma Politie en Wetenschap

Voorzitter prof.dr. H.G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Erasmus Universiteit Rotterdam

Leden mr.dr. C. Bangma
Districtschef regiopolitie Flevoland
Lid Commissie Politie en Wetenschap

drs. N.H.E. van Helten
Oud-hoofdredacteur *Tijdschrift voor de Politie*

prof.dr. P. van Reenen
Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM),
Universiteit Utrecht

Drs. R. de Wit
Nederlands Politie Instituut

Secretariaat Programmabureau Politie en Wetenschap

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. **Criminaliteit in de virtuele ruimte**
DSP-groep, Amsterdam en TNO-FEL, Den Haag, 2002
2. **Cameratoezicht. Goed bekeken?**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2002
3. **De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)**
DSP-groep, Amsterdam en TNO-FEL, Den Haag, 2002
4. **De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding**
NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003
5. **Cameratoezicht. De menselijke factor**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem en TNO, Soesterberg, 2003
6. **Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlistmethodiek**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke en Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)
7. **Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
8. **Richtlijnen auditieve confrontatie**
TNO, Soesterberg, 2005
9. **Nog te verschijnen**
10. **De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg**
O. Zoomer (IPIT, Universiteit Twente), Kerckebosch, Zeist en Politie & Wetenschap, Apeldoorn, 2006
11. **Inzoomen en uitzoomen op Zaandam**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006

12. **Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
13. **Cold cases – een hot issue**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
14. **Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?**
DSP-groep BV, Amsterdam, 2007
15. **Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces**
W. Landman, L.A.J. Schoenmakers en F. van der Laan, Twynstra Gudde,
adviseurs en managers, 2007

